

ગુજરાતની ઔદ્યોગિક અભિવૃદ્ધિ : ઓધરી

અહેવાલ લેખન
ચંદ્રકાન્ત એસ. પટેલ

સંપાદન
ડૉ. ચંદ્રકાન્તભાઈ ઉપાધ્યાય

આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્ર

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૪

૨૦૦૩

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ	વિગત	પાના નંબર
૧	પ્રાસ્તાવિક	૧
૨	ચોધરી જાતિ : ઉત્પત્તિ ઇતિહાસ અને ભૌતિક	૨૨
૩	વિસ્તાર, વસતી અને ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ	૪૧
૪	સામાજિક સંરચના, સામાજિક રીતરિવાજો	૫૩
૫	આર્થિક જીવન વ્યવસ્થા	૭૨
૬	સરકારી લાભાલાભ	૧૨૧
૭	શિક્ષણ	૧૨૮
૮	ધાર્મિકજીવન, જાતિપંચ અને આરોગ્ય	૧૩૭
૯	સમસ્યાઓ (સારાંશ), વિકાસ અંગેનાં સૂચનો	૧૪૫
૧૦	સંદર્ભસૂચિ	૧૫૩

આભાર દર્શન

ગુજરાતમાં ૨૮ આદિવાસી જાતિઓનો વસવાટ છે. તેમાં કેટલીક જાતિઓની વસતિ એક લાખથી વધુની સંખ્યામાં છે. આવી જ એક વધુ વસતિ ધરાવતી (બે લાખથી વધુ) આદિવાસી જાતિ ચોધરી જે મહદ્અંશે સુરત જિલ્લામાં અને તેના ગ્રામ વિસ્તારોમાં સવિશેષ વસવાટ કરે છે. તેના વિશે બહુ ખાસ લેખિત સાહિત્ય નથી છતાં તેમના વિશે અગાઉ થોડું લખાયું છે. તે કયા વંશ કે જાતિ સમૂદાયના છે તેની દંતકથા રૂપ માહિતી કે જે લખાયું છે તેમાં ઉલ્લેખ કરાયો છે. ચોધરી જાતિને આસપાસ વસતી બીજી આદિવાસી જાતિઓ સાથે નિકટના સંબંધો રહ્યા છે. એટલે કેટલીક સાંસ્કૃતિક સામ્યતાઓ પણ દેખાય છે. તેમ છતાં રહેણીકરણીમાં વિભિન્નતા ઘણી જોવા મળે છે.

ભારતમાં તેમજ ગુજરાતમાં આઝાદી પછી આદિવાસી સમૂદાયોના ઝડપી વિકાસના પ્રયત્નોને કારણે તેમનામાં પરિવર્તનની પ્રક્રિયા ઘણી વેગવાન જણાય આવે છે. ચોધરી જાતિમાં પણ ઝડપથી વિકાસની પ્રક્રિયાને કારણે પરિવર્તનની પ્રક્રિયા દક્ષિણ ગુજરાતની સ્થાનિક વસવાટ કરતી અન્ય આદિવાસી જાતિઓ કરતાં ઘણી બધી રીતે ચોધરી સમાજનાં બધા જ ક્ષેત્રોમાં વર્તાય છે.

અહીંયાં ગુજરાતની મહત્વની આદિવાસી જાતિઓમાંની એક એવી દક્ષિણ ગુજરાતની ચોધરી જાતિના સામાજિક, આર્થિક, ધાર્મિક પાસાંઓને આવરી લઈને પરિવર્તનની પ્રક્રિયા કેવી છે તે જોવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

ચોધરી જાતિ વસતીની દૃષ્ટિએ ગુજરાતનાં આદિવાસીઓમાં છઠ્ઠા નંબરે આવે છે. તેમની મોટાભાગની વસતી એકલા સુરત જિલ્લામાં જ (૯૪.૦૦ ટકા) છે. ચોધરી જાતિ વસતી અને સાંસ્કૃતિક દૃષ્ટિએ ગુજરાતની એક મહત્વની આદિવાસી જાતિ છે. ચોધરી સમાજમાં પરંપરાઓનું ભારે વર્ચસ્વ હોઈ પરસ્પરાવલંબન એકબીજા ઉપર વિશેષ છે. તેમ છતાં તેમનામાં આંતર બાહ્ય પરિબળોને કારણે, વિકાસ યોજનાઓ, સંસ્થાઓ, ચૂંટણીઓ ઉપરાંત શિક્ષણ અને શહેરીકરણની અસરોને કારણે સામાજિક પરિવર્તન, ભૌતિક પરિવર્તન જોઈ શકાય છે.

આ સંશોધનને પરિણામે ઝડપી પરિવર્તનને સમાવતી ચોધરી જેવી આદિવાસી જાતિના પરિવર્તનની સ્થિતિ અને ગતિનો સારો ખ્યાલ મળી રહેશે. ઉપરાંત તેમના સામાજિક-આર્થિક વિકાસના નૂતન આયોજન માટેના ઘણા નવા મુદ્દાઓ પણ તેમાંથી મળી રહેશે. આઝાદીને અને વિકાસ યોજનાઓના આટલા વર્ષનો સમય પસાર થયો હોવા છતાં ચોધરી જેવી કંઈક આગળ પડતી જાતિ પણ આર્થિક દૃષ્ટિએ હજી પાછળ રહી છે તેવું આ અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી જોવા જણવા મળ્યું છે. તેમ છતાં પ્રથાઓ, આચારોમાં ધીમી પરિવર્તનની પ્રક્રિયા સતત જોઈ શકાય છે. પરિવર્તન અને આર્થિક આયોજનની સમસ્યા જણવા અભ્યાસ ઉપયોગી થશે એવી મને આશા છે.

અહીં અભ્યાસ દ્વારા જે પાસાંઓને આવરી લીધા છે તેમાંથી ચોધરીઓના સમાજવ્યવસ્થાને સમજવા માટે મારા મતે ખૂબજ ઉપયોગી બનશે. કારણકે ક્ષેત્રકાર્ય આધારિત ચોધરી કુટુંબોની માહિતી મેળવી તેને મૂકવાનો પૂરેપૂરો પ્રયાસ કર્યો છે. તેને માટે ક્ષેત્રકાર્ય દરમ્યાન સુરત જિલ્લાના વાલોડ, વ્યારા, માંગરોળ અને માંડવી તાલુકાના ચોધરી વસતી ધરાવતા ગામોના કુટુંબોમાંથી જે માહિતી પ્રાપ્ત થઈ અને સહકાર સાંપડ્યો જેને કારણે આ અભ્યાસ શક્ય બન્યો તેથી ગામોના કુટુંબોનો આભારી છું. છેલ્લી નિયામકોની બેઠકમાં એવું સુચન થયું કે પોતાના રાજ્યમાં વસવાટ કરતી અનુ. જનજાતિ પર એથનોગ્રાફિક અભ્યાસ કરવો એને ખ્યાલમાં રાખી ચોધરી જાતિ વિશે અભ્યાસ કરવાનું નક્કી કરી આદિવાસી સંશોધન અને તાલીમ કેન્દ્રની સલાહકાર સમિતિમાં મૂક્યું અને એ રીતે આ અભ્યાસ હાથ ધરાયો તે માટે ભારત સરકારના ટ્રાયબલ અફેર્સ વિભાગ અને આદિવાસી કેન્દ્રની સલાહકાર સમિતિનો આભાર માનું છું. કેન્દ્રના નિયામકશ્રી ડો. ચંદ્રકાન્તભાઈ ઉપાધ્યાયનો આ અભ્યાસ માટે ઊંડો રસ લઈ પ્રેરણા આપી તેમનો આભાર સવિશેષ માનું છું. પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે મને મારા સહકાર્યકરો, મિત્રોએ મદદ કરી તેમનો હું આભારી છું.

મને આશા છે કે આ અભ્યાસ સમાજમાનવશાસ્ત્રીઓ, સમાજશાસ્ત્રીઓ, સંશોધકો, વહીવટીક્ષેત્રે કામ કરતા અને ખુદ ચોધરી જાતિ સમાજ માટે એક યા બીજી રીતે ઉપયોગી નીવડશે.

શ્રી ચંદ્રકાન્ત પટેલ

ભારતની વસતિના કેટલાક જૂથો સામાજિક, આર્થિક અને શૈક્ષણિક કે રાજકીય કારણોસર બાકીની પ્રજાની સરખામણીમાં ઘણાં પાછળ છે. એનું સ્પષ્ટ દર્શન આઝાદી મળતાં અગાઉ જ આપણને થઈ ગયું હતું અને તેથી આવા લોકોની પ્રગતિ ઝડપી બનાવી શકાય તે માટે બંધારણમાં તેમને માટે ખાસ જોગવાઈઓ કરવાનું ઈષ્ટ માન્યું હતું. આમાંના એક વર્ગને બંધારણમાં અનુસૂચિત જનજાતિ તરીકે ઓળખવામાં આવેલ છે. રાજ્ય બંધારણની કલમ ૪૭ મુજબ અનુસૂચિત જનજાતિઓના આ વર્ગનો વિકાસ અને કલ્યાણ માટે જરૂરી પગલાં લેવા માટે સરકારને જણાવાયું હતું. એ રીતે આઝાદી બાદ સમાજના ગરીબી રેખા નીચે જીવતા કુટુંબોનું જીવનધોરણ ઉંચે લઈ જવા માટે અને આ રીતે તેમની આર્થિક, સામાજિક, શૈક્ષણિક પ્રગતિમાં ગતિ લાવવા માટે આયોજિત વિકાસના અભિગમનો સ્વીકાર કરી ૧૯૫૨થી જ પ્રથમ પંચવર્ષીય યોજનાના પગરણથી તેમના ઉત્કર્ષ માટે ખાસ કાર્યક્રમો અને યોજનાઓ અમલી બનાવાઈ હતી.

આયોજનકારો એ બાબતને ધ્યાને લીધી છે કે દેશની ૭૦ ટકા વસતી ગામડાઓમાં વસવાટ કરે છે. એટલે દેશના વિકાસનો આધાર ગામડાના સમાજનો વિકાસ થાય તો જ બને. સમાજનો વિશાળ ગરીબ વર્ગ પણ મુખ્યત્વે ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં વસે છે. આ બધાને ધ્યાનમાં લઈને વિકાસ કાર્યક્રમમાં ગ્રામ્ય સમાજના કાર્યક્રમો અને યોજનાઓને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે. અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ મહદ્અંશે ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં તેમાંય ખાસ કરીને જંગલો, ખીણો, પવર્તોમાં વસે છે. ભારતમાં આદિવાસીઓની વસતિ સંખ્યા વિશેષ છે. તેમ ગુજરાતમાં પણ આદિવાસીઓની વસતિ વિશેષ જોવા મળે છે. ૧૯૯૧ની વસતિ ગણતરી મુજબ ગુજરાત રાજ્યમાં ૬૧,૬૧,૭૭૫ની આદિવાસી વસતિ એટલે કે ૧૪.૯૨ ટકા જેટલી છે. (૨૦૦૧ મુજબ અંદાજિત ૨૭ ટકાના વૃદ્ધિદર મુજબ ૭૮ લાખ જેટલી વસતિ ગુજરાતમાં થાય) ગુજરાતની પૂર્વપટ્ટીમાં મહદ્અંશે અગિયાર જિલ્લાઓમાં પથરાયેલી છે. ગુજરાતના ૪૪ તાલુકાઓ એવા છે જેમાં આદિવાસીઓની વસતિ કુલ વસતિમાં ૫૦ ટકા કરતાં વધુ છે. રાજ્યમાં ૨૮ આદિવાસી જાતિઓ છે. જેમાં ૧૦ જાતિઓ સંખ્યાની દૃષ્ટિએ લાખ અને લાખથી વધુની સંખ્યામાં છે. આ બધી જાતિઓ પોતાની આગવી અને વિશિષ્ટ સંસ્કૃતિ ધરાવે છે. આદિવાસીઓના ઘણા જૂથોમાં જાગૃતતા (શૈક્ષણિક, રાજકીય) આવી હોવાથી તેમના માટે ઘડાયેલી વિકાસ યોજનાઓના સારા લાભો લીધા છે. એવા જાગૃત જૂથોમાં પણ જ્યાં શૈક્ષણિક જાગૃતતા નથી અથવા ઊંડાણના જંગલ ખીણ વિસ્તારમાં છે. તેઓ સુધી આ લાભો પહોંચ્યા નથી. તેઓ આજે પણ નિમ્ન કક્ષાનું જીવન વ્યતિત કરે છે. તેથી આદિવાસી સમાજોમાં પણ અંદરો અંદર અંતર વધતું જાય છે. પંચવર્ષીય યોજનાઓમાં તેમના માટે ઘડાયેલી વિકાસ યોજનાઓની કામગીરી ગરીબોની ગરીબી નોંધાપાત્ર રીતે દૂર કરી શકાય નથી. તેમજ તેમાં ગણનાપાત્ર સુધારો થયો નથી.

આદિવાસી કેન્દ્ર તરફથી આદિવાસી જાતિઓમાં અનેકવિધ પરિબળો દ્વારા જે પરિવર્તનો આવી રહ્યા છે. તેને તપાસવા આ પહેલાં પરિવર્તન પામતા ગુજરાતના આદિવાસી ગામોનો તબક્કાવાર અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો. તે જ રીતે ૧૯૮૬ના વર્ષમાં કેન્દ્ર દ્વારા પરિવર્તન પામતા વસાવા ભૂમિલોનો અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો. તે જ રીતે ૧૯૮૯ના વર્ષ કેન્દ્ર દ્વારા ધોડિયાઓમાં સામાજિક સાંસ્કૃતિક પરિવર્તન કેન્દ્રના નિયામકશ્રીના માર્ગદર્શન હેઠળ હાથ ધરાયો હતો. જેમાં ધોડિયા પટેલોમાં આધુનિક પરિબળો દ્વારા આવેલું આર્થિક-સામાજિક ભૌતિક પરિવર્તનને ખ્યાલમાં રાખીને, તપાસમાં જ્યાં તેમની વસતિ સવિશેષ પ્રમાણમાં છે તેવા વલસાડ, સુરતના વિસ્તારો આવરી લીધા હતા. તેવી જ રીતે ઉપરાંત સંદર્ભોને ખ્યાલમાં રાખીને ૨૦૦૨-૨૦૦૩ના વર્ષે દક્ષિણ ગુજરાતની એક મહત્વની વસતીની દૃષ્ટિએ અને તેની સાંસ્કૃતિક પરંપરાની રીતે વસેલી ચોધરી જાતિનો અભ્યાસ હાથ ધર્યો હતો. જેની વસતિ સવિશેષ કરીને સુરત જિલ્લાના તાલુકાઓમાં પથરાયેલી છે. દક્ષિણ ગુજરાતના સુરત જિલ્લાના અનુક્રમે વાલોડ, વ્યારા, માંગરોળ અને માંડવી તાલુકાના કુલ ચાર ગામના ૫૦ જેટલા કુટુંબોને આવરી લેવામાં આવ્યા હતા.

તપાસમાં આવરી લેવામાં આવેલા કુટુંબોમાં મહદઅંશે જમીન વિહોણા અને ઓછી જમીન ધરાવતા એમ બે પ્રકારના કુટુંબો હતા. વાલોડ તાલુકામાંથી રાનવેરી અને વ્યારા તાલુકામાંથી કપુરા તેજ રીતે માંગરોળ તાલુકામાંથી આંબાવાડી અને માંડવી તાલુકામાંથી દેવગઢ ગામોને આવરી લીધા હતા. તપાસમાં આવેલા ગામોની પસંદગી પણ એ જ રીતે રાનવેરી અને કપુરા જંગલ વિસ્તારથી નજીકમાં હોઈ જંગલની અસરોવાળા અને આંબવાડી અને દેવગઢ જંગલ વિસ્તાર ખૂબ જ આછો થઈ થયેલો હોઈ તેની અસર ઓછી જોઈ શકાતી હતી. એ રીતે રાનવેરી અને કપુરા ગામોને સિંચાઈની સગવડ હોઈ એ રીતે જુદા પડતા હતા. બધા ગામોમાં ચોધરી જાતિની વસતિ તો છે જ પણ સાથે સાથે બીજી જાતિની વસતિ થોડીઘણી પણ વસે છે.

અભ્યાસના સમગ્ર ગામોમાં વસતા ચોધરીઓમાં જુદા જુદા અનેકવિધ પરિબળોએ તેમનામાં પરિવર્તન લાવવાનો એક યા બજી રીતે પ્રયત્નો કર્યા છે. જેમ કે શિક્ષણની વધતી જતી સુવિધાઓ, રાજકારણની રાજકીય પ્રવૃત્તિઓ, રાજ્ય સરકાર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા વિકાસ ઘટકો અને તેની પ્રવૃત્તિઓ, સંચાર માધ્યમો દૂધ મંડળીઓ, નજીકની શહેરી અસરો, રોડ અને વાહનવ્યવહાર અને નજીકમાં ચાલતી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓની અસરોથી ચોધરી લોકોમાં જે જાગૃતિ આવી છે અને તેમનામાં પરિવર્તનની ધીમી પણ ધરખમ પ્રક્રિયા શરૂ થઈ છે. બીજી રીતે જોઈએ તો તેમનામાં આ આયોજિત પ્રક્રિયાઓને કારણે કેટલીક સમસ્યાઓ નવીન પરિબળો દ્વારા પણ ઉભી થઈ છે.

ચોધરી જાતિના અભ્યાસમાં ચાર ગામોના કુલ ૫૦ કુટુંબોમાંથી તેમની પરંપરાગત પરિસ્થિતિ અને સાથે સાથે દસ વર્ષ પહેલાંની તેમની વસતીવિષયક, જમીન વિષયક, પ્રાથમિક સુવિધાઓ અને અભ્યાસના આવેલા કુટુંબોની ભૌતિક, અભૌતિક તેમજ અથર્વવસ્થાની સાથે સંકળાયેલી આવક,

ખર્ચ, દેવા વિષયક બાબતો અને રોજબરોજની તેમની વપરાતી અસ્કયામતોની સ્થિતિ સાથેની આજની પરિસ્થિતિ કેવાક પ્રકારની જોવા, જાણવા મળી હતી તે અભ્યાસના આ કુટુંબો પાસેથી પૂર્વેની અને હાલની સ્થિતિ ક્ષેત્રકાર્ય દરમ્યાન રૂબરૂ મુલાકાતના આધારે મૌખિક પૂછીને અહીં મૂકવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

અભ્યાસના હેતુઓ :

- (૧) ચોધરી જાતિ દક્ષિણ ગુજરાતની અનુસૂચિત જનજાતિઓમાં વસતી અને સાંસ્કૃતિક દ્રષ્ટિએ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. તેની આસપાસ વસેલી બીજી અનુસૂચિતજનજાતિઓ ઉપર તેની પરંપરાઓની અને આર્થિક, સામાજિક અસરો છે. તો આવી એક જાતિ વિશે જાણવાના હેતુથી આ અભ્યાસ હાથ ધર્યો હતો.
- (૨) ચોધરી જાતિની સામાજિક, આર્થિક તેમજ ધાર્મિક કે બીજા પાસાઓની વિગતો વિશે વિશદ્ જાણકારી માટે.
- (૩) ચોધરી જાતિની ઉત્પત્તિ વિશે શું માન્યતાઓ કે દંતકથાઓ છે. તેઓ પોતે શું પોતા વિશે માને છે તે જાણવા માટે.
- (૪) તેના જુદા જુદા પાસાઓને આવરી પરિવર્તનની પ્રક્રિયા કેવી છે તે જાણવા માટે.
- (૫) તે જાતિમાં જોવા મળતા પરિવર્તન અને આર્થિક આયોજનની સમસ્યા તેમનામાં કેવી છે તે સમજવા માટે.
- (૬) આવા મોટા અનુસૂચિતજનજાતિના સમુદાયોના અભ્યાસથી ખરેખર તેમનામાં જે જાગૃતિ કે વિકાસ જોવા મળે છે તે કેટલો યથાર્થ છે તે જાણી શકાશે. કારણકે આખોય સમુદાય જાગૃત કે વિકાસ પામેલો નથી હોતો.
- (૭) આ જાતિનું આર્થિક જીવન માળખું શેને આધારે છે. આજે તેમાં શું પરિસ્થિતિ છે.
- (૮) તેના વિકાસના પ્રશ્નો શું છે ? તેના વિકાસ આડે કેવા પ્રશ્નો છે ? વિકાસ માટે કેવું આયોજન બનાવી શકાય. પ્રશ્નોની જાણકારી મેળવી શક્ય હોય તો ઉકેલો તેમનામાંથી જાણી કે અભ્યાસ ઉપરથી શું હોય શકે તે જાણ સારું.

આ જાતિ ગુજરાતના આદિવાસીઓમાં વસતીની દ્રષ્ટિએ હાલમાં છઠ્ઠા નંબરે આવે છે. જે મુખ્યત્વે સુરત, વલસાડ અને ભરૂચ જિલ્લાઓમાં વસે છે. રાજ્યની કુલ ચોધરી વસતીમાંથી ૯૫.૦૦ ટકા જેટલી ચોધરી વસતી એકલા સુરત જિલ્લામાં જ વસે છે. એ સંદર્ભ અભ્યાસને સુરત જિલ્લાના વિસ્તારો પૂરતો મર્યાદિત કરવામાં આવ્યો છે.

સંશોધન પ્રવિધિઓ :

વિષય સંબંધી માહિતીને એકત્ર કરવા માટે ચોધરી જાતિ જે વિસ્તારમાં વસે છે. તે કુટુંબોની માહિતી મેળવવા માટે કુટુંબ પત્રક તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. સંશોધનમાં સંખ્યાધિક પાસાંની સાથે ગુણાત્મક પાસાંઓને મહત્વ આપવામાં આવ્યું હતું. સાથે સાથે આર્થિક, સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક માહિતી એકત્ર કરવા માટે જુદી જુદી પ્રવિધિઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. જેમાં નિરીક્ષણ પ્રવિધિથી કેટલીક માહિતી એકત્રીત કરી હતી. ૫૦ જેટલા કુટુંબોની મુલાકાત લઈ કૌટુંબિક તેમજ તેમની ભૌતિક વિગતો એકત્ર કરી હતી. પ્રાથમિક માહિતી માટે ક્ષેત્રકાર્ય અને દ્વૈતિયક માહિતી માટે ગ્રંથાલયનો ઉપયોગ કરાયો હતો. દરેક ગામમાં જઈને દરેક કુટુંબ પાસેથી તેમની વિગતો પ્રાપ્ત કરી હતી. જેમાં સંસ્કૃતિ ધાર્મિક રીતરિવાજો અને આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ વિશેના પાસાંઓ આવરી લીધા હતા. તેમની મુશ્કેલીઓ તેના ઉપાયો અને વિકાસના સૂચનોની માહિતી ચોધરી સમાજના આગેવાનો, વૃદ્ધો અને શિક્ષિત અનુભવીઓ પાસેથી મેળવી હતી.

તપાસ વિસ્તાર અને કુટુંબ પસંદગી :

ચોધરી જાતિ દક્ષિણ ગુજરાતની મહત્વની અનુસૂચિત જનજાતિ છે. તેની મુખ્ય વસતિ સુરત જિલ્લાના માંડવી, વ્યારા, માંગરોળ, વાલોડ, બારડોલી, મહુવા, સોનગઢ, ચોર્યાશી, પલસાણા, કામરેજ વગેરે તાલુકાઓમાં વસેલી છે. ઉપરાંત વલસાડ જિલ્લાના વાંસદા, નવસારી, ગણદેવી તાલુકાઓમાં અને ભરૂચ જિલ્લાના વાલિયા વગેરે તાલુકાઓમાં થોડીઘણી વસે છે. સુરત જિલ્લામાં ૯૫.૦૦ ટકા વસતિ છે.

અભ્યાસ માટે નીચે દર્શાવેલ વિસ્તારના ગામો અને તેમાં વસતા કુટુંબોને આવરી લેવામાં આવ્યા હતા. ચારેય તાલુકાના ચાર ગામોમાંથી બે ગામોમાંથી ૧૫ની સંખ્યા અને બે ગામોમાંથી ૧૦ની સંખ્યા લઈને કુલ ૫૦ જેટલા કુટુંબોને આવરી લેવાયા હતા અને તેમની પાસેથી માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવી હતી. તેમાંથી જાણવા મળેલી પુરુષ-સ્ત્રી સંખ્યા અને કુલ સભ્યસંખ્યા જે જાણવા મળી હતી તે કોઠા ૧:૨ માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે છે.

કોઠા નં. ૧:૧

અભ્યાસમાં આવેલ વિસ્તારના ગામો અને કુટુંબોની માહિતી

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકા	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦
૫.	કુલ	-	-	૫૦

કોષા નં. ૧:૨

પસંદ કરેલ ગામોના આવરેલ કુટુંબો અને તેની જાતિવાર સત્ય સંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકા	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	કુલ સંખ્યા		કુલ
					પુરુષ	સ્ત્રી	
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૪૦	૩૮	૭૮
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૧૬	૨૨	૩૮
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૩૨	૩૦	૬૨
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૧૭	૧૬	૩૩
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૧૦૫	૧૦૬	૨૧૧

વિસ્તાર અને વસતિ :

સુરત જિલ્લો :

વિસ્તાર-સ્થાન :

ગુજરાત રાજ્યના ૧૯૯૧ની ગણતરી પ્રમાણે ૧૯ જિલ્લાઓમાં દક્ષિણ ગુજરાતમાં સુરત જિલ્લો વિસ્તારની દૃષ્ટિએ ૧૩મું સ્થાન ધરાવે છે. આખોય જિલ્લો કુલ ૭૬૫૭ ચો.કિ.મી.ના વિસ્તારમાં પથરાયેલો છે. રાજ્યના વિસ્તારની સરખામણીમાં ૩.૯૧ ટકા જિલ્લાનો વિસ્તાર છે.

સુરત જિલ્લાની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ જોઈએ તો જિલ્લો ૨૦°-૧૫' થી ૨૧° - ૨૩' ઉત્તર અક્ષાંશ અને ૭૨° - ૩૮' થી ૭૪°- ૦૦' પૂર્વે રેખાંશ વચ્ચે રાજ્યના દક્ષિણ ભાગમાં આવેલો છે. આ જિલ્લો ઉત્તરે ભરૂચ જિલ્લાથી પૂર્વે મહારાષ્ટ્ર રાજ્યનો ધૂળિયા જિલ્લો અને પશ્ચિમે અરબી સમુદ્ર આવેલાં છે. દક્ષિણ પૂર્વે ડાંગ અને વલસાડ જિલ્લાથી ઘેરાયેલો છે. આખો જિલ્લો બે વિરોધાત્મકી પરિસ્થિતિ વચ્ચે વહેંચાયેલો છે.

(૧) પૂર્વે તરફનો ડુંગરાળ વિભાગ જેની દક્ષિણે સહ્યાદ્રિ અને સાતપુડાની હારમાળાઓ આવેલી છે. જેમાં નિઝર, સોનગઢ, વ્યારા અને ઉચ્છલ તાલુકાઓ સમાવિષ્ટ છે. આ વિસ્તારની જમીનમાં ભેજ ટકાવી રાખવાની શક્તિ ઓછી છે. જુવાર ખેતીની મુખ્ય પેદાશ છે. આ વિસ્તારનો કેટલોક ભાગ ગાઢ જંગલમાંથી છવાયેલો છે. આ વિસ્તારમાં મુખ્યત્વે અનુસૂચિત જનજાતિઓની વસતિ વિશેષ છે.

(૨) દક્ષિણ, ઉત્તર અને પૂર્વનો સપાટ તાપી નદી પટનો ફળદ્રુપ વિસ્તાર જ્યાં ફળઝાડની વાડીઓ ડાંગર, કેરીના મુખ્ય પાકો છે.

જિલ્લાની પૂર્વમાં પહાડો અને નદીઓ વહે છે. જેમાં કીમ અને તાપી મહત્વની નદીઓ છે.

વસતિ :

ગુજરાત રાજ્યના ૧૯૯૧ની વસતિ ગણતરી પ્રમાણેના કુલ ૧૯ જિલ્લાઓમાંથી વસતિની દૃષ્ટિએ રાજ્યમાં ૩જા ક્રમે આવેલો છે. ૮ જિલ્લાઓ આદિવાસી વસતિ સંખ્યામાં મુખ્ય છે. વસતિ સંખ્યાની દૃષ્ટિએ પંચમહાલ પછી સુરત જિલ્લો બીજા ક્રમે આદિવાસી વસતી ધરાવે છે. રાજ્યની ૧૯૯૧ની ગણતરી મુજબ કુલ વસતિ ૪,૧૩,૦૯,૫૮૨ છે. જેમાં અનુસૂચિત જાતિની વસતિ ૭.૪૧ ટકા અને અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ ૧૪.૯૨ ટકાની છે. જેમાં સુરત જિલ્લાની કુલ વસતિ ૩૩,૯૭,૯૦૦ની છે. જેમાં અનુસૂચિતજાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ અનુક્રમે ૩.૬૬ ટકા અને ૩૬.૦૫ ટકા છે. જિલ્લામાં છેલ્લા કેટલાય વર્ષોથી ઔદ્યોગિક વિકાસની પ્રક્રિયા અને સિંચાઈ યોજનાઓને લઈને પણ વિકાસની પ્રક્રિયા ચાલુ છે. જે કારણે રાજ્યના વસતિ વધારાનો દર +૨૧.૧૯ ટકાની સામે સુરત જિલ્લાનો દાયકાનો વસતિ વધારાનો દર +૩૬.૨૧ ટકાનો નોંધાયો છે. રાજ્યનો વસતિ ગીચતા દર, દર ચો.કિ.મીટરે ૨૧૧ વ્યક્તિનો છે. જે સુરત જિલ્લાનો ૪૪૪નો દર ચો.કિ.મીટરે થવા પામ્યો હતો. એટલે જિલ્લામાં અનેકવિધ ઉદ્યોગોને કારણે વસતિ ગીચતા ભારે જોવા મળે છે.

સુરત જિલ્લામાં મુખ્ય અનુસૂચિત જનજાતિઓમાં વસતિની દૃષ્ટિએ ગામીત જાતિ અગ્રસ્થાને છે. એ સિવાય ચોધરી, દૂબળા, ભીલ, ધોડિયા, જાતિમાં પણ સારું એવું સ્થાન ધરાવે છે. ઉપરાંત કોંકણા, નાયક-નાયકડા, કોટવાળિયા, કાથોડી, રાઠવા, વારલી, પોમલા, બાવચા, ધાનકા, ઢોરકોળી, પટેલીયા, રાજગોડ જેવી જાતિઓ ઓછી સંખ્યામાં પણ વસવાટ કરે છે.

સુરત જિલ્લાની ૧૯૮૧ અને ૧૯૯૧ની કુલ વસતિ સામે કુલ આદિવાસી વસતિ વધવા પામી હતી. તે દાયકા દરમિયાન તાલુકાવાર કેટલી વધવા પામી હતી તે નીચે મુજબ છે.

કોઠા નં.૧.૩

જિલ્લાની તાલુકાવાર ૧૯૮૧-૧૯૯૧ની કુલ વસતિ અને આદિવાસી વસતિ

ક્રમ	તાલુકો	૧૯૮૧		૧૯૯૧	
		કુલ વસતિ	આદિવાસી વસતિ	કુલ વસતિ	આદિવાસી વસતિ
૧.	ચોર્યાસી	૧૦,૮૭,૪૮૨	૯૬,૬૮૧	૧૭,૩૦,૮૩૩	૧,૧૨,૩૧૧
૨.	મોલપાડ	૧,૩૪,૦૪૮	૩૯,૪૫૪	૧,૫૭,૫૩૮	૪૪,૩૪૦
૩.	કામરેજ	૧,૦૮,૩૦૭	૪૯,૨૭૫	૧,૩૩,૭૫૦	૫૬,૬૧૧
૪.	માંગરોળ	૧,૬૨,૧૧૩	૧,૦૭,૭૬૪	૧,૯૬,૭૦૨	૧,૨૮,૧૧૫
૫.	માંડવી	૧,૩૭,૭૨૮	૧,૦૬,૩૫૮	૧,૬૧,૩૧૫	૧,૨૪,૭૫૧
૬.	સોનગઢ	૧,૪૬,૨૨૭	૧,૧૯,૭૮૨	૧,૭૨,૯૫૯	૧,૪૨,૬૮૪
૭.	ઉચ્છલ	૫૨,૬૯૨	૫૧,૩૪૨	૬૩,૬૩૯	૬૨,૧૦૪
૮.	નિઝર	૮૦,૬૮૩	૬૦,૪૫૧	૯૪,૬૫૪	૭૪,૦૪૪
૯.	આરા	૧,૮૨,૦૭૮	૧,૬૦,૭૬૪	૨,૧૮,૭૬૨	૧,૯૦,૦૧૭
૧૦.	વાલોડ	૬૬,૨૯૧	૪૯,૩૯૧	૭૬,૯૬૫	૫૭,૧૩૪
૧૧.	બારડોલી	૧,૫૫,૨૭૪	૮૦,૨૧૦	૧,૭૮,૮૬૪	૯૧,૫૦૧
૧૨.	મહુવા	૧,૦૪,૨૪૧	૮૩,૮૩૨	૧,૨૬,૦૯૭	૧,૦૦,૪૯૧
૧૩.	પલસાણા	૭૬,૦૪૮	૩૩,૮૯૬	૮૫,૮૨૨	૪૦,૮૮૭
૧૪.	કુલ	૨૪,૯૩,૨૧૧	૧૦,૩૮,૨૦૦	૩૩,૯૭,૯૦૦	૧૨,૨૫,૦૮૦
	ટકા	-	-	૩૬.૨૯	૧૮.૦૦

૧૯૮૧ અને ૧૯૯૧ની ગણતરી મુજબ જમીન વિસ્તાર, વસતિ, સાક્ષરતાની ટકાવારી અને અનુસૂચિત જાતિ તેમજ અનુસૂચિત જનજાતિની ટકાવારી, મુખ્ય કામ કરનારા, ખેડૂતો, ખેતમજૂરો, જમીનની ઉપયોગીતાનું પ્રમાણ કુલ વિસ્તાર, બિનસિંચિત વિસ્તાર, સિંચિત વિસ્તાર, બિનખેડાણ હેઠળનું ગૌચર, ખેડાણમાં ઉપયોગમાં ન લઈ શકાય તેવી જમીન, જંગલ વિસ્તાર. ઉપરાંત ૧૯૮૧ અને ૧૯૯૧ની ગણતરી મુજબ જિલ્લા, તાલુકાઓ અને અભ્યાસના ચારેય ગામોની પ્રાથમિક સુવિધાઓની ઉપયોગોની માહિતી જેમાં શૈક્ષણિક સુવિધાઓ, આરોગ્યની સુવિધાઓ, પીવાના પાણી સુવિધાઓ, પોષ્ટ-ટેલીગ્રામ, બજાર-હાટ, રોડ અંગેની વિગતો, વીજળી સુવિધાઓ, બસવ્યવહાર, રસ્તાઓની સ્થિતિ રેલ્વે સાથે સંકળાયેલા ગામોની વિગતો તેમજ જંગલ વિસ્તારની માહિતી કોઠા નં.૧:૪ થી ૧:૧૧માં આપેલી છે.

૧૯૮૧ની ગણતરીએ જમીન વસતિ, સાક્ષરતા અને અનુસૂચિતજાતિ-જનજાતિની વસતિ

ક્રમ નં. ૧:૪

ક્રમ	વિસ્તારનું નામ	જમીન વિસ્તાર ચો.કિ.મી.	કુલ વસતિ	પુરુષ	સ્ત્રી	વસતિ વૃદ્ધિ દર ચો.કિ.મી.	જમીન વિસ્તાર			સાક્ષરતા દર			અનુસૂચિત જાતિ			અનુસૂચિતજનજાતિ		
							કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી
૧.	ગુજરાત	૧૯૬૦૪૦.૦	૩૪૦૮૫૭૯૯	૧૭૫૫૨૬૪૦	૧૬૫૫૩૧૫૯	૪૨૭.૬૭	૪૩.૭૦	૫૪.૫૪	૩૨.૩૦	૭.૧૫	૭.૧૫	૧૪.૨૨	૧૩.૯૮	૧૪.૪૯				
૨.	સુરત	૭૬૫૭.૦	૨૪૯૩૨૧૧	૧૨૯૫૭૦૫	૧૧૯૭૫૦૩	૩૯.૫૩	૪૬.૬૩	૫૪.૯૯	૩૭.૭૯	૩.૫૬	૩.૫૬	૪૧.૬૪	૪૦.૩૬	૪૩.૦૩				
૩.	વાલોડ	૧૯૯.૭	૬૬૨૯૧	૩૩૭૪૫	૩૨૫૪૬	૨૭.૪૯	૪૧.૫૫	૪૯.૭૨	૩૩.૦૮	૧.૨૨	૧.૨૨	૭૩.૦૦	૭૩.૦૯	૭૨.૯૧				
૪.	બ્યારા	૮૧૨.૫	૧૮૨૦૭૮	૯૧૫૨૭	૯૦૫૫૧	૧૮.૫૯	૩૩.૦૮	૪૧.૬૪	૨૪.૪૩	૦.૯૮	૦.૯૮	૮૮.૨૯	૮૮.૧૭	૮૮.૪૧				
૫.	માંગરોળ	૬૦૦.૯	૧૬૨૧૧૩	૮૧૭૦૪	૮૦૪૦૯	૨૫.૭૬	૩૬.૩૨	૪૫.૩૪	૨૭.૧૫	૩.૮૨	૩.૭૬	૬૬.૪૭	૬૬.૦૪	૬૬.૯૨				
૬.	માંડવી	૭૩૧.૧	૧૩૭૭૨૭	૬૯૨૩૪	૬૮૪૯૩	૧૫.૫૭	૩૩.૭૦	૪૨.૬૫	૨૪.૬૫	૧.૨૯	૧.૨૯	૭૭.૨૨	૭૬.૭૫	૭૭.૭૦				
૭.	રાનવેરી	(હેક્ટર) ૫૫૫.૨૬	૧૫૬૭	૭૮૫	૭૮૨	૨૫.૧૬	૧૮.૬૩	૩૦.૭૦	૬.૫૩	૦.૩૨	૦.૫૧	૯૯.૬૮	૯૯.૮૭	૯૯.૮૭				
૮.	કપુરા	૧૦૦૦.૦	૩૩૮૧	૧૬૮૧	૧૭૦૫	૨૪.૦૩	૩૪.૯૪	૪૦.૫૧	૨૯.૪૦	૦.૫૦	૦.૪૮	૮૨.૫૫	૮૨.૮૧	૮૨.૨૯				
૯.	આંબાવાડી	૩૭૫.૪૪	૧૮૯૯	૯૩૯	૯૬૦	૧૦.૯૯	૩૭.૦૨	૪૭.૦૭	૨૭.૭૧	૧.૦૦	૦.૭૫	૮૭.૮૪	૮૮.૨૯	૮૭.૪૦				
૧૦.	દેવગઢ	૫૦૯.૬૪	૧૬૩૦	૮૮૩	૭૫૪	૨૬.૫૫	૩૬.૩૮	૪૯.૨૬	૨૦.૯૫	૦.૩૬	૦.૪૫	૯૬.૧૩	૯૪.૯૦	૯૬.૬૯				

કોષ નં. ૧:૫

૧૯૮૧ની ગણતરી મુજબ

ક્રમ	વિસ્તારનું નામ	મુખ્ય કામકરનારા			ખેડૂતો			ખેતમજૂરો		
		કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી
૧.	ગુજરાત	૩૨.૨૩	૫૨.૧૯	૧૧.૦૩	૩૭.૪૬	૩૮.૯૫	૩૦.૦૨	૨૨.૬૫	૧૭.૫૯	૪૮.૦૮
૨.	સુરત	૩૯.૬૬	૫૭.૬૪	૨૦.૧૯	૨૩.૫૧	૨૨.૮૦	૨૫.૭૧	૨૮.૩૦	૧૯.૬૫	૫૫.૦૨
૩.	વાલોડ	૪૫.૬૯	૫૮.૮૭	૩૨.૦૩	૧૩.૯૦	૧૯.૩૫	૮.૨૫	૧૭.૪૬	૧૭.૭૦	૧૭.૨૧
૪.	વ્યારા	૪૩.૮૨	૫૯.૦૦	૨૮.૪૮	૨૫.૪૮	૩૫.૮૨	૧૫.૦૨	૧૧.૧૮	૧૧.૨૩	૧૧.૧૪
૫.	માંગરોળ	૪૪.૬૯	૫૬.૯૮	૩૧.૬૦	૧૭.૬૬	૨૪.૦૯	૧૧.૩૩	૧૮.૭૦	૧૮.૭૯	૧૭.૬૦
૬.	માંડવી	૪૧.૮૭	૫૯.૬૩	૨૩.૯૩	૨૦.૩૨	૩૦.૮૦	૯.૭૨	૧૨.૩૩	૧૩.૨૨	૧૧.૪૨
૭.	રોનવેરી	૪૯.૨૮	૬૪.૪૬	૩૫.૮૦	૧૮.૭૨	૨૪.૩૩	૧૩.૮૧	૧૨.૪૬	૧૧.૦૮	૧૪.૩૨
૮.	કપુરા	૫૩.૬૩	૬૨.૮૧	૪૪.૫૭	૮.૮૩	૧૧.૩૮	૬.૩૩	૩૦.૨૧	૨૯.૪૫	૩૦.૯૭
૯.	આંબાવાડી	૫૪.૨૪	૫૮.૧૧	૪૯.૪૮	૨૮.૩૩	૩૨.૫૯	૨૪.૧૭	૨૦.૭૦	૧૯.૦૬	૨૨.૨૯
૧૦.	દેવગઢ	૩૭.૫૨	૫૭.૭૬	૧૩.૭૯	૧૫.૦૨	૨૫.૩૭	૨.૯૨	૯.૭૧	૧૨.૫૭	૬.૩૭

ક્રમ નં. ૧:૬

૧૯૮૧ની ગણતરી મુજબ જમીન ઉપયોગીતાનું પ્રમાણ

ક્રમ	વિસ્તારનું નામ	કુલ ગામ	કુલ વિસ્તાર ચો. કિ. મી. (હેક્ટરમાં)	બિનસિંચિત વિસ્તાર હેક્ટરમાં	સિંચિત વિસ્તાર	બિન ખેડાણ હેક્ટળ ગૌચરનો વિસ્તાર	ખેડાણમાં ઉપયોગમાં ન લઈ શકાય તેવી	જંગલ વિસ્તાર
૧.	સુરત	૧૧૯૦	૧૮૨૩૩૬	૩૨૮૭૬૯.૩૪	૧૦૨૭૭૯	૨૪૧	૫૯૫	૧૪૧૭.૦૦
૨.	વાલોડ	૪૦	૧૯૯૭૦	૧૫૦૯૯.૪૮	૨૧૯૧.૦૦	૯૧૪.૪૫	૧૫૬૫.૬૧	૧૫૦.૦૦
૩.	વ્યારા	૧૪૮	૮૦૪૫૭	૪૫૯૭૦.૨૩	૩૫૧૦.૦૦	૫૦૧૭.૯૬	૩૫૬૭.૯૯	૨૨૩૪૧.૧૮
૪.	માંગરોળ	૧૪૯	૭૮૩૬૭	૫૭૬૦૮.૨૩	૩૧૦૮.૦૦	૪૫૩૯.૯૪	૬૦૭૧.૭૯	૭૦૩૪.૪૪
૫.	માંડવી	૧૩૩	૭૨૩૪૬	૪૦૧૨૫.૯૩	૨૫૦૯.૦૦	૫૧૫૫.૩૪	૫૯૦૧.૩૩	૧૮૧૫૪.૪૪
૬.	રાનવેરી	૧	૫૫૫.૨૬	૪૫૦.૨૬	૬૧.૦૦	૨૩.૦૦	૨૧.૦૦	---
૭.	કપુરા	૧	૧૦૦૦.૦૦	૪૩૩.૦૦	૩૧.૦૦	૭૨.૦૦	૪૬.૦૦	---
૮.	આંભાવાડી	૧	૩૭૫.૪૪	૩૧૨.૦૦	---	૧૨.૪૪	૫૧.૦૦	---
૯.	દેવગઢ	૧	૫૦૯.૬૪	૩૨૬.૦૦	૪.૦૦	૭૪.૧૪	૩૪.૦૦	૧૪૧.૦૦

ક્રીડા નં. ૧:૭

૧૯૮૧ની ગણતરી મુજબ સુવિધા

ક્રમ	વિસ્તારનું નામ	ગામ સંખ્યા	શૈક્ષણિક સુવિધા	આરોગ્ય સુવિધા	પીવાના પાણીની સુવિધા	પોષ્ટ અને ટેલીગ્રામ	બજાર (હાટ)	રોડ	વીજળી સુવિધા	બસ-વ્યવહાર	પાકા રસ્તા	જંગલ વિસ્તાર	રેલવે
૧.	સુરત	૧૧૯૦	૧૧૩૬	૨૭૩	૧૧૯૦	૫૪૩	૩૨	૫૧૪	૬૩૨	૯૦૧	૫૧૪	૧૪૧૭	૨૯
૨.	વાલોડ	૪૦	૩૮	૧૨	૪૦	૨૨	૨	૩૦	૩૩	૩૦	૧૮	૧૫૦	૧
૩.	બ્યારા	૧૪૮	૧૪૪	૨૯	૧૪૮	૬૨	૭	૧૦૩	૬૦	૧૦૩	૪૬	૨૨૩૪૧	૧
૪.	માંગરોળ	૧૪૯	૧૪૯	૨૨	૧૪૯	૬૧	૧	૯૭	૬૦	૯૭	૨૮	૩૧૦૮	૧૧
૫.	માંડવી	૧૩૩	૧૨૭	૩૩	૧૩૩	૪૬	૪	૯૧	૩૯	૯૧	૪૯	૧૮૧૫૪	ના
૬.	શનવેરી	૧	હા(પ્રા.)	હા	હા (કૂવા)	હા(ટપાલ)	ના	હા	ના	હા	હા	ના	ના
૭.	કપુરા	૧	હા (પ્રા.)	હા	હા(કૂવા)	હા(ટપાલ)	ના	હા	હા	હા	હા	ના	ના
૮.	આંબાવાડી	૧	હા (પ્રા.)	ના	હા(કૂવા, નદી)	હા(ટપાલ)	ના	હા	હા	ના	હા	ના	ના
૯.	દેવગઢ	૧	હા(પ્રા. હા.)	હા(પ્રા. કેન્દ્ર)	હા(કૂવા-નદી)	હા (ટપાલ)	હા	હા	ના	હા	હા	ના	ના

૧૯૯૧ની ગણતરીએ જમીન વિસ્તાર, વસતિ, સાક્ષરતા અને અનુસૂચિતજાતિ-અનુસૂચત જનજાતિની વસતિ

ક્રમ	વિસ્તારનું નામ	જમીન વિસ્તાર ચો.કિ.મી.	કુલ વસતિ	પુરુષ	સ્ત્રી	વસતિ વૃદ્ધિ દર ચો.કિ.મી.	જમીન વિસ્તાર વસતિ ચો.કિ.મી.	સાક્ષરતા દર			અનુસૂચિત જાતિની વસતિ			અનુસૂચિત જનજાતિની વસતિ		
								કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી
૧.	ગુજરાત	૧૯૬૦૨૪.૦	૪૧૩૦૯૫૮૨	૨૧૩૫૫૨૦૯	૧૯૯૫૪૩૭	+૨૧.૧૯	૨૧૧	૬૧.૨૯	૭૩.૧૩	૪૮.૬૪	૭.૪૧	૭.૪૪	૭.૩૭	૧૪.૯૨	૧૪.૬૭	૧૫.૨૮
૨.	સુરત	૭૬૫૭	૩૩૯૭૯૦૦	૧૭૮૭૮૮૮	૧૬૧૦૦૧૨	+૩૬.૨૯	૪૪૪	૬૪.૩૬	૭૨.૬૧	૫૫.૧૩	૩.૬૬	૩.૫૬	૩.૭૮	૩૬.૦૫	૩૪.૫૧	૩૭.૭૭
૩.	વાલોડ	(હક્ટર) ૨૦૨૨૬.૧૩	૭૬૯૬૫	૩૯૧૩૬	૩૭૧૨૯	+૧૬.૧૦	૩૮૧	૪૬.૮૦	૫૩.૭૫	૩૯.૬૦	૧.૨૬	૧.૨૯	૧.૨૩	૭૪.૨૩	૭૩.૬૬	૭૪.૮૨
૪.	વ્યારા	૮૦૪૫૭.૩૬	૨૧૮૭૬૨	૧૧૦૧૬૯	૧૦૮૫૯૩	+૨૦.૧૫	૨૬૯	૪૩.૦૮	૫૦.૯૧	૩૫.૧૪	૦.૯૯	૦.૯૯	૧.૦૦	૮૬.૮૬	૮૬.૩૭	૮૭.૩૬
૫.	માંગરોળ	૮૨૮૩૯.૧૦	૧૯૬૭૦૨	૧૦૦૨૮૫	૯૬૪૧૭	+૨૧.૩૪	૨૩૩	૪૩.૪૦	૫૨.૧૭	૩૪.૨૭	૩.૬૪	૩.૫૯	૩.૮૨	૬૫.૧૩	૬૨.૨૧	૬૬.૦૯
૬.	માંડવી	૭૨૩૪૬.૦૧	૧૬૧૩૧૫	૮૧૮૬૨	૭૯૪૫૩	+૧૭.૧૨	૨૨૧	૩૯.૩૪	૪૭.૩૭	૩૧.૦૮	૧.૩૯	૧.૪૦	૧.૩૮	૭૭.૩૩	૭૬.૫૨	૭૮.૧૭
૭.	રાનવેરી	૫૫૫.૨૨	૧૮૨૫	૯૦૦	૯૨૫	+૧૬.૪૬	૯.૨૯	૨૬.૪૧	૩૭.૪૪	૧૫.૬૯	---	---	---	૯૯.૬૨	૯૯.૪૪	૯૯.૭૯
૮.	કપુરા	૧૦૭૦.૦૭	૩૭૪૮	૧૮૮૭	૧૮૬૧	+૧૦.૬૯	૮.૨૦	૪૨.૩૨	૪૭.૩૨	૩૭.૨૪	૧.૩૯	૧.૨૭	૧.૫૦	૮૩.૦૮	૮૩.૩૬	૮૨.૮૦
૯.	આંબાવાડી	૩૭૫.૪૪	૨૨૨૬	૧૦૯૯	૧૧૨૮	+૧૭.૨૨	૫.૯૪	૪૬.૫૪	૫૬.૬૫	૩૬.૭૦	૦.૫૪	૦.૬૩	૦.૪૪	૮૫.૪૮	૮૫.૭૯	૬૧.૧૭
૧૦.	દેવગઢ	૫૭૯.૬૪	૨૦૨૭	૧૦૯૯	૯૨૯	+૨૪.૩૬	૩.૫૦	૪૮.૬૪	૬૧.૨૯	૩૩.૬૯	૦.૩૦	૦.૨૭	૦.૩૨	૯૭.૧૪	૯૭.૦૯	૯૭.૨૦

૧૯૯૧ની વસતિ મુજબ કામકરનારા, ખેડૂતો અને ખેતમજૂરો

ક્રમ	વિસ્તારનું નામ	મુખ્ય કામકરનારા			ખેડૂતો			ખેતમજૂરો		
		કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી
૧.	ગુજરાત	૩૪.૧૨	૫૩.૧૭	૧૩.૭૩	૩૩.૩૦	૩૪.૦૫	૩૦.૫૭	૨૨.૯૨	૧૭.૫૭	૪૫.૦૯
૨.	સુરત	૩૯.૧૪	૫૮.૩૯	૧૭.૭૫	૧૯.૭૨	૧૮.૨૫	૨૫.૧૧	૨૩.૭૭	૧૬.૨૬	૫૧.૨૮
૩.	વાલોડ	૪૬.૪૧	૫૯.૬૩	૩૨.૭૩	૧૪.૭૯	૧૮.૧૩	૭.૪૨	૨૩.૦૯	૨૧.૨૧	૧૮.૯૩
૪.	વ્યારા	૪૫.૮૨	૬૧.૪૩	૨૯.૯૮	૨૩.૯૩	૩૨.૫૨	૧૫.૨૨	૧૦.૫૨	૧૦.૬૩	૧૦.૪૨
૫.	માંગરોળ	૪૧.૬૮	૫૭.૮૯	૨૪.૮૨	૧૫.૨૯	૨૨.૧૫	૮.૧૬	૧૫.૮૯	૧૭.૬૬	૧૪.૫૬
૬.	માંડવી	૪૫.૦૫	૬૦.૬૬	૨૮.૯૭	૨૦.૫૯	૨૮.૮૭	૧૨.૦૬	૧૪.૫૮	૧૪.૬૧	૧૪.૫૬
૭.	રાનવેરી	૫૮.૪૭	૬૩.૦૦	૫૪.૦૫	૨૮.૩૩	૩૦.૮૯	૨૫.૮૪	૧૧.૮૪	૧૪.૪૪	૯.૩૦
૮.	કપુરા	૫૦.૮૫	૬૧.૯૦	૩૯.૬૬	૧૯.૮૫	૨૪.૯૬	૧૪.૬૭	૨૩.૮૫	૨૩.૯૫	૨૩.૭૫
૯.	આંબાવાડી	૫૭.૯૫	૬૨.૩૦	૫૩.૭૩	૧૮.૫૯	૨૩.૧૩	૧૪.૧૮	૩૧.૬૭	૨૫.૦૫	૩૮.૧૨
૧૦.	દેવગઢ	૫૩.૬૩	૫૧.૨૮	૫૬.૪૧	૧૫.૨૫	૧૮.૮૯	૧૧.૨૮	૨૪.૬૦	૧૬.૧૨	૩૪.૭૦

૧૯૯૧ની ગણતરી મુજબ જમીન વિસ્તારની સ્થિતિ

ક્રમ	વિસ્તારનું નામ	કુલ ગામ	કુલ વિસ્તાર ચો.કિ.મી. (હેક્ટરમાં)	બિનસિંચિત વિસ્તાર હેક્ટરમાં	સિંચિત વિસ્તાર (હેક્ટરમાં)	બિન ખેડાણ હેકળ ગૌચરનો વિસ્તાર (હેક્ટરમાં)	ખેડાણમાં ઉપયોગમાં ન લઈ શકાય તેવી (હેક્ટરમાં)	જંગલ વિસ્તાર (હેક્ટરમાં)
૧.	સુરત	૧૨૭૮	૭૬૫૭	૨૪૩૭	૧૭૨૦	૬૦૧	૧૪૯૪	૧૪૧૭૫૯
૨.	વાલોડ	૪૦	૨૦૨.૩	૧૧૪૬૯.૯૪	૪૯૫૮.૭૮	૧૮૨૧.૯૯	૧૮૭૧.૩૨	૧૮૫.૦૦
૩.	વ્યારા	૧૪૯	૮૧૨.૫	૩૯૨૨૪.૨૫	૮૨૭૩.૫૫	૪૯૪૧.૪૧	૫૯૬૨.૧૦	૨૨૨૭૫.૦૦
૪.	માંગરોળ	૧૫૨	૮૪૫.૫	૪૧૮૦૮.૯૬	૧૨૩૪૬.૭૧	૫૬૯૯.૪૫	૧૦૨૪૮.૧૮	૨૭૮૪૪.૦૦
૫.	માંડવી	૧૪૮	(હેક્ટર) ૭૩૧.૧	૩૪૫૨૫.૧૮	૪૯૯૮.૦૫	૬૩૪૪.૪૯	૭૫૩૨.૦૨	૧૮૯૪૬.૦૦
૬.	શનવેરી	૧	૫૫૫.૫૨	૪૦૦.૦૦	૬૧.૦૦	૨૧.૦૦	૭૩.૨૨	---
૭.	કપુરા	૧	૧૦૭૦.૦૭	૨૫૨.૪૧	૫૯૩.૫૩	૭૩.૧૭	૪૬.૪૬	---
૮.	આંબાવાડી	૧	૩૭૫.૪૪	૩૦૩.૦૬	૭.૧૦	૩૪.૫૪	૩૦.૭૪	---
૯.	દેવગઢ	૧	૫૭૯.૬૪	૩૧૭.૨૪	૧૪.૫૦	૨૯.૪૦	૭૫.૫૦	૧૪૧.૦૦

પ્રાપ્તિથાન : ખેતી વિષયક આંકડાઓ, ગુજરાત, નિયામકશ્રી અર્ધશાસ્ત્ર અને આંકડા શાસ્ત્રની કચેરી, ગાંધીનગર

જંગલ વિસ્તાર - જિલ્લાની આંકડાકીય રૂપરેખા સુરત જિલ્લો

Census of India - 1991 Series - 7 Gujarat- Surat

૧૯૯૧ની વસતિ ગણતરી મુજબ પ્રાથમિક સુવિધાઓ

ક્રમ	વિસ્તારનું નામ	ગામ સંખ્યા	શૈક્ષણિક સુવિધા	આરોગ્ય સુવિધા	પીવાના પાણીની સુવિધા	પોષ્ટ અને ટેલીગ્રામ	બજાર (હાટ)	સંચાર માધ્યમ કેન્દ્ર	રોડ	વીજળી સુવિધાઓ	બસસ્ટોપ	રેલવે	જંગલ વિસ્તાર ચો.કિ.મી.
૧.	સુરત	૧૨૭૮	૧૧૫૧	૯૫૮	૧૧૮૪	૬૪૧	૩૦	૯૯૬	૭૩૦	૧૧૭૧	૯૯૩	૪૫	૧૪૨૦.૦૦
૨.	વાલોડ	૪૦	૩૯	૩૧	૪૦	૨૯	૨	૩૫	૨૬	૪૦	૩૫	૧	(હેક્ટર) ૧૮૫.૦૦
૩.	વ્યારા	૧૪૯	૧૪૪	૧૩૪	૧૪૮	૬૯	૩	૯૯	૭૧	૧૪૮	૯૯	૧	૨૨૨૭૫.૦
૪.	માંગરોળ	૧૫૨	૧૫૨	૧૧૫	૧૫૨	૮૧	૨	૧૦૬	૫૩	૧૪૮	૧૦૫	૧૮	૨૭૮૪૪.૦૦
૫.	માંડવી	૧૪૮	૧૩૨	૧૨૯	૧૩૩	૬૨	૩	૧૨૨	૮૨	૧૩૦	૧૨૨	---	૧૮૯૪૬.૦૦
૬.	શનવેરી	૧	૨	૨	૧(હા)	૧(હા)	---	---	પાકા	હા	હા	---	---
૭.	કપુરા	૧	૧	૨	૧(હા)	૧(હા)	---	---	પાકા	હા	હા	---	૧૪૧.૦૦
૮.	આંબાવાડી	૧	૨	૪	૧(હા)	૧(હા)	૧(હા)	---	કા.પા.	હા	હા	---	---
૯.	ટેવગઢ	૧	૩	૨	૧(હા)	૧(હા)	---	---	કા.પા.	હા	હા	---	---

ગામોનો પરિચય :

રાનવેરી :

રાનવેરી ગામ તાલુકાના મુખ્ય મથક વાલોડથી દક્ષિણે બે કિલોમીટરને અંતરે આવેલું છે. ગામ પર જવા માટે તાલુકા મથકેથી વાહનવ્યવહારમાં બસની સુવિધા, તેમજ ખાનગી જીપ જેવા વાહનો ઉનાળે, શિયાળે કે ચોમાસે વર્ષના બારેમાસ મળી રહે છે.

ગામનો કુલ ભૌગોલિક વિસ્તાર ૧૯૮૧ની ગણતરીએ ૫૫૫.૨૬ હેક્ટર અને ૧૯૯૧ની ગણતરીએ ૫૫૫.૨૨ હેક્ટરનો લગભગ સરખો નોંધાયેલો છે. ગામની ઉત્તરે વાલોડ, ઉત્તર પૂર્વમાં વેડછી ગામો છે. દાયકા બે દાયકા પહેલાં આજુબાજુ જંગલ હતું. આજે ગામની દક્ષિણે ઝાડી છે બાકી હવે તો ઝાડી ઓછી થઈ જવા પામી છે.

ગામની નજીકનું રેલવે સ્ટેશન મઢી ૨૦ કિ.મી. દૂર છે. પોલીસ સ્ટેશન બે કિલોમીટર વાલોડમાં છે. ગામના લોકો ખેતઉત્પાદનના વેચાણ માટે વાલોડ, વ્યારા સેન્ટરોમાં જાય છે. ખરીદી માટે પણ ત્યાં જ મહદઅંશે જાય છે. ગામની નજીકના શહેરોમાં વ્યારા, મઢી છે. ત્યાંથી રોજબરોજની અવરજવર અને ખરીદી કરે છે. સામાન્ય જરૂરિયાતો ગામની બે ત્રણ નાની દુકાનોએથી કરી લે છે.

ગામની પ્રાથમિક તેમજ અન્ય સુવિધાઓમાં ૧૯૮૧ની ગણતરીએ અને ૧૯૯૧ની ગણતરી ખાસ ઝાઝો ફેરફાર નોંધાવા પામ્યો નથી. ગામની પ્રાથમિક શિક્ષણની સુવિધામાં બે ત્રણ ધોરણ વધવા પામ્યા છે અને વીજળી સુવિધા નહોતી, તે વીજળીકરણ ૧૯૯૧માં જોવા મળે છે.

પીવાના પાણીની સુવિધામાં હેડપંપ માત્ર વધવા પામ્યા છે. એ સિવાય ગામના કુલ ભૌગોલિક વિસ્તારમાંથી ખેડાણ હેઠળનો વિસ્તાર ૧૯૮૧ કરતાં ૧૯૯૧ની ગણતરીમાં ઘટવા પામ્યો છે. એકદાય જંગલનો ખરાબાનો વિસ્તાર હોઈ બનવા પામ્યું હોય. ખેડાણનો સિંચિત વિસ્તાર ૬૧ હેક્ટર છે તેમાં વધારો ઘટાડો થવા પામ્યો નથી. ગામને જંગલ નોંધાયો નથી.

ગામની ૧૯૮૧ની નોંધાયેલી ૧૫૬૭ની કુલ વસતીમાં ૭૮૫ પુરૂષો અને ૭૮૨ સ્ત્રીઓનો સમાવેશ થતો હતો. જે ૧૯૯૧ની નોંધાયેલી ૧૮૨૫ની કુલ વસતીમાં ૯૦૦ પુરૂષો અને ૯૨૫ સ્ત્રીઓનો સમાવેશ થયેલો છે. એટલે સ્ત્રીઓની સંખ્યા વધવા પામી છે. ગામનો વસતિવૃદ્ધિ દર ૧૯૭૧ થી ૧૯૯૧ના દાયકા દરમિયાન ૨૫.૧૬ ટકાનો વધવા પામ્યો હતો. જે વસતિવૃદ્ધિ દર ૧૯૮૧ થી ૧૯૯૧ના દાયકા દરમિયાન ઘટીને ૧૬.૪૬ ટકાનો નોંધાયો હતો. ગામની ૧૯૮૧ વસતીએ કુલ સાક્ષરતા દર ૧૮.૬૩ ટકાનો હતો. જેમાં ૩૦.૭૦ ટકા પુરૂષોમાં અને ૬.૫૩ ટકા સ્ત્રીઓનો નોંધાયેલો હતો. જે ૧૯૯૧ની વસતીએ કુલ સાક્ષરતા દર ૨૬.૪૧ ટકા થવા પામ્યો હતો. જેમાં ૩૭.૪૪ ટકા પુરૂષોમાં અને ૧૫.૬૮ ટકા સ્ત્રીઓમાં નોંધાવા પામ્યો હતો એટલે સાક્ષરતા દરમાં સતત વૃદ્ધિ થવા પામી હતી.

૧૯૮૧માં ગામમાં અનુસૂચિત જાતિની વસતી નોંધાવા પામી હતી જે ૦.૩૨ ટકા કુલ હતી. અનુસૂચિત જનજાતિની કુલ ૯૯.૭૮ ટકા વસતીમાં ૯૯.૪૯ ટકા પુરૂષો અને ૯૯.૮૭ ટકા સ્ત્રીઓ હતી. જેમાં નહીંવત કુટુંબો મુસલીમના બાકીના હતા. ૧૯૯૧માં અનુસૂચિત જાતિ વસતી નોંધાઈ નહોતી. અનુસૂચિત જનજાતિની વસતી કુલ ૯૯.૬૨ ટકા હતી જેમાં પુરૂષો ૯૯.૬૨ ટકા અને સ્ત્રીઓ ૯૯.૭૮ ટકા નોંધાયા હતા.

ગામની કુલ વસતીમાંથી ૧૯૮૧માં મુખ્ય કામકરનારા ૪૯.૨૮ ટકા હતા. જેમાં ૬૪.૪૬ ટકા પુરૂષો અને ૩૫.૮૦ ટકા સ્ત્રીઓ નોંધાઈ હતી. ગામના ૧૮.૭૨ ટકા જેટલા ખેડૂતોમાં ૨૪.૩૩ ટકા પુરૂષો અને ૧૩.૮૧ ટકા સ્ત્રીઓ હતી. ૧૨.૪૬ ટકા જેટલા ખેતમજૂરોમાં ૧૧.૦૮ ટકા પુરૂષો અને ૧૪.૩૨ ટકા સ્ત્રીઓ નોંધાઈ હતી. જે ૧૯૯૧ની વસતીએ મુખ્ય કામકરનારા ૫૮.૪૭ ટકા હતા. જેમાં ૬૩.૦૦ ટકા પુરૂષો અને ૫૪.૦૫ ટકા સ્ત્રીઓ નોંધાઈ હતી. ગામના ૨૮.૩૩ ટકા ખેડૂતોમાં ૩૦.૮૯ ટકા પુરૂષો અને ૨૫.૮૪ ટકા સ્ત્રીઓ હતી. ૧૧.૮૪ ટકા જેટલા નોંધાયેલા ખેતમજૂરોમાં ૧૪.૪૪ ટકા પુરૂષો અને ૯.૩૦ ટકા જેટલી સ્ત્રીઓ નોંધાઈ હતી. આમ મુખ્ય કામકરનારા અને ખેડૂતોની સંખ્યામાં વધારો નોંધાયો હતો જ્યારે ૧૯૮૧ કરતાં ૧૯૯૧ની ખેતમજૂરોની સંખ્યામાં ઘટાડો નોંધાયો હતો.

કપુરા :

કપુરા ગામ તાલુકાના મુખ્ય મથક વ્યારાથી દક્ષિણે ચાર કિલોમીટરને અંતરે આવેલું છે. ગામ પર જવા માટે પાકોરોડ હોવાથી બારેમાસ બસની સુવિધા ઉપલબ્ધ છે. ડાંગ તરફ અને વ્યારાથી ઉનાઈ જતા રસ્તા ઉપર જ ગામ વસેલું છે. ગામે જવા માટે ખાનગી જીપો જેવા વાહનો પણ મળી રહે છે.

ગામનો કુલ ભૌગોલિક વિસ્તાર ૧૦૦૦ હેકટરનો ૧૯૮૧ની ગણતરીએ અને ૧૯૯૧ની ગણતરીએ ૧૦૭૦.૦૭ હેકટરનો નોંધાયેલો છે. ડાંગનું જંગલ થોડા કિલોમીટરને અંતરે ગામથી છે. ૧૯૮૧માં જંગલ નોંધાયુ નથી. ૧૯૯૧માં પણ નોંધાયુ નહોતું.

ગામની નજીકનું રેલવે સ્ટેશન વ્યારા સાત કિલોમીટરને અંતરે આવેલું છે. પોલીસ મથક પણ વ્યારા મુકામે છે. નજીકનું શહેર અને બજાર વ્યારા જ છે. ત્યાં ગામના લોકો પોતાની ખેતપેદાશો વેચે છે અને રોજબરોજની જરૂરિયાતની ચીજવસ્તુઓ ખરીદે છે. ગામની દૈનિક નાની જરૂરિયાતો ગામની ચાર પાંચ દુકાનોમાંથી મેળવે છે.

કપુરાની પ્રાથમિક તેમજ અન્ય સુવિધાઓમાં ૧૯૮૧ની ગણતરીએ અને ૧૯૯૧ની ગણતરીએ ખાસ ઝાઝો ફેરફાર નોંધાવા પામ્યો નહોતો. ગામની પ્રાથમિક શિક્ષણની સુવિધામાં ઉપલા ધોરણોની સુવિધા વધી હતી. પોષ્ટ, બજાર વ્યવસ્થા, રોડ અને બસવ્યવહારની સુવિધા રેલવે વગેરે જેવી સુવિધામાં

હેડપંપ દરેક ફળિયે થયેલા છે. થોડા પંપ બંધ પડેલા જણાય છે. વીજળીકરણ ગામનું હતું જ પરંતુ ગામના કેટલાક વધારે ઘરોમાં વીજ વપરાશ વધેલો છે.

ગામની નજરે જોવા મળતી સુવિધા ઉપરાંત ગામના કુલ ભૌગોલિક વિસ્તારમાંથી બિનસિંચિત ખેડાણ વિસ્તાર ૪૩૩ હેક્ટર ૧૯૮૧ની સરખામણીએ ૧૯૯૧માં ગણતરીએ ૨૫૨.૪૧ હેક્ટર થવા પામ્યો છે. ખેડાણ હેઠળનો સિંચિત વિસ્તાર ૧૯૮૧માં ૩૧.૦૦ હેક્ટર હતો. ૫૯૩.૫૩ હેક્ટર ૧૯૯૧માં થવા પામ્યો હતો. ગામને જંગલ વિસ્તાર નોંધાયો નથી.

કપુરા ગામની નોંધાયેલી ૧૯૮૧ ગણતરીની કુલ ૩૩૮૧ની વસ્તીમાં ૧૬૮૧ પુરૂષો અને ૧૭૦૫ સ્ત્રીઓ નોંધાઈ હતી. જે ૧૯૯૧ની ગણતરીએ નોંધાયેલી ૩૭૪૮ની કુલ વસતીમાં ૧૮૮૭ પુરૂષો અને ૧૮૬૧ સ્ત્રીઓનો સમાવેશ થયેલો છે. આંકડા જોતાં ૧૯૮૧ પુરૂષો કરતાં ૧૯૯૧માં સ્ત્રીઓની સંખ્યા પુરૂષ સંખ્યાએ ઘટાવ પામી હતી. ગામનો વસતી વૃદ્ધિ દર ૧૯૭૧થી ૧૯૮૧ના દાયકા દરમ્યાન ૨૪.૦૩ ટકાનો નોંધાયો હતો. જે વસતી વૃદ્ધિ દર ૧૯૮૧ થી ૧૯૯૧ના દાયકા દરમ્યાન ઘટીને ૧૦.૭૯ ટકાનો નોંધાયો હતો. ગામની ૧૯૮૧ની કુલ વસતીએ કુલ સાક્ષરતા દર ૩૪.૯૪ ટકાનો હતો. જેમાં ૪૦.૫૧ ટકા પુરૂષોમાં અને ૨૯.૪૦ ટકા સ્ત્રીઓનો હતો. જે ગામની ૧૯૯૧ની કુલ વસતીએ કુલ સાક્ષરતા દર વધીને ૪૨.૩૨ ટકાનો નોંધાયો હતો. જેમાં ૪૭.૩૨ ટકા પુરૂષોમાં અને ૩૭.૨૪ ટકા સ્ત્રીઓમાં વધીને નોંધાવા પામ્યો હતો. એટલે સાક્ષરતા દર સતત વધવા પામેલો હતો.

૧૯૮૧ની ગણતરીએ ગામની અનુસૂચિત જાતિની વસતી કુલ ૦.૫૦ ટકા જેમાં ૦.૪૮ ટકા પુરૂષો અને ૦.૫૨ ટકા સ્ત્રીઓની ખૂબજ નહીંવત કહેવાય તેવી નોંધાઈ હતી. અનુસૂચિત જનજાતિની કુલ ૮૨.૫૫ ટકા નોંધાઈ હતી જેમાં ૮૨.૮૧ ટકા પુરૂષો અને ૮૨.૨૯ ટકા સ્ત્રીઓ નોંધાઈ હતી. જે ૧૯૯૧ની ગણતરીએ ગામની કુલ વસતીમાં અનુસૂચિત જાતિની વસતી ૧.૩૮ ટકા હતી જેમાં ૧.૨૭ ટકા પુરૂષોની અને ૧.૫૦ ટકાની સ્ત્રીઓની વસતી હતી. એટલે ૧૯૮૧ની ગણતરી કરતાં ૧૯૯૧માં તે વધવા પામી હતી. અનુસૂચિત જનજાતિની વસતી ૧૯૯૧ની ગણતરીએ કુલ ૮૩.૦૮ ટકાની નોંધાઈ હતી જેમાં ૮૩.૩૬ ટકાની પુરૂષોની અને ૮૨.૮૦ ટકાની સ્ત્રીઓની નોંધાઈ હતી. જે ૧૯૮૧ની ગણતરી કરતાં ૧૯૯૧માં અનુસૂચિત જનજાતિમાં થોડો વધારો જણાયો હતો. ગામની વસતીમાં એ સિવાયની વસતીમાં વોરા, વાણિયા, પટેલ વગેરેની વસતી વસ્તી જોવા મળે છે.

ગામની કુલ વસતીમાંથી ૧૯૮૧ની ગણતરીએ મુખ્ય કામકરનાર ૫૩.૬૩ ટકા હતા. જેમાં ૬૨.૮૧ ટકા પુરૂષો અને ૪૪.૫૭ ટકા સ્ત્રીઓ નોંધાઈ હતી. ગામના ૮.૮૩ ટકા ખેડૂતોમાં ૧૧.૩૮ ટકા પુરૂષો અને ૬.૩૩ ટકા સ્ત્રીઓ હતી. ૩૦.૨૧ ટકા ખેતમજૂરોમાં ૨૯.૪૫ ટકા પુરૂષો અને ૩૦.૯૭ ટકા સ્ત્રીઓ નોંધાઈ હતી. જે ૧૯૯૧ની કુલ વસતીમાં ૫૦.૮૫ ટકા મુખ્ય કામકરનારા હતા. જેમાં ૬૧.૯૦ ટકા પુરૂષો અને ૩૯.૬૬ ટકા સ્ત્રીઓ નોંધાઈ હતી. ગામના ૧૯.૮૫ ટકા

નોંધાયેલા ખેડૂતોમાં ૨૪.૯૬ ટકા પુરૂષો અને ૧૪.૬૭ ટકા સ્ત્રીઓ હતી. ૨૩.૮૫ ટકા જેટલા નોંધાયેલા ખેતમજૂરોમાં ૨૩.૮૫ ટકા પુરૂષો અને ૨૩.૭૫ ટકા સ્ત્રીઓ હતી. આમ ૧૯૮૧ કરતાં ૧૯૯૧ની ગણતરીએ મુખ્ય કામકરનારાની સંખ્યામાં ઘટાડો નોંધાયો હતો અને ખેડૂતોમાં વધારો અને ખેતમજૂરોમાં ઘટાડો નોંધાયેલો આશ્ચર્યજનક રીતે હતો.

આંબાવાડી :

આંબાવાડી ગામ માંગરોળ તાલુકાના મુખ્ય મથકેથી ૮ કિ.મી. અંતરે પૂર્વમાં આવેલું છે. ગામ માંગરોળ, ઝંખવાવ થઈને જતા માંડવીના રસ્તે આવેલું પાકા રસ્તા ઉપરનું છે. ગામે જવા તાલુકા મથકે જવા બસ તેમજ ખાનગી જીપ, રીક્ષા વગેરેની વાહનવ્યવહારની સુવિધા છે. ગામમાં બારેમાસ જવા આવવા માટેનો વાહનવ્યવહાર ચાલે છે.

ગામનો કુલ વિસ્તાર ૧૯૮૧માં હતો એજ રીતે ૧૯૯૧માં ૩૭૫.૪૪ હેક્ટરનો છે. ગામની પશ્ચિમે માંગરોળ પૂર્વમાં ઝંખવાવ નજીકના સેન્ટરો છે. જ્યાંથી ગામ લોકો પોતાની જીવન જરૂરિયાતોની આપૂ લે કરે છે. બે દાયકા પહેલાં ગામની આસપાસ જંગલ હતું. અત્યારે સાફ થઈ જવા પામ્યું છે.

ગામની નજીકનું રેલવે સ્ટેશન માંગરોળ છે. જે ૧૦ કિ.મી. દૂર સ્ટેશન છે. હાલમાં રેલવે લાઈન ચાલુ નથી. દૈનિક વપરાશની ચીજબસ્તુઓ લોકો ગામની દુકાનેથી ખરીદે છે. ગામમાં ૧૯૮૧ પ્રમાણે જે સુવિધાઓ હતી તેમાં પ્રાથમિક શાળા, આરોગ્ય સુવિધાઓમાં પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર નહોતું. પીવાના પાણી માટે કૂવા, નદી, ટપાલ માટે પોષ્ટ, બજારની સુવિધા નહોતી. જ્યારે રોડ વીજળી, બસનો વ્યવહાર પાકા રસ્તાને કારણે હતો. ગામને રેલવેનો લાભ નહોતો. ૧૯૯૧ની ગણતરી પ્રમાણે ગામમાં પ્રાથમિક શાળા હતી આજે માધ્યમિક શાળા થવા પામી છે. આરોગ્યની સુવિધાઓ કુટુંબ કલ્યાણ કેન્દ્ર અને ખાનગી ડોક્ટર વગેરેની સુવિધાઓ વધવા પામી છે. ગામમાં પાણી માટે ફળિયાઓમાં ૧૯૮૧ કરતાં ૧૯૯૧માં હેન્ડપંપ વધવા પામ્યા છે. ઘર વપરાશની વીજળીના પોઈન્ટ વધવા પામ્યા છે. ગામના ૧૯૮૧ના ૩૧૨ હેક્ટર બિનસિંચિત ખેડાણ વિસ્તારમાંથી ૧૯૯૧માં ૭.૧૦ હેક્ટર જેટલો ખેડાણનો વિસ્તાર સિંચિત વિસ્તાર બનવા પામ્યો છે.

ગામની ૧૯૮૧ની નોંધાયેલી કુલ ૧૮૮૯ની વસતીમાં ૯૩૯ પુરૂષો અને ૯૫૦ સ્ત્રીઓ હતી. આ વસતીમાં ૧૯૭૧થી ૧૯૮૧ના દાયકા દરમ્યાન વસતીવૃદ્ધિ દર ૧૦.૯૯ ટકા જેટલો વધવા પામ્યો હતો. જે ૧૯૯૧ની નોંધાયેલી કુલ ૨૨૨૬ની વસતીમાં ૧૦૯૮ પુરૂષો અને ૧૧૨૮ સ્ત્રીઓ નોંધાઈ હતી. આ વસતીમાં ૧૯૮૧ થી ૧૯૯૧ના દાયકાના વસતી દરમાં ૧૭.૨૨ ટકાનો વધારો નોંધાયો હતો. એટલે સ્ત્રીઓની વસતી બંને દાયકાઓમાં વધારે જણાઈ હતી અને ૧૯૭૧-૧૯૮૧ના દાયકા કરતાં ૧૯૮૧-૧૯૯૧ના દાયકામાં વસતીવૃદ્ધિ દરમાં ૬.૩૨ ટકાનો વધારો નોંધાયો હતો.

એ જ રીતે ૧૯૮૧ પ્રમાણે સાક્ષરતા દર ગામની કુલ વસતીએ ૩૭.૦૨ ટકાનો હતો જેમાં

જેટલા નોંધાયેલા ખેડૂતોમાં ૨૪.૯૬ ટકા પુરૂષો અને ૧૪.૬૭ ટકા સ્ત્રીઓ હતી. ૨૩.૮૫ ટકા જેટલા નોંધાયેલા ખેતમજૂરોમાં ૨૩.૯૫ ટકા પુરૂષો અને ૨૩.૭૫ ટકા સ્ત્રીઓ હતી. આમ ૧૯૮૧ કરતાં ૧૯૯૧ની ગણતરીએ મુખ્ય કામકરનારાની સંખ્યામાં ઘટાડો નોંધાયો હતો અને ખેડૂતોમાં વધારો અને ખેતમજૂરોમાં ઘટાડો નોંધાયેલો આશ્ચર્યજનક રીતે હતો.

આંબાવાડી :

આંબાવાડી ગામ માંગરોળ તાલુકાના મુખ્ય મથકેથી ૮ કિ.મી. અંતરે પૂર્વમાં આવેલું છે. ગામ માંગરોળ, ઝંખવાવ થઈને જતા માંડવીના રસ્તે આવેલું પાકા રસ્તા ઉપરનું છે. ગામે જવા તાલુકા મથકે જવા બસ તેમજ ખાનગી જીપ, રીક્ષા વગેરેની વાહનવ્યવહારની સુવિધા છે. ગામમાં બારેમાસ જવા આવવા માટેનો વાહનવ્યવહાર ચાલે છે.

ગામનો કુલ વિસ્તાર ૧૯૮૧માં હતો એજ રીતે ૧૯૯૧માં ૩૭૫.૪૪ હેક્ટરનો છે. ગામની પશ્ચિમે માંગરોળ પૂર્વમાં ઝંખવાવ નજીકના સેન્ટરો છે. જ્યાંથી ગામ લોકો પોતાની જીવન જરૂરિયાતોની આપ લે કરે છે. બે દાયકા પહેલાં ગામની આસપાસ જંગલ હતું. અત્યારે સાફ થઈ જવા પામ્યું છે.

ગામની નજીકનું રેલવે સ્ટેશન માંગરોળ છે. જે ૧૦ કિ.મી. દૂર સ્ટેશન છે. હાલમાં રેલવે લાઈન ચાલુ નથી. ટૈનિક વપરાશની ચીજવસ્તુઓ લોકો ગામની દુકાનેથી ખરીદે છે. ગામમાં ૧૯૮૧ પ્રમાણે જે સુવિધાઓ હતી તેમાં પ્રાથમિક શાળા, આરોગ્ય સુવિધાઓમાં પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર નહોતું. પીવાના પાણી માટે કૂવા, નદી, ટપાલ માટે પોષ્ટ, બજારની સુવિધા નહોતી. જ્યારે રોડ વીજળી, બસનો વ્યવહાર પાકા રસ્તાને કારણે હતો. ગામને રેલવેનો લાભ નહોતો. ૧૯૯૧ની ગણતરી પ્રમાણે ગામમાં પ્રાથમિક શાળા હતી આજે માધ્યમિક શાળા થવા પામી છે. આરોગ્યની સુવિધાઓ કુટુંબ કલ્યાણ કેન્દ્ર અને ખાનગી ડોક્ટર વગેરેની સુવિધાઓ વધવા પામી છે. ગામમાં પાણી માટે ફળિયાઓમાં ૧૯૮૧ કરતાં ૧૯૯૧માં હેન્ડપંપ વધવા પામ્યા છે. ઘર વપરાશની વીજળીના પોઈન્ટ વધવા પામ્યા છે. ગામના ૧૯૮૧ના ૩૧૨ હેક્ટર બિનસિંચિત ખેડાણ વિસ્તારમાંથી ૧૯૯૧માં ૭.૧૦ હેક્ટર જેટલો ખેડાણનો વિસ્તાર સિંચિત વિસ્તાર બનવા પામ્યો છે.

ગામની ૧૯૮૧ની નોંધાયેલી કુલ ૧૮૮૯ની વસતીમાં ૯૩૯ પુરૂષો અને ૯૬૦ સ્ત્રીઓ હતી. આ વસતીમાં ૧૯૭૧થી ૧૯૮૧ના દાયકા દરમ્યાન વસતીવૃદ્ધિ દર ૧૦.૯૯ ટકા જેટલો વધવા પામ્યો હતો. જે ૧૯૯૧ની નોંધાયેલી કુલ ૨૨૨૬ની વસતીમાં ૧૦૯૮ પુરૂષો અને ૧૧૨૮ સ્ત્રીઓ નોંધાઈ હતી. આ વસતીમાં ૧૯૮૧ થી ૧૯૯૧ના દાયકાના વસતી દરમાં ૧૭.૨૨ ટકાનો વધારો નોંધાયો હતો. એટલે સ્ત્રીઓની વસતી બંને દાયકાઓમાં વધારે જણાઈ હતી અને ૧૯૭૧-૧૯૮૧ના દાયકા કરતાં ૧૯૮૧-૧૯૯૧ના દાયકામાં વસતીવૃદ્ધિ દરમાં ૬.૩૨ ટકાનો વધારો નોંધાયો હતો.

એ જ રીતે ૧૯૮૧ પ્રમાણે સાક્ષરતા દર ગામની કુલ વસતીએ ૩૭.૦૨ ટકાનો હતો જેમાં

પુરૂષોમાં ૪૭.૦૩ ટકા અને સ્ત્રીઓમાં ૨૭.૦૨ ટકાનો હતો. જે ૧૯૯૧ પ્રમાણે જોઈએ તો સાક્ષરતા દર વધવા પામ્યો હતો. જે કુલ ૪૬.૫૪ ટકાનો હતો, જેમાં પુરૂષોમાં ૫૬.૬૫ ટકા અને સ્ત્રીઓમાં ૩૬.૭૦ ટકાનો થવા પામ્યો હતો.

ગામની ૧૯૯૧ની ગણતરી મુજબ અનુસૂચિત જાતિની વસતી ૧.૦૦ ટકો હતી અને અનુસૂચિતજનજાતિની વસતી ૮૭.૮૪ ટકા હતી. બાકીની મુસ્લીમ, વાણિયા અને બક્ષી જાતિના થોડા કુટુંબોની હતી. તે ૧૯૯૧ પ્રમાણે જોઈએ તો અનુસૂચિત જાતિની ૦.૫૪ ટકાની કુલ એટલે કે અર્ધી હતી. અનુસૂચિત જનજાતિની ૮૫.૪૮ ટકાની હતી. તેમાં પણ બે ટકાનો ઘટાડો નોંધાયો હતો.

૧૯૯૧ પ્રમાણે ગામમાં ૫૪.૨૪ ટકા મુખ્ય કામ કરનારા હતા. જેમાં પુરૂષો ૫૯.૧૧ ટકા અને ૪૯.૪૮ ટકા સ્ત્રીઓ હતી. જેમાં ખેડૂતો ૨૮.૩૩ ટકા અને ખેતમજૂરો ૨૦.૭૦ ટકા નોંધાયા હતા. તે ૧૯૯૧ની ગણતરીએ ગામમાં મુખ્ય કામ કરનારા ૫૭.૯૫ ટકા હતા. જેમાં પુરૂષો ૬૨.૩૦ ટકા અને સ્ત્રીઓ ૫૩.૭૩ ટકા હતી એટલે સંખ્યા વધવા પામી હતી. જેમાં ખેડૂતો ૧૮.૫૯ ટકા અને ખેતમજૂરો ૩૧.૬૭ ટકા થવા પામ્યા હતા. એટલે ખેડૂતોની સંખ્યા ઘટવા પામી હતી જ્યારે ખેતમજૂરોની સંખ્યા વધવા પામી હતી.

દેવગઢ :

દેવગઢ ગામ તાલુકાના મુખ્ય મથક માંડવીથી ૧૫ કિલોમીટરને અંતરે પશ્ચિમ દક્ષિણે આવેલું છે. ગામ ડામરના પાકા રસ્તાથી જોડાયેલું હોય બારે માસ બસની તેમજ વાહનવ્યવહારની સુવિધા છે. માંડવી સૌથી નજીકનું અર્ધશહેરી વિસ્તારનું શહેર છે. દેવગઢમાં જરૂરી તમામ ચીજવસ્તુઓ મળી રહે છે. દર ગુરુવારે હાટ ભરાય છે. જ્યાંથી જરૂરી બધી ચીજવસ્તુઓ લોકો ખરીદે છે. એ સિવાય ખરીદવા માટે લોકો ઉત્તરે માંગરોળના ઝંખવાવમાં અને દક્ષિણે માંડવી જાય છે.

ગામનો કુલ વિસ્તાર ૫૭૯.૬૪ એકરનો ૧૯૯૧ અને ૧૯૯૧માં નોંધાયેલો છે. ખેતી હેઠળનો ૩૨૬.૦૦ હેક્ટરનો બિનસિંચિત અને ૪.૦૦ હેક્ટર જેટલો સિંચિત વિસ્તાર ૧૯૯૧ પ્રમાણે નોંધાયેલો જે ૧૯૯૧ની ગણતરીએ ૩૧૭.૨૪ હેક્ટર બિનસિંચિત અને ૧૬.૫૦ હેક્ટર સિંચાઈ હેઠળ નોંધાયો છે.

ગામમાં ૧૯૯૧ પ્રમાણે સુવિધાઓ હતી જેમાં પ્રાથમિક શાળા પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર, કુ.નિયોજન કેન્દ્ર, છેલ્લા ૨૦ વર્ષથી વીજળી છે. તાર, ટપાલની સગવડ છે. ગામમાં ડોક્ટર છે. વધુ સગવડ માટે માંડવી કે ઝંખવાવ લોકો જાય છે. ૮ થી ૧૦ ધોરણની ઉત્તર બુનિયાદી શાળા છે. ૧૯૯૧ પ્રમાણે સગવડોમાં હાઈસ્કૂલ, કોમ્પ્યુનીટી હેલ્થ સેન્ટર, હેન્ડપંપ, ટેલીફોન, પાકુ બસસ્ટેન્ડ વગેરે વધારો નોંધાયો છે.

દેવગઢ ગામની નોંધાયેલી ૧૯૯૧ની કુલ ૧૬૩૦ ની વસતીમાં ૮૮૩ પુરૂષો અને ૭૫૪ સ્ત્રીઓ હતી. આ વસતીમાં ૧૯૭૧ થી ૧૯૯૧ના દાયકા દરમિયાન વસતીવૃદ્ધિ દર ૨૬.૫૫ ટકાનો નોંધાવા પામ્યો હતો. જે ૧૯૯૧ની નોંધાયેલી ૨૦૨૭ની કુલ વસતીમાં ૧૦૯૮ પુરૂષો અને ૯૨૯

સ્ત્રીઓ હતી. એટલે આ વસતીમાં ૧૯૮૧ થી ૧૯૯૧ના દાયકાના ગાળા દરમ્યાન વસતિવૃદ્ધિ દર આગળના દાયકાના ગાળા કરતાં બે ટકા ઘટ્યો હતો જે ૨૪.૩૬ ટકા થયો હતો.

૧૯૯૧ એ જ રીતે ૧૯૮૧ની ગણતરીએ ગામનો સાક્ષરતા દર ૩૬.૩૮ ટકાનો હતો. જેમાં પુરૂષોમાં ૫૯.૨૬ ટકાનો અને સ્ત્રીઓમાં ૨૦.૯૫ ટકાનો સાક્ષરતા દર નોંધાયો હતો. જે ૧૯૯૧ની ગણતરી પ્રમાણે સાક્ષરતા દરની ટકાવારી વધવા પામી હતી. જે કુલ ગામની વસતીમાં ૪૮.૬૪ ટકાનો નોંધાયો હતો. જેમાં પુરૂષોમાં ૬૧.૨૯ ટકાનો અને સ્ત્રીઓમાં ૩૩.૬૯ ટકાનો સાક્ષરતા દર નોંધાયો હતો. કુલ સાક્ષરતા દરની સાથે પુરૂષ, સ્ત્રીનો સાક્ષરતા દર પણ વધવા પામ્યો હતો.

ગામની ૧૯૯૧ની ગણતરી મુજબ અનુસૂચિત જાતિની વસતી ૦.૩૬ ટકા હતી અને અનુસૂચિત જનજાતિની વસતી ૯૬.૧૩ ટકા હતી. ગામની અન્ય વસતીમાં મુસલમાન, પ્રજાપતિ અને બીજા બે ત્રણ બક્ષીના કુટુંબો વસતા હતા. ગામની વસતીમાં ૧૯૯૧ પ્રમાણે કોઈ ઝાઝો ફેરફાર નોંધાયો નહોતો. અનુસૂચિત જાતિની વસતિ ૦.૩૦ ટકાની અને અનુસૂચિતજનજાતિની વસતી ૯૭.૧૪ ટકાની નોંધાઈ હતી. ખાસ ઝાઝો વધારો કે ઘટાડો થયો નહોતો.

૧૯૯૧ પ્રમાણે ગામમાં ૩૭.૫૧ ટકા કામ કરનારા હતા. જેમાં ૫૭.૭૬ ટકા પુરૂષો અને ૧૩.૭૯ ટકા સ્ત્રીઓ હતી. ગામની આ વસતીમાં કુલ ૧૫.૦૨ ટકા ખેડૂતો નોંધાયેલા અને ૯.૭૧ ટકા ખેતમજૂરો નોંધાયેલા. એ જ રીતે ૧૯૯૧ની ગણતરી પ્રમાણે જોઈએ તો મુખ્ય કામ કરનારા ૫૩.૬૩ ટકા હતા. જેમાં ૫૧.૨૮ ટકા પુરૂષો અને ૫૬.૪૧ ટકા સ્ત્રીઓ હતી. ૧૯૯૧ની ગણતરીમાં ખેડૂતોની ટકાવારીમાં ૧૫.૦૨ ટકા એટલે ઝાઝો ફેરફાર નોંધાયો નહોતો, માત્ર ખેતમજૂરોની સંખ્યા ૨૪.૬૦ ટકા જેમાં પુરૂષો ૧૬.૧૨ ટકા અને સ્ત્રીઓ ૩૪.૭૦ ટકાની ટકાવારી સાથે ૧૯૯૧ની ગણતરી કરતાં વધવા પામેલી જોવા મળી હતી. ખેતમજૂરોની સંખ્યા વધવા પામેલી જોઈ શકાય છે.

ચોધરી જાતિ : ઉત્પત્તિ ઇતિહાસ અને ભૌતિક

ઐતિહાસિક ભૂમિકા :

ગુજરાતની આદિવાસી જાતિઓમાં દક્ષિણ ગુજરાતમાં વસતી ચોધરી જાતિ સામાજિક, ધાર્મિક તેમજ સાંસ્કૃતિક દ્રષ્ટિએ મહત્વનું આગવું સ્થાન ધરાવે છે. વસતિની રીતે ગુજરાતમાં તેમનું સ્થાન સાતમું હાલમાં છે. શિક્ષણ અને વિકાસની દ્રષ્ટિએ ગુજરાતની આગળ પડતી ધોડિયા, ગામીત જેવી વિકસીત જાતિઓમાં ચોધરી જાતિનો સમાવેશ થાય છે. આ ચોધરી જાતિની ઉત્પત્તિ અને સ્થળાંતર કે ચોધરી શબ્દના નામાભિધાન વિશેના કોઈ ચોક્કસ દસ્તાવેજી પુરાવાઓ મળતા નથી. છતાં કેટલાક છૂટાછવાયા સરકારી અહેવાલો, કેટલાક અભ્યાસો અને કેટલીક કિવદંતીઓ જે જાણવા મળી છે અને ઉપલબ્ધ છે, તે આ મુજબ છે.

ગુજરાતના આદિવાસી પ્રજાતિય જૂથોની ઉત્પત્તિ અંગે વિવિધ સમાજમાનવશાસ્ત્રીઓ, વિધ્વાનોના વિવિધ મતો પ્રવર્તે છે. કેટલીક લોકમાન્યતાઓ અને ઐતિહાસિક માહિતીના આધારો પણ છે. પરંતુ તે પુરાવા માત્ર માન્યતા આધારિત હોય તેવું જોવા મળે છે. તેમાં આગળ કે પાછળ કોઈ સંદર્ભ મળતા નથી. આવી લોકમાન્યતાઓ અને ઐતિહાસિક માહિતી મોટાભાગની આદિવાસી જાતિઓ માટે પ્રચલિત છે તે રીતે ચોધરી જાતિ અંગે પણ જાણવા મળે છે.

ચોધરીઓનું વતન :

આ પ્રજા ગુજરાતની જ વતની છે કે કોઈ બીજા પ્રદેશમાંથી સ્થળાંતર કરીને અહીં વસી છે તે જાણવા માટે આપણી પાસે કોઈ માહિતી ઉપલબ્ધ નથી. આ પ્રજાના સુરત જિલ્લાઓના સ્થળાંતર વિષે જે કિવદંતી ચાલે છે તે નીચે મુજબ છે.

- (૧) રેવરંડ જહોન વિલસન (૧૮૬૬) ના જણાવ્યા મુજબ “ચોધરીઓ તાપી નદીના અસ્તિત્વકાળથી હયાતી ધરાવે છે.” આનો અર્થ એ કે ચોધરીઓ ઘણી પુરાણી જાતિ તરીકે હયાતી ધરાવે છે. પણ તેમની ઉત્પત્તિ કે સ્થળાંતર વિશે બીજા કશી વિગતો તેમાં જોવા મળતી નથી.
- (૨) મુંબઈ ગેઝેટિયર્સ (૧૯૦૧ : ૩૧૨) દર્શાવે છે કે તેવો મૂળ પાવાગઢના રજપૂતો છે. મહમ્મદ બેગડાએ ૧૮૮૪માં પતાઈ રાવળને હરાવ્યો ત્યારે પોતાનો ધર્મ બચાવવા જે રજપૂતો નાસી જઈ દક્ષિણ ગુજરાતમાં ગયા તેઓ કોઈ કારણસર ચોધરી જાતિ સ્વરૂપે વિકસ્યા હશે. મુંબઈ ગેઝેટિયરના ઉલ્લેખને આધારે ચોધરી જાતિનો ઉદ્ભવ ૧૪૮૫ પછી થયો હોવા જોઈએ. જો કે આ જાતિનો ઉદ્ભવ અને વિકાસનો ઇતિહાસ ૪૦૦ થી ૫૦૦ વર્ષનો હશે એ આ જાતિનો વસવાટ, વસ્તી, વિસ્તાર અને સાંસ્કૃતિક રીતે જોઈએ તો તેમના વિકાસના ગાળો માત્ર આટલા સમયનો હશે એ શક્યતા નથી.

- (૩) વસ્તી ગણતરી અહેવાલ ૧૯૧૧, Vol XVII, pt. I.P.288 મુજબ ચોધરી જાતિ ઉત્તર ગુજરાતના મહેસાણા જિલ્લાના ખેરાલુ વિસ્તારના આંજણા ચોધરીઓ જેવી દેખાય છે. તેમના રીતરિવાજો પણ આંજણા ચોધરીઓને મળતા આવે છે તેમ નોંધે છે. આ નોંધથી એમ થાય કે શું આંજણા ચોધરી પાટીદારનું કોઈ જૂથ ઉત્તર ગુજરાતમાંથી સ્થળાંતર કરીને દક્ષિણ ગુજરાતમાં ગયું હશે ? અને ગયું હોય તો ક્યારે, ક્યા કારણોસર સ્થળાંતર કરીને ગયું. હશે ? તે વિશે કંઈ માહિતી સ્પષ્ટ નથી. ડી.એન.મજુમદાર (૧૯૪૬)ના તેમના ગુજરાતના પ્રજાતીય અભ્યાસમાં આ જૂથો વચ્ચેની કોઈ સમાન શારીરિક લક્ષણોની રજૂઆત નથી. ચોધરી આદિવાસીઓ અને આંજણા ચોધરીઓમાં રીતરિવાજોની દ્રષ્ટિએ કોઈ સમાન લક્ષણોનો ઉલ્લેખ નથી. દક્ષિણ ગુજરાતના ખુદ ચોધરી આદિવાસીઓ જાતિના લોકો પણ દંતકથા દ્વારા પોતાને પાવાગઢના પતન અને ત્યાંના રજપૂતોના દક્ષિણ ગુજરાતમાંના સ્થળાંતરની સાથે પોતાની ઉત્પત્તિને સાંકળવાનો પ્રયત્ન કરે છે. એટલે આ બન્ને જાતિઓને એકબીજા સાથે સાંકળવી એ તર્કસંગત લાગતું નથી.

આગળ પણ ચોધરી જાતિના ઉદ્ભવ અને વિકાસના સંદર્ભે ૧૯૧૧નો વસતી ગણતરી અહેવાલ ગેઝેટિયરો અને એન્થોવન (૧૯૨૦)ની નોંધ પણ ઉપરની વિગતોનું પુનરાવર્તન કરે છે.

- (૪) ઓગષ્ટ ગ્લેટર (૧૯૬૯ : ૨૪, ૨૫) ચોધરી ઉદ્ભવ અંગે મુંબઈ ગેઝેટિરે (૧૯૦૧)માં દર્શાવેલી ચોધરી જાતિની પ્રચલિત દંતકથાના આધારે પાવાગઢના પતઈ રાવળનું પતન અને રજપૂતો દ.ગુજરાતમાં સ્થળાંતર કરીને વસેલા એટલે પાછળથી આદિવાસી તરીકે ઉદ્ભવેલા મૂળ રજપૂતો જ છે. એ વાતમાં ચોધરીઓની કૂળદેવી તરીકેની કાલિકાની માન્યતા અને રાવળિયા કૂળનો ઉલ્લેખ કરે છે. પરંતુ તે પણ અસ્પષ્ટતાથી ભરેલું જણાય છે.
- (૧) દંતકથા મુજબ પાવાગઢનું પતન અને રજપૂતો દક્ષિણ ગુજરાતમાં નળધરા વિસ્તારમાં આવ્યા. અહીં તેઓએ ઘોડાઓની સેવાચારી માટે ચોધરણ સ્ત્રી રાખેલી હતી. આનો અર્થ તો એ થયો કે નળધરા વિસ્તારમાં રજપૂતો આવ્યા તે પહલાં વિસ્તારમાં ચોધરી આદિ.જાતિની હયાતી હતી જ. એ કિવદંતી તથા ચોધરી સમાજનો જે નક્કર સાંસ્કૃતિક વારસો છે, તે સ્પષ્ટપણે માનવા પ્રેરે છે.
- (૨) પાવાગઢનું પતન, રજપૂતોનું દક્ષિણ ગુજરાતમાં સ્થળાંતર થવું, નવધરા વિસ્તારમાં તેમનું સ્થાયી થવું, પેશ્વા અને પછી ગાયકવાડ સરકારને ભીલોના ઉપદ્રવ વખતે મદદ કરવી. પરિણામે નળધરા વિસ્તારની જમીન તેમને જાગીરમાં મળવી અને તેમાંથી તેમનું જાગીરદાર થવું. આ ઐતિહાસિક વિગતો છે. વળી જાગીર મળવાના સ્પષ્ટ દસ્તાવેજ પુરાવા પણ મળે છે. (ત્રિવેદી મણીભાઈ-૧૯૪૦.૯) આ એક પક્ષીય રજુઆતની વિગતો છે. આ બધા મુદ્દાઓ માત્ર નળધરા વિસ્તારના ચોધરીઓ જે આજે જાગીરદારોના

વંશજો તરીકે ઓળખાય છે તેમના પૂરતી જ મર્યાદિત બને છે. જે સમગ્ર ચોધરી જાતિને લાગુ પડી શકાય નહીં. નળધરા મહુવા તાલુકામાં છે. ત્યાંના ચોધરીઓ કે જેઓ પોતાને જાગીરદાર તરીકે ઓળખાવે છે. જેમની વંશાવલી તેમની પાસેથી મળે છે. તે તેમના મૂળ પુરુષ રૂપા ગોવાળ સુધી લઈ જાય છે. આ વંશાવલી ગુજરાત કે સુરત જિલ્લામાં સમગ્ર જગ્યાએથી મળતી વંશાવલી તેના સમાવેશ થતો નથી. માત્ર મહુવા તાલુકા પૂરતા નળધરા વિસ્તારના કુટુંબોની છે. એટલે સમગ્ર ચોધરી જાતિને એ વિસ્તારથી બંધે લાગુ પાડી શકાય નહીં.

ગુજરાતના સુરત જિલ્લાના સમગ્ર વિસ્તારોના મોટાભાગના ચોધરીઓ પોતાની ઉત્પત્તિ પાવાગઢના પતન અને નાસી આવેલા રજપૂતો સાથે સાંકળે છે તે પણ સમજી શકાતું નથી.

બીજો મુદ્દો રજપૂતો પાવાગઢના પતન સાથે નળધરા વિસ્તારમાં વસ્યા અને ત્યાં ચોધરણ સ્ત્રીના સંપર્કથી 'રજપૂત ચોધરીઓ' એવા જૂથમાં વિકસ્યા હશે. નવધરામાં સ્થાયી થયા હશે. ચોધરી સમાજમાં પરંપરાગત રીતે સ્ત્રીથી વંશવેલો ચાલુ રાખવાની પ્રથા છે જ. તેથી સ્ત્રીના સંગથી થયેલાં સંતાનો ચોધરી તરીકે પ્રચલિત થયાં હશે.

નવધરાના ચોધરીઓએ પેશ્વા-ગાયકવાડ સરકારને મદદ કરી જાગીરદાર બન્યા એ સંદર્ભે તેઓ પોતાને મોભાની રૂએ ચોધરી જાતિમાં સામાન્ય કરતાં ઉંચી દરજ્જો સ્થાપ્યો હશે. આને લીધે બીજા વિસ્તારના ચોધરીઓ કરતાં પોતાને સૌથી ઉંચા ચોધરી અથવા પાવાગઢીઆ ચોધરી તરીકે ઓળખાવે છે.

ચોધરી જાતિનું સાંસ્કૃતિક માળખું જોતાં તે જાતિ ઘણી પુરાણી જાતિ તરીકે આ વિસ્તારમાં હયાતી ધરાવતી હશે. કારણકે સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક દૃષ્ટિએ ચોધરીઓનો વસાવા ભીલો સાથેના નિકટના સંબંધો મળવા સંભવ છે. ચોધરી અને વસાવા જાતિની ઉત્પત્તિ અંગેની ધાર્મિક દંતકથામાં ઘણું સામ્ય દેખાય છે. આ દંતકથામાં રાજાપાન્ડા અને બાલા વિધાણની વાત આવે છે જે બન્ને જાતિઓમાં તેમના મૂળ પુરુષ મનાય છે.

વસાવા ભીલોના ઉચ્ચારણો અને બોલીને ચોધરી ઉચ્ચારણો અને બોલી સાથે સરખાવવા જેવાં છે. એમાં કેટલુક સામ્ય મળવા સંભવ છે.

ચોધરીઓનો દેખાવ, કદ, ઘાટ અન્ય જૂથો કરતાં વસાવા ભીલો સાથે વધુ મળતા આવે તેવો સંભવ છે.

ઉપરાંત સાંસ્કૃતિક તથ્યો ચોધરી જાતિ અંગેના મળે છે. તે આજે ભલે તેમને વસાવા ભીલોના વંશજો કે સંબંધકર્તાઓ તરીકે સાબિત ન કરે. પણ તે તથ્યો પાવાગઢથી ભાગી આવેલા રજપૂતોના વંશજો છે અને તે માત્ર ૪૦૦ થી ૫૦૦ વર્ષ પહેલાં ઉત્પન્ન થયેલી જાતિ છે તે માનવા પ્રેરતા નથી.

ભૌતિક સંસ્કૃતિ અને સાધન સંપત્તિ :

• ચોધરી જાતિમાં તેમની વિધિઓ, પ્રથાઓ, આચારો વગેરેમાં પરિવૃત્તનની ધીમી પણ સતત પ્રક્રિયા ચાલુ છે. તેમના સામાજિક રચના તંત્રમાં આજે કોઈ સીધું પરિવર્તન આવેલું દેખાતું નથી. ચોધરી જાતિમાં આ પરિવર્તનની પ્રક્રિયા અનેકવિધ પરિબળો દ્વારા થતી જોવા મળે છે. પરિવર્તનની પ્રક્રિયા આંતરિક પરિબળો કરતાં બાહ્ય પરિબળો દ્વારા મહદ્અંશે વિશેષ થતી જોવા મળે છે. આ પરિબળો દ્વારા તેમનામાં એક આ બીજી રીતે પરિવર્તન આણવાનો સંધન પ્રયત્ન થયો છે. જેમ કે શિક્ષણની વધતી જતી સુવિધાઓ, જુદા જુદા ધર્મોની પ્રવૃત્તિઓ, તેમનામાં શરૂ થયેલી સુધારાવાદીઓની અંદર બહારની અસરો, પંચાયતી રાજ્યની પ્રવૃત્તિઓ, શહેરીકરણની સાથે સાથે ઉભા થયેલા નવા ઔદ્યોગિકરણની અસરો, રાજ્ય સરકાર દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા તેમના વિકાસ કાર્યક્રમો, સિંચાઈ યોજનાઓ, કેટલાક વર્ષોથી ચાલતી જંગલ સહકારી મંડળીઓ વગેરે જેવા પરિબળોએ તેમનામાં પરિવર્તન લાવવા માટેનો મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે. આ ધીમા છતાં મક્કમ ગતિના પરિબળોએ જે પરિવર્તન આણ્યું છે. જેણે તેમનામાં નવી ચેતના અને જાગૃતિ લાવવાનું ખૂબ જ મહત્વનું કામ કર્યું છે. આ નવીન પરિબળો દ્વારા પરિવર્તનની સાથે સાથે કેટલીક સમસ્યાઓ પણ ઉભી થઈ છે. ખાસ કરીને વિકાસ યોજનાઓને પરિણામે આર્થિક યોજનાઓના ૫૦ વર્ષ જેટલો સમય પસાર થયો હોવા છતાં ચોધરી જેવી કંઈક આગળ પડતી ઝડપી પરિવર્તનને સમાવતી જાતિ પણ આર્થિક દૃષ્ટિએ હજી ઘણી જગ્યાએ પાછળ જોવા મળે છે. નવીન પરિબળો દ્વારા પરિવર્તનના સારા, ખરાબ એમ બંને પ્રકારના પરિણામો તેમનામાં જોવા મળે છે.

આગળ જોયું તેમ ચોધરી જાતિમાં અનેકવિધ જુદા જુદા પરિબળો દ્વારા ક્યાંક ધીમી મંદગતિએ પરિવર્તન પ્રક્રિયા સતત જોઈ શકાય છે. તેમાંય ધ્યાન ખેંચે તેવું પરિવર્તન તો તેમનામાં રાજકીય પરિબળો, રચનાત્મક સંસ્થાઓ તથા ધાર્મિક સંપ્રદાયોની વિશાળ અસરોને કારણે થયેલું છે. ચોધરીઓમાં પરિવર્તન પ્રક્રિયા એકસરખી નથી. જેવો વિકસીત સમાજથી નજીક છે તેમનામાં અને દૂર છે તેમનામાં વધારે કે ઓછું પરિવર્તન જોઈ શકાય છે. જ્યાં શિક્ષણની સુવિધાઓ છે કે સિંચાઈની સુવિધાઓ છે ત્યાં વિકસીત ગામો છે અને ત્યાં પરિવર્તન વધારે જણાય છે. ત્યાં ભૌતિક સગવડો વધુ છે. જ્યાં શિક્ષણ અને સિંચાઈની સુવિધા નથી ત્યાં ઓછો વિકાસ અને ભૌતિક સાધનો ઓછા છે. એટલે સામાજિક-આર્થિક પરિસ્થિતિમાં પણ અંતર છે.

ચોધરી જાતિના આ અભ્યાસમાં આવરી લીધેલા ગામોમાંથી જે ભૌતિક સાધન સંપત્તિ જોવા મળી હતી તે નીચે મુજબ છે.

ઘર-રહેઠાણ :

કોઈપણ પ્રજા કે જાતિમાં પરિવર્તનો આવે છે ત્યારે તે અભૌતિક બાબતો કરતાં ભૌતિક બાબતોમાં વધારે ઝડપથી આવે છે. ચોધરીઓના ઘર સામાન્યરીતે કાચા અને એક માળના પહેલાં ઘાસનાં છાપરાંવાળા અને વાંસની લીંપેલી છાણ માટીની દીવાલોવાળા હતા. પરિવર્તન આવતાં આજે કંઈક અંશે વ્યવસ્થિત, સ્વચ્છ સાગ-સાદડના લાકડાવાળા દેશી કે વિલાયત નળિયાવાળા, વાંસ કે જુવારની કે ઈંટોની દીવાલોવાળા વધુ બારી કે બારણાવાળા હવાઉજાસ ધરાવતા અને કવચિત વધુ આર્થિક સ્થિતિ સારી હોય તો રાચરચીલાથી સજ્જ પાકા મકાનો પણ છે. ઘરો મહદ્અંશે ઝૂંપડા ટઈપ કાચા સવિશેષ જોવા મળે છે. ઘરો છૂટાછવાયા ઝૂમખામાં ક્યાંક હરોળમાં સાથે સાથે વસેલા જોવા મળે છે.

ઘર બાંધવા માટેનો કાચોમાલ ઓછુવતુ જંગલ જ્યાં બચ્ચુ હોય કે ગામના પોતાના ખેતરોમાંથી મળે ત્યાંથી લઈ આવે છે. જ્યાં જંગલ નથી ત્યાં વેચાતું લાવે છે. ઘર બાંધવા નજીકના સગાસંબંધીઓ એકબીજાને મદદ કરે છે. જરૂર હોય ત્યાં ગામ કે બહાર ગામના સુથારની મદદ લે છે. ઘર બાંધતા ધાર્મિક વિધિ કરે છે. નવું ઘર મહદ્અંશે છોકરાના લગ્ન થતાં કે ત્યાં લગ્ન કરીને જુદો થાય અથવા ઘરજમાઈ રાખ્યો હોય તેવા સંજોગોમાં બનાવે છે.

ચોધરીઓના ઘરની આગળ પાછળ બારણા હોય છે. કેટલાકને પાકુ મકાન હોય તો બારી પણ જોવા મળે છે. ઘરની આગળ ખુલ્લો વાડો હોય છે. કેટલાકને આગળ પાછળ પણ વાડો જોવા મળે છે. જેમાં માંડવો કે શાકભાજી કરે છે. વાડામાં ઘાસ, ખેતીના સાધનો ગાડુ કે બીજા મૂકી રાખે છે. ઢોર ઢોંખર પણ બાંધી રાખે છે. ઘરની બહાર ઓસરીમાં લાકડાની પાટ, પાટલી કે હિંચકો હોય છે. કેટલાક સગવડ ન હોય તો માટીનો ઓટલો બનાવી દે છે. પશુ બાંધવાની છાપરી ઘરની બાજુમાં જ અડોઅડ હોય છે. કેટલાક ઘરોમાં લાકડાનો માળો બનાવેલો હોય છે. જેમાં ઘરવખરીના સાધનો મૂકી રાખે છે.

ઘરમાં ખૂણવાળી જગ્યાએ ખેતીવાડીના નાના સાધનો (કુહાળી, પાવડો, કોદાળી કે અન્ય મૂકી રાખે છે. ખૂણામાં કોઠીઓ કે દળવાની ઘંટી મૂકી રાખે છે. એક ખૂણે ચૂલો રાખે છે. ત્યાં કથરોટ, કલેડું, હાંડલી, તાવડી, થાળી, વાટકા અને રસોઈ બનાવવાના સાધનો હોય છે. કેટલાક ખાટલામાં તો કેટલાક નીચે સૂવે છે. ટોપલા, ટોપલીઓ ટીંગાડેલી કેનીચે પડેલી હોય છે. કપડાં મૂકવાની પેટી, ચીમની ફાણસ જેવા સાધનો ઘરવખરીમાં જોવા મળે છે.

ચોધરીઓના રહેઠાણ-ઘર જે જોવા મળે છે તેમાં (૧) ઝૂંપડું (૨) કાચુ ઘર- જેમાં છાજ દેશી-વિલાયતી નળિયાનું હોય. વાંસની લીંપેલી દીવાલો બારણાં અને બારીની સગવડ રાખેલી હોય (૩) પાકુ મકાન જેમાં ધાબુ હોય ઈંટોની પાકીદીવાલો હોય - કેટલાક પાકા મકાનોએ છાજમાં વિલાયતી નળિયા ઢાંકેલા પણ જોવા મળે છે. અભ્યાસના ગામોમાં રહેઠાણના મકાનની સ્થિતિ નીચે મુજબ જોવા મળે છે.

કોઠા નં.૨૨૧૭

મકાનનો પ્રકાર, મકાન અને જમીનની માલિકી અને પશુછાપરી

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	મકાન		જમીન માલિકી		જો ના તો કોની			પશુ માટે છાપરી	
					કાચું	પાકું	હા	ના	સંબંધીની	પોતાની	સરકારી	હા	ના
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧૫	-	૧૩	૨	-	૧૩	૨	૧૦	૫
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૧૦	-	૫	૫	-	૫	૫	૧૦	-
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧૧	૪	૮	૬	-	૮	૬	૧૨	૩
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૮	૧	૮	૧	-	૮	૧	૭	૩
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૪૫	૫	૩૬	૧૪	-	૩૬	૧૪	૩૮	૧૧
	ટકા	-	-	૧૦૦.૦૦	૯૦.૦૦	૧૦.૦૦	૭૨.૦૦	૨૮.૦૦	-	૭૨.૦૦	૨૮.૦૦	૭૮.૦૦	૨૨.૦૦

ઉપરના કોઠા પરથી જોઈ શકાય છે કે અભ્યાસમાં આવરી લીધેલા કુલ ૫૦ કુટુંબોમાંથી સૌથી વધુ કુટુંબો કાચાં રહેઠાણ ધરાવે છે. જેઓ પરંપરાગત છાપરાંવાળાં ઝૂંપડાઓના રહેઠાણોમાં રહે છે. તેવા ૯૦.૦૦ ટકા છે. પાકા મકાનોની સંખ્યા જેવો આર્થિક રીતે સદ્ગર છે, તેવા નોકરી કે વ્યવસાય કરતા કુટુંબોના છે. જે માત્ર ૧૦.૦૦ ટકા રહેઠાણો છે. જેવો બહારના સંપર્કમાં છે અને આર્થિક રીતે સદ્ગરતા મેળવી છે. તેઓમાં રહેઠાણો પાકા બનાવવાનું વલણ જોવા મળે છે.

સરખામણીની રીતે જોઈએ તો અભ્યાસના રાનવેરી અને કપુરા ગામોમાં પરંપરાગત રીતે વસવાટની સાથે બધા જ રહેઠાણના મકાનો કાચા જોવા મળે છે. અભ્યાસના આંબાવાડી અને દેવગઢ ગામોમાંથી નોકરી અને બાહ્ય સંપર્કને કારણે બન્ને ગામોમાં થઈને (૫) પાંચ જેટલા પાકાં મકાનો જોવા મળે છે. રાનવેરી અને કપુરા ગામોમાં સિંચાઈની સુવિધા હોવા છતાં જમીનના અભાવે કે એ જમીન સિંચાઈ હેઠળ ન હોવાથી કોઈ આર્થિક વિકાસ કે મકાનોની પરિસ્થિતિમાં પણ ફેરફાર નોંધાયેલો દેખાતો નથી.

આ જે રહેઠાણના મકાનો છે તેમા ૭૨.૦૦ ટકા પોતાની જમીન માલિકીમાં અને ૨૮.૦૦ ટકા જેટલા રહેઠાણો સરકારી ખરાબાની જમીન માલિકીમાં વસવાટ કરતા માલૂમ પડ્યા હતા. ઘરવેરો કે ઘરનંબર ધરાવતા હતા.

ચોધરીઓ ઘર રહેઠાણની સાથે તેમના પાળેલા પશુઓ ગાય, ભેંસ, બળદ, બકરા બાંધવા માટેની છાપરી-કોઢ બનાવતા જોવા મળે છે. કુલ અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી ૭૮.૦૦ ટકા કુટુંબોને પોતાના પશુઓની છાપરી કોઢ છે અને ૨૨.૦૦ ટકા કુટુંબોએ પશુ ન હોવાથી કે પશુ હોવા છતાં છાપરી-કોઢ નથી તેમ જણાયું હતું.

ચોધરીઓના અભ્યાસના ચારેય ગામોમાંથી મકાનની દીવાલ, મકાન ઉપરનું છાજ કે છાપરું અને ઓરડાની સંખ્યા જાણવા મળી હતી. જેમાં કુલ કુટુંબોમાંથી ૯૦.૦૦ ટકાને વાંસનીદીવાલ ૫.૦૦ ટકાને માટી કે ઈંટોની દીવાલ હતી. મકાનના છાજ કે છાપરા બાબતમાં પણ વિલાયતી નળિયાવાળા ૯૪.૦૦ ટકા રહેઠાણો અને જ્યારે ધાંબાવાળા ૬.૦૦ ટકા રહેઠાણો જાણવા મળ્યા હતા. તેમાં ઘાસ કે દેશી નળિયાવાળા રહેઠાણના મકાનો જણાયા નહોતા. એ જ રીતે મકાનના ઓરડા જે જાણવા મળ્યા હતા. તેમાં એક ઓરડાવાળા ૧૬.૦૦ ટકા, બે ઓરડા ધરાવતા ૬૦.૦૦ ટકા જ્યારે ત્રણ ઓરડાવાળા ૨૪.૦૦ ટકા મકાનો જાણવા મળ્યા હતા. મકાનની દીવાલ, છાજ કે છાપરું અને મકાનના ઓરડા વગેરે વિગતો દર્શાવેલા કોઠા ઉપરથી જોઈ શકાશે. જે ગામવાર કુટુંબો પ્રમાણે વિગતો જોવાથી ખ્યાલ આવશે.

કોઠા નં.૨:૧૪

મકાનની દિવાલ, છાજ અને ઓરડાની સંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકા	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	મકાન દિવાલ				મકાનના છાપરા				મકાનમાં ઓરડા				
					સાંઠીની	વાંસની	માટી ઈંટ	કુલ	ઘાસ	નળિયા	ધાબુ	વિલાયતી નળિયા	કુલ	એક	બે	ત્રણ	કુલક
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	-	-	-	૧૫	-	૮	૭	૧૫
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	-	-	-	૧૦	-	૮	૧	૧૦
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	-	૧૧	૪	૧૫	-	-	૩	૧૨	૧૫	૭	૪	૪	૧૫
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	-	૮	૧	૧૦	-	-	-	૧૦	૧૦	૧	૮	-	૧૦
૫.	કુલ	-	-	૫૦	-	૪૫	૫	૫૦	-	-	૩	૪૭	૫૦	૮	૩૦	૧૨	૫૦
ટકા	-	-	-	૧૦૦-૦૦	-	૮૦.૦૦	૧૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	-	-	૬.૦૦	૮૪.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૬.૦૦	૬૦.૦૦	૨૪.૦૦	૧૦૦.૦૦

મકાન ક્ષેત્રફળ, વીજળીની સુવિધા, નાવણિયું, જાજરૂ અને પીવાના પાણીની સુવિધાઓની વિગતો જે જાણવા મળી હતી. તે નીચે મુજબ જાણવા મળી હતી.

મકાનના રહેઠાણનું ક્ષેત્રફળ જોઈએ તો ૨૦ X ૨૦ ફૂટવાળા લગભગ ૪૮.૦૦ ટકા કુટુંબો ૨૫ X ૨૫ ફૂટવાળા ૩૮.૦૦ ટકા કુટુંબો અને ૩૦ X ૩૦ ફૂટનું ક્ષેત્રફળ ધરાવતા ૩૮ ટકા જેટલા કુટુંબો જણાયા હતા. મકાનમાં વીજળી પાવર ધરાવતા ૫૬ ટકા જેટલા કુટુંબો અને વીજળી સુવિધાથી વંચિત એવા ૪૪.૦૦ ટકા કુટુંબો માલુમ પડ્યા હતા.

ચોધરીઓના રહેઠાણના મકાનોમાં નાવણિયાની સુવિધા ભાગ્યે જ જોવા મળે છે. તેવો હજુ ખુલ્લામાં વાડામાં ખાટલા આંડા મૂકી નાહી લેતા જાણવા મળે છે. નાવણીયું હોય તેવા માત્ર ૪.૦૦ ટકા જ કુટુંબો અને નાવણિયાની સગવડ નથી એવા ૯૬.૦૦ ટકા કુટુંબો જાણવા મળ્યા. એકપણ કુટુંબના રહેઠાણના મકાનમાં જાજરૂની સુવિધા જોવા મળી નહોતી. પીવાના પાણી માટે ખુલ્લામાં નળની સુવિધા ૯૬.૦૦ ટકા જેટલા કુટુંબોને હતી. તેમાં ૪.૦૦ ટકા કુટુંબો દૂર વસતા હોઈ પીવાના પાણીની સુવિધાથી વંચિત રહેલા જાણવા મળ્યા હતા.

મકાન ક્ષેત્રફળ, વીજળી, નાવણિયું, જાજરૂ અને પીવાના પાણીની સુવિધાના સંદર્ભમાં ગામ પ્રમાણેની કુટુંબ સંખ્યા નીચેના કોઠા જોતાં વિગતે ખ્યાલ આવશે.

ક્રમાંક નં.૨:૧૫

મકાન સેતરફળ, વીજળી, નાવસિયુ, જાજરૂ, પીવાપાણીની સુવીધાઓ

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકા	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	મકાન સેતરફળ			મકાનમાં વીજળી		મકાનમાં નાવસિયુ		જાજરૂ		પીવાના પાણીના નળ	
					૨૦૨૦	૨૫૨૫	૩૦૩૦	હા	ના	હા	ના	હા	ના	હા	ના
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૭	૧	૭	૧૨	૩	-	૧૫	-	૧૫	૧૩	૨
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૮	-	૨	૬	૪	-	૧૦	-	૧૦	૧૦	-
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૬	૩	૬	૫	૧૦	૨	૧૩	-	૧૫	૧૫	-
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૩	૩	૪	૫	૫	-	૧૦	-	૧૦	૧૦	-
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૨૪	૭	૧૯	૨૮	૨૨	૨	૪૮	-	૫૦	૪૮	૨
	ટકા			૧૦૦-૦૦	૪૮.૦૦	૧૪.૦૦	૩૮.૦૦	૫૬.૦૦	૪૪.૦૦	૪.૦૦	૯૬.૦૦	-	૧૦૦-૦૦	૯૬.૦૦	૪.૦૦

ઉપરનો કોઠો જોતાં ખ્યાલ આવે છે કે જાજરની સુવિધા ન હોવાથી તેઓ ખુલ્લામાં સંડાસ જતા હોય છે. પીવાના પાણી માટે હેન્ડપંપનો ઉપયોગ સવિશેષ તેઓ કરે છે. કપડાં ધોવા કે ઢોરઢાંખરને માટે નદી, વહેણા જ્યાં સુવિધા છે ત્યાં જઈને ઉપયોગમાં લે છે. કુલ કુટુંબોમાંથી ૫૬.૦૦ ટકા જેટલા મકાનોમાં વીજળી છે. તેમાં મોટાભાગનાં એકાદ પોઈન્ટ અને જે કુટુંબોની આવક વધુ છે ત્યાં બે અને તેથી વધારે પોઈન્ટની વીજળીની સુવિધા જોવા મળે છે. ૪૪.૦૦ ટકા કુટુંબો હજુ પણ વીજળીથી વંચિત રહેલા જોવા મળે છે. નાણાંના અભાવે તેવા કુટુંબો હજુ પોતે વીજળી સુવિધાથી ભોગવી શકતા નથી તેવું તેમનું કહેવું હતું.

રસોઈ અને ઘરવખરીના વિવિધ ઘરવખરીના સાધનોની અછત આજે પણ તેમની આર્થિક પરિસ્થિતિને કારણે જંગલની નજીક કે દૂર વસેલા હોવા છતાં વર્તાય છે. જે લોકો શિક્ષણ મેળવી શક્યા છે કે બાહ્ય સંપર્કમાં અન્ય વ્યવસાયો સાથે સંકળાયેલા છે તેઓ પરંપરાગત ઘરવખરી ઉપરાંત બીજા ઘરવખરીના સાધનો કે મોજશોખના સાધન રાખતા જોવા મળે છે. તપાસના કુટુંબોમાંથી ઘરવખરીના સાધનોમાં રસોઈના વિવિધ ધાતુઓના વાસણોની સંખ્યા જાણવા મળી હતી. જેમાં એલ્યુમિનિયમ, સ્ટીલ, પિત્તળ, કાચ, માટી અને (તાંબા)ના કે લાકડાના વાસણોની સંખ્યા પૂછવામાં આવી હતી. જેમાં પરંપરાગત રીતે વપરાતા વાસણોમાં માટી કે લાકડાના અને એલ્યુમિનિયમના વાસણો જાણવા મળ્યા હતા. એ સિવાય બાહ્ય સંપર્કને કારણે સ્ટીલ, પિત્તળના વાસણોનો વપરાશ પણ વધતો જોવા મળે છે. આ ધાતુના વાસણોનો વપરાશ આજે શહેરી સંપર્કને કારણે જેઓ શિક્ષણ પામ્યા છે તેઓમાં વિશેષ છે. હાટ, મેળામાં વેપારીઓ દ્વારા આવતા આવા ધાતુના વાસણો તેઓમાં પ્રસિદ્ધ થવાથી વાપરતા થયા છે. જે કુટુંબો આર્થિક રીતે સુખી થવા પામ્યા છે ત્યાં પણ આ વાસણોનો વપરાશ વધ્યો છે.

પરંતુ તપાસના કુટુંબોથી નીચેના કોઠામાં દર્શાવેલા વિવિધ ધાતુઓના વાસણોની સરેરાશ જે ૧૬ની બતાવી છે તે દરેક કુટુંબ પાસે જણાઈ નથી. કેટલાક કુટુંબો જેમની સ્થિતિ અત્યંત ગરીબ છે કે જેમની પાસે જમીન કે અન્ય કમાણીનું સાધન નથી તેઓ પાસે આ ધાતુના વાસણો પૂરતા પ્રમાણમાં નથી. અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી વિવિધ ધાતુના વાસણોની સંખ્યા જે જાણવા મળી હતી અને તેની કિંમત પહેલાંની ૨૯૯.૪૦ રૂપિયાની અને હાલની ૬૮૫.૬૦ રૂપિયાની જે જાણવા મળી હતી તે નીચે દર્શાવેલ કોઠો જોતાં ખ્યાલ આવશે. જેમાં પહેલાંની વિવિધ ધાતુઓની કિંમત જાણવા મળી હતી. તેમાં સૌથી વધુ આંબાવાડી ગામના ૧૫ કુટુંબોની ૪૨૯.૦૦ રૂપિયાની અને સૌથી ઓછી રાનવેરી ગામના ૧૦ કુટુંબોની માત્ર ૧૬૦.૦૦ રૂપિયાની જાણવા મળી હતી. હાલની કિંમતમાં સૌથી વધુ આંબાવાડી ગામના કુટુંબોની જ ૧૦૧૦ રૂપિયાની ધાતુના વાસણોની કિંમત જાણવા મળી હતી અને સૌથી ઓછી કિંમત રાનવેરી ગામના કુટુંબોમાંથી ૪૧૫ રૂપિયાની જાણવા મળી હતી. વિવિધ ધાતુના વાસણોની કુટુંબવાર સંખ્યા અને કુલ કુટુંબોની વાસણોની કિંમત અને કુટુંબદીઠ વાસણોની સરેરાશ અને કુલ કુટુંબદીઠ વાસણોની ગામવાર પહેલાંની અને આજે હાલની સરેરાશ કિંમત કોઠો જોતાં વિગતે ખ્યાલ આવશે.

કોઠા નં.૨:૧૬

ઘરવખરીના વિવિધ ધાતુના વાસણો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	એલ્યુમિનિયમ	પિત્તળ	સ્તીલના	માટીના	કાચના	કુલ	કુટુંબદીઠ સરેરાશ	કુલ કિંમત	
												પહેલાંની	હાલની
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧૦૯	૬	૪૮	૫૭	૧૭	૨૩૭	૧૫	૨૪૧૦ (૧૬૦.૦૦)	૬૨૩૫ (૪૧૫.૦૦)
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૬૨	૧૩	૩૪	૩૬	૧૮	૧૬૩	૧૬	૨૬૭૦ (૨૬૭.૦૦)	૬૯૯૦ (૬૯૯.૦૦)
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧૪૮	-	૭૯	૫૦	૫	૨૮૨	૧૮	૬૪૪૦ (૪૨૯.૦૦)	૧૫૧૫૦ (૧૦૧૦.૦૦)
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૮૭	-	૩૬	૩૧	૫	૧૫૯	૧૫	૩૪૫૦ (૩૪૫.૦૦)	૫૯૦૫ (૫૯૦.૦૦)
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૪૦૬	૧૯	૧૯૭	૧૭૪	૪૫	૮૪૧	૧૬	૧૪૯૭૦ ૨૯૯.૪૦	૩૪૨૮૦ ૬૮૫.૬૦
				૧૦૦.૦૦	૮.૧૨	૦.૩૮	૩.૯૪	૩.૪૮	૦.૯	૧૬.૮૨	૦.૩૨		

ચારેય ગામમાંથી વિવિધ ઘર વપરાશની અને ઉપયોગી સાધન સામગ્રી જાણવા મળી હતી. જે કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ચારેય ગામની ૭ સાધનોની જ માત્ર હતી. દરેક સાધનોની પહેલાંની અને હાલની કિંમત જાણવા પ્રયાસ કર્યો હતો. તેમાં કુલ પહેલાંની કિંમત ચારેય ગામના બધા જ કુટુંબોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૬૯૮ રૂપિયાની માત્ર જાણવા મળી હતી. હાલની કિંમત ૧૫૫૬ રૂપિયાની કુટુંબદીઠ સરેરાશ જાણવા મળી હતી. પહેલાંની કુટુંબદીઠ જાણવા મળેલી ૬૯૮ રૂપિયાની કિંમતમાં સૌથી ઓછી આ સાધનોની કુટુંબદીઠ કિંમત કપુરા ગામના કુટુંબોની જાણવા મળી હતી જે માત્ર ૪૬૩ રૂપિયાના જ સાધનો હતા. જેમાં સૌથી વધુ ૧૧૪૭ રૂપિયાની સાધનોની કુટુંબદીઠ પહેલાંની કિંમત તપાસતા દેવગઢ ગામના કુટુંબોની જાણવા મળી હતી. હાલની સાધનોની કિંમતમાં સૌથી ઓછી કુટુંબદીઠ સરેરાશ કિંમત ૧૧૦૦ રૂપિયા આંબાવાડી ગામના કુટુંબોની જણાઈ હતી અને સૌથી વધુ કુટુંબદીઠ સરેરાશ કિંમત દેવગઢ ગામના કુટુંબોની ૨૧૩૦ રૂપિયા જેટલી જાણવા મળી હતી.

આમ તો આ વિવિધ ગૃહઉપયોગી સાધનો દરેક કુટુંબો પાસે પૂરતા પ્રમાણમાં જોવા જાણવા મળતા નથી. જેઓ પાસે જમીન, શિક્ષણ (નોકરી) કે કોઈ બહારનો ધંધો છે. તેઓ પાસે જ આ સાધનો જોવા મળે છે. બાકીના કુટુંબો પાસે ખૂબ જ અલ્પ આ ઘરવખરીના સાધનો જોવા જાણવા મળે છે. નીચેના કોઠામાં જોતાં ખ્યાલ આવશે કે આ વિવિધ ઉપયોગી સાધનો કેવા અને કેટલા અલ્પ પ્રમાણમાં હતો. ઘર વપરાશની વિવિધ ઉપયોગી સાધનો જે જાણવા મળ્યા હતા તેમાં ખાટલા, ટેબલ, ખુરશી, સાયકલ, મોટર સાયકલ, રેડિયો, માછલી જાળ વાજિંત્ર, ફાનસ-ચીમની, ટોપલા, ટોપલી, ઘંટી, પેટી, બેટરી વગેરે હતા. જે કોઠા દ્વારા ગામ-કુટુંબ પ્રમાણે જોતાં સાધનોની સંખ્યાનો વિગતે ખ્યાલ આવશે.

કોઠા નં.૨:૧૬
ઘરવખરીના વિવિધ ધાતુના વાસણો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	ખાટલા	ટેબલ પુરશી	સાયકલ	રેડિયો	મોટર સાયકલ	માછલી જાળ	વાજિન	ફાનસ ચીમની	ટોપલા ટોપલી	ઘંટી	પેટી બેટરી	કુલ	કુટુંબની સંખ્યા	કુલ કિંમત	
																		પહેલા	હાલની
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૪૩	૧૮	૧૨	૭	-	-	-	૨૪	-	૧	-	૧૦૫	૭	૧૧૦૮૦ (૭૩૮)	૨૮૭૦૦ (૧૮૧૩)
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૨૦	૪	૮	૨	-	-	-	૧૬	-	-	-	૫૦	૫	૪૬૩૦ (૪૬૩)	૧૧૩૧૦ (૧૧૩૧)
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૫૫	૨૩	૮	૫	૧	-	-	૨૭	-	૨	-	૧૩૨	૮	૭૭૬૦ (૫૧૭)	૧૬૫૦૦ (૧૧૦૦)
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૨૮	૧૮	૧૩	૬	-	-	-	૧૫	-	૧	-	૮૧	૮	૧૧૪૭૫ (૧૧૪૭)	૨૧૩૦૦ (૨૧૩૦)
૫.	કુલ			૫૦	૧૪૬	૬૩	૪૨	૨૦	-	-	-	૮૨	-	૪	-	૩૬૭	૭	૩૪૮૪૫ (૬૮૮)	૭૭૮૧૦ (૧૫૫૬)
				૧૦૦.૦૦	૨.૮૨	૧.૨૬	૦.૮૪	૦.૪				૧.૬૪		૦.૦૮					

ઘરવખરીની ચીજોનો કોઠો જોતાં લાગે છે કે ચોધરીઓના ઘણા બધા ઘરોમાં ઘરવખરી ખૂબ ઓછી જોવા મળે છે. તેઓ પાસે જીવન જરૂરિયાતની ચીજો પણ વ્યક્તિદીઠ કે કુટુંબદીઠ હોતી નથી. કુલ ૫૦ કુટુંબોમાં ૨૧૧ની કુલ વસતી છે જેની વચ્ચે ૧૪૬ જેટલા ખાટલા છે. એટલે દરેક માટે નહીં પણ ઘણા ઘરોમાં બે ચાર ખાટલા હોય અને કેટલાક ઘરોમાં એકપણ ન હોય, જેની પાસે ખાટલા નથી તેવા કુટુંબો પથારીમાં સૂઈ જાય છે. પાથરવા ગોદડાં કે ઓઢવાનાં સાધનો પણ નહોતા. આ સિવાય ટેબલ કે ખુરશીનો વપરાશ નહીંવત છે. અભ્યાસના કુટુંબોમાં ૪૨ સાયકલો મળી હતી તે પણ ટેબલ ખુરશી જેમજ દરેક કુટુંબ પાસે સાયકલ નહોતી. મોટર સાયકલ માત્ર એક જ કુટુંબમાં હોય તેવું માલુમ પડ્યું હતું. મોજશોખના સાધનોમાં ૨૦ જેટલા રેડિયો સેટ માલુમ પડ્યા હતા. માછલી જાળ, વાજિંત્ર, ટોપલા ટોપલી જેવા સાધનો કે બેટરી સુદ્ધા જણાયા નહોતા. દળવાની ઘંટી આજે જ્યાં ત્યાં આધુનિક દળવાની ઘંટી થવાથી હાથ ઘંટી ખૂબ જ ઓછી હોય તેમ જણાયું હતું. રાંધવામાં હજુ તેઓ લાકડાનો ઉપયોગ કરતા જોવા મળે છે. ચોધરીઓ તેમની આર્થિક પરિસ્થિતિને કારણે જીવન જરૂરિયાતની આવશ્યક ચીજવસ્તુઓ પણ પૂરતી વસાવી શકતા નથી. તેઓ ઓછામાં ઓછી ચીજવસ્તુઓથી ચલાવી લે છે.

ખેતીના સાધનો :

ચોધરીઓના અભ્યાસમાં લીધેલા કુટુંબોમાં ૪૧ (૮૨.૦૦ ટકા) કુટુંબો ખેતી કરતા હતા. તેમના ખેતીના સાધનોમાં હળ, કરબ, સમાર, ગાડુ, વાવણિયો, નાના ઓજારો (કુહાળી, દાતરડુ, કોદાળી, ખુરપી, કોસ, પાવડા વગેરે) સાધનો જોવા-જાણવા મળ્યા હતા. જો કે બધા જ ખેડૂતો પાસે બધા જ સાધનો હોય તેવું અને જે જાણવા મળ્યા છે તે સાધનો પણ હોતા નથી. એક બીજાને ત્યાં માંગીને લે કે આપે છે અને એ રીતે ખેતીકામ તેઓ ગોઠવે છે. આમ ખેતીના સાધનો પૂરતા અને સારી હાલતમાં પણ ઘણા પાકો જોવા મળતા નથી. ખેતીના સાધનોની વીગત અને સંખ્યાના કોઠો જોઈએ તો ખ્યાલ આવે છે કે ખેતી કરતા કુટુંબની સંખ્યા પ્રમાણમાં ઘણા સાધનો ખૂબ જ અલ્પ સંખ્યામાં જણાય છે. ટ્રેક્ટર, ઈ.મોટર જેવા સાધનો આ કુટુંબમાં જણાયા નહોતા. ખેતી કરતા કુટુંબો ખેતીના સાધનો વસાવે તેવી આર્થિક સ્થિતિમાં જણાતા નથી. નીચેના કોઠામાં બતાવ્યા મુજબ ખેતીનાં સાધનો જોવા મળ્યાં હતાં.

કોઠા નં.૨:૧૮

તપાસના કુટુંબોના ખેતીના સાધનો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	હળ	કરબ	વાવણિયો	સમાર	નાના ઓજાર	ગાડુ	ટ્રેક્ટર	ઈ.મોટર	કુલ	કુટુંબદીઠ સરેરાશ	કુલ કિંમત	
															પહેલાં	હાલની
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧૧	૧૧	૩	૧	૮૫	૫	-	-	૧૧૬	(૭.૦૦)	૧૩૭૦૦ (૮૧૩)	૩૪૮૫૦ (૨૩૨૩)
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૩	૩	-	-	૫૦	૨	-	-	૫૮	(૫.૦૦)	૬૧૦૦ (૬૧૦)	૧૩૨૦૦ (૧૩૨૦)
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧૨	૧૪	૧૩	૨	૧૧૩	૧૩	-	-	૧૬૭	(૧૧.૦૦)	૪૨૬૭૮ (૨૮૪૪)	૭૮૫૦૦ (૫૩૦૦)
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૧૧	૧૧	૧૦	૧	૭૭	૮	-	-	૧૧૮	(૧૧.૦૦)	૩૦૦૫૦ (૩૦૦૫)	૨૦૨૫૦ (૨૦૨૫)
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૩૭	૩૮	૨૬	૪	૩૨૫	૨૮	-	-	૪૬૦	(૮.૦૦)	૯૨૫૨૦ (૧૮૫૦)	૧૪૭૯૦૦ (૨૯૫૮)
	કુટુંબદીઠ સરેરાશ			૧૦૦.૦૦	૦.૭૪	૦.૭૮	૦.૫૨	૦.૦૮	૬.૫	૦.૫૮	-	-	૯.૨			

ભાષા-બોલી :

ચોધરીઓની આગવી બોલી છે. જેની લિપીબદ્ધ કરેલ ન હોય કોઈ લેખિત સાહિત્ય સ્વરૂપે નથી. કોઈ જાતિ બહારનાએ કે ચોધરી જાતિમાંથી કોઈએ તેને લેખિતમાં ઢાળવી જોઈએ. ચોધરી જાતિ અંગે નિબંધ સ્વરૂપે અને કેટલાક સંશોધકોએ થોડી માહિતી એકત્રિત કરી છે. જેમાં “ચોધરીઓ અને ચોધરી શબ્દાવલિમાં” ડૉ. આચાર્યમાં પ્રકાશ પાડ્યો છે. ડૉ. અરવિંદ ભટ્ટે “ગુજરાતના ચોધરીઓને” લઈને પુસ્તક સ્વરૂપે વિવિધ રીતે તેમનામાં જોવા મળતા પરિવર્તનો અંગે પ્રકાશ પાડ્યો છે. પરંતુ તેની બોલી કે ભાષારૂપે ચોધરી જાતિ અંગે ઝાઝું લેખિત સાહિત્ય અલગ રચ્યું નથી.

ચોધરીઓની બોલીમાં વસાવા જાતિની અને દક્ષિણ ગુજરાતની તોછડી મીઠી બોલીની અસરો વર્તાય છે. ચોધરી જાતિના જાણવા મળેલા કેટલાક શબ્દો આ પ્રમાણે છે.

ક્રમ	ગુજરાતી	ચોધરી	ક્રમ	ગુજરાતી	ચોધરી
૧.	મા	આયા, બા	૨૩.	માથુ	ટન્પ, ડોચું
૨.	પિતા	બાપો, આતો	૨૪.	મોં	મોળ
૩.	દાદા	ગડો	૨૫.	કપાળ	નિડાલ
૪.	દાદી	ગડસી	૨૬.	વાળ	નિબાલે
૫.	બહેન	બાઈ	૨૭.	કાન	કાન
૬.	ભાઈ	બાબા	૨૮.	આંખ	ડોલો
૭.	બનેવી	ફાડોહો	૨૯.	પેટ	બોકો
૮.	વર	નાડો	૩૦.	પીઠ	બડો
૯.	પત્ની	ધરાવાલી	૩૧.	હથેળી	તલાઠ
૧૦.	સાસુ	હાહુ	૩૨.	પગ	પાગ
૧૧.	સસરા	હુરોહો	૩૩.	હાથ	હાથ
૧૨.	મોટીબહેન	બાઈ	૩૪.	કમર	કળ
૧૩.	નાની બહેન	નામથી બોલાવે	૩૫.	ભેંસ	ભેહળ
૧૪.	બાપનો ભાઈ	મોઠો બાહ	૩૬.	ગાય	ગાવળ
૧૫.	દિયર	દેરોહ	૩૭.	ઢોર	ડોબે
૧૬.	નણંદ	નણદાહ	૩૮.	વાછરડો	વાહડો
૧૭.	છોકરો	નીચાક	૩૯.	જંગલ	રાન
૧૮.	છોકરી	નીચકી	૪૦.	ઠીંગણો	બાઠો
૧૯.	સ્ત્રી	ડોસની	૪૧.	અનાજ	તૂલ
૨૦.	પુરૂષ	માટીડો	૪૨.	ઘંટી	ખટૂઠો
૨૧.	વિધવા	રાણડાયની	૪૩.	મીઠું	ખારો
૨૨.	વિધુર	રાણડાયનો	૪૪.	કેડી	પાગવાટ

પોશાક :

ચોધરી જાતિમાં પરંપરાગત રીતે પુરૂષો ખમીસ કે અડધી બાંયનો ઝભ્ભો, કછોટો મારેલુ ધોતિયુ, માથે ફાળિયુ કે ટોપી મૂકે છે. તેઓ ઉગાડા પગે હોય અથવા દેશી બનાવટના ચંપલ પહેરે છે. અભણ ગરીબ યુવાનો લેંઘો કે ચડી, ખમીશ કે બુશર્ટ કયાંક કોઈ પેન્ટ પહેરે છે. શિક્ષિત યુવાનો બુશર્ટ, પેન્ટ, લૂંગી ટેરીકોટન, જીન્સ જેવા સારા કપડાઓ પહેરે છે. સ્ત્રીઓ અંદરના ભાગમાં કટકો કરછો મારીને પહેરે છે. લાલ સફેદ ચોકડા કિનારવાળું, કોઈક વાદળી રંગવાળા લૂંગડું પહેરે છે. વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ ઘબરું લૂગડું પહેરે છે. કામ વેળા સાડી માથે બાંધે છે. આજે રંગેરંગી સાડીઓ પહેરવાનું વધુ પસંદ કરે છે. બાળકોમાં નાના છોકરાઓ અર્ધનગ્ન સ્થિતિમાં જોવા મળે છે. નિશાળે કે ઢોર ચરાવવા જાય તેવા બાળકો ચડી-ખમીશ કે બુશર્ટ પહેરે છે. નાની છોકરીઓ ફોક-ચડી પહેરતી હતી, અત્યારે પોશાકમાં ડ્રેસ પહેરતી પણ જોવા મળે છે. જ્યાં ગાંધી વિચાર અને રચનાત્મક સંસ્થાઓની અસર છે ત્યાં ખાદીના કપડાં પણ પહેરતા જોવા મળે છે. જ્યાં ધાર્મિક સંપ્રદાયોનો સંપર્ક છે ત્યાં અને શિક્ષણ છે ત્યાં નવા નવા પહેરવેશ પ્રથા તેઓમાં જોવા મળે છે.

ઘરેણાં :

પુરૂષ-સ્ત્રી બન્નેને ઘરેણાં પહેરવાનો શોખ છે. પુરૂષો પરંપરાગત ઘરેણાં કાનમાં ચાંદીની “કીકરી”, હાથમાં કડુ અને કમરે કંદોરો પહેરે છે. સ્ત્રીઓ લગ્નના પ્રતીક તરીકે ગળામાં કાળા મણકાની ‘ગાંઠી’ પહેરે છે. એ સિવાય કીડિયાની માળાઓ, ચાંદીની સેર, રૂપિયાના હાર, હાંસડી, કાનમાં બુટ્ટી, વાળી, કાંડે કડુ, હાથે રૂપા પિત્તળના કાંસના ઘરેણાં, પગે રૂપા, પિત્તળ-ચાંદી ઘરેણાં પહેરે છે. શિક્ષણ અને ધાર્મિક અસરોને કારણે હાથે, પગે પિત્તળના ઘરેણાં પહેરતા નથી. દૂરના વિસ્તારોમાં હજુ પરંપરાગત ઘરેણાં પહેરતા જોવા મળે છે. નવીન ઘરેણાંમાં કાચ-પ્લાસ્ટીક બંગડીઓ કાને, ગળે મંગળસૂત્ર કે દોરા પહેરતા જોવા મળે છે. ચોધરીઓમાં છુંદણાં છુંદાવાનો રિવાજ નથી. તેઓ માને છે કે છુંદણાંથી શરીર બેડોળ બને છે.

ખાનપાન-ખોરાક :

ચોધરીઓ પોતાના ખોરાકમાં પરાપૂર્વથી માંસાહારી છે. તેઓ તેમના પોતાના ખોરાકમાં મરઘા, માછલાં, બકરાં, સસલાં વગેરેને ખાય છે. બીજા પશુ-પક્ષીઓને તેઓ ખાતા નથી. જેઓ પશુ-પક્ષીઓ અને બીજા પ્રાણીઓના માંસ ખાય છે, તેઓ તેમણી પોતાની જાતિના પેટાજૂથો કે બીજી આદિવાસી જાતિઓના હોય તેમને તેમના પોતાનાથી નીચા ગણે છે. તેઓ ચોધરી જાતિના કે ચોધરી પેટા જૂથોના હોય અને આ પ્રકારના માંસાહારી હોય તો તેમને નીચા ગણી લગ્ન સંબંધો બાંધતા નથી. જે કુટુંબો ધાર્મિક સંપ્રદાયો કે ગાંધી વિચારવાળી સંસ્થાઓના સંપર્કમાં આવ્યા છે. તેઓ અને શિક્ષણ મેળવી નોકરી કરીને બિન આદિવાસી સમૂદાયના સંપર્કમાં આવ્યા છે. તેઓ માંસાહાર છોડતા જણાય છે. તેઓ પોતાને ભગતે કે સુધરેલા ગણાવે છે.

ચોધરીઓ માંસાહાર ઉપરાંત રોજબરોના ખોરાકમાં મહદ્અંશે તેમના પોતાના વિસ્તારમાં જે કંઈ પાકે છે. તેમાંથી પોતાનો ખોરાક બનાવી ખાય છે. જેમાં તેઓ જુવાર, ચોખાના રોટલા કે ભાત સાથે તુવેર-વાલનું કઠોળ અને શાકભાજીમાં ઘર આંગણે ઉગાડવામાં આવતી ખાટીભાજી, રીંગણા, ટામેટાં, વાલોળ, ડુંગળી, મરચાં વગેરે ખાવામાં ઉપયોગમાં લે છે. શાકભાજી ખાવા ઉપરાંત હાટ કે બજારમાં વેચી દે છે. ચોધરીઓ ખાટી છાશમાં જુવાનો લોટ નાખી તેનો આથો લાવી બનાવેલ રાબડો, ભોજન પછી પીવાનું પાણી પીવે છે. ગરીબ કુટુંબો કોઈ કોઈ રાબડો પીને પણ ચલાવી લે છે. ચોધરીઓ ખાટીભાજી અને જુવારના લોટને બાફીને બનાવેલ “ઢેબળે” “ગેવે” જેવી પ્રિય વાનગીઓ પણ ખાય છે. ચોધરીઓના ખોરાકમાં કેટલેક ઠેકાણે ઘઉંનો ઉપયોગ પણ વધ્યો છે. તેઓ ભાખરી-રોટલી બનાવી ખાય છે. તેઓમાં ઘી, દૂધનો ઉપયોગ ભાગ્યે થાય છે. છાશનો ઉપયોગ વધુ કરે છે. ઊંડાણના વિસ્તારમાં ચા દૂધ વિનાની પીવાય છે. ભેસનું દૂધ ખાવા કરતાં દૂધ મંડળીમાં ભરી પૈસા મેળવવા પૂરતું તેઓમાં જોવા મળે છે.

તેઓમાં દારૂ-તાડી- પીવાનું હજુ ચાલુ જ છે. તેમના સામાજિક અને ધાર્મિક જીવનમાં દારૂ-તાડીનું સ્થાન હજુ જોવા મળે જ છે. ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ તેમના દેવોનું દારૂ તાડી મહત્વનું પીણું ગણાય છે. જેઓ ધાર્મિક બની સંપ્રદાયોના સંપર્કમાં કે તેમનામાં થયેલા ગાંધીવાદી સુધારાવાદને કારણે જેઓએ દારૂ તાડી છોડ્યા છે. તેઓ ધાર્મિક-સામાજિક પૂજાઓ કે રિવાજ છોડ્યા નથી. તેની જગ્યાએ ચાનો ઉપયોગ કરે છે.

ચોધરીઓની ભૌતિક, ધાર્મિક અને બીજી પરંપૂર્વની તેમની સ્થિતિમાં જોઈએ તો તેમનામાં લાંબાગાળાથી ચાલતી જુદા જુદા ધર્મોની સાંપ્રદાયિક અસરો, શિક્ષણનો પ્રચાર, પ્રસાર અને સરકારની ચાલતી ઘણા લાંબા સમયની વિકાસ યોજનાઓની અસરોને પરિણામે જે પરિવર્તનોની અસરો વર્તાય છે. તે તેમની ગતિશીલતામાં ઘણે બધે ઠેકાણે લય પૂરનારી સાબિત થઈ છે.

આતિથ્ય :

આતિથ્ય સત્કાર માનથી બોલાવીને કરે છે. બેસવા ખાટલો કે ખુરશી આપે છે. દારૂ, તાડી, પાણી, બીડી, ચા પીવડાવે છે. બહારનો કોઈ જાય તો પૂછીને જે પીતા હોય તેનાથી સ્વાગત કરીને પીવડાવે છે. સમય હોય તો રાખવાની કે ખાવાપીવાની વ્યવસ્થા ગોઠવે છે. ઊંડાણના વિસ્તારમાં દૂધ વિનાની ચા પીવડાવે છે. પરંતુ જ્યાં મળે છે તેવી જગ્યાએ આધુનિક પીણાં મંગાવીને પણ પાય છે.

વિસ્તાર, વસતી અને ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ

ભારતની પાંચસો જેટલી આદિવાસી જાતિઓમાંથી ચોધરી જાતિની વસતી મુખ્યત્વે ગુજરાતમાં અને અલ્પ સંખ્યામાં મહારાષ્ટ્રમાં વસેલી જોવા મળે છે. ભારતની કુલ આદિવાસી વસતીની સરખામણીમાં ૧૯૬૧ની વસતી ગણતરી પ્રમાણે આ જાતિની વસતી ૧,૪૫,૧૫૦ જેટલી એટલે ૦.૪૮ ટકા થાય છે. ભારતમાં આ જાતિની રાજ્યવાર વસતી નીચે પ્રમાણે છે.

કોઠા નં.૩:૧

ચોધરી જાતિની ભારતમાં રાજ્યવાર વસતી (૧૯૬૧)

ક્રમ	રાજ્ય	વસતી	ટકા
૧.	ગુજરાત	૧,૪૩,૫૭૬	૯૮.૯૨
૨.	મહારાષ્ટ્ર	૧૫૭૧	૧.૦૮
૩.	મહેસૂર	૩	-
	કુલ	૧,૪૫,૧૫૦	૧૦૦.૦૦

ઉપરના કોઠા પરથી જોતાં ખ્યાલ આવે છે કે દેશની કુલ ચોધરી વસતમાંથી ૯૮.૯૨ ટકા વસતી એકલા ગુજરાતમાં છે. એટલે ચોધરીઓનો વિસ્તાર ગુજરાત રાજ્ય છે. ભારતમાં ઇ.સ.૧૯૩૧ થી ૧૯૬૧ સુધીની ચોધરી જાતિની વસતી નીચે મુજબ છે.

કોઠા નં.૩:૨

ક્રમ	વર્ષ	વસતી
૧.	૧૯૩૧	૮૩,૯૮૮
૨.	૧૯૪૧	૯૮,૪૮૫
૩.	૧૯૬૧	૧,૪૫,૧૫૦

૧૯૫૧માં આદિવાસી જાતિઓની વસતીગણતરી થઈ ન હતી એટલે આંકડા અપ્રાપ્ય છે.

ગુજરાતમાં આ જાતિની વસતીનો ઉલ્લેખ છેક મુંબઈ રાજ્યના વખતથી જોવા મળે છે. મુંબઈ પ્રેસીડેન્સી સેન્સસ ૧૮૭૧ (ભા-૩, પાન-૨૫૧) આ જાતિની વસતી ૧૯.૧૬ ટકા જેટલી દર્શાવે છે. આ પછી આ જાતિના વસતીના આંકડા મુંબઈ રાજ્યમાં ૧૯૪૧ સુધી અને તે પછી ૧૯૫૧ને બાદ કરતાં ૧૯૬૧ થી આગળ ૧૯૮૧ સુધીના આંકડાઓ પ્રાપ્ત થાય છે. જે નીચે પ્રમાણે છે.

ચોધરી જાતિની મુંબઈ રાજ્ય અને ૧૯૬૧ પછી ગુજરાત રાજ્યની વર્ષવાર વસ્તી

ક્રમ	વર્ષ	વસ્તી	વસ્તીવૃદ્ધિ
૧.	૧૮૮૧	૩૯,૯૯૨	-
૨.	૧૮૯૧	૬૯,૬૨૮	-૭૪.૧૦ વધારો
૩.	૧૯૦૧	૫૩,૫૫૩	-૩૦.૦૨ ઘટાડો
૪.	૧૯૧૧	૬૯,૫૦૪	+૨૯.૭૯
૫.	૧૯૨૧	૭૬,૧૧૮	+ ૯.૫૨
૬.	૧૯૩૧	૮૪,૦૬૮	+૧૦.૪૪
૭.	૧૯૪૧	૯૬,૪૮૫	+૧૪.૭૭
૮.	૧૯૫૧	આંકડા ભેગા કરાયા નહોતા	-
૯.	૧૯૬૧	૧,૪૩,૫૧૫	+૪૮.૭૪
૧૦.	૧૯૭૧	૧,૮૮,૨૭૩	+૩૧.૧૩
૧૧.	૧૯૮૧	૨,૨૫,૩૬૧	+૧૯.૭૦
૧૨.	૧૯૯૧	૨,૬૫,૦૫૭	+૧૭.૬૧

મુંબઈ રાજ્ય અને પાછળથી અલગ થયેલા ગુજરાત રાજ્યમાં આ જાતિની વસ્તીના આંકડાઓ વિશે વિચારીએ તો છેલ્લા ૧૦૦ વર્ષ કરતાં વધુ વર્ષોના ગાળામાં તેમની વસ્તીમાં ૧૮૯૧ના વર્ષને બાદ કરતાં વધારો થયેલો જોવા મળે છે. પણ વસ્તીના વધારાનો વિચાર કરીએ તો ૧૯૬૧ની રાજ્યની કુલ ચોધરી વસ્તી હતી તેના કરતાં ૧૯૭૧માં ૩૧.૧૩ ટકા જેટલો વધારો જોવા મળે છે. જે ૧૯૮૧માં ૧૯.૭૦ ટકા અને ૧૯૯૧માં ૧૭.૬૧ ટકાનો જ વધારો નોંધાયો હતો. એટલે એ બંને દાયકાઓમાં તેમની વસ્તીમાં સતત ઓછો વધારો નોંધાયો હતો.

કોઠા નં.૩:૪

ગુજરાતની કુલ આદિવાસી વસ્તીમાં વર્ષવાર ચોધરી જાતિની વસ્તીની ટકાવારી

ક્રમ	વિગત				
૧.	વર્ષ	૧૯૬૧	૧૯૭૧	૧૯૮૧	૧૯૯૧
૨.	ટકા	૫.૨૧	૫.૦૪	૪.૬૫	૪.૩૦

૧૯૬૧માં આ જાતિની વસ્તી ગુજરાત રાજ્યની કુલ આદિવાસી વસ્તીના ૫.૨૧ ટકા જેટલી હતી. જે ૧૯૭૧ની રાજ્યની કુલ આદિવાસી વસ્તીમાં તેમની વસ્તી ૫.૦૪ ટકા થઈ હતી. આગળ ૧૯૮૧ની રાજ્યની કુલ વસ્તીમાં તેમની વસ્તી ઘટીને ૪.૬૫ ટકા અને ૧૯૯૧ની રાજ્યની કુલ વસ્તીમાં વધુ ઘટીને તેમની વસ્તી ૪.૩૦ ટકા જેટલી થઈ છે. આમ ૧૯૬૧ થી ૧૯૭૧ના ગાળામાં

૦.૧૭ ટકાનો ઘટાડો, જ્યારે ૧૯૭૧ થી ૧૯૮૧ના ગાળામાં ૦.૩૯ ટકાનો ઘટાડો અને ૧૯૮૧ થી ૧૯૯૧ના ગાળામાં ૦.૩૫ ટકાનો ઘટાડો જોવા મળે છે.

એ જ રીતે ૧૯૬૧ થી ૧૯૯૧ સુધીનો વસતિવૃદ્ધિ દર ગુજરાત રાજ્યની વસ્તીનો, સુરત જિલ્લાની વસ્તીનો, સુરત જિલ્લાની કુલ આદિવાસી વસ્તીનો, ગુજરાતના આદિવાસીઓની વસ્તીનો અને ચોધરી જાતિની વસ્તીનો જોઈએ તો ચોધરી જાતિનો વસ્તિવૃદ્ધિ દર ૧૯૬૧ થી છેક ૧૯૯૧ સુધીના ત્રણ દાયકામાં ગુજરાત, સુરત અને આદિવાસીઓની વસતીમાં ખૂબ ઘટેલો જોવા મળે છે. જે નીચેનો કોઠો જોતાં ખ્યાલ આવશે.

કોઠા નં.૩:૫

૧૯૬૧ થી ૧૯૯૧ સુધીનો વસતિ વૃદ્ધિ દર

ક્રમ	વિસ્તાર/ વિગત	૧૯૬૧ થી ૧૯૭૧	૧૯૭૧ થી ૧૯૮૧	૧૯૮૧ થી ૧૯૯૧
૧.	ગુજરાતની વસ્તીનો	+૨૯.૩૯	+૨૭.૬૭	૨૧.૧૯
૨.	સુરત જિલ્લાની વસ્તીનો	+૩૬.૦૧	+૩૯.૫૨	+૩૬.૨૯
૩.	સુરતની કુલ આદિવાસી વસતીનો	-	૨૫.૪૩	૧૮.૦૦
૪.	ગુજરાતના આદિવાસીઓનો	૩૫.૫૭	૨૯.૮૩	૨૭.૦૭
૫.	ચોધરી જાતિનો	૩૧.૧૩	૧૯.૭૦	૧૭.૬૧

ગુજરાતની ૧૯૯૧ના વસતી ગણતરી અહેવાલ મુજબ ૪ કરોડ ૧૩ લાખની વસતીમાં ૬૧,૬૧,૭૭૫ લાખ જેટલી એટલે કે ૧૪.૯૨ ટકા વસતી આદિવાસીઓની છે. તેમાં મુખ્યત્વે ભીલ, દુબળા, ધોડિયા, ગામીત, રાઠવા, ચોધરી, ધાનકા, કુંકણા, વારલી, કોટવાડિયા, વસાવા, કોલચા, નાયક-નાયકડા; પટેલીયા વગેરે જેટલી ૨૮ આદિવાસી જાતિઓનો સમાવેશ થાય છે. ગુજરાતની કુલ આદિવાસી વસતીમાંથી ચોધરી જાતિની વસતી ૨,૬૫,૦૫૭ એટલે ૪.૩૦ ટકા જેટલી છે. ગુજરાતમાં અન્ય આદિવાસીઓની વસતીની સરખામણીમાં આ જાતિનો વિચાર કરીએ તો ૧૯૬૧માં પાંચમા નંબરે હતી. જે ૧૯૭૧માં છઠ્ઠા ક્રમે હતી. ૧૯૮૧ અને ૧૯૯૧માં તે સાતમાક્રમે જોવા મળે છે. જ્યારે વસતી વધારાની દ્રષ્ટિએ છેલ્લા બે ત્રણ દાયકામાં વસતી વધેલી દેખાય છે. પણ પ્રમાણની રીતે જોઈએ તો તેમની વસતી વધવાના પ્રમાણમાં (વૃદ્ધી દર) ઘટાડો જોવા મળે છે.

૧૯૬૧, ૧૯૭૧, ૧૯૮૧ અને ૧૯૯૧ની વસ્તી ગણતરી પ્રમાણે ગુજરાતમાં
જિલ્લાવાર ચોધરી જાતિની વસ્તી

ક્રમ	જિલ્લો	૧૯૬૧	૧૯૭૧	૧૯૮૧	૧૯૯૧	૧૯૯૧ (ટકા)
૧.	ડાંગ	૧૪૫	૧૦૧	૩૪	૬૧૫	૦.૨૩
૨.	વલસાડ	૧૪૧૫૦૭	૨૧૭૮	૩૨૫૯	૫૨૪૭	૧.૯૮
૩.	સુરત	-	૧૮૦૬૧૫	૨૧૬૮૫૯	૨૪૯૨૯૪	૯૪.૦૫
૪.	ભરૂચ	૧૮૭૫	૫૦૨૨	૫૦૫૭	૮૩૯૫	૩.૧૭
૫.	વડોદરા	૩૧	૨૮૪	૩૪	૧૧૫૧	૦.૪૩
૬.	પંચમહાલ	૫	૮	૫૦	૬૭	૦.૦૩
૭.	ખેડા	-	૯	-	૫૪	૦.૦૨
૮.	અમદાવાદ	૨૩	૪૮	૫૪	૫૩	૦.૦૨
૯.	સાબરકાંઠા	-	૩	૨	૨૪	૦.૦૦
૧૦.	ગાંધીનગર	-	-	-	૪૪	૦.૦૨
૧૧.	મહેસાણા	-	૫	-	૧૭	૦.૦૦
૧૨.	બનાસકાંઠા	-	-	-	૧૨	૦.૦૦
૧૩.	કચ્છ	-	-	૭	૪૭	૦.૦૨
૧૪.	રાજકોટ	-	-	-	૧૦	૦.૦૦
૧૫.	ભાવનગર	-	-	-	૪	૦.૦૦
૧૬.	જૂનાગઢ	-	-	-	-	-
૧૭.	જામનગર	-	-	૬	૮	૦.૦૦
૧૮.	અમરેલી	-	-	-	૬	૦.૦૦
૧૯.	સુરેન્દ્રનગર	-	-	-	૯	૦.૦૦
	કુલ	૧૪૩૫૭૬	૧૮૮૨૭૩	૨૨૫૩૬૧	૨૬૫૦૫૭	૧૦૦.૦૦
	વૃદ્ધિ દર	-	૩૧.૧૩	૧૯.૭૦	૧૭.૬૧	-

ગુજરાતમાં ચોધરીઓની વસતીનો મોટો સમૂદાય દક્ષિણ ગુજરાતમાં જોવા મળે છે. તેમાંય મુખ્યત્વે સુરત જિલ્લામાં તેમની વસતી સવિશેષ વસવાટ કરે છે. એ સિવાય રાજ્યમાં આ જાતિની વસતી અન્ય જિલ્લાઓમાં ઓછી માત્રામાં પથરાયેલી જોવા મળે છે. એટલે ગુજરાતમાં સુરત જિલ્લો જ આ જાતિનો મુખ્ય વિસ્તાર ગણાવી શકાય.

આ જિલ્લામાં ચોધરી જાતિ સાથે નવ જેટલી બીજી આદિવાસી જાતિઓ ૧૦ હજારથી વધુની સંખ્યા ધરાવતી વસે છે. જ્યારે બીજી ૧૧ જેટલી ઓછી વસતી સંખ્યા ધરાવતી જાતિઓ પણ વસતી

જોવા મળે છે. આ કુલ ૨૦ જેટલી જાતિઓમાં વધુ સંખ્યા ધરાવતી ભીલ, દૂબળા, ગામીત, ઘોડિયા, કોંકણા, નાયક-નાયકડા, ધાનકા અને કોટવાડિયા છે. નીચે આપેલા આંકડાઓ પરથી જોઈ શકાય છે કે જિલ્લામાં સૌથી વધુ વસતી ધરાવતી આદિવાસી જાતિ ગામીત છે. આ અભ્યાસની ચોધરી જાતિ બીજા નંબરે વસતી ધરાવે છે. પછીના ક્રમે દુબળા, ભીલ લગભગ સરખી વસતી ધરાવે છે.

કોઠા નં.૩:૭

સુરત જિલ્લામાં જાતિવાર ૧૯૯૧ની નોંધાયેલી વસતી

ક્રમ	જાતિનું નામ	વસતી સંખ્યા	ટકા
૧.	ચોધરા-ચોધરી	૨,૪૯,૨૯૪	૨૦.૩૫
૨.	ભીલ,ભીલ ગરાસિયા ડુંગરી ગરાસિયા	૨,૪૩,૧૯૨	૧૯.૮૫
૩.	દૂબળા,હળપતિ	૨,૪૪,૪૪૭	૧૯.૯૫
૪.	ગામીત,ગામટા- માળવી ગાવિત	૨,૮૪,૮૧૪	૨૩.૨૫
૫.	કોંકણા-કુકના કોંકણી	૩૫,૮૮૬	૨.૯૩
૬.	નાયક-નાયકડા	૨૭,૨૮૫	૨.૨૩
૭.	ધાનકા-તડવી	૧૮,૪૭૯	૧.૫૧
૮.	ઘોડિયા	૯૧,૮૬૦	૭.૫૦
૯.	વીટોડીયા-કોટવાડિયા	૧૨,૮૫૩	૧.૦૫
૧૦.	ઢોરકોળી, કોલઘા	૭,૫૬૪	૦.૬૨
૧૧.	કાથોડી, કાતકરી	૩,૦૨૬	૦.૨૫
૧૨.	વારલી	૧,૬૯૨	૦.૧૪
૧૩.	પટેલીયા	૬૨૦	૦.૦૫
૧૪.	ગોંડ-રાજગોંડ	૬૬૧	૦.૦૬
૧૫.	બરડા	૩૮૭	૦.૦૩
૧૬.	ભાવચા-બામચા	૨૨૬	૦.૦૨
૧૭.	પઢાર	૨૫૪	૦.૦૨
૧૮.	રાઠવા	૩૮૬	૦.૦૩
૧૯.	પોમલા	૧૪૨	૦.૦૧
૨૦.	પારધી ફનસે અડવીચર	૧,૦૧૪	૦.૦૮
૨૧.	બિનર્ગીકૃત	૯૯૮	૦.૦૮
	કુલ	૧૨,૨૫,૦૮૦	૧૦૦.૦૦

ચોધરી જાતિના વસવાટના સંદર્ભમાં જોઈએ તો ગુજરાતની કુલ આદિવાસી વસતી અને સુરત જિલ્લાની આદિવાસી વસતી એ બન્ને કરતાં ચોધરી જાતિની વસતી ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં ૧૯૬૧ની ગણતરીથી માંડીને ૧૯૭૧, ૧૯૮૧ અને ૧૯૯૧ ગણતરીમાં સળંગ ત્રણ દાયકાના ગાળામાં વધુ પ્રમાણમાં વસવાટ કરતી માલુમ પડે છે. જો કે ૧૯૬૧ની ગણતરી કરતાં ૧૯૯૧ની વસતી ગણતરીએ ચોધરી જાતિની શહેરી વસતીમાં વધારો નોંધાવા પામેલો જોઈ શકાય છે. જે નીચેના આંકડાઓ ઉપરથી જોઈ શકાય છે.

કોઠા નં.૩:૮

ગુજરાત, સુરત જિલ્લાના આદિવાસીઓ અને ચોધરી જાતિની ગ્રામ-શહેરી વસતી

ક્રમ	વિસ્તાર/વિગત	૧૯૬૧		૧૯૭૧		૧૯૮૧		૧૯૯૧	
		ગ્રામ્ય	શહેરી	ગ્રામ્ય	શહેરી	ગ્રામ્ય	શહેરી	ગ્રામ્ય	શહેરી
૧.	ગુજરાતની કુલ આદિવાસી વસતી	૯૪.૯૯	૫.૦૧	૯૩.૯૧	૬.૦૯	૯૨.૬૮	૭.૩૨	૯૧.૯૧	૮.૦૮
૨.	સુરત જિલ્લાની કુલ આદિવાસી વસતી	૯૪.૫૦	૫.૫૦	૯૨.૮૩	૭.૧૭	૯૧.૧૫	૮.૮૫	૯૦.૧૭	૯.૮૩
૩.	ચોધરી જાતિની વસતી	૯૭.૯૧	૨.૦૯	૯૬.૦૦	૪.૦૦	૯૫.૮૪	૪.૧૬	૯૪.૭૯	૫.૨૧

કોઠા નં.૩:૯

જિલ્લા-તાલુકાવાર ચોધરીઓની વસતી ૧૯૬૬૧-૧૯૭૧

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	૧૯૬૧	રાજ્યની કુલ ચોધરી વસતીના ટકા	તાલુકાની આદિવાસી વસતીના-ચોધરી ટકા	૧૯૭૧	રાજ્યની કુલ ચોધરી વસતીના ટકા	તાલુકાની આદિવાસી વસતીના-ચોધરી ટકા
૧.	સુરત	૧. માંડવી	૪૪૨૮૬	૩૦.૮૪	૬૧.૯૩	૫૭૧૮૦	૩૧.૬૬	૬૨.૮૭
		૨. વ્યારા	૩૯૪૦૭	૨૭.૪૫	૩૭.૮૮	૫૧૦૭૩	૨૮.૨૮	૩૭.૪૭
		૩. વાલોડ	૧૩૦૪૨	૯.૦૮	૪૨.૯૬	૧૭૦૮૬	૯.૪૬	૪૪.૨૨
		૪. માંગરોળ	૧૨૪૯૨	૮.૭૦	૧૯.૮૨	૧૬૭૭૬	૯.૨૯	૧૯.૭૦
		૫. બારડોલી	૧૧૩૦૭	૭.૮૮	૨૪.૯૫	૧૫૭૬૨	૮.૭૩	૨૫.૧૯
		૬. સોનગઢ	૬૪૮૭	૪.૫૨	૯.૦૯	૯૩૭૬	૫.૧૯	૧૪.૨૧
		૭. મહુવા	૩૭૬૬	૨.૬૨	૭.૩૯	૮૬૧૮	૪.૭૭	૮.૭૫
		૮. ચોર્યાસી	૧૩૫૪	૦.૯૪	૨.૨૦	૨૨૭૪	૧.૨૬	૩.૧૨
		૯. પલસાણા	૭૨૨	૦.૫૦	૪.૦૬	૧૦૧૫	૦.૫૬	૪.૨૦
		૧૦. કામરેજ	૩૦૦	૦.૨૦	૧.૩૨	૭૫૬	૦.૪૨	૩.૩૬
		૧૧. ઓલપાડ	૨૪૯	૦.૧૭	૧.૪૫	૩૩૬	૦.૧૯	૧.૪૩
		૧૨. ઉચ્છલ	૮૦	૦.૦૬	૦.૨૬	૨૨૬	૦.૧૨	૦.૫૨
		૧૩. નિઝર	૪૫	૦.૦૩	૦.૧૧	૧૩૭	૦.૦૭	૦.૨૦
		૧૪. નવસારી	૨૮૫	૦.૨૦	૦.૪૭	-	-	-
		૧૫. ગણદેવી	૩૮	૦.૦૩	૦.૧૧	-	-	-
૧૬. વાંસદા	૯૮૪	૦.૬૯	૧.૨૦	-	-	-		

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	૧૯૬૧	રાજ્યની કુલ ચોધરી વસ્તીના ટકા	તાલુકાની આદિવાસી વસ્તીના- ચોધરી ટકા	૧૯૭૧	રાજ્યની કુલ ચોધરી વસ્તીના ટકા	તાલુકાની આદિવાસી વસ્તીના- ચોધરી ટકા
		૧૭. વલસાડ	૩૧	૦.૦૨	૦.૦૫	-	-	-
		૧૮. ચીખલી	૨૧	૦.૦૧	૦.૦૨	-	-	-
		૧૯. ધરમપુર	૭	૦.૦૦	૦.૦૦	-	-	-
		૨૦. પાટડી	૧૫	૦.૦૧	૦.૦૧	-	-	-
		૨૧. ઉંમરગામ	૬૦	૦.૪	૦.૧૧	-	-	-
		કુલ	૧૩૮૫૭૮	૯૪.૦૩	-	૧૮૦૬૧૫	૯૮.૭૪	-
		શહેરી	૨૯૨૯	૨.૦૪	-	-	-	-
			૧૪૧૫૦૭	૯૬.૦૭	-	-	-	-
૨.	વલસાડ	૧. નવસારી	-	-	-	૭૨૭	૦.૩૯	૦.૯૪
		૨. ગણદેવી	-	-	-	૧૦૬	૦.૦૫	૦.૨૩
		૩. વાંસદા	-	-	-	૧૧૧૯	૦.૫૯	૧.૦૩
		૪. વલસાડ	-	-	-	૫૫	૦.૦૨	૦.૦૭
		૫. ચીખલી	-	-	-	૪૩	૦.૦૨	૦.૦૩
		૬. ધરમપુર	-	-	-	૩૮	૦.૦૨	૦.૦૨
		૭. પાટડી	-	-	-	૮૮	૦.૦૪	૦.૦૯
		૮. ઉંમરગામ	-	-	-	૨	૦.૦૦	૦.૦૦
			-	-	-	૨૧૭૮	૧.૧૩	-
૩.	વડોદરા	૧. વડોદરા	૧	૦.૦૦	૦.૦૦	૨૮૪	૦.૧૫	૧.૩૨
		૨. સાવલી	૨	૦.૦૦	૦.૦૦	-	-	-
		૩. શહેરી	૨૮	૦.૦૨	૦.૧૮	-	-	-
		કુલ	૩૧	૦.૦૨	-	૨૮૪	૦.૧૫	૧.૩૨
૪.	ભરૂચ	૧. ભરૂચ	૭	૦.૦૦	૦.૦૨	૮	૦.૦૦	૦.૦૨
		૨. અંકલેશ્વર	૯	૦.૦૦	૦.૦૨	૨૦	૦.૦૧	૦.૦૬
		૩. હાંસોટ	૧	૦.૦૦	૦.૦૦	૨	૦.૦૦	૦.૦૨
		૪. નાંદોદ	૪	૦.૦૦	૦.૦૧	૭૫	૦.૦૩	૦.૦૮
		૫. વાલિયા	૧૭૯૮	૧.૨૫	૫.૪૯	૪૭,૪૧	૨.૫૨	૭.૫૭
		૬. ડેડીયાપાડા	૧	૦.૦૦	૦.૦૦	૧૦૦	૦.૦૫	૦.૧૬
		૭. સાગબારા	૨૮	૦.૦૧	૦.૦૯	૪૪	૦.૦૨	૦.૦૯
		૮. જંબુસર	-	૦.૦૦	-	૩	૦.૦૦	૦.૦૨
		૯. આમોદ	-	૦.૦૦	-	૧	૦.૦૦	૦.૦૦
		૧૦. ઝગડીયા	-	૦.૦૦	-	૧૫	૦.૦૦	૦.૦૨
		૧૧. વાગરા	-	૦.૦૦	-	-	-	-
		શહેરી	૧૭	૦.૦૧	૦.૦૫	૧૩	૦.૦૦	૦.૦૭
		કુલ	૧૮૬૫	૧.૨૭	-	૫૦૨૨	૨.૬૩	-

ક્રમ	જિલ્લા	તાલુકા	૧૯૬૧	રાજ્યની કુલ ચોધરી વસ્તીના ટકા	તાલુકાની આદિવાસી વસ્તીના- ચોધરી ટકા	૧૯૭૧	રાજ્યની કુલ ચોધરી વસ્તીના ટકા	તાલુકાની આદિવાસી વસ્તીના- ચોધરી ટકા
૫.	પંચમહાલ	૧. ગોધરા	૧	૦.૦૦	૦.૦૦	૨	૦.૦૦	૦.૦૦
		૨. ઝાલોદ	૪	૦.૦૦	૦.૦૨	૨	૦.૦૦	૦.૦૦
		૩. સંતરામપુર	-	-	-	૨	૦.૦૦	૦.૦૦
		૪. દાહોદ	-	-	-	૧	૦.૦૦	૦.૦૦
		૫. દેવગઢ- બારીયા	-	-	-	૧	૦.૦૦	૦.૦૦
			૫	૦.૦૦	-	૮	૦.૦૦	૦.૦૦
૬.	અમદાવાદ		૨૩	૦.૦૧	૦.૨૬	૪૮	૦.૦૩	૦.૨૯
૭.	ખેડા	૧. મહેમદાવાદ	-	-	-	૬	૦.૦૦	૦.૧૯
		૨. નડીયાદ	-	-	-	૩	૦.૦૦	૦.૧૦
					૦.૨૬	૯	૦.૦૦	
૮.	ડાંગ	૧. ડાંગ-આહવા	૧૪૫	૦.૧૦	૦.૨૨	૧૦૧	૦.૦૫	૦.૧૧
૯.	સાબર- કાંઠા	૧ ભીલોડા	-	-	-	૩	૦.૦૦	૦.૦૦
૧૦.	મહેસાણા	૧. કલોલ	-	-	-	૫	૦.૦૦	૦.૦૧
			૧૪૩૫૭૧	૧૦૦.૦૦	-	૧૮૮૨૭૩	૧૦૦.૦૦	-

સુરત જિલ્લામાં ૧૯૬૧ની વસતી પ્રમાણે ચોધરી જાતિની વસતી ૨૧ તાલુકાઓમાં અને ૧૯૭૧ની વસતી પ્રમાણે તેર તાલુકાઓમાં છે. એ સિવાય ભરૂચ જિલ્લામાં તેમની થોડી વસતી વસેલી છે. ગુજરાતના વડોદરા, પંચમહાલ, અમદાવાદ, ખેડા, ડાંગ, સાબરકાંઠા અને મહેસાણા જિલ્લાઓમાં અલ્પ સંખ્યામાં વસતી જોવા મળે છે.

ઉપરના જિલ્લા, તાલુકાવાર ચોધરીઓની વસતીના આંકડા જોઈએ તો વસતીના દ્રષ્ટિએ માંડવી, વ્યારા, વાલોડ, બારડોલી અને માંગરોલ એમ પાંચ તાલુકાઓમાં તેમની મોટાભાગની વસતી છે. ૩૫ ટકાથી વધુ વસતી ધરાવતા માંડવી, વાલોડ અને વ્યારા તાલુકાઓ છે. અભ્યાસમાં આ ત્રણેય સિવાય માંગરોળ તાલુકાને પણ આવરી લેવામાં આવ્યો છે. કેમ કે માંગરોળમાં પણ ચોધરીઓની ૧૮.૭૦ ટકા જેટલી વસતી છે.

જિલ્લામાં ચોધરીઓની સાથે વસતીની તુલનામાં બીજી મુખ્ય ગણાવી શકાય તેવી ગામીત, દુબળા (હળપતિઓ), ભીલ, ધોડિયા વગેરે જાતિઓનો વસવાટ કરે છે. જેમની સાથે ચોધરી જાતિને સાથે રહેવાના કારણે નજીકના સંપર્કો અને સંબંધો પણ જોવા મળે છે. દુબળાઓ મહદ્અંશે મેદાની વિસ્તારોમાં સવર્ણો સાથેના વિસ્તારના સંબંધોથી ક્યાંક ક્યાંક ચોધરી જાતિ સાથે વસે છે. ધોડિયાઓ મહુવા, ચોર્યાસી અને વ્યારા તાલુકાના ઉત્તર પૂર્વ તેમની સાથે વસે છે. વસાવા ભીલોની વસતી માંગરોળ ઉચ્છલ, નિઝર, સોનગઢ, માંડવી તાલુકામાં તેઓની સાથે વસેલી છે. તેમની સાથે વસેલી

જિલ્લાની મહત્વની બીજી આદિવાસી જાતિઓ ચોધરી જાતિની વધુ વસતીવાળા એવા પાંચ તાલુકામાં ૧૯૭૧ પ્રમાણે નીચે મુજબ છે.

કોઠા નં.૩:૧૦

ચોધરી વસવાટના વિસ્તારની જાતિઓની વસતિ (૧૯૭૧)

ક્રમ	તાલુકા	ચોધરી	ગામીત	દૂબળા	ભીલ	ધોડિયા
૧.	માંડવી	૬૨.૮૭	૧૭.૮૨	૮.૨૫	૮.૯૧	૦.૨૨
૨.	વ્યારા	૩૭.૪૭	૪૧.૧૫	૧.૩૨	૩.૦૬	૫.૯૮
૩.	વાલોડ	૪૪.૧૬	૧૭.૨૮	૨૨.૪૫	૦.૪૮	૫.૮૩
૪.	બારડોલી	૨૫.૧૯	૨.૬૨	૬૩.૦૫	૩.૦૫	૧.૬૩
૫.	માંગરોળ	૨૦.૦૭	૩૪.૬૮	૪.૫૪	૩૯.૧૭	૦.૧૭

કોઠા નં. ૩.૧૧
વાલોડ, વ્યારા, માંગરોળ, માંડવી તાલુકાઓની જાતિવાર વસતિ ૧૯૬૧, ૧૯૭૧

ક્રમ	જાતિનું નામ	૧૯૬૧					૧૯૭૧				
		વાલોડ	વ્યારા	માંગરોળ	માંડવી	વાલોડ	વ્યારા	માંગરોળ	માંડવી		
૧.	ચોધરી	૪૨.૯૬	૩૫.૧૮	૧૮.૭૮	૬૪.૧૭	૪૪.૩૦	૩૩.૬૨	૨૦.૦૭	૭૨.૮૮		
૨.	દૂબળા (હળપતિ)	૨૩.૩૩	૦.૭૮	૫.૪૮	૭.૮૪	૨૨.૬૪	૧.૪૪	૪.૫૪	૮.૨૫		
૩.	ગામિત	૧૭.૧૪	૩૫.૮૬	૧૧.૬૨	૧૦.૮૪	૧૭.૩૧	૪૫.૪૮	૩૪.૬૮	૧૭.૮૩		
૪.	ધોરિયા	૬.૧૮	૪.૭૭	૦.૧૦	૦.૦૪	૫.૮૩	૬.૫૧	૦.૧૭	૦.૨૨		
૫.	ભીલ	૦.૧૬	૨.૬૩	૬૧.૫૮	૧૫.૬૮	૦.૪૮	૩.૩૩	૩૮.૧૭	૮.૮૧		
૬.	ધાનકા	૦.૩૦	-	૦.૦૧	-	-	૦.૦૨	૦.૦૪	૦.૦૩		
૭.	કાથોડી	-	-	૦.૬૪	૦.૦૪	-	૦.૨૦	૦.૪૨	-		
૮.	કોંકડા	૫.૬૩	૦.૦૦	૦.૧૧	-	૫.૩૮	૬.૨૩	૦.૦૭	૦.૦૪		
૯.	ઢોરકોળી કોલયા	૦.૦૨	૦.૦૦	-	-	-	૦.૦૦	૦.૦૬	૦.૦૪		
૧૦.	નાયક-નાયકડા	૨.૬૮	૦.૫૬	૦.૦૫	૦.૦૩	૨.૬૧	૦.૬૮	૦.૧૩	૦.૩૦		
૧૧.	પારથી	-	૦.૦૧	-	-	-	૦.૦૨	૦.૧૨	-		
૧૨.	બરડા	-	-	૦.૦૦	-	-	-	૦.૦૦	૦.૦૦		
૧૩.	પટેલીયા	-	-	-	-	-	૦.૦૦	૦.૦૦	-		
૧૪.	રાકવા	-	-	-	-	-	૦.૦૦	૦.૦૦	૦.૦૨		
૧૫.	વારલી	૦.૦૬	૦.૧૦	-	૦.૦૧	૦.૦૨	૦.૦૨	-	-		
૧૬.	કોટવાડિયા	૧.૪૮	૧૮.૮૮	૦.૬૧	૧.૨૩	૧.૩૬	૨.૩૩	૦.૩૮	૧.૪૪		
૧૭.	બિનવર્ગીકૃત	૦.૦૨	-	-	-	૦.૨૧	૦.૦૦	૦.૫૮	૦.૦૨		

કોઠા નં.૩.૧૨
વાલોડ, વ્યારા, માંગરોળ, માંડવી તાલુકાઓની જાતિવાર વસતિ ૧૯૬૧, ૧૯૭૧

ક્રમ	જાતિનું નામ	૧૯૬૧					૧૯૭૧				
		વાલોડ	વ્યારા	માંગરોળ	માંડવી	વાલોડ	વ્યારા	માંગરોળ	માંડવી		
૧.	શોધરી	૧૩૦૪૨	૩૯૪૦૭	૧૨૪૯૨	૪૪૨૯૬	૧૬૭૭૬	૪૨૦૭૩	૧૭૦૮૬	૫૭૧૮૦		
૨.	દૂબળા (હળપતિ)	૭૦૮૫	૮૮૯	૩૪૬૫	૫૪૭૭	૮૫૧૬	૧૭૯૯	૩૮૬૮	૭૫૦૫		
૩.	ગામિત	૫૨૦૫	૪૦૨૮૨	૭૩૩૪	૭૪૮૪	૬૫૫૫	૫૭૦૪૫	૨૯૫૨૦	૧૬૨૧૦		
૪.	ધોડિયા	૧૮૭૫	૫૩૪૭	૬૪	૨૭	૨૨૧૩	૮૧૪૫	૧૪૩	૨૦૩		
૫.	ભીલ	૫૦	૨૯૪૫	૩૮૮૭૪	૧૦૮૨૯	૧૮૧	૪૧૭૨	૩૩૩૪૦	૮૦૯૯		
૬.	ધાનકા	૯૧	-	૧૦	-	-	૨૭	૩૪	૨૪		
૭.	કાથોડી	-	-	૪૦૩	૨૫	-	૨૪૪	૩૫૭	-		
૮.	કોંકણા	૧૭૦૯	૭૧૫૧	૬૯	૧૩	૨૦૪૨	૭૮૦૨	૬૨	૩૫		
૯.	દોરકોળી કોલયા	૮	૨	-	-	-	૧	૫૧	૪૦		
૧૦.	નાયક-નાયકડા	૮૧૮	૬૨૭	૩૦	૨૩	૯૮૯	૮૫૫	૧૧૪	૨૭૬		
૧૧.	પારધી	-	૧૯	-	-	-	૨૯	૧૦૬	-		
૧૨.	બરડા	-	-	-	-	-	-	૩	૨		
૧૩.	પટેલીયા	-	-	૧	-	-	૧	૧	-		
૧૪.	રાઠવા	-	-	-	-	-	-	૭	૨૧		
૧૫.	વારલી	૧૯	૧૧૦	-	૧૩	૭	૩૦	-	-		
૧૬.	કોટવારિયા	૪૫૩	૨૨૩૮૧	૨૮૨	૮૪૭	૫૧૫	૨૯૧૨	૩૩૩	૧૩૦૫		
૧૭.	બિનવર્ગીકૃત	૫	-	-	-	૭૯	૫	૧૦૧	૧૯		
	કુલ	૩૦૩૬૦	૯૯૦૧૬	૬૩૦૨૪	૬૯૦૨૪	૩૭૮૭૩	૧૨૫૧૪૧	૮૫૧૨૪	૯૦૯૧૯		

ઉપરોક્ત કોઠામાં તાલુકાવાર કુલ આદિવાસી વસતિમાંથી જે તે તાલુકાઓમાં વસતી આદિવાસી જાતિઓની ટકાવારી આપવામાં આવી છે. જેમાં અભ્યાસ હેઠળના ચારેય તાલુકાઓમાંથી અભ્યાસની ચોધરી જાતિની વસતિની ટકાવારી માંડવી તાલુકામાં સૌથી વિશેષ ૬૪.૧૭ ટકા, વાલોડ તાલુકામાં ૪૨.૯૬ ટકા અને સાથે ૧૯૬૧ની ગણતરી પ્રમાણે મોખરે છે. વ્યારામાં ૩૫.૧૮ ટકાની વસતી સાથે ગામીત જાતિની ૩૫.૯૬ ટકાની વસતી સાથે બરાબરના સ્થાને છે. માંગરોળ તાલુકામાં ભીલોની ૬૧.૫૮ની ટકાવારી પછી ૧૯.૭૯ ટકાની ટકાવારી સાથે બીજા ક્રમો જોવા મળે છે. એ સિવાય બાકીની તાલુકાઓમાં આદિવાસી જાતિ સાથેની વસતિની ટકાવારી ઉતરતાક્રમે જોઈ શકાય છે.

૧૯૭૧ની ગણતરી પ્રમાણે જોઈએ તો માંગરોળ તાલુકામાં ૬૨.૮૯ ટકાવારી સાથે ચોધરી સૌથી વધુ વસતી ધરાવે છે. વાલોડ તાલુકામાં ૪૪.૩૦ ટકા વસતી સાથે બીજા બધી જાતિઓ કરતાં માંખરાખું સ્થાન ધરાવે છે. વ્યારા તાલુકામાં ૪૫.૫૮ ટકાની ગામીતોની વસતીની ટકાવારી પછી ૩૩.૬૨ ટકા ચોધરીઓની વસતી જોવા મળે છે. એટલે ૧૯૬૧ કરતાં તેમની વસતી ઘટવા પામેલી જોઈ શકાય છે. માંગરોળ તાલુકામાં તો ૩૯.૧૭ ટકાની ભીલોની વસતી સૌથી મોખરે જોવા મળે છે. તે પછીના ક્રમે ચોધરી જાતિની ૨૦.૦૭ ટકાની વસતી જોવા મળે છે. અહીંયાં ૧૯૬૧ કરતાં ભીલોની વસતી ઘટવા પામેલી જોવા મળે છે. પરંતુ ચોધરીની વસતીમાં ખાસ ફેરફાર ટકાવારી જોતાં જોવા મળતો નથી.

સામાજિક સંરચના

ચોધરી જાતિનો જ્યાં વસવાટ છે, તે સુરત જિલ્લામાં વસતિ અને વસવાટની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો બિનઆદિવાસીઓ અને આદિવાસી જાતિઓ એમ બંને વસતી સમૂદાયો વસે છે. બિનઆદિવાસીઓમાં બ્રાહ્મણ, વાણિયા, પાટીદાર કણબી, પાટીદાર કોળી, અનુ.જાતિ અને એ સિવાય મુસલમાનો અને પારસીઓની વસતી છે. આદિવાસી જાતિઓમાં ચોધરી, ગામીત, ધોડિયા, દૂબળા (હળપતિ), વસાવા ભીલો, કોટવાળિયા, નાયકડા વગેરેની વસતી છે. અભ્યાસની ચોધરી જાતિ સામાજિક રીતે આ બધા બિનઆદિવાસી તેમજ આદિવાસી જૂથો સાથે વર્ષોથી સંપર્કમાં હોઈ તેમની આ જાતિ ઉપર વત્તીઓછી અસરો થઈ છે. આ બધી અસરો હેઠળ ચોધરી જાતિનું સામાજિક સ્થાન અને સાથે સાથે તેમની પોતાની જાતિના પેટાજૂથો અને તેમની વચ્ચેના આંતર સંબંધો, ગોત્ર વ્યવસ્થા, વંશવ્યવસ્થા, કુટુંબવ્યવસ્થા, વારસા પ્રથા, મિલકત તથા સ્ત્રીઓના સ્થાન વિશે અભ્યાસ પહેલાં કેટલાક સંદર્ભ સાહિત્યને આધારે* અને તે પછીના અભ્યાસના નિરીક્ષણને આધારે કંઈક અંશે મૂકવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

સમાજ વ્યવસ્થા :

સુરત જિલ્લામાં વસતી સંખ્યાની રીતે ૧. બિનઆદિવાસીઓ અને ૨. આદિવાસી જાતિઓ વસેલી જોવા મળે છે. બિનઆદિવાસીઓમાં બ્રાહ્મણ, વાણિયા, કણબી પાટીદાર, કોળી પાટીદાર, અનુ.જાતિ, મુસલમાનો અને પારસીઓની મુખ્ય વસતી છે. જ્યારે આદિવાસીઓમાં ચોધરી, ગામીત, ધોડિયા, વસવા(ભીલ), દૂબળા (હળપતિ) કોટવાળિયા, નાયકડા વગેરે જાતિઓની મુખ્ય વસતિ છે. અભ્યાસની ચોધરી જાતિ સામાજિક રીતે આ બધા બિનઆદિવાસી તેમજ આદિવાસી જૂથો સાથે વર્ષોથી સંપર્કમાં હોઈ તેમની આ જાતિ ઉપર વત્તીઓછી અસરો થઈ છે. આ બધી અસરો હેઠળ ચોધરી જાતિનું સામાજિક સ્થાન અને તેની સાથે સાથે ચોધરી જાતિના પેટાજૂથો અને તેમની વચ્ચેના આંતર સંબંધો, ગોત્ર વ્યવસ્થા, વંશવ્યવસ્થા, કુટુંબવ્યવસ્થા, વારસા પ્રથા, મિલકત તથા સ્ત્રીઓના સ્થાન વિશે અભ્યાસ પહેલાં કેટલાક સંદર્ભ સાહિત્યને આધારે અને તે પછીના નિરીક્ષણના આધારે અહીંયાં રજૂ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

ચોધરીઓ અને બિનઆદિવાસીઓ :

સુરત જિલ્લામાં બિનઆદિવાસીઓની વસતી મહદ્અંશે પશ્ચિમ ભાગમાં વસેલી જોવા મળે છે. જ્યારે આદિવાસીઓની વસતી જિલ્લાના પૂર્વ અને મધ્ય ભાગમાં વસેલી છે. આ પૂર્વ અને મધ્ય ભાગમાં બિનઆદિવાસીઓનું પ્રમાણ તદ્દન ઓછું છે. જે છે તે કસબાઓમાં છે. અભ્યાસની

ચોધરી જાતિ સુરત જિલ્લાના મધ્ય ભાગમાં તાપી નદીની બન્ને બાજુએ સળંગ ઉભા પટ્ટાની જેમ પથરાયેલી છે. આ સમગ્ર વિસ્તારમાં વસતા બિનઆદિવાસીઓ સાથે તેમના સંબંધો મહદ્અંશે આર્થિક જોવા-જાણવા મળે છે. પાટીદાર, વાણિયા, પારસી, મુસલમાનો સાથે તેમને ખેતમજૂરીના અને તેમના પાકતા માકોના ખરીદ વેચાણના હોઈ તેઓ આર્થિક ઓછા વિકસીત અને અમૂક અંશે શોષિત તરીકે રહ્યા હોઈ ગરીબાઈ તેઓમાં જોવા મળે છે.

હિંદુ સમાજની સ્તર રચનામાં સર્વાર્થ જ્ઞાતિ કરતાં ચોધરીઓ નીચલા સ્તરે અને અસ્પૃશ્ય જ્ઞાતિઓ કરતાં ઉપલા સ્થાને સ્વીકાર્ય દેખાય છે. આજે તેઓમાં જેમણે આર્થિક, શૈક્ષણિક તેમજ રાજકીય સ્તરે સારી વિકાસ સાધ્યો છે તેઓ 'ભદ્ર ચોધરીઓ' પરંપરાગત ચોધરી સમાજ કરતાં જુદા પડી જાય છે.

ચોધરીઓ અને અન્ય આદિવાસી જાતિઓ :

અભ્યાસ હેઠળના વિસ્તારમાં ચોધરીઓ સાથે અન્ય આદિવાસી જાતિઓ વસેલી છે જેમ દૂબળા, ગામીત, વસાવાભીલ, ધોડિયા અને કોટવાડિયા છે. દૂબળા ચોધરી વિસ્તારથી મુખ્યત્વે જિલ્લાના પશ્ચિમ વિસ્તારમાં અને તે પણ ખાસ કરીને ઉજળિયાતો સાથે વસેલી છે. ગામીત અને વસાવા ભીલો ઉત્તર પૂર્વમાં અને ધોડિયાઓ દક્ષિણ ભાગમાં વસેલા છે. કોટવાડિયાઓ સમગ્ર ચોધરી વિસ્તારમાં છૂટાછવાયા વસેલા જોવા મળે છે. ધોડિયાઓ સારી ખેતીવાળા, ખાનપાન અને સામાજિક રિવાજોની રીતે વધુ સુધરેલા ચોધરીઓ તેમની સાથે સમાજ દરજ્જો ધરાવે છે. ચોધરીઓ બીજી જાતિઓથી પોતાને ઉંચા માને છે. સામાજિક રીતે જોઈએ તો ગામીત, વસાવાભીલ, દૂબળા અને સોથી છેલ્લે કોટવાડિયા જાતિ છે. કોટવાડિયાઓ પડીમાટી ખાતા હોઈ અને અત્યંત ગરીબ હોઈ પછાત અને અસ્પૃશ્ય તરીકેનું સ્થાન ધરાવે છે.

સામાજિક રીતે ચોધરીઓ અંતર્વિર્વાહી હોઈ અન્ય આદિવાસી જાતિઓ સાથે બેટી વ્યવહાર કરતા નથી. ધોડિયા સિવાય તેઓ અન્ય સાથે ખાનપાનમાં નિષેધો ધરાવે છે. શિક્ષણ, વિવિધ સંપ્રદાયોની અસરો, સુધારાવાદી વલણ અને બાહ્ય સંપર્કને કારણે ધોડિયા અને ગામીત જાતિઓમાં સુધરેલા, શિક્ષિત અને એક સંપ્રદાયવાળા હોય ત્યાં ખાનપાન બાબતમાં છોજ રખાતો નથી. ક્યાંક પરસ્પર બેટી વ્યવહાર પણ કરે છે. જ્યારે કોટવાડિયા જાતિ પરત્વે ખાનપાન અને બેટીવ્યવહાર નિષેધો જેમના તેમ છે.

ચોધરી પેટા જૂથો :

ગુજરાતની આદિવાસી જાતિઓના નામોમાં ક્યારેક ક્યાંક જુદા જુદા નામોનો ઉલ્લેખ થયેલાં જોવા મળે છે. "ચોધરી" જાતિના નામમાં પણ બે સ્પષ્ટ ભેદ દેખાય છે. રેવરન્ડ જહોન વિલ્સન (૧૮૬૬) ચોધરી શબ્દ પ્રયોગ કરે છે. જ્યારે બોમ્બે પ્રેસિડેન્સી (૧૮૭૨ : ૨૫૧) જી.એ. દેસાઈ (૧૯૧૨:૩) એન્યાધન (૧૯૨૦:૨૮૯) ડો.બી.એચ. મહેતા (૧૯૩૪) સેન્સસ રિપોર્ટો (૧૯૩૧,

૧૯૪૧) સુરત જિલ્લાનું ગેઝેટિયર (૧૯૬૨ : ૨૦૪) આ બધા જ “ચોધરી” શબ્દ પ્રયોગ કરે છે. પરંતુ વસતી ગણતરી અહેવાલ ૧૯૬૧ અને ૧૯૭૧ “ચોધરી અને ચોધરા” બન્ને શબ્દ પ્રયોગ કરે છે. જ્યારે ભાષાના ઉચ્ચારણની દૃષ્ટિએ ચોધરી બોલીના અભ્યાસમાં ડો. આચાર્ય (૧૯૬૯) “ચોધરી” શબ્દ પ્રયોગ ઈષ્ટ માને છે.

ચોધરી જાતિ અનેક વિધ પેટા જાતિ જૂથોમાં વહેંચાયેલી છે. અનેક મંતવ્યો જણાય છે. મુંબઈ ગેઝેટિયર (૧૯૦૧ : ૩૧૨) તેનાં પાંચ પેટા જાતિ જૂથો દર્શાવે છે. જેમાં “ભારુટિયા”, “ચાઉટાલા”, “ચોકાપુરી”, “શકરીયા”, અને “વલવી” આ બધામાં ચોકાપુરી સૌથી ઉંચુ જૂથ છે. આ જૂથ પોતાને “પાવાગઢી” તરીકે ઓળખાવે છે.

વસતી ગણતરી અહેવાલ ૧૯૧૧ (Vol. XVI : ૨૮૮)માં દર્શાવ્યા મુજબ ચોધરીના ઘણા પેટા જૂથો છે. જેમાં “ચોખાપુરી” અને “વલવડા” બે મહત્વનાં છે. આ અહેવાલ આગળ ચોધરીઓના નવ આંતરજૂથો દર્શાવે છે. જેમાં ભારુટિયા, ચાંટાલા, ચોખાપુરી, શકરીયા, છાંટાલા, નાના, મોટા અને બોંડા ચોધરીનો સમાવેશ થાય છે.

બી.એચ. મહેતા (૧૯૩૩) “મોટા” અને “છાંટલા” “નાના” અથવા ચોકાપુરી” બન્ને એક જ છે એમ દર્શાવે છે.

ગુજરાત ગેઝેટિયર (૧૯૬૨:૨૭૮ સુરત જિલ્લો) ત્રણ પેટાજૂથો દર્શાવે છે. જેમાં “પાવાગઢીયા” “નલધરા” અને “વલવડા”નો સમાવેશ થાય છે. ગુજરાતના આદિવાસીમાં વિમલ શાહ (૧૯૬૬:૨૯)માં ચોધરીઓના ત્રણ પેટાજૂથોનો ઉલ્લેખ કરે છે. “પાવાગઢીયા” “ટાકરીયા” અને “લળવાઈ”.

ઓગસ્ટા ગ્લેટર (૧૯૬૯:૫૬) ચોધરીઓના પાછલા સંદર્ભો બતાવી ચાર પેટાજૂથો દર્શાવે છે. (૧) પાવાગઢીયા - જેમાં નાના કે ચોખાપુરી, મોટા કે છાંટલા (૨) વલવી અને વલાવડા (૩) ટાકરીયા અને (૪)બોંડા (૧૯૬૧ના અહેવાલ પ્રમાણે)

ચોધરી જાતિના પેટા જૂથોના વિવિધ ઉલ્લેખોના આધારે જૂથો નીચે મુજબ છે.

- (૧) નાના ચોધરી
- (૨) ભારુટિયા ચોધરી
- (૩) ચોખાપુરા ચોધરી
- (૪) નલધરી-નલધરી ચોધરી
- (૫) પાવાગઢી ચોધરી
- (૬) ચાઉટાલા ચોધરી
- (૭) સાંટાલા-છાંટાલા ચોધરી

- (૮) મોટા ચોધરી
 (૯) ટાકરીયા ચોધરી
 (૧૦) વલવઈ ચોધરી
 (૧૧) વલવડા ચોધરી
 (૧૨) બોંડા ચોધરી

ચોધરી વિસ્તારોના આ વિવિધ પેટાજૂથો અને તેનો નામો લેખ.

ચોધરી જાતિની ઉત્પત્તિની દંતકથા અનુસાર “કુટુંબના બે ભાઈઓ મરેલા ઢોરના નિકાલ માટે ગયા. નિકાલ કર્યો પછી મોટાભાઈએ પોતાની ઉપર પાણીના છાંટા નાખી ચલાવી લીધું, જ્યારે નાના ભાઈ સ્નાન કર્યું. આમ જેને છાંટા નાખી ચલાવી લીધું તેને ચોધરી ઉચ્ચાર પ્રમાણે “સાંટાલો” તરીકે ઓળખવામાં આવ્યો. જેને સ્નાન કર્યું, ચોખ્ખો થયો તે “ચોખ્ખો” કે “સાંટાલો” તરીકે ઓળખાયો. આમ મોટાભાઈના વંશજો “મોટા ચોધરી” કે “સાંચલા ચોધરી” અને નાના ભાઈના વંશજો “નાની ચોધરી કે ચોખ્ખા કે ચોખાપુરી” ચોધરી તરીકે ઓળખ્યા. આમ સામાજિક રીતે ઉચ્ચાનીચા ચોધરી સંબંધ જોવા મળે છે.

ચોધરીઓમાં “ભારુટિયા” નામનું કોઈ આગવું પેટાજૂથ નથી. તે દૂબડે ગોત્રના નામથી મળે છે. તેઓ વ્યવહારમાં નાના ચોધરીઓ તરીકે ઓળખાય છે.

“ચાઉટાલા” શબ્દ મૂળ “સાંટાલા”નો ઉચ્ચાર ભેદ હોવાથી સંભાવના છે. “નલધરીચોધરી” નામ મહુવા તાલુકાના નળધરા વિસ્તારમાં રહેતા હોવાથી પ્રયોજાયું છે. તેઓ નાના ચોધરી જૂથમાં જ સમાય છે. “પાવાગઢી ચોધરી” નામ પ્રગણિત દંતકથા અનુસાર પાવાગઢનું પતન અને રજપૂત જૂથ સ્થળાંતર કરી સુરત જિલ્લાના મહુવા વિસ્તારના નલધરા વિસ્તારમાં સ્થાઈ થયું અને પાછળથી ચોધરી સ્ત્રી સાથે સંબંધ થતાં ચોધરી થયા. ચોધરીઓ પાવાગઢી ચોધરી દર્શાવી ગૌરવ અનુભવવાનો પ્રયત્ન કરે છે તેમ દેખાયા વિના રહેતું નથી. તેઓ ચોધરીને બદલે પાવાગઢી લખાવે છે. એ બધા “નાની ચોધરી” જૂથમાં સમાય છે.

“ટાકરીયા ચોધરી” નામ વિશે ઓગસ્ટ ગ્લેટર (૧૯૭૯ : ૫૬)માં નોંધે છે તેમ મઢી ગામના બેડી ફળિયામાં આવું જૂથ છે. પરંતુ ડો.અરવિંદ ભટ્ટ પોતાના ચોધરી અભ્યાસમાં જાત તપાસથી બતાવે છે કે ત્યાં કોઈ આવું જાતિજૂથ અસ્તિત્વ ધરાવતું નથી.

“બોંડા ચોધરી” જૂથ મહદ્અંશે સુરત જિલ્લામાં તાપીની ઉત્તરે માંડવી તાલુકાના મોરીકા ગામમાં જોવા મળે છે. આ જૂથ ઉત્તર માંડવીમાં અત્યંત અલ્પ જૂથ તરીકે જોવા મળે છે. ઓગસ્ટ ગ્લેટર ચોધરી જાતિમાં આ જૂથને સૌથી નીચલા સ્તરનું દર્શાવે છે. “વલવાડા” કે “વલવઈ” શબ્દો એકબીજાના પર્યાય દેખાય છે. ચોધરી જાતિનું ત્રીજું જૂથ છે. આ જૂથ ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં સમગ્ર ચોધરી વિસ્તારમાં જોવા મળે છે.

આમ ઉપર દર્શાવેલા ચોધરી જાતિના પેટાજૂથો અને પેટાજાતિ જૂથોના નામો સાંભળવા મળ્યા છે જેમાં “પેલડિયા ચોધરી બંદૂકધન ચોધરી” “વાડકોયા ચોધરી”, “ખાટખાય ચોધરી”, “વદાવ ચોધરી”, “છાકટા ચોધરી”, “કુહબિડિયા ચોધરી” વગેરે. આ નામભેદ પ્રાદેશિક વિસ્તાર, સામાજિક ધૃષ્ટા કે પૂર્વગ્રહ સાથે જોડીને રચાયેલા લાગે છે. એકંદરે ચોધરી જાતિમાં સાર્વત્રિક રીતે પ્રચલિત સમાજ માન્ય એવા ખરેખર ત્રણ સામાજિક પેટાજૂથોને ગણાવી શકાય.

(૧) નાની ચોધરી કે ચોખ્ખી ચોધરી કે ઉંચી કે નલધરી ચોધરી

(૨) મોટી ચોધરી કે સાંસલા ચોધરી કે નાના ચોધરી

(૩) વલવાઈ કે વલવડા ચોધરી

સુરત જિલ્લામાં વિસ્તારની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો ચોધરી પેટાજૂથોની વસતી અનાયાસે પ્રાદેશિક સંદર્ભમાં વહેંચાયેલી જોવા મળે છે. સામાન્ય રીતે તાપીની દક્ષિણના ચોધરી વિસ્તારમાં વ્યારા, બારડોલી, વાલોડ અને મહુવા તાલુકાઓમાં મુખ્યત્વે નાની ચોધરી જૂથ વસેલું જોવા મળે છે. જ્યારે તાપીની ઉત્તરે માંડવી અને માંગરોળ તાલુકાઓમાં મહદ્અંશે મોટી ચોધરી જૂથ વસેલું જોવા મળે છે. અને વલવડા ચોધરી જૂથ તાપીના બન્ને બાજુના ચોધરી વિસ્તારોમાં વત્તાઓછા પ્રમાણમાં જોવા મળે છે.

ચોધરી જાતિના સામાજિક માળખામાં તેમનામા જોવા મળતા ત્રણેય ૧. નાના ચોધરી ૨. મોટી ચોધરી અને ૩. વલવડા ચોધરી જૂથો વચ્ચે સ્પષ્ટ સામાજિક ભેદ દેખાય છે. જેમાં નાની ચોધરી સૌથી ઉંચા દરજ્જાવાળું તે પછી મોટી ચોધરી અને છેલ્લે ત્રીજાક્રમે વલવડા ચોધરી જૂથ આવે છે. ચોધરી ઉત્પત્તિની દંતકથા મુજબ નાના ચોધરી પોતાને પશુ નિકાલમાં તેમનો પૂર્વજ સ્નાન કર્યું હોવાથી ચોખ્ખો થયેલો. જ્યારે મોટી ચોધરીના વંશજે છાંટાથી ચલાવેલું તેથી તેઓને નીચા ગણેલા. આમાં એકબીજા જૂથોથી અલગ પડી ઉંચા નીચા ખ્યાલ આવ્યા હશે અને તેમાંથી ખાન પાન બેટી વ્યવહારના નિષેધો બન્યા હશે. પ્રાદેશિક ભિન્નતાને કારણે પણ આ ભેદો વધવા પામ્યા હશે. આ ભેદોને કારણે નાની ચોધરી પોતાને સૌથી ઉંચા માની બાકીના બન્ને જૂથોને પોતાના રસોઈના સાધનો અડકવા દેતી નથી. એટલે ખોરાક, પાણી પણ તેમને અડકેલા સાધનોથી લેતી નથી. પણ આ બન્ને નીચેના જૂથો નાની ચોધરી ઘરનું ખોરાક કે પાણી લઈ શકે છે. ચોધરીઓ અન્ય આદિ જાતિ સાથે લગ્ન કરતા નથી. તેવી રીતે જાતિ પેટાજૂથો વચ્ચે પણ જૂથ આંતર લગ્નોનો નિષેધ જોવા મળે છે.

ગોત્ર વ્યવસ્થા :

ગુજરાતની ઘણી બધી આદિવાસી જાતિઓમાં ગોત્ર વ્યવસ્થા જોવા મળે છે. તેમ ચોધરી જાતિમાં પણ થોડાઘણા ગોત્રો જોવા મળે છે. ગુજરાત ગેઝેટિયર (૧૯૬૨:૨૭૮ જિલ્લો સુરતા ચોધરી જાતિના નવ કુળ ગોત્રો નોંધે છે. જેમાં (૧) બામણિયા (૨) ઘરાત (૩) કણબી (૪) રજપૂત (૫) વલવી

(દ) રાવળિયા (૭) વાશી (૮) હજરાણિયા (૯) દેસાઈ વગેરે છે. આમાંના દરેક કુળ ગોત્રની ઉત્પત્તિની વિગતો બતાવી નથી. ઓગસ્ટા ગ્લેટર (૧૯૬૯:૫૭,૫૮) ઉપરના કૂળમાંથી રાવળિયા કૂળ-ગોત્રની વિગત આપી છે. પતાઈ રાવળના વંશજોની ટૂંકડી રજપૂતોની નળધરામાં આવી ચોધરી થઈ ગઈ તે રાવળ ઉપરથી 'રાવળિયા' કહેવાયા હશે એમ દર્શાવે છે. એ સિવાય "ભારતિયા" કે "ભારુટિયા"નો ઉલ્લેખ છે. આગળ "વાડકોમાં" કુળ વિશે નોંધે છે. ઓગસ્ટા ગ્લેટરે દર્શાવેલા ઉપરના સાત જેટલા કૂળોની માહિતી અલ્પ પ્રમાણમાં મળે છે. એ રીતે વિસ્તારના ગામોમાં પણ લોકો આ કુળો વિશે વધારે જાણકારી ધરાવતા નથી. ચોધરીઓમાં જોવા મળતા આ કુળ ગોત્રોની સામાજિક ઉપયોગીતા જોવા મળતી નથી. તેથી આ કુળ ગોત્ર વિશેની સભાનતા કે જાણકારી તેઓમાં નથી. ચોધરીઓમાં લગ્નમાં આજે "કાપડી અને પાઘડીના" સંબંધો વચ્ચેનો નિષેધ દર્શાવવામાં આવે છે. વ્યક્તિ કુળ કે ગોત્રને તેમાં જોવામાં આવતું નથી. કુળ ગોત્રને મરણનારની ખતરું બેસાડ્યાની વિધિમાં યાદ કરાય છે. ભગત પિતૃઓને યાદ કરી તેમના થોડા કુળોનો ઉલ્લેખ કરે છે. એ રીતે ચોધરી સમાજમાં કુળ-ગોત્રથી સામાજિક કે ધાર્મિક મહત્તા નથી.

કુટુંબવ્યવસ્થા :

ચોધરી જાતિમાં પિતૃસત્તાક, પિતૃવંશીય અને પિતૃસ્થાની કુટુંબવ્યવસ્થા જોવા મળે છે. વડીલ પિતા ઘરનો કારભાર સંભાળતો હોય છે. તેની સત્તા અંતિમ હોય છે. કુટુંબની આવક-મિલકત સહિયારી હોય છે. ઘરમાં કમાણી કરતા સભ્યો વડીલ પિતાને કમાણીના પૈસા આપે છે. ખર્ચ કરવામાં પણ વડીલ પુરૂષનો નિર્ણય મહત્વનો હોય છે. ઘરના બધા જ સભ્યો વડીલ પુરૂષની આજ્ઞામાં રહીને કુટુંબમાં રહે છે. કુટુંબના આર્થિક વ્યવહારો, વહીવટ, ધાર્મિક ક્રિયાઓ, પિતૃપૂજા, ન્યાય જેવી બધી જ બાબતોમાં વડીલ પિતાનું વર્યસ્વ જોવા મળે છે. યુવાન સ્ત્રીઓ પર વડીલ ઘરની સ્ત્રીની સત્તા હોય છે. સ્ત્રીઓ આર્થિક પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લઈ મદદ કરે છે. કુટુંબના મહત્વના નિર્ણયો પુરૂષ લે છે. છતાં ચોધરી સ્ત્રીનું સમાજજીવન અને કુટુંબજીવનમાં મહત્વનું સ્થાન જોવા મળે છે. સ્ત્રીને કેટલાક અધિકાર જોવા મળે છે. તેમનામાં છોકરીનું દહેજ અપાતું નથી. સ્ત્રી ભારરૂપ ગણાતી નથી. ચોધરીઓમાં પુત્ર-પુત્રીનું સ્થાન સરખું ગણાય છે. જમીન વધારે હોય કે આર્થિક સદ્ધરતા હોય તેવા સંજોગોમાં બીજા પુત્ર હોય તેમ છતાં છોકરી માટે તેથી જ તો ઘર જમાઈ લાવે છે. એ રીતે છોકરીને મિલકતમાં ભાગીદાર બનાવે છે. તેમની કુટુંબવ્યવસ્થા ઉપર અનેકવિધ પરિબળોએ અસરો તો કરી જ છે. શિક્ષણ અને આર્થિક વિકાસનો પ્રભાવ, શહેરી અસર, સ્ત્રી શિક્ષણ વધવાથી તેમનામાં જે વિસ્તૃત કુટુંબ વ્યવસ્થા જોવા મળતી હતી તેમાં બદલાવ આવેલો જોવા મળે છે. સંયુક્ત કુટુંબ પ્રણાલીને બદલે કેન્દ્રીય પ્રણાલી તરફનો ઝોક વધેલો જોવા મળે છે. શિક્ષણ વધવાથી લગ્ન સંબંધોના પાત્ર પસંદગીમાં છૂટછાટ, છૂટાછેડા જેવી બાબતોમાં સ્વતંત્રતાની અસરો પણ વર્તાવા લાગી છે. ચોધરીઓની સમાજ વ્યવસ્થામાં પુરૂષનું આધિપત્ય જોવા મળે છે. તેઓ હિન્દુ સમાજ વ્યવસ્થાની જેમ પુત્રને પ્રાધાન્ય

આપે છે. જો વંશ માટે પુત્ર સંતાન ન હોય ત્યારે પુત્રી દ્વારા વંશ ચાલુ રાખવાની પ્રથા તેઓમાં છે. તેમનામાં જોવા મળતી ખંધાડ વ્યવસ્થા છે. માતૃપક્ષનો વંશ ચાલુ રહેશે એવું જોવા મળતુ નથી.

ચોધરીઓમાં બે પ્રકારના કુટુંબ સ્વરૂપો જોવા મળે છે. (૧) કેન્દ્રીય કુટુંબ અને (૨) સંયુક્ત કુટુંબ.

કેન્દ્રીય કુટુંબ જેમાં પતિ-પત્ની અને તેમનાં અપરણિત બાળકોનો સમાવેશ થાય છે. જેમાં નિસંતાન કુટુંબો, ખંડિત કુટુંબો, છૂટાછેડા હોય અને એક વ્યક્તિના કુટુંબનો સમાવેશ હોય છે.

સંયુક્ત કુટુંબપ્રથા જેમાં અક કરતાં વધુ કેન્દ્રીય કુટુંબોનું જોડાણ જેવી કે લગ્ન કરેલી વ્યક્તિ ઉમેરાય. ઉપરાંત બે કે ત્રણ પેઢીનાં પરણિતા, અપરણિતો, વિધુર-વિધવા, ત્યક્તા કે છૂટાછેડાવાળા કુટુંબીઓ, લગ્ન સગાઓ, નિકટના સગાઓ તેમાં હોય છે. ખંધાડ કુટુંબો પણ તેમાં જોવા મળે છે. અભ્યાસમાં ગામવાર કુટુંબપ્રથા જોવા મળી હતી, જે નીચે મુજબ છે.

કોઠા નં.૪:૧

કુટુંબ પ્રકાર દર્શાવતો કોઠો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	કેન્દ્રીય	સંયુક્ત
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧૦	૫
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૯	૧
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧૦	૫
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૧૦	-
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૩૯	૧૧
૬.	ટકા	-	-	૧૦૦.૦૦	૭૮.૦૦	૨૨.૦૦

ઉપરોક્ત કોઠા ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે અભ્યાસના ગામોમાંથી કેન્દ્રીય કુટુંબોનું પ્રમાણ ૭૮.૦૦ ટકા જેટલું જોવા મળે છે. જ્યારે સંયુક્ત કુટુંબોનું પ્રમાણ માત્ર ૨૨.૦૦ ટકા જેટલું જ જોવા મળે છે. એટલે તેમની પરંપરાગત સંયુક્ત કુટુંબપ્રથામાં ઓટ આવેલી જોઈ શકાય છે. કેન્દ્રીય કુટુંબ પ્રથાનું સૌથી વધુ પ્રમાણ તપાસના દેવગઢ, કપુરા ગામોમાં જોવા મળે છે. બાકીના રાનવેરી અને આંબાવાડીમાં લગભગ ૭૫ ટકા જેટલા કેન્દ્રીય કુટુંબો જોવા મળે છે. તેમાં પણ સંયુક્ત કુટુંબપ્રથામાંથી કેન્દ્રીય કુટુંબ તરફ ઝોક વધેલો જોવા મળે છે.

ચોધરી અભ્યાસ માટે આવરી લેવામાં આવેલા ચાર ગામના કુલ ૫૦ કુટુંબોમાંથી કુટુંબકદ મુજબ જે સભ્ય સંખ્યા જોવા મળી હતી તેમાં રાનવેરીના અભ્યાસ કુટુંબમાંથી સૌથી વધુ કુટુંબદીઠ

સરેરાશ ૫.૨ની સભ્ય સંખ્યા, આંબાવાડીના કુટુંબોમાંથી કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૪.૧ની સભ્ય સંખ્યા, કપુરાના કુટુંબોમાંથી કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩.૮ ની સભ્ય સંખ્યા અને દેવગઢના કુટુંબોમાંથી સૌથી ઓછી કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩.૩ની સભ્ય સંખ્યા જાણવા મળી હતી. અભ્યાસના કુલ કુટુંબોનીય કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૪.૨ની સભ્ય સંખ્યા જાણવા મળી હતી. કુટુંબદીઠ સભ્ય સંખ્યા ૪ની હોય તેવા ૧૯ (૩૮.૦૦ ટકા) કુટુંબો સૌથી વધુ સંખ્યામાં જણાયા હતા. એ પછી કુટુંબદીઠ સભ્ય સંખ્યા ૫ ધરાવતા ૧૨ (૨૪.૦૦ ટકા) કુટુંબો ૩ની સભ્ય સંખ્યા ધરાવતા ૮ (૧૬.૦૦ ટકા) કુટુંબો, ૨ની સભ્ય સંખ્યા ધરાવતા ૫ (૧૦.૦૦ ટકા) કુટુંબો, ૬ની સભ્ય સંખ્યા ધરાવતા ૪(૮.૦૦ ટકા) કુટુંબો, જ્યારે ૧૦ની સભ્ય સંખ્યાવાળુ અને ૭ની સભ્ય સંખ્યાવાળુ એક એક કુટુંબ જ જણાવ્યું હતું. જે સૌથી ઓછી ૩૩ સંખ્યા ધરાવતા હતા. સભ્ય સંખ્યા જૂની પેઢી કરતાં નવી પેઢીના આ કુટુંબોમાં ખૂબ ઓછી જોવા મળી હતી. જૂની પેઢીમાં કુટુંબો વિસ્તૃત અને સભ્ય સંખ્યાની રીતે પણ વધુ વસતિ ધરાવતા હતા. જે આર્થિક અસર હોય કે શિક્ષણની અસર હોય કે કુટુંબનિયોજનની અસર હોય, પરંતુ સભ્ય સંખ્યા એટલે કે કુટુંબકદ નાનું જોવા મળે છે. વધુ સભ્ય સંખ્યાવાળા કુટુંબોની સંખ્યા ખૂબ જ જૂજ જાણવા મળી હતી જે નીચે આપેલા કોઠા ઉપરથી જોઈ શકાશે. સરેરાશ ૪ સભ્યોવાળા કુટુંબોનું પ્રમાણ ચોધરીઓમાં જોવા મળે છે.

કોઠા નં. ૪:૨

કુટુંબદીઠ કદ પ્રમાણે કુટુંબનું વર્ગીકરણ

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	એક	બે	ત્રણ	ચાર	પાંચ	છ	સાત	આઠ	નવ	દસ	કુલ	કુલ સભ્ય સંખ્યા	સરેરાશ કુટુંબકદ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	-	-	૨	૨	૭	૨	૧	-	-	૧	૧૫	૭૮	૫.૨
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	-	૧	૧	૭	-	-	-	-	-	-	૧૦	૩૮	૩.૮
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	-	૧	૨	૮	૨	૨	-	-	-	-	૧૫	૬૨	૪.૧
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	-	૩	૩	૨	૨	-	-	-	-	-	૧૦	૩૩	૩.૩
૫.	કુલ	-	-	૫૦	-	૫	૮	૧૮	૧૨	૪	૧	-	-	૧	૫૦	૨૧૧	૪.૨
	ટકા			૧૦૦	-	૧૦.૦૦	૧૬.૦૦	૩૮.૦૦	૨૪.૦૦	૮.૦૦	૨.૦૦	-	-	૨.૦૦	૧૦૦.૦૦		

ચોધરી જાતિનાં સામાજિક સંગઠનમાં ગોત્ર વ્યવસ્થા ભાગ ભજવે છે. એ જ રીતે તેમનામાં જોવા મળતી કુટુંબપ્રથા પણ મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. તેમાં જોવા મળતી કેન્દ્રીય અને સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથા જેમાં અનેક સગાસંબંધીઓ સાથે રહે છે અને તેથી તે વધુ મહત્વની બની રહેલી જોવા મળે છે. એને કારણે ચોધરીઓમાં બે પ્રકારના સગાઈ સંબંધોનું માળખું રચાયેલું જોવા મળે છે. (૧) જન્મથી બનેલા લોહી આધારિત અને (૨) લગ્નથી ઉભા થયેલા સગાઈ સંબંધીઓ ચોધરીઓ સગાઈ સંબંધો આધારિત અનેક સગાઈ સંબંધનો રચાતા જોવા મળે છે. જેમાં લોહીના સગાઓને તૂકારથી કે એક વચનથી બોલાવે છે. તેમાં વ્યક્તિ ગમે તે વચની, લિંગની કે પેઢીની કેમ ન હોય, જ્યારે લગ્નના સગાઓને માનાર્થે કે બહુવચનથી બોલાવે છે. લોહીના સગાઓમાં વધુ મોકળાશ, જ્યારે લગ્નના સગાઓમાં નિષેધ હોય મર્યાદા રખાય છે. તેમના લોહી આધારિત અને લગ્ન આધારિત સંબંધથી જે કુટુંબ વ્યવસ્થા હોય છે તેમાં સગાઈ સંબંધીઓ :

૧. પતિ-પત્ની
૨. પતિ-પત્ની, અવિવાહિત સંતાનો
૩. પતિ-પત્ની, પુત્ર, પુત્રવધૂ તેમના બાળકો
૪. પિતા, (વિધૂર) અવિવાહિત પુત્રપુત્રીઓ
૫. માતા (વિધવા) અવિવાહિત પુત્રપુત્રીઓ
૬. પતિ, પત્ની, પુત્રી, ઘરજમાઈ અને તેમના બાળકો
૭. પતિ, પત્ની, પતિના ભાઈ-બહેન
૮. પતિ, પત્ની, અવિવાહિત બાળકો, વિધૂર પિતા.
૯. પતિ, પત્ની, અવિવાહિત બાળકો, વિધવા માતા
૧૦. પતિ, પત્ની, અપરણિત પુત્રીઓ, પુત્રી-ઘરજમાઈ
૧૧. પતિ, પત્ની, બીજી પત્ની-બંનેના સંતાનો
૧૨. વિધવા

આગળ જોયું તેમ સગાઈ સંબંધોમાં બનેલી અને નાની સાળી સાથે મુક્ત, ઠંઠા મશકરીના અને કોઈવાર જાતીય વ્યવહાર અને તેને બીજી પત્ની કરવા સુધીના સંબંધો વિકસતા જોવા મળે છે. જેઠ-સાળી સાથે ઘણા મર્યાદાના સંબંધો રખાય છે. સાસુ અને જમાઈ વચ્ચે કડક મર્યાદા વ્યવહાર હોય છે. તેથી સાસુ જમાઈનું નામ કે તેને સ્પર્શતી વસ્તુનું નામ ઉચ્ચારી શકતી નથી. તે જ રીતે સસરા અને પુત્રવધૂના સંબંધો અત્યંત મર્યાદાવાળા રખાય છે.

ચોધરીઓમાં જોવા મળતી ખંધાડ પ્રથાને લઈને સ્ત્રી ખંધાડ-પતિ લાવે છે. તેથી સ્ત્રીના માત્ર પિતૃપક્ષીય સગાઓ સાથેનો સંબંધ રહે છે. લગ્ન સગાઓના સંબંધોના લોપ થાય છે. તેથી લગ્નથી ઉભા થતા હક્કી, ફરજો અને દરજજો રહેતો જ નથી. ખંધાડના સંતાનોને માતૃનિવાસને લીધે પિતૃપક્ષીય

સંબંધોથી વંચિત રહીને માત્ર એકપક્ષીય સગાઈ સંબંધોનો જ લાભ મળે છે. ખંધાડનો દરજ્જો સાસરીમાં નીચો અંકાતો હોઈ તેના સંતાનોનો દરજ્જો નીચો ગણાય છે. ખંધાડને પત્નીને મળતી મિલકત ઓછી હોવાથી તેના બાળકોને ખાસ કશી મિલકત મળતી નથી. એ રીતે સામાજિક તેમજ આર્થિક રીતે તેને થયેલા નુકસાન લઈને તેને પણ કોઈ જગ્યાએ ખંધાડે જવાની સ્થિતિ ઉભી થાય છે. ખંધાડ પ્રથાને લઈને સસરાનું તેમજ અને પત્નીનું વર્ચસ્વ હોઈ જમાઈ કે પતિ તરીકેનું તેનું ખાસ મહત્વ રહેતું ન હોય શ્રમકાર્ય કરવા માટે રાખેલા મજૂર જેવી સ્થિતિ પેદા થાય છે. ખંધાડનો અને તેના સંતાનોનો મોત્તો નીચો સમજવામાં આવે છે.

આગળ જોયું તેમ લોહી આધારિત અને લગ્ન આધારિત સંબંધોને કારણે અનેકવિધ સામાજિક સંબંધોનું ગૂંફણ રચાય છે અને કુટુંબમાં અનેક પ્રકારના સામાજિક સંબંધોવાળા વ્યક્તિઓ રહે છે. કુટુંબના સંબંધોમાં એકબીજા વચ્ચે અંદરોઅંદર સાસુ-વહુ, નણદ-ત્માત્મી, જેઠાણી-દેરાણી વચ્ચે ઝગડાઓ થતા હોય છે. તેમાંથી કેટલાક અલગ રહેવા જાય કે કેટલાક ઝગડાઓ વડીલો દ્વારા ઉકેલી શકાય છે. પતિ પત્ની વચ્ચે ઝગડા થતાં ઘણીવાર છૂટાછેડા સુધી પહોંચી જાય છે. ચોધરીઓમાં છૂટાછેડા માગવાનો, પુનઃલગ્ન કરવાનો અધિકાર સ્ત્રીને કે પુરુષ બન્નેને આપવામાં આવેલો છે. પરંતુ તેના પરંપરાગત જાતિપંચોમાં સ્ત્રીને સત્ય તરીકે સ્થાન આપવામાં આવતું નથી. એ રીતે ચોધરી સમાજમાં આ પ્રકારની સ્ત્રીનો દરજ્જો નીચો ગણવામાં આવે છે. ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં પણ તેનું સ્થાન નીચલા દરજ્જે જોવા મળે છે. તેને પિતૃઓના ખતરા વગેરે મૂકવામાં સ્થાન અપતાનું નથી. દેવ-દેવીઓના સ્થાનકોમાં જવાનો નિષેધ જોવા મળે છે.

સામાજિક રીતરિવાજો :

ચોધરીઓમાં સ્ત્રીને ગર્ભ ન રહેતો હોય તો બાધા માનવામાં આવે છે. ગર્ભ રહ્યા પછી છેક પ્રસુતિ સુધી તેમનામાં કોઈ વિધિ કરવામાં આવતી નથી. તેમનામાં હિન્દુઓની જેમ સીમંત (ખોળો ભરવાની) વિધિ કરવામાં આવતી નથી. ગર્ભવસ્થાથી પ્રસુતિ સુધી તેમનામાં સ્ત્રીઓ રોજબરોજના કામો કરી પરિશ્રમ કરતી હોય છે. માત્ર શિક્ષિતોમાં સારસંભાળ અને ખાનપાનમાંકાળજી રખાતી હોય છે.

જન્મ :

ચોધરીઓમાં જન્મને પરંપરાગત રીતે “હુવાવડ” ને નામે ઓળખવામાં આવે છે. તેઓમાં પુત્રને જન્મતાં ૧૦ માસ અને પુત્રીને જન્મતાં ૮ માસ લાગે છે એવી માનતા છે. આ ઉપરાંત સ્ત્રીના દિવસો શુકલપક્ષમાં પૂરા થતા હોય તો છોકરીનો અને કૃષ્ણપક્ષમાં પૂરા થાય તો છોકરાનો જન્મ થાય છે તેવું પણ માને છે.

સ્ત્રીની પ્રથમ સુવાવડ પિયરમાં કરવામાં આવે છે. પિયરની સ્થિતિ નબળી હોય તો સાસરે સુવાવડ કરાય છે. ઘરના એક ખૂણે સુવાવડીનો ખાટલો રાખી પડોશી સ્ત્રીઓ અને દાયણને બોલાવી

પ્રસુતિ કરાવાય છે. પ્રસુતિ દરમ્યાન મુશ્કેલી જણાય તો તેઓ માને છે કે ડાકણે કશું કર્યું હશે એમ માની એવી સ્થિતિમાં ભગત પાસે દાણા મંત્રાવી ઉપચાર કરવામાં આવે છે. સાથે દેવલી માડીની બાધા માનવામાં આવે છે. બાળક જો મૃત જન્મે તો ડાકણે કશું કરી નાખ્યું તેવું માને છે. પ્રસુતિ સારી થાય માટે દાયણ “ઝેબરી” “પેટફોડી” દેવીની બાધા રાખે છે. પ્રસુતા પ્રસુતિના પાંચમા દિવસે નદીએ જઈ સ્નાન કરે છે. ત્યાં ઝેબરી દેવીની પૂજા કરે છે. ચોધરીઓમાં પરંપરાગત મેલાં તત્ત્વોનો હજુ ભારે ડર હોય છે. જે ચોધરી શિક્ષિત બની નોકરી સાથે શહેરોમાં વસે છે તે દવાખાને પ્રસુતિ કરાવી આવી પરંપરાગત અંધશ્રદ્ધાથી દૂર જતા જાય છે. દાયણને પહેલાં મહેતાણું અનાજના રૂપમાં અપાતું હતું. આ જે સ્થિતિ અનુસાર રોકડ પૈસા આપવામાં આવે છે.

પચરો :

પ્રસુતિ પછીના પાંચ દિવસ પછી સ્ત્રીને સુવાવડમાંથી ઉઠવાનો અને બાળકના નામકરણોની વિધિને “પચરો” કહેવામાં આવે છે. પચરાને દિવસે દાયણ બાળકને નવડાવી ઘરમાં ચોખાની ઢગલી કરી તેની સામે ચા, દૂધ, દારૂ-તાડી મૂકવામાં આવે છે. બાળકને નજર ન લાગે માટે કમરે કાળો દોરો બાંધે છે. પછી જ તેના સગાને અને નાના છોકરાઓને રમાડવા માટે આપે છે. પ્રસંગે કે વારતહેવાર ઉપરથી તેનું નામ પાડવામાં આવે છે. ચોધરીઓમાં મામા કે કોઈ વગેરેને આ સમયે મહત્વ અપાતું નથી. તેઓમાં પરંપરાગત નામો બુધિયો, રવિઓ, ઉકડીઓ, કાળુ, ઉદય જેવા પાડે છે. સંતાન જીવતાં ન હોય કે ઘણા વખતે થયા હોય તો હલકા નામ પાડી દે છે. છોણીયો, ઉકડી વગેરે જેવા, આજે શિક્ષણ પામી નોકરી કરતા બહારના સંપર્કવાળામાં આધુનિક નામો પડાય છે. મહેશ, રમેશ, જયંત અને માધુરી, રેખા, દક્ષા જેવા નામ હોય છે. પચરા પહેલાં ઘરના પુરૂષ માટે બાળકનું મોં જોવાનું અને ભોજન અંગેનો નિષેધ હોય છે. જે પચરા થતાં દૂર થાય છે. આ રિવાજ તેમનામાં જોવા મળે છે.

આજે શિક્ષિતોમાં કાળી દોરી કે દાયણની વિધિઓ ભાગ્યે થાય છે કે ભોજન કરાવાય છે. અમુક દિવસે જ નામ પાડવાનું કે પહેલાંની જેમ નજર લાગવાની બાધા, વિધિઓ, દારૂ-માંસ કે ભગત, ભુવા વગેરે શિક્ષિતો કરતા નથી. તારપુ વગેરે વગાડવું તેનાથી દૂર થતા જાય છે. એ રીતે નામકરણ પણ કેટલાક બ્રાહ્મણ પાસે કરાવે છે. ચોધરીઓમાં એ સિવાય બાળક મોટું થાય ત્યાં સુધી કોઈ વિધિ કરતા નથી. ગ્રામ્ય વિસ્તારના બાળકો કુદરના ખોળે ઉછરી મોટા થાય છે અને શિક્ષિતોના બાળકો શહેરી વાતાવરણમાં મોટા થાય છે. જ્યાં શિક્ષણ સુવિધાઓ છે ત્યાં બાળકો ઢોર ચરાવવા કે નાના નાના કામો કરવા જેવી પરિસ્થિતિમાં મોટા થતા હતા તેને બદલે શિક્ષણ મેળવવા નિશાળે જતા જોવા મળે છે. આજે સરકારશ્રી તરફથી મળતી સવલતોને કારણે પણ બાળકોને શાળાએ મોકલવાનો આગ્રહ રખાય છે.

લગ્ન :

ચોધરીઓમાં બાળકની ઉંમર ૧૫ વર્ષથી ઉપરની થાય એટલે છોકરાના માબાપો તેના લગ્ન માટે છોકરીની ભાળમાં ફરે છે. પહેલાં કરતાં ઘણા આજે છોકરાની ઉંમર મોટી હોય તેમ સારું એમ શિક્ષિતોમાં જોવા મળે છે. હાટ, મેળામાં કે જંગલમાં ઢોર ચરાવવા જતાં મનપસંદ પાત્ર મળી જાય તો ભાગી જઈને લગ્ન કરવામાં આવે છે. જેમાં પાછળ ઝગડો પતાવી ગાંઠી બાંધી લગ્ન જાહેર કરાય છે. આજે શિક્ષિત વર્ગમાં શાળા, કોલેજ કે નોકરી વગેરે સ્થળોએ સંપર્કમાં આવતા એકબીજાની પસંદગી કરતા જોવા મળે છે. ઘણી જગ્યાએ મા-બાપ શોધી કે છોકરાપક્ષ તરફથી શોધી લગ્ન ગોઠવાય છે. વરપક્ષથી જે શોધે છે તેને ચોધરીઓમાં “માગી” તરીકે ઓળખે છે. માગી જ લગ્નનો પ્રસ્તાવ કન્યાપક્ષે મૂકે છે. છોકરા છોકરીને મળ્યા પછી ગમે તો તેને ચોધરીઓ “ગમતા ગમતી” કહે છે. છોકરાને વરપક્ષથી પરીક્ષા રૂપે પાણી ભરાવવું, કચરો વાળવો, રસોઈ કે માથુ ઓળવુ વગેરે કરાવે છે. છોકરી પસંદ આવે તો ચાંલ્લા કરી લગ્ન સગાઈ જાહેર કરે છે. તેમનામાં પરંપરાગત દારૂ-તાડી આ પ્રસંગે પીવે છે. દહેજ કે પહેરામણી નક્કી કરી કન્યાને આપે છે. સગાઈ વખતે “પીવણ પીવા જવું” કે “નાની પીણને કરાય છે. પ્રસંગે રીતરિવાજ મુજબ ગોળ-ખજૂર કન્યાને ઘેર આપે છે.

ચોધરીઓમાં લગ્ન સમયની ઉંમર શિક્ષિત હોય તો ૨૧ થી ૩૦માં ગ્રામ્ય કે અશિક્ષિત હોય તો ૧૫ થી ૨૦ વર્ષની ઉંમરમાં લગ્ન કરી દેતા જોવા મળે છે. અભ્યાસ કુટુંબોમાંથી લગ્ન સમયની ઉંમર જાણવા મળી હતી. જેમાં ૧૫ થી ૨૦ની ઉંમરમાં ૬૨.૫૦ ટકા પુરૂષોની અને ૮૩.૩૩ ટકા સ્ત્રીઓની અંદર થયેલા લગ્નો જાણવા મળ્યા હતા. ૨૧ થી ૩૦ની ઉંમરમાં ૩૭.૫૦ ટકા પુરૂષોની અને ૧૬.૩૪ ટકા સ્ત્રીઓના લગ્ન થયેલા જોવા મળ્યા હતા. એટલે પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓની ઉંમર નાની હોય તો પણ લગ્નો ગોઠવાઈ જતા જોવા મળ્યા હતા. ખૂબ જ ઓછી છોકરીઓના લગ્નો મોટી ઉંમર થતા જોવા મળ્યા હતા.

કોષ નં ૪:૩

લગ્ન સમયની ઉંર

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	૧૫ થી ૨૦		૨૧ થી ૩૦		કુલ	
					પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧૬	૬	૨	૧૮	૧૮	૧૮
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૯	૩	૨	૧૦	૧૧	૧૧
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧૨	૭	૪	૧૮	૧૬	૧૬
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૮	૫	૧	૧૦	૯	૯
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૪૫	૨૧	૯	૫૬	૫૪	૫૪
	ટકા	-	-	૧૦૦	૮૩.૩૩	૩૭.૫૦	૧૬.૬૪	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦

ચોધરીઓમાં લગ્ન ખાસ કરીને 'એકસાથી' થતાં જોવા મળે છે. એટલે એક પુરુષ અને એક સ્ત્રી તેમનામાં એક પત્નીત્વ જોવા મળે છે. તેમ છતાં કોઈ પ્રસંગોપાત બહુપત્નીત્વથી થતુ તેમ પણ નથી. રોગિષ્ટ હોય ત્યારે ભરણપોષણની જવાબદારીથી બીજી પત્ની કરાય છે. તે ઉપરાંત નિસંતાન બાળકો થતા ન હોય તેવા સંજોગોમાં, આર્થિક મોભો કે લગ્ન બહારના આડા સંબંધોથી બીજા લગ્નો બહુપત્નીત્વ થતુ જોવા મળે છે. સાળી સાથેના વધુ મુક્તતાને લઈને થયેલા જાતીય સંબંધોથી પણ તેમનામાં બીજી પત્ની થાય તેમ જોવા મળે છે.

લગ્ન મોટેભાગે સ્વપસંદગીના થતા જોવા મળે છે. એ સિવાય માતા પિતા દ્વારા થતા લગ્નો, પ્રેમ લગ્નો વગેરે જોવા મળે છે. ચોધરીઓમાં ખંધાડ (ઘરજમાઈ) લાવવાની પ્રથા જોવા મળે છે. જેમાં છોકરા હોવા છતાં પોતાની છોકરી માટે ઘરજમાઈ લાવે છે. છોકરા ન હોય તેવા સંજોગોમાં ખંધાડ લવાય છે. ઉપરાંત આર્થિક સ્થિતિ સારી હોય તો પણ ઘરજમાઈ લાવવામાં આવે છે. બહેન માટે પણ ઘરજમાઈ લાવવામાં આવે છે. આ સિવાય તેમનામાં વિધુર કે વિધવાના કે છૂટાછેડા લીધેલાના પુનઃલગ્નો પણ થતા જોવા મળે છે.

લગ્ન પસંદગીમાં છોકરી માટે દેખાવ, કામની આવડત, સ્વભાવ તેમજ શિક્ષણ પામેલુ કુટુંબ વગેરેને પ્રાધાન્ય આપે છે. છોકરા માટે ઘર, જમીન, આર્થિક સ્થિતિ અને શિક્ષણ જોવાય છે. પાત્ર પસંદગીમાં શિક્ષિત કુટુંબોને હાલમાં પ્રાધાન્ય વધુ આપણા તેઓ જોવા મળે છે. અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી વૈવાહિક સ્થિતિનો દરજ્જો જાણવા મળ્યો હતો જે નીચે આપેલા કોઠા પરથી જોઈ શકાશે.

कोटा नं ४.४

वैवाहिक दरज्जो दर्शावतो कोटी

क्रम	जिल्हो	ता.सुको	गाव	कुटुंब संख्या	परसित		अपरसित		विक्षर	विधवा	कुल	
					पुरुष	स्त्री	पुरुष	स्त्री			पुरुष	स्त्री
१.	सुरत	वाढोड	रानवेरी	१५	१६	१६	२२	२०	२	२	४०	३८
२.	सुरत	व्यारा	कपुरा	१०	१०	६	११	११	१	१	१६	२२
३.	सुरत	भांगरोण	आंबावाडी	१५	१६	१४	१३	१३	२	१	३२	३०
४.	सुरत	भांडवी	देवगढ	१०	८	७	७	७	१	-	१७	१६
५.	कुल टकी			५०	५१	४८	५१	५१	५	४	१०५	१०६
				१००	४८.१२	४६.६१	४८.११	४८.११	४.७६	३.७७	१००.००	१००.००

અભ્યાસમાં જાણવા મળેલા વૈવાહિક દરજ્જાની રીતે જોઈએ તો પરણિત અને અપરણિત સ્ત્રી-પુરૂષોની સભ્ય સંખ્યા લગભગ સરખી જાણવા મળી હતી. અપરણિતોમાં પુરૂષ-સ્ત્રીની સંખ્યા પણ સારી એવી જોવા મળી હતી. પરણિત સ્ત્રી-પુરૂષોમાં જોઈએ તો ૪૮.૫૭ ટકા પુરૂષો અને લગભગ ૪૮.૧૨ ટકા સ્ત્રીઓ એટલે સરખું પ્રમાણ હતું. અપરણિત પુરૂષો ૪૬.૬૧ ટકા અને ૪૮.૧૧ ટકા સ્ત્રીઓ જાણવા મળ્યા હતા. વિધવા-વિધુરની સંખ્યા ખૂબ ઓછી જણાઈ હતી. જેમાં ૪.૭૬ ટકા પુરૂષો વિધુર અને ૩.૭૭ ટકા સ્ત્રીઓ વિધવા જણાઈ હતી.

લગ્નક્ષેત્ર :

ચોધરીઓ પોતાના ગામથી બહુ દૂરના અંતરે લગ્ન સંબંધ જોડતા નથી. નજીકમાં લગ્ન કરવાનું તેવો વધુને વધુ પસંદ કરે છે. કેટલાક તો ઉદાહરણો તેમનામાં એક જ ગામમાં લગ્ન કર્યાના જોવા મળે છે. તેઓમાં ગોત્રવ્યવસ્થાનું સ્વરૂપ ન હોવા છતાં નજીકના સગાઓ વચ્ચે લગ્નનો નિષેધ જોવા જરૂર મળે છે. જેને ચોધરીઓમાં “કાપડી અને પાઘડીની સગાઈ” તરીકે ઓળખે છે. “કાપડી” એટલે માતૃપક્ષ અને “પાઘડી” એટલે પિતૃપક્ષ. લગ્ન સંબંધ “કાપડી કે પાઘડી” ની સગાઈ નીકળે તો તેઓ કરતા નથી. ચાર ચાર પેઢી માતૃ-પિતૃ પક્ષની તેઓ લગ્ન સંબંધ જોડતા નથી. તેઓ “ગડહે” સગાઈ સંબોધનમાં એટલે ચાર પેઢી સુધી નિષેધ માને છે. તેમનામાં આંતર વિવાહી એટલે એક જ જાતિમાં જ લગ્ન સંબંધ બાંધે છે, અન્ય આદિવાસી જાતિઓ સાથે લગ્ન નિષેધ છે. ઢોડિયા સિવાય ગામીત, વસાવા, કોટવાળિયા, દૂબળા વગેરે જાતિ જૂથોને સામાજિક રીતે નીચા માને છે. ચોધરીઓ પોતાની જાતિમાં જોવા મળતા. નાની ચોધરી, મોટી ચોધરી, વલવાઈ ચોધરી પેટા આંતર જૂથમાં પણ લગ્નનો નિષેધ છે. છતાં આજે શિક્ષણ અને પરસ્પર સંપર્કને લીધે આંતરજાતીય કે પેટાજૂથમાં લગ્નો થતા જોવા મળે છે. અન્ય જાતિ સાથેના લગ્નસંબંધમાં ‘નાતબહાર’ મૂકવામાં આવે છે. જો કે પાછળથી અપનાવી લેવાનું વલણ પણ તેઓમાં છે.

લગ્ન પહેલાંના જાતીય સંબંધો :

ચોધરી જાતિમાં લગ્ન પહેલાં છોકરા છોકરીઓને પરસ્પરને મળવાની છૂટછાટ જોવા મળે છે. છોકરા-છોકરીઓ ઢોર ચરાવવા, માછલાં પકડવા કે નદીનાળે ન્હાવાધોવા જતા હોય છે. ત્યાં નિકટતાનો લાભ મળે છે અને આવા સંબંધો માટે તેઓ મુક્તપણે વિહરે છે. એ સિવાય હાટ, મેળા, વારેતહેવારે કે ધાર્મિક પૂજાવિધિઓમાં છોકરા-છોકરીઓને મુક્તપણે હળવા મળવાની જે તકો મળે છે. તેમાંથી ઉપમાપ્રેરક પ્રસંગો અને તેના દ્વારા સંબંધો વિકસે છે. તક મળતાં જંગલમાં, ખેતરે કે કોતરે લગ્ન પહેલાંના જાતીય સંબંધો બંધાય છે. તેઓ આવા સંબંધોને કુદરતીવૃત્તિ તરીકે હળવાથી લઈને સામાજિક નિંદારૂપે કે ચારિત્ર્ય સાથે ન જોડતા આંખઆડા કાન કરે છે. આમ ચોધરીઓમાં લગ્ન પહેલાંના જાતીય સંબંધોને કંઈક અંશે સ્વીકાર્ય છે. ચોધરીઓમાં લગ્ન પહેલાંના જાતીય સંબંધોને “ખાખરે ડમણેરે” તરીકે ઓળખે છે. તેમનામાં જોવા મળતા આવા લગ્ન પહેલાંના જાતીય સંબંધો લગ્નમાં

પણ પરિણમે છે. પરંતુ જાતીય સંબંધ પછી લગ્નથી ન બંધાય તો બીજે પણ લગ્ન ગોઠવી દેવાય છે. તેમાં ચારિત્ર્ય કે કૌમાર્ય વગેરેની બાંધણોડ હોય જ છે. આ સંબંધોની સમાજમાં ટીકા પણ થાય છે. ચોધરીઓમાં લગ્ન બહારના સંબંધોને “છીનાળા” તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

લગ્નરિવાજો :

ચોધરીઓમાં લગ્નસંબંધ બાંધે ત્યારથી લગ્નવિધિ પુરું કરીને આણું કરે ત્યાં સુધીમાં અનેક રિવાજો છે. જેમાં સગાઈની વિધિ, પીઠી ચોળવી, મંડપ રોપવો, મોસાણું કરવું, જાન જવી અને કન્યાના ઘરે લગ્નવિધિ કરવી. તે પછી સમયાંતરે આણું કરી કન્યાને વળાવવી વગેરે વિધિઓ થતી જોવા મળે છે.

છૂટાછેડા :

ગુજરાતના અન્ય આદિવાસીજાતિ સમૂદાયોની જેમ ચોધરી જાતિમાં પણ લગ્ન પછી લગ્ન જીવન કોઈને કોઈ કારણોસર ન ચાલી શકે તેમ હોય ત્યારે વાત છૂટાછેડા સુધી પહોંચે છે. ચોધરીઓ છૂટાછેડાને “ફારગતી” કે “લૂગડું ફાડવું” તરીકે ઓળખાવે છે. જેમાં સ્ત્રીના લૂગડાનો એક છેડો ફાડવામાં આવતો હતો. છૂટાછેડાની કામગીરી ગામપંચ કરે છે. પંચમાં અરજી છૂટાછેડા માટે કરાય છે. પંચ બંને પક્ષને સમજાવે છે. સમાધાન ન થાય ત્યારે છૂટાછેડા કરાય છે. પંચ તેમાં જોકે ક્યા પક્ષની ભૂલ વધારે કે ઓછી છે તે જુવે છે અને તે વખતે લેવડદેવડ ભૂલ મુજબ કરે છે. જેને “સુન ફારગતી” કહેવામાં આવે છે. છૂટાછેડામાં બંનેએ પંચને લખાણ તેમજ સહી કરી આપવી પડે છે. દંડની રકમ પંચના બંધારણ પ્રમાણે પંચ કરે તે આપવી પડે છે. સાથે સાથે પંચ ભરણપોષણ કે બાળકોની જે જવાબદારી હોય તેનો નિકાલ પણ કરે છે. ચોધરીઓમાં છૂટાછેડાની પ્રક્રિયાને ‘ટટો’ કહે છે.

આ જાતિમાં છૂટાછેડા સ્ત્રી કે પુરૂષ બંને લેવાનું કે આપવાનું કરતા જોવા મળે છે. એ માટેના કારણોમાં લગ્ન બહારના જાતીય સંબંધો, સંતાન ન થાય, વારંવાર ભાગી જવું, માંદગી, મારઝૂડ કે ખરાબ સ્વભાવ જોવા મળે છે. તેઓ માને છે કે પંચ પાસેથી કોર્ટ કરતાં સહેલાઈથી ઓછા ખર્ચે છૂટાછેડા મળી જાય છે.

પુનઃલગ્ન :

ચોધરીઓમાં પુનઃલગ્ન પુરૂષ સ્ત્રી બંને કરી શકે છે. તેઓમાં પુરૂષ કે સ્ત્રી બંને સાસરે જઈ શકે છે. સ્ત્રી લગ્ન પછી સાસરે જાય છે તેવી રીતે ખંધાડે આપેલો પુરૂષ સાસરીમાં રહે છે. તેમનામાં કોઈ મૃત્યુ પામે કે છૂટાછેડા આપે તો સ્ત્રી કે પુરૂષને બંનેને પુનઃલગ્ન કરવાનો અધિકાર છે એટલે તો આ સમાજમાં યુવાન વિધવા-વિધુરનું પ્રમાણ ખૂબજ ઓછું જોવા મળે છે. તેમનામાં પુનઃલગ્ન પતિ કે પત્નીના મૃત્યુ થવાથી, કે એકબીજાથી છૂટાછેડા થવાથી, આડા સંબંધો હોય તેવા સંજોગોમાં, સંતાનો ન થતા હોય વગેરે જેવા પ્રસંગો થાય છે. વિધવા ઈચ્છે તો દિયર સાથે પુનઃલગ્ન થાય

છે. સંજોગો વસાત મરનાર પત્ની બહેન હોય અને બન્ને ઈચ્છે તો પુનઃલગ્ન સાળીવટુ કરાવાય છે. તેમનામાં વિધવા વિધુરના પુનઃલગ્ન પણ થાય છે.

મૃત્યુવિધિ :

ચોધરી જાતિમાં મૃત્યુના પ્રસંગ પછી થતી વિધિઓને ખૂબજ મહત્વ આપવામાં આવતું હોય છે. તેઓ માને છે કે મૃત પાછળની વિધિઓમાં જો કોઈ ખામી રહી જાય તો તે આત્મા ભૂતપ્રેત બની ભટક્યા કરે છે અને કુટુંબીઓને હેરાન કરે છે. તેઓમાં મૃત્યુને “મૈયત” તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ખબર પડે કે વ્યક્તિનું મૃત્યુ નજીક છે તો તેને પ્રથમ ખાટલા પરથી ઉતારી ખાંડણિયા પર સુવાડવામાં આવે છે અને કપડુ ઓઢાડી દે છે. મૃત્યુ થતાં તૂર વગાડે છે. એટલે બધાને ગામમાં ખબર પડે છે. નજીકના સગાને ખબર કરી બોલાવી લે છે. મૃત શરીરને નવડાવી, પીઠી ચોળી, લગ્નની જેમ ઘરેણાં પહેરાવી દેવાય છે. પુરૂષ મૃત્યુ પામે તો સ્ત્રીને અને સ્ત્રી હોય તો પુરૂષને શણગારે છે. ઠાઠડી સાથે રોજબરોજના વપરાશની વસ્તુ મૂકે છે. ઠાઠડી સાથે “ગીદાવ” નામનું ઘાસ મૂકે છે. મરનાર જો સગર્ભા હોય તો “વેઝા” વંતરી બને છે. ઘટનાને પજવે નહીં તેથી ઘરની દિવાલ તોડીને સ્મશાને લઈ જવાય છે. મરનારનું સગુ અગ્નિ લઈને જાય છે. સ્મશાને જનાર દરેક વ્યક્તિ ઘરેથી શબને બાળવા માટે એક એક લાકડું લઈને જાય છે. તેમનામાં મૃતકને બાળવાનો રિવાજ છે. રોગિષ્ટ કે બાળક હોય તો દાટવામાં આવે છે. મૃતકને ખીચડી ખવડાવવાની વિધિ કરવામાં આવે છે. આંબલીના ઝરડાં અને “હરગા આમના” નામના ઝાડના ડાળ ચિતા ઉપર મૂકવામાં આવે છે. ચોધરીઓ આમલીને પવિત્ર ગણે છે તે સ્વર્ગમાં જવાના પ્રતીક રૂપે મૂકવામાં આવે છે. ચિતા સળગી ગયા પછી બધા બેસે છે. જેને “ગોઠ” કહે છે. ત્યાં મરનારની વિધિમાં શ્રાદ્ધક્રિયા, સમય, મરનારનું ખતરું વગેરે જવાબદાર વ્યક્તિ દ્વારા કહેવામાં આવે છે. પછી કપડાની, ઘરેણાંની વિધિ અને બધાને જમાડવામાં આવે છે અને કહેવામાં આવે છે કે “તારુ નામ હવે બુડી ગયું” કહી “ઠામહુલ્લીનો” વિધિ પૂરો કરે છે. આ પછી “મનખાણી” મનને વાળવાનો વિધિ પૂરો કરાય છે. સ્મશાનેથી ઘરે જઈ “હનવાણી” ગરમ પાણી કોલસાનું લઈ પવિત્ર થવાની વિધિ કરાય છે. ત્રીજા દિવસે કરવામાં આવતા શ્રાદ્ધને “મોટો દહાડો” તરીકે ઓળખે છે. શ્રાદ્ધનું ભોજન કરાવી પિતૃઓને વિનંતી કરાય છે કે તમારી સાથે રાખજો. શ્રાદ્ધના ભોજનને “બફાણું” કહે છે. જે સગાઓને જમાડવામાં આવે છે. તેમનામાં ખતરા મૂકવાનો રિવાજ જોવા મળે છે.

આર્થિક જીવન વ્યવસ્થા

કોઈપણ સમાજમાં તેના જીવન વ્યવહારના બધા જ પાસાંઓ ઉપર તેના ભૌગોલિક વાતાવરણની અસર પૂરી રીતે વર્તાતી હોય છે. પ્રાથમિક કક્ષાનું કે એથી વિશેષ કક્ષાનું જીવન જીવતી જાતિઓ પર આવાં ભૌગોલિક વાતાવરણની અસરો વિશેષ વર્તાતી હોય છે. ચોધરી જાતિ તેની ઉત્પત્તિ, વસવાટની રીતે જોઈએ તો દક્ષિણ ગુજરાતના સુરત જિલ્લાના પૂર્વના ડુંગરાળ, પર્વતીય પ્રદેશમાં અને મધ્યમાં શહેરી પરાઓ અને થયેલી સિંચાઈની સુવિધાઓ વચ્ચે વસે છે. આવી અલગ અલગ ભૂભૌગોલિક વિસ્તારોની વચ્ચે પરંપરાગત સ્થાનિક પરિસ્થિતિ અને બદલાતી સ્થાનિક પરિસ્થિતિ વચ્ચે વિભિન્ન પ્રકારના પરંપરાગત તેમજ પરિવર્તન પામેલા આર્થિક જીવન માળખાના વ્યવસાયો સાથે જીવનનિર્વાહ ગોઠવતી જોવા મળે છે. તેમની આર્થિક પરિસ્થિતિ માટે બદલાયેલા પરિબલો (શિક્ષણ, વિકાસ યોજનાઓ, બિન આદિવાસીઓના સાથેના સંબંધો, શહેરી વસવાટો અને ઉજ્જડ બની ગયેલા જંગલો) બહુ મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. તેમની આર્થિક પરિસ્થિતિનો આધારસ્થંભ તો વર્ષોથી મુખ્ય વ્યવસાય તરીકે રહેલો તેમનો ખેતીનો વ્યવસાય છે. એ સિવાય તેઓ ખેતમજૂરી, જંગલ મજૂરી, છૂટક સ્થળાંતરિત મજૂરી, પશુપાલન, જંગલ પેદાશો અને નોકરી જેવા વ્યવસાયો કરતા જોવા મળે છે. ચોધરીઓ પરંપરાગત રીતે આખાય વિસ્તારમાં સારી ખેતી કરનારા તરીકે આગળ પડતું સ્થાન ધરાવે છે. તેમ છતાં બધા જ કુટુંબો પાસે જમીન હોતી નથી. ઘણા પાસે હોય છે, તે પૂરતી હોતી નથી. જે જમીન હતી, તેમાં વંશપરંપરાગત રીતે પડતા ભાગલાને લઈને ખૂબજ ઓછી જમીન ધારણશક્તિવાળા નાના ખેડૂતો ઉભા થયેલા જાણવા મળે છે. આજે તેમનામાં ખેતમજૂરી, છૂટકમજૂરી કરનારો એક વર્ગ ઉભો થયો છે. તેમાં પણ પરિસ્થિતિ બદલાતાં ઘણા પ્રશ્નો ઉભા થયા છે.

ચોધરીઓ તેમનું પોતાનું આર્થિક જીવન માળખું ગોઠવવા માટે અનેકવિધ વ્યવસાયો કરે છે. અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી આવા અનેક વિધ જુદા જુદા નાના મોટા વ્યવસાયોમાં કામ કરનાર કરતાં તેના ઉપર નભનારની સભ્યસંખ્યામાં બાળકો-વૃદ્ધોની સંખ્યા વિશેષ જોવા મળી હતી. કામ કરનાર પુરૂષ વર્ગને સ્ત્રી દ્વારા તેના દરેક નાના મોટા કામોમાં સહકાર આપે છે. અભ્યાસના ચારેય ગામોમાંથી ૫૦ કુટુંબોમાંથી ૧૦૫ પુરૂષોમાંથી ૪૯ (૪૬.૬૭ ટકા) પુરૂષો અને ૧૦૩ સ્ત્રીઓમાંથી માત્ર ૫ (૪.૭૨ ટકા) સ્ત્રીઓ કામ કરનારના વર્ષમાં જાણવા મળ્યા હતા. જેમાં મુખ્ય કામ કરનાર વર્ગને મદદ કરનાર ૨૦ (૧૯.૦૪ ટકા) પુરૂષો અને ૩૪ (૩૨.૦૮ ટકા) સ્ત્રીઓ જાણવા મળી હતી. જ્યારે ૩૬ (૩૪.૨૯ ટકા) પુરૂષો અને ૬૭ (૬૩.૨૦ ટકા) સ્ત્રીઓ (જેમાં બાળકો નાના, અશક્ત વૃદ્ધોની સંખ્યા) કુટુંબમાં મુખ્ય સૂત્રધારને આધીન-આધારિત જોવા મળ્યા હતા. આ આધારિત વૃદ્ધો, નાના બાળકો ધરના બીજા નાના નાના કામોમાં મદદરૂપ થાય છે. તેઓ બાળકો રમાડવા, સાચવવા, ઢોર ચરાવવા, જંગલ ગૌણપેદાશો એકઠી કરવી કે સરખી કરવી, દુકાનેથી ચીજવસ્તુઓ લઈ આવવી, ઘર સાચવવું, પાક સાચવવો વગેરે જેવા કામો કરે છે. સ્ત્રીઓ પુરૂષોને ખેતીકામ, ધરકામ બન્નેમાં સહકાર આપે છે. પુરૂષ ધરની સંપૂર્ણ આર્થિક જવાબદારી સંભાળે છે. તે આર્થિક લેવડ-દેવડ, ખેતીકામ ખેડવું, નીંદવું અને સામાજિક રીતે યતા વ્યવહારો કરવા વગેરેમાં નિશ્ચિત શ્રમવિભાજન જોવા મળે છે. ઉપર જોયું તેમ કમાનાર કરતાં નહીં કમાનારની સંખ્યા વિશેષ હતી. જેમને કમાનારે પોષવા પડે છે. નીચેના કોઠામાં જાતિ પ્રમાણેની સભ્ય સંખ્યા જાણવા મળી હતી, તે દર્શાવી છે.

કોઠા નં પ.૧
સાલ્યોનો આર્થિક દરજ્જો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	કમાણી કરનાર		મદદ કરનાર કમાનાર પર આધારિત		નહીં કમાનાર		કુલ	
					પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૩	૭	૧૧	૧૮	૨૪	૪૦	૩૮	
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૧	૩	૭	૪	૧૪	૧૬	૨૨	
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	-	૬	૧૨	૧૦	૧૮	૩૨	૩૦	
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૧	૪	૪	૪	૧૧	૧૭	૧૬	
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૫	૨૦	૩૪	૩૬	૬૭	૧૦૫	૧૦૬	
૬.	ટકા	-	-	૧૦૦	૪.૭૨	૧૮.૦૪	૩૨.૦૮	૩૪.૨૯	૬૩.૨૦	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	

ચોધરીઓ પોતાના આર્થિક જીવન માળખાને ગોઠવવા માટે, આજે કોઈ એક જ વ્યવસાયને આધાર બનાવતા જોવા મળતા નથી. તેઓ ખેતી, નોકરી, ખેતમજૂરી, છૂટકમજૂરી, પશુપાલન, જંગલ આધારિત મજૂરી વગેરે જેવા વ્યવસાયો કરી લઈને પોતાનો જીવનનિર્વાહ કરે છે. અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી જે જુદા જુદા વ્યવસાયો જાણવા મળ્યા હતા, તે નીચે મુજબ હતા.

કોઠા નં પ:૨
તપાસના કુટુંબોનો વ્યવસાય

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	ખેતી	ખેતમજૂરી	છૂટક મજૂરી	નોકરી	પશુપાલન	અન્ય
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧૪	૧૩	-	૧	૧૩	૩
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૪	૧૦	-	-	૮	૩
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧૩	૧૨	-	૩	૧૦	-
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૧૦	૪	-	-	૬	-
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૪૧	૩૯	-	૪	૩૭	૬
૬.	ટકા	-	-	૧૦૦	૮૨.૦૦	૭૮.૦૦	-	૮.૦૦	૭૪.૦૦	૧૨.૦૦

આ જાતિના લોકોમાં આગળ જોયુ તેમ મુખ્ય વ્યવસાય ખેતીનો છે. એટલે ખેતીક્ષેત્રે જે કંઈ ઉચલપાચલો થાય તેની અસરો તેમના ઉપર થયા વિના રહેતી નથી. ખેતીમાં બારેમાસ એક યા બીજી રીતે કામોમાં રોકાયેલા રહે છે. પરંતુ કેટલાકને ખેતીના કામો લાંબા ચાલતા નથી એવા કુટુંબો ખેતીકામ સિવાય જંગલ પેદાશો કે બીજે જ્યાં મજૂરી મળતી હોય ત્યાં રોકાયેલા રહે છે. જંગલ વિસ્તારના ગામમાં ખેતી ઉપરાંત જંગલમજૂરી અને જંગલ પેદાશો એકત્રિત કરે છે. એ સિવાય બીજો કોઈ વ્યવસાય કરી શકતા નથી. જ્યાં જંગલ રહેવા પામ્યું નથી. સાફ થઈ ગયું છે. ત્યાં જંગલના કોઈ કામો કે પેદાશો મળતી નથી. ત્યાં ખેતી ખેતમજૂરી સિવાય આજે કોઈ વ્યવસાય રહેવા પામ્યા નથી. થોડુ પશુપાલન તેવા લોકો કરતા જોવા મળે છે. જ્યાં શહેર નજીક હોય છે. ત્યાં છૂટક મજૂરી જે મળે તે કરે છે. બાકીના સ્થળાંતરી શેરડી કામની મજૂરી કરે છે અથવા બેકારી ભોગવી ઘરે રહે છે. નોકરી કરતા કુટુંબો માંડ થોડા જણાય છે. જે ઉપરના કોઠા પરથી જોતાં ખ્યાલ આવશે. તેઓમાં ૮૨ ટકા લોકો ખેતીની આસપાસ જીવનવ્યવહાર ચલાવે છે. જેને ઓછી ખેતી છે, તેવા ખેતી સાથે ખેતમજૂરી કરે છે તેવા ૭૮ ટકા કુટુંબો જોવા મળ્યા હતા. ખેતી સાથે ખેતમજૂર અને પશુપાલન કરે છે તેવા ૭૪ ટકા કુટુંબો, નોકરી કરતા હોય તેવા માંડ ૮ ટકા કુટુંબો જ જણાયા હતા.

અભ્યાસના ચારેય ગામના કુટુંબોમાંથી ૨૧૧ની સત્ય સંખ્યામાંથી ૧૦૫ (૪૯.૭૬ ટકા) પુરૂષો અને ૧૦૬ (૫૦.૨૪ ટકા)સ્ત્રીઓ હતી. આમ પુરૂષ સ્ત્રી સત્ય સંખ્યા લગભગ સરખી જાણવા મળી હતી. ૦ થી ૫ અને ૬ થી ૧૪. વર્ષની બાળકોની સત્ય સંખ્યા ૪૬ થી ૬૦ અને ૬૦થી ઉપરની વૃદ્ધોની સત્ય સંખ્યા કરતાં વિશેષ જાણવા મળી હતી. ૬૦થી ઉપરના વૃદ્ધોની સત્ય સંખ્યા નામની જ એક હતી. અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી સૌથી વધુ સત્ય સંખ્યા ૧૫ થી ૨૫ના વયજૂથના યુવાન છોકરા, છોકરીઓની જાણવા મળી હતી. જેમાં ૧૫ થી ૨૫ના વયજૂથમાં ૨૨ (૨૦.૯૫ ટકા) પુરૂષો અને ૩૨ (૩૦.૧૯ ટકા) સ્ત્રીઓ જોવા મળી હતી. ૨૬ થી ૩૫ના વયજૂથમાં જે સત્ય સંખ્યા જાણવા મળી હતી, તે ૧૪ (૧૩.૩૫ ટકા) પુરૂષો અને ૨૨ (૨૦.૭૫ ટકા) સ્ત્રીઓની હતી. જેમના માથે લગ્ન થયા પછીની કુટુંબની જવાબદારી જોવા મળે છે. એ સિવાય આધેડવયના કુટુંબની સત્યસંખ્યા જોઈએ, જેમના માથે કુટુંબની જવાબદારી ઉપરાંત બીજી સામાજિક જવાબદારીઓ જોવા મળે છે. આમાં ૩૬ થી ૪૫ની વયજૂથમાં ૧૭ (૧૬.૧૯ ટકા) પુરૂષો અને ૧૨ (૧૧.૩૨ ટકા) સ્ત્રીઓ આ પ્રકારની ભૂમિકાથી સમાજ સાથે જોડાયેલા છે. ૪૬ થી ૬૦ની સત્ય સંખ્યા ૧૯ (૧૮.૧૦ ટકા) પુરૂષો અને ૧૦ (૯.૪૩ ટકા) સ્ત્રીઓની હતી. જેમાંથી કેટલાક આધારિત બનીને ઘરના કામમાં મદદરૂપ બને છે. તેઓમાંથી ઘણા કૌટુંબિક જવાબદારીથી સીધા જોડાયેલા હતા. કમાનારને સૌથી વધુ ભાર નાના બાળકોની જે સત્ય સંખ્યા જોઈ એવા બાળકોનો વહન કરવો પડતો હતો.

કોઠા નં પ:૩

વયજૂથ પ્રમાણે તપાસના કુટુંબોમાં સભ્યસંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	૦ થી ૫		૬ થી ૧૪		૧૫ થી ૨૫		૨૬ થી ૩૫		૩૬ થી ૪૫		૪૬ થી ૬૦		૬૦ થી ઉપર		કુલ		કુલ સંખ્યા
					પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧	૨	૧૦	૩	૧૨	૧૮	૫	૩	૬	૬	૮	૪	-	-	૪૦	૩૮	૭૮
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૨	૩	૪	૭	૨	૭	૪	૭	૪	-	-	-	-	-	૧૬	૨૨	૩૮
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૪	૨	૫	૮	૭	૬	૩	૬	૫	૪	૮	૩	-	૧	૩૨	૩૦	૬૨
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૨	૪	૫	૩	૧	૧	૪	૨	૧	૩	૩	-	-	-	૧૭	૧૬	૩૩
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૮	૧૧	૨૪	૧૮	૨૨	૩૨	૧૪	૨૨	૧૭	૧૨	૧૮	૧૦	-	૧	૧૦૫	૧૦૬	૨૧૧
ટકા	-	-	-	૧૦૦	૮.૫૭	૧૦.૩૮	૨૨.૮૬	૧૬.૮૮	૨૦.૮૫	૩૦.૧૮	૧૩.૩૩	૨૦.૭૫	૧૬.૧૮	૧૧.૩૨	૧૮.૧૦	૮.૪૩	-	૦.૮૪	૪૮.૭૬	૫૦.૨૪	૧૦૦

અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી વયજૂથ પ્રમાણે કુટુંબોના સભ્યની સંખ્યા ગામ અને કુટુંબ સંખ્યા મુજબ વિગતવાર ઉપરના કોઠામાંથી જોવાથી વિગતે ખ્યાલ આવશે.

ચોધરી અભ્યાસના ગામોમાંથી ખેતીની જમીન વિહોણા અને જમીન ધારણ કરનાર કુટુંબોની સંખ્યા જાણવા મળી હતી. ઉપરાંત જે કુટુંબો જમીન ધરાવે છે, તેમાંથી પિયતની ધારણ શક્તિવાળા અને બિન પિયત જમીન ધરાવતા કુટુંબોની સભ્ય સંખ્યા જાણવા મળી હતી. એ સિવાય જમીન ધારણ કરેલા જે કુટુંબો હતા, તેમાં એ જમીનની પહેલાંની જમીનની કિંમત અને હાલની જમીનની કિંમત જે જાણવા મળી હતી. તે નીચેના કોઠામાં દર્શાવવામાં આવી છે.

કોઠા નં: પ: ૪
જમીનનું પ્રમાણ (જમીન કદ પ્રમાણે કુટુંબો)

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	જમીન વગરના	૧ થી ૨ વિધા	૩ થી ૫ વિધા	૬ થી ૧૦ વિધા	૧૦ થી ઉપર	જમીન પિયત	બિન પિયત	જમીન કિંમત	
												પહેલાં	હાલની
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૨	૫	૬	-	૮	૧૨		૬૨૦૦૦ (૪૭૬૯૯)	૨૦૫૦૦૦ (૧૫૭૬૯૯)
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૩	૧	-	-	-	૪		૧૪૦૦૦ (૩૫૦૦)	૪૦૦૦૦ (૧૦૦૦૦)
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧	૧૧	૧	૧	૧	૧૦		૭૬૫૦૦ (૫૪૬૪)	૨૬૦૦૦ (૧૮૫૭૧)
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	-	૬	૪	-	-	૧૦		૬૪૦૦૦ (૬૪૦૦)	૧૬૬૦૦૦ (૭૬૬૦૦)
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૬	૨૩	૧૧	૧૧	૧	૩૬		૨૧૬૫૦૦	૬૭૧૦૦૦
૬.	ટકા	-	-	૧૦૦	૧૨.૦૦	૪૬.૦૦	૨૨.૦૦	૨.૦૦	૨૮.૦૦	૭૨.૦૦		(૫૨૮૦)	(૧૬૩૬૫)

કૌસમાં કુટુંબદીઠ સરેરાશ કિંમત જમીન ધારણ કરનાર કુટુંબની છે.

તપાસના કુટુંબોમાંથી ૯ (૧૮.૦૦ ટકા) કુટુંબો જમીન વિહોણા જણાયા હતા. એટલે એવા કુટુંબો ખેતમજૂરી, પશુપાલન, છૂટકમજૂરી વગેરે વ્યવસાયો આધારિત જીવનનિર્વાહ ગોઠવતા હતા. ૧ થી ૨ એકરનું કદ ધરાવતા ૬ (૧૨.૦૦ ટકા) કુટુંબો, ૩ થી ૫ એકરનું કદ ધરાવતા ૨૩ (૪૬.૦૦ ટકા) કુટુંબો જે સૌથી વધુ કુટુંબ સંખ્યામાં હતા. ૬ થી ૧૦ એકરનું જમીન કદ ધરાવતા ૧૧ (૨૨.૦૦ ટકા) કુટુંબો અને ૧૦થી ઉપર એકરનું જમીન કદ ધરાવતા માત્ર ૧ (૨.૦૦ ટકા) કુટુંબ જ જાણવા મળ્યું હતું. ઓછા એકરની જમીન ધારણ શક્તિવાળા કુટુંબો જે જોવા મળ્યા હતા, તે પશુપાલન, ખેતમજૂરી, છૂટક મજૂરી કરીને જીવનનિર્વાહ ગોઠવે છે. કેટલાક બેકારી ભોગવી અર્ધભૂખ્યા પણ રહે છે.

જાણવા મળેલા ૪૧ જમીન ધરાવતા કુટુંબોમાંથી ૧૪ (૨૮.૦૦ ટકા) કુટુંબો પોતાની જમીનમાં પિયત કરીને ચોમાસા સિવાયના પાકો લઈ શકતાં હતા. જ્યારે ૩૬ (૭૨.૦૦ ટકા) કુટુંબોને પિયતની સુવિધાઓનો લાભ મળતો નહોતો. તેઓ ચોમાસા આધારિત ખેતીના પાકો પકવીને પોતાના માટે જે મળે તેને આધારે જીવનનિર્વાહ ગોઠવતા હતા. જે કુટુંબો જમીન ધારણ કરતા હતા, તેમના દ્વારા તેમની પહેલાંની જમીનની કિંમત જાણવા મળી હતી. જે કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૫૨૮૦ રૂપિયાની અને હાલ જમીનની જે કિંમત જાણવા મળી તે પહેલાંની જમીનની કિંમત કરતાં લગભગ ત્રણગણી વધેલી હતી. જે કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૬૩૬૫ રૂપિયાની જાણવા મળી હતી. જમીન તેમના જીવનનિર્વાહનું પરંપરાગત વિશ્વાસપાત્ર મુખ્ય સાધન હોઈ અને દિનપ્રતિદિન જમીનના ભાગ પડવાને લઈને એક બીજા પાસે ઓછી થતી જતી હોય, તેની કિંમતમાં સતત વધારો નોંધાયેલો જોવા મળે છે.

આમ જમીન વિહોણા કુટુંબો અને જમીન ધારણ કરનાર કુટુંબોની સંખ્યા, પિયત-બિનપિયત જમીન ધરાવતા કુટુંબો અને જમીન ધરાવતા કુટુંબોની જમીનની પહેલાંની અને હાલની કિંમત ગામવાર, કુટુંબ સંખ્યા સહિત વિગતે આપી છે જે કોઠો જોતાં સ્પષ્ટ થશે.

અભ્યાસ હેઠળના ૫૦ કુટુંબોમાંથી જમીન વિહોણા આગળ જોયું તેમ ૯ કુટુંબો જાણવા મળ્યા હતા. બાકી રહેલા ૪૧ જેટલા કુટુંબો પાસે ૧૮૮ એકર જેટલી જમીન જાણવા મળી હતી. એટલે કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩.૭ એકર જેટલી થતી હતી. પરંતુ મોટાભાગના કુટુંબો ૩ એકરની આસપાસ જમીન ધરાવે છે, તેવું વાસ્તવમાં નથી. ઘણા કુટુંબો અમુક ગૂંઠા જ જમીન ધરાવતા જણાયા હતા. અભ્યાસના ગામ રાનવેરીનું કુટુંબકદ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૫.૨ની સંખ્યાનું હતું, તો તેની જમીન ધરાવનાર ૧૩ જેટલા કુટુંબોની જમીનની કુટુંબદીઠ સરેરાશ સૌથી ઓછી માત્ર ૨.૧ એકર ગૂંઠાની જાણવા મળી હતી. એ સિવાયના અભ્યાસના ગામોમાં જોઈએ તો કપુરા ગામના જમીન ધરાવતા કુટુંબોની કુલ ૧૫.૧૦ એકર-ગૂંઠા જમીન એટલે કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩ એકર-ગૂંઠા જાણવા મળી હતી. તે ગામના કુટુંબોનું કુટુંબકદ ૩.૮ વ્યક્તિઓનું હતું. આંબાવાડી ગામના જમીન ધરાવતા ૧૪ કુટુંબોની કુલ જમીન ૯૦-૨૦ એકર-ગૂંઠા જમીન એટલે કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૬.૦૦ એકર જેટલી જણાઈ હતી. જે

ગામોના કુટુંબોનું કુટુંબકદ ૪.૧ વ્યક્તિઓનું હતું. દેવગઢ ગામના ૧૦ એ કુટુંબોની ૫૩-૧૫ એ.ગૂંઠા જમીન હતી. એટલે કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૫.૩ એકર જમીન અને એ ગામના કુટુંબોનું કુટુંબકદ ૪.૨ વ્યક્તિઓનું જણાયું હતું. આમ ઓછી જમીન અને કુટુંબકદ વધતાં તેના ઉપર નિભાવ માટેનું ભારણ વિશેષ ભોગવતા કુટુંબો જાણવા મળ્યા હતા.

આમ ઉપરના આંકડા જોઈએ તો નાના ખેડૂતોની સંખ્યા, તેમજ જમીન વિહોણા કુટુંબોની સંખ્યા વિશેષ જણાઈ હતી. એટલે તેઓ પાસે જીવનનિર્વાહ પૂરતી જમીન પણ નહોતી. આ જમીન ફળદ્રુપતાની દ્રષ્ટિએ પણ કેટલીક જગ્યાએ ઉતરતી કક્ષાની ડુંગરાળ, પથ્થરવાળી હોવાથી ઓછી ઉપજાઉ હોઈ ઓછો પાક ઉતાર આપે છે. સાથે સાથે સિંચાઈ કરતા કુટુંબોની સંખ્યા માંડ ૧૪ (૨૮.૦૦ ટકા) કુટુંબોની જાણવા મળી હતી. એટલે સિંચાઈની અસુવિધા હોવાને લીધે બિનસિંચિત જમીન ધરાવતા કુટુંબો ૩૬ (૭.૨૦૦ ટકા) જેટલા ખૂબ જ વધારે કહી શકાય તેટલા જણાયા હતા. જેને લીધે પણ તેમની ખેતીના પાકો માત્ર વરસાદ આધારિત હતા. તેની સીધી અસર તેમની આર્થિક સહરતા નબળી કક્ષાની દિનપ્રતિદિન બનતી જતી હોય તેવી જોવા મળે છે. સિંચાઈ માટેના કૂવા કે બીજી સગવડો ન હોઈ તેનો લાભ પણ આ કુટુંબો મેળવી શક્યા નહોતા. જે ખેડૂતો થોડી સિંચાઈ-પિયતથી ચોમાસા ઉપરાંત ખેતીના પાકો પકવતા હતા, તે અને માત્ર વરસાદથી આધારિત પાકો પકવતા હતા. તેની જુદા જુદા પાકોની આવકો જાણવા મળી હતી. તે નીચે દર્શાવ્યા મુજબ હતી.

કોઠા નં ૫:૫
ખેતીના પાકોની પહેલાંની આવક

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	ડાંગર	જુવાર	નાગલી	શેરડી	કઠોળ વાલ, અડદ, તુવેર	કુલ આવક	ઉત્પાદન ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	જમીન ધરાવતા
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧૬૭૦૦	૮૫૦૦	-	૫૮૦૦	૪૩૦૦	૩૫૩૦૦ (૨૭૧૫)	૪૭૭૦ (૩૬૬)	૩૦૫૩૦ (૨૩૪૮)	૧૩
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૨૦૦૦	૧૦૦૦	-	-	૨૦૦૦	૫૦૦૦ (૧૨૫૦)	૫૮૫ (૧૪૬)	૪૪૧૫ (૧૧૦૩)	૪
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧૮૮૦૦	૨૦૪૫૦	-	૨૦૦૦	૬૭૫૦	૪૮૧૦૦ (૩૫૦૭)	૪૬૩૮ (૩૨૦)	૪૪૪૭૦ (૩૧૭૬)	૧૪
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૧૨૫૦૦	૧૩૦૦૦	-	૪૦૦૦	૪૦૦૦	૩૩૫૦૦ (૩૩૫૦)	૨૮૪૫ (૨૮૪)	૩૦૫૫૫ (૩૦૫૫)	૧૦
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૫૧૧૦૦ (૧૨૪૬)	૪૨૮૫૦ (૧૦૪૭)	-	૧૧૮૦૦ (૨૮૭)	૧૭૧૫૦ (૪૧૮)	૧૨૨૮૦૦ (૨૮૮૭)	૧૨૮૩૦ (૩૧૫)	૧૦૮૯૭૦ (૨૬૮૨)	૪૧
૬.	કુટુંબદીઠ સરેરાશ	-	-	-	૪૧.૫૮	૩૪.૮૫	-	૯.૬૦	૧૩.૮૫	૧૦૦.૦૦			
૭.	ટકા	-	-	-									

કોઠા નં પ:પ (ચાલુ)
ખેતીના પાકોની હાલની આવક

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	ડાંગર	જુવાર	નાગલી	શેરડી	કઠોળ વાલ, અડદ, તુવેર	કુલ આવક	ઉત્પાદન ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	જમીન ધરાવતા
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૩૨૫૦૦	૯૭૦૦	-	૩૬૫૦૦	૭૩૫૦	૮૬૦૫૦ (૬૬૧૮)	૭૩૩૦ (૫૬૩)	૭૮૭૨૦ (૬૦૫૫)	૧૩
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૧૦૫૦૦	૫૫૦૦	-	૧૫૦૦	૩૨૦૦	૨૦૭૦૦ (૫૧૭૫)	૨૦૬૦ (૫૧૫)	૧૮૬૪૦ (૪૬૬૦)	૪
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૩૦૦૦૦	૫૦૦૦૦	-	૭૦૦૦	૪૦૦૦	૮૧૦૦૦	૧૧૮૦૦	૭૮૨૦૦	૧૪
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૨૮૦૦૦	૩૪૫૦૦	-	૩૫૦૦	૫૭૫૦	૭૧૭૫૦ (૭૧૭૫)	૬૮૨૦ (૬૮૨)	૬૪૮૩૦ (૬૪૮૩)	૧૦
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૧૦૧૦૦૦	૯૮૭૦૦	-	૪૮૫૦૦	૨૦૩૦૦	૨૬૮૫૦૦	૨૮૧૧૦	૨૪૧૩૮૦	૪૧
૬.	કુટુંબટીક સરેરાશ	-	-	-	(૨૪૬૩)	(૨૪૩૧)	-	(૧૧૮૨)	(૪૮૫)	(૬૫૭૩)	(૬૮૫)	(૫૮૮૭)	-
૭.	ટકા	-	-	-	૩૭.૪૮	૩૬.૯૯	-	૦.૪૪	૦.૧૮	૧૦૦.૦૦	-	-	-

અભ્યાસના ગામોમાંથી લીધેલા સમગ્ર ૫૦ કુટુંબોમાંથી ૪૧ જેટલા કુટુંબો જમીન ધરાવતા હતા. ૯ કુટુંબો જમીન વિહીણા જાણવા મળ્યા હતા. ચારેય ગામના જમીન ધરાવતા કુટુંબો જુદા જુદા પાકો પકવીને ઉપજ લેતા હતા. જેમાં ડાંગર, જુવાર, શેરડી અને કઠોળ (વાલ, તુવેર, અડદ) મહદ્અંશે પકવતા હતા. આ થોડા વર્ષો પહેલાં પકવાતા જુદા જુદા પાકોની કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ વાર્ષિક આવક રૂ. ૯૯૭ રૂપિયા જાણવા મળી હતી. એ કુટુંબોને પાકો પકવવા માટેનો ઉત્પાદન ખર્ચો જોઈએ તો કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩૧૫ રૂપિયાનો જાણવા મળ્યો હતો. આમ કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ આવક અને કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ખર્ચને બાદ કરીએ તો તે કુટુંબની કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ચોખ્ખી આવક રૂ. ૬૮૨ રૂપિયા થયેલી જોવા મળી હતી. જ્યાં સુકી વરસાદી ખેતી છે, તેવા આંબવાડી અને દેવગઢ ગામોમાં જુવારનો પાક મોટા પ્રમાણમાં લેવાતો હતો અને જ્યાં થોડીઘણી સિંચાઈની સુવિધા છે, ત્યાં ડાંગર, શેરડીના પાકો લેવાતા હતા.

જ્યારે હાલમાં પકવાતા એ પાકોની હાલની જુદા જુદા પાકોની કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ આવક ખેતીની જમીન ધરાવતા કુટુંબોની વધેલી જાણવા મળી હતી. જે રૂ. ૬,૫૭૩ રૂપિયાની જાણવા મળી હતી. તેમની તે પાકો પકવવા પાછળ જે મહેનત થતી હતી અને ખર્ચ થતો હતો, તે કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ રૂ. ૬૮૫ રૂપિયાનો જાણવા મળ્યો હતો. એ ખેતી કરતા કુટુંબોની જાણવા મળેલી કુલ આવક અને તેની પાછળ થયેલો ઉત્પાદન ખર્ચ કાઢીએ તો તેમની ૫૮૮૭ રૂપિયાની ચોખ્ખી આવક જાણવા મળી હતી.

ખેતીના પાકોની પહેલાંની અને હાલની આવકો, ઉપજખર્ચ અને ચોખ્ખી આવક ખેતીની જમીન ધરાવતા કુટુંબોની જુદા જુદા પાકોની ગામવાર ક્યા પાકની કેટલી છે. તેની વિગતો કોઠા પ.૫ દર્શાવ્યા પ્રમાણે જોવાથી વિગત સમજાશે.

અભ્યાસના કુટુંબો ચોમાસે પકવાતા પાકોમાં ડાંગર, શેરડી, કોદરા, કપાસ કરતા થયા છે. એ સિવાય શિયાળે અડદ, મગ, તુવેર, વાલ શાકભાજી પકાવે છે. જ્યાં સિંચાઈની સુવિધા છે ત્યાં શાકભાજી અને કપાસ છેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી કરતા થયા છે. સિંચાઈની સુવિધા જે કુટુંબોને પ્રાપ્ત થઈ છે તેવા કુટુંબો આર્થિક રીતે સારી સ્થિતિમાં પણ જોવા મળે છે.

ખેતીના પાકોમાં અનાજ અને બીજા રોકડીયા પાકોમાંથી ડાંગર, જુવાર જેવા અનાજના પાકોની આવકો સવિશેષ જાણવા મળી હતી. રોકડીયા પાકોની આવકો પ્રમાણમાં ઓછી જાણવા મળી હતી. નાગલી, કઠોળ જેવા અમૂક પાકોની ઉત્પાદન ક્ષમતા ઓછી થયેલી પણ જોઈ શકાય છે. જંગલ નજીકના ગામોમાં હજુ પાકોમાં ખાસ પરિવર્તન જોવા મળ્યું નહોતું.

અભ્યાસના જમીન ધરાવતા કુટુંબો વચ્ચે ખેતીના પાકોની વાર્ષિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ પહેલાંની આવક રૂ. ૬૮૨ રૂપિયાની ખૂબ ઓછી કહી શકાય તેવી અને જે માસિક ગણીએ તો માત્ર ૨૨૩ રૂપિયાની

થતી હતી અને જે કુટુંબના સભ્યોની સંખ્યાએ જોઈએ તો ખૂબજ મામૂલી કહી શકાય તેટલી માત્ર ૨૨ રૂપિયાની થતી હતી. જે હાલની કુટુંબદીઠ વાર્ષિક સરેરાશ ૫૮૮૭ રૂપિયાની પણ આજના મોંઘવારીના જમાનામાં આવકો જણાઈ હતી, તેમાં માસિક ગણીએ તો માત્ર ૪૮૦ રૂપિયા અને માથાદીઠ એ ખેતીના કુટુંબોની જોઈએ તો માત્ર ૪૮ રૂપિયાની કહી શકાય તેટલી જાણવા મળી હતી. જેનાથી તેમનો જીવનનિર્વાહ કરવો શક્ય નથી. એટલે આ જમીન ઉપર તેમનું ભરણપોષણ કરવું શક્ય તો નથી જ. જમીન ધરાવતા આ કુટુંબો હજુ મોટાભાગના પરંપરાગત ખેતી અને પદ્ધતિઓથી ઉપજ મેળવે છે. તેમાં તેઓ પરિવર્તન કરી શક્યા નથી. એ કેટલાક માટે એવું પરિવર્તન કરવું શક્ય તો નથી જ. આમાં કેટલાય કુટુંબો જમીનના નાના નાના ટૂકડાઓ ઉપર ખેતી કરીને માંડ પાક પકવે છે. પરંતુ એ જમીન ભારણ નિર્વાહ ન ઉપાડે, એટલે તેવો આજે બીજા અનેક નાના વ્યવસાયો કરે છે.

અભ્યાસના કુલ કુટુંબોમાંથી ૨૦ (૪૦.૦૦ ટકા) કુટુંબો પશુપાલન (બળદ, ગાય, ભેંસ, પાડા-પાડી, વાછરડા-વાછરડી, બકરાં) અને મરઘાં ઉછેર કરતા જાણવા મળ્યા હતા. પહેલાંની અને હાલમાં જોવા મળતી પશુ સંખ્યા લગભગ સરખી જણાઈ હતી. જે કુટુંબો પશુઓ રાખે છે તે કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૭ જેટલા જણાયા હતા. પહેલાંની ૫૦ કુટુંબોની પશુઓની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૩૬૧૦ રૂપિયાની કિંમતો જાણવા મળી હતી. હાલમાં માત્ર ૨૦ કુટુંબો જે પશુઓ ધરાવે છે તેની કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ જોઈએ તો ૫૫૦ રૂપિયાની ધરેલી જાણવા મળી હતી. હાલમાં કુટુંબદીઠ પશુઓની સરેરાશ સંખ્યા પણ ઘણી ઓછી જાણવા મળી હતી. જે પશુઓની સંખ્યા દર્શાવેલા કોઠામાં જોતાં ખ્યાલ આવશે. ગામવારં પશુ સંખ્યા, હાલની અને પહેલાંની જાણવા મળેલી કિંમતો નીચેના કોઠામાં પ:દ થી દર્શાવ્યા પ્રમાણે વિગતે જોતાં ખ્યાલ આવશે.

કોઠા નં પ:૬
પશુઓની સંખ્યા અને પશુ કિંમત

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ પશુસંખ્યા	બળદ	ગાય	વાછરડી વાછરડા	ભેસ	પાડા પાડી	બકરાં	મરઘાં	પશુ સંખ્યા કુટુંબદીઠ સરેરાશ	પશુ કિંમત	
													પહેલાંની/ હાલની	હાલની/ પહેલાંની
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫/૫	૭	૬	૧૦	૭	-	-	૩૭	૩.૦૦	૩૦/૩૭	૮૮૭૦૦/૨૫૦૦
૨.	સુરત	બારા	કપુરા	૧૦/૪	૬	૩	૨	૪	-	-	૩૨	૫.૦૦	૧૫/૩૨	૬૬૦૦૦/૨૧૦૦
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫/૧	૧૮	૧૬	૬	૧૮	-	-	૪૮	૩.૦૦	૫૮/૪૮	૨૮૫૧૦૦/૩૮૫૦
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦/૧૦	૧૮	૧૧	૨	૧૬	-	-	૩૧	૩.૦૦	૪૭/૩૧	૨૨૮૭૦૦/૨૫૫૦
૫.	કુલ	-	-	૫૦/૨૦	૪૮	૩૬	૨૦	૪૬	-	-	૧૪૮	૪.૦૦	૧૫૧/૧૪૮	૬૮૦૫૦૦/૧૧૦૦૦
	ટકા	-	-	-	૧.૬૩	૧.૨	૦.૬૬	૧.૫૩	-	-	૪.૮૭	-	૭.૫૫/૭.૪૫	૧૩.૬૧૦/૧૫૦
	કુટુંબદીઠ સરેરાશ	-	-	-	૨.૪૫	૧.૮	૧.૦	૨.૩	-	-	૭.૪૫	-	-	-

અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી જાણવા મળેલા પહેલાંના અને હાલના પશુઓમાંથી થતુ ઉત્પાદન જાણવા મળ્યું હતું. જેમ જમીન વિહોણા કુટુંબો ખેતી કરતા નહોતા, તેવી જ રીતે કેટલાક કુટુંબો પાસે પશુઓ નહોતા. જેઓ પાસે પશુઓ નહોતા, એ કુટુંબો પશુઓમાંથી થતી આવક મેળવી શકતા નહોતા. તેવા કુટુંબોને પૂછવામાં આવતા જણાયું હતું કે તેઓ જમીન ન હોવાથી, સ્થળાંતરિત મજૂરીએ પોતે જતા હતા. નોકરી બેચાર કુટુંબો પાસે હોવાથી, ઘાસચારની તંગી હોવાથી અને પશુઓ રાખી શકે તેવી આર્થિક સ્થિતિમાં ન હોવાથી તેઓ પશુપાલન કરતા નહોતા. પશુપાલનમાંથી થતી દૂધની આવક મહદ્અંશે જણાઈ હતી. ૩૧ (૬૨.૦૦ ટકા) કુટુંબોમાંથી કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૧૩૮ રૂપિયાની આવક પ્રાપ્તિ જણાઈ હતી. જેમાંથી કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૨૧૪ રૂપિયાનો ખર્ચ બાદ કરીએ તો માત્ર ૯૨૪ રૂપિયાની કુટુંબદીઠ સરેરાશ જણાઈ હતી. તેમની હાલની ૪૩ (૮૬.૦૦ ટકા) કુટુંબોની આવક પ્રાપ્તિ કુટુંબદીઠ સરેરાશ વધીને ૨૯૩૦ રૂપિયાની જણાઈ હતી. જેમાંથી કુટુંબદીઠ સરેરાશ ખર્ચ ૬૫૩ રૂપિયાનો બાદ કરીએ તો ૨૨૭૬ રૂપિયાની ચોખ્ખી કુટુંબદીઠ સરેરાશ આવક થતી જાણવા મળી હતી. પશુઓમાંથી મળતા ખાતરમાંથી થોડી આવક થતી જાણવા મળી હતી. તેમનામાંથી મરઘા પાલનમાંથી થતી આવકો જાણવા પ્રયત્ન કર્યો હતો, પણ તેઓ માત્ર મરઘાને ધાર્મિક વિધિઓ કે ખાવા પૂરતો ઉપયોગ બતાવતા હતા. નજીકમાં દરેક જગ્યાએ દૂધ મંડળીઓ થવાથી દૂધ ઉત્પાદન મેળવતા તેઓ થયા છે. આમ ખેતી સાથે દૂધ ઉત્પાદન કરીને થોડી, થોડી આવક મેળવતા થયા છે.

પશુપાલનમાંથી થોડા વર્ષો પહેલાં જે કુટુંબો સંકળાયેલા હતા અને આજે જે પશુપાલન કરે છે તેમની જે આવક પ્રાપ્તિ મહદ્અંશે દૂધ ઉત્પાદનની જણાઈ હતી. જે ગામવાર કુટુંબ સંખ્યા પ્રમાણે કોઠામાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે જોવાથી વિગતે ખ્યાલ આવશે.

કોઠા નં પ:૭
પશુપાલનમાંથી થતું ઉત્પાદન પહેલાંનું

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા પશુ ધરાવતા	દૂધની આવક	ભાતરની	મરઘાં માછલાં	કુલ ઉત્પાદન	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	કુલ ઉત્પાદન કુટુંબદીઠ	કુલ ખર્ચ કુટુંબદીઠ	ચોખ્ખી આવક કુટુંબદીઠ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫/૭	૮૦૦૦	-	-	૮૦૦૦	૧૫૦૦	૬૫૦૦	(૧૧૪૨)	(૨૧૪)	(૮૨૮)
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦/૩	૩૫૦૦	-	-	૩૫૦૦	૮૦૦	૨૭૦૦	(૧૧૬૬)	(૨૬૬)	(૮૦૦)
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫/૧૧	૧૪૦૦૦	૧૦૦	-	૧૪૧૦૦	૨૪૫૦	૧૧૬૫૦	(૧૨૮૧)	(૨૨૨)	(૧૦૫૯)
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦/૧૦	૮૭૦૦	-	-	૮૭૦૦	૧૮૦૦	૭૮૦૦	(૮૭૦)	(૧૮૦)	૭૮૦
૫.	કુલ	-	-	૫૦/૩૧	૩૫૨૦૦	૧૦૦	-	૩૫૩૦૦	૬૬૫૦	૨૮૬૫૦	(૧૧૩૮)	(૨૧૪)	(૮૨૪)
૬.	ટકા	-	-	-	૯૯.૭૨	૦.૨૮	-	-	-	-	-	-	-

કોઠા નં પ:૭ (ચાલુ)
પશુપાલનમાંથી થતું ઉત્પાદન ધાલનું

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા પશુ ધરાવતા	દૂધની આવક	ખાતરની	મરઘાં માછલાં	કુલ ઉત્પાદન	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	કુલ ઉત્પાદન કુટુંબદીઠ	કુલ ખર્ચ કુટુંબદીઠ	ચોખ્ખી આવક કુટુંબદીઠ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫/૭	૨૫૨૦૦	૨૦૦૦	-	૨૭૨૦૦	૬૬૦૦	૨૦૬૦૦	(૨૨૬૬)	(૫૫૦)	(૧૭૧૬)
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦/૩	૨૨૫૦૦	-	-	૨૨૫૦૦	૫૫૦૦	૧૭૦૦૦	(૩૨૧૪)	(૭૮૫)	(૨૪૨૮)
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫/૧૧	૪૯૦૦૦	૩૦૦	-	૪૯૩૦૦	૯૬૦૦	૩૯૭૦૦	(૩૫૨૧)	(૬૮૫)	(૨૮૩૫)
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦/૧૦	૨૭૦૦૦	-	-	૨૭૦૦૦	૬૪૦૦	૨૦૬૦૦	(૨૭૦૦)	(૬૪૦)	(૨૦૬૦)
૫.	કુલ	-	-	૫૦/૪૩	૧૨૩૭૦૦	૨૩૦૦	-	૧૨૬૦૦૦	૨૮૧૦૦	૯૭૯૦૦	(૨૯૩૦)	(૬૫૩)	(૨૨૭૬)
	ટકા	-	-	-	૯૮.૧૭	૧.૮૩	-	-	-	-	-	-	-

અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી તેઓના ગામોની આસપાસ વર્ષો પહેલાં જે ગાઢ જંગલ વિસ્તાર હતો, તે આજે સાફ થઈ જવા પામ્યો છે. જેને કારણે જંગલકામ અને જંગલ ગૌણપેદાશોની જે આવક પ્રાપ્તિ થતી હતી, તે જાણવા મળી નહોતી. એટલે આજે તેઓ ખેતમજૂરી અને નજીકના વિસ્તારોમાં સ્થળાંતરિત ખેતમજૂરી અને બીજી છૂટક બાંધકામ મજૂરી કે અન્ય મજૂરી તરફ વળેલા જાણવા મળે છે. એટલે ખેતી, પશુપાલન ઉપરાંત ખેતમજૂર કરીને નિર્વાહ કરવાની ફરજ તેઓને પડી છે. એ સિવાય નોકરી જેવો શિક્ષણ મેળવ્યું છે અથવા બીજી નાની કારખાનાની જે મળે તે કરતા જોવા મળે છે. આજુબાજુના નાના શહેરો, સુરત જેવા મોટા શહેર સુધી બાંધકામ અને અન્ય જે છૂટક મજૂરી મળે તે કરવા તેઓ જોવા મળે છે. ઔદ્યોગિક કારખાના, શેરડીના ખેતરો, બાંધકામ મજૂરી વગેરે જે મળે તે આજે તેમને કરવાની ફરજ પડી છે. તેમની ખેતી, પશુપાલન, નોકરી, ખેતમજૂરી, છૂટકમજૂરી, બાંધકામ મજૂરી વગેરેમાંથી પહેલાં અને હાલમાં કેવીક આવક-ખર્ચ અને ચોખ્ખી આવક થતી હતી તે જોઈશું.

અભ્યાસમાં દર્શાવ્યાં પ્રમાણે ૫૦ કુટુંબોમાંથી તેમના મુખ્ય વ્યવસાય ખેતી ઉપરાંત પશુપાલન, ખેતમજૂરી, નોકરી અને બાંધકામ તેમજ છૂટકમજૂરી વગેરે સમગ્ર વ્યવસાયોની કુલ વાર્ષિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩૩૧૬ રૂપિયાની આવક જાણવા મળી હતી. આ જુદા જુદા વ્યવસાયો કરવા પાછળ જોવા મળેલો કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩૮૪ રૂપિયાનો ખર્ચ બાદ કરતાં એ કુટુંબોની કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ચોખ્ખી વાર્ષિક આવક ૩૧૨૧ રૂપિયાની થતી જાણવા મળી હતી. જે માસિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૨૬૦ રૂપિયાની થતી હતી અને માથાદીઠ કુટુંબદીઠ સરેરાશ જોઈએ તો માંડ ૧૪ રૂપિયા હતી, જેનાથી જીવનનિર્વાહ ન ગોઠવી શકાય તેવી હતી. એટલે તેમની આવક પ્રાપ્તિ ખર્ચ અને ચોખ્ખી આવક પરથી તેમનામાં પ્રવર્તતી ગરીબાઈનો ખ્યાલ આવ્યા સિવાય રહેતો નથી. અભ્યાસના દેવગઢમાંથી માત્ર ૧૦ કુટુંબોની જ કુટુંબદીઠ સરેરાશ વાર્ષિક આવક ૪૪૫૦ રૂપિયાની, તેમાંથી ૪૮૪ જેટલો કુટુંબદીઠ સરેરાશ ખર્ચ બાદ કરવા છતાં કુલ ચોખ્ખી કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩૯૬૫ રૂપિયાની સૌથી વધુ આવક પ્રાપ્તિ થતી હતી. એ જ રીતે સૌથી ઓછી કુલ વાર્ષિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૮૪૫ રૂપિયાની આવક કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૩૮ રૂપિયાનો ખર્ચ કાઢતાં જાણવા મળેલી ૧૮૦૬ રૂપિયાની કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ચોખ્ખી આવક અભ્યાસના કપુરાના ૧૦ કુટુંબોમાંથી જાણવા મળી હતી. સૌથી વધુ ચોખ્ખી આવક ધરાવતા દેવગઢ ગામના કુટુંબોની માસિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ચોખ્ખી આવક ૩૩૦ રૂપિયાની અને માથાદીઠ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૨૦ રૂપિયાની ચોખ્ખી આવક થતી હતી. સૌથી ઓછી ચોખ્ખી આવક ધરાવતા કપુરા ગામના કુટુંબોની માસિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ચોખ્ખી આવક માત્ર ૧૫૦ રૂપિયાની અને માથાદીઠ કુટુંબદીઠ સરેરાશ માત્ર ૪૭ રૂપિયાની ખૂબ ઓછી કહી શકાય તેટલી જાણવા મળી હતી. આમ થોડી વર્ષો પહેલાંની જાણવા મળેલી તેમની જુદા જુદા વ્યવસાયોની આવકો તેની પાછળ ઘણો ખર્ચ અને તેમાંથી ચોખ્ખી આવક પ્રાપ્તિ થતી જે જણાઈ હતી, તેના ઉપરથી તેમની વર્ષો પૂર્વેની ગરીબાઈનો ખ્યાલ આવ્યા સિવાય રહેતો નથી.

આમ વર્ષો પૂર્વેની તેમની ખેતી, પશુપાલન, નોકરી, ખેતમજૂરી, બાંધકામ અને છૂટક મજૂરીની જે આવક પ્રાપ્તિ, ખર્ચ અને ચોખ્ખી આવકના જે આંકડા પ્રાપ્ત થયા હતા. તે અને સમગ્ર ગામોના જુદી જુદી સંખ્યા ધરાવતા કુટુંબોની કુલ આવક, ખર્ચ અને ચોખ્ખી આવકના આંકડા અને કુટુંબદીઠ સરેરાશના આંકડા જાણવા મળ્યા હતા. જે નીચેના કોઠાને વિગતે જોવાથી ગામવાર, કુટુંબદીઠ ખ્યાલ આવશે.

કોઠા નં ૫:૮

ખેતી, પશુપાલન, નોકરી, ખેતમજૂરી, બાંધકામ-છૂટકમજૂરીની આવક-ખર્ચ અને ચોખ્ખી આવક કુટુંબદીઠ - પહેલાંની

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	ખેતી			પશુ			બાંધકામ			ખેતમજૂરી			કુલ આવક		
					ખેતીની આવક	ઉત્પાદન ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૨૭૧૫	૩૩૬	૨૩૪૮	૧૧૪૩	૨૧૪	૯૨૮	-	-	-	૧૩૬	-	૧૩૬	૩૦૨૩	૪૧૮	૨૬૦૫
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૩૭૫૦	૧૪૬	૧૧૦૩	૧૧૬૭	૨૬૬	૯૦૦	૧૫૦	-	૧૫૦	૧૮૦	-	૧૮૦	૧૯૪૫	૧૩૮	૧૮૦૬
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૩૫૦૭	૩૩૦	૩૧૭૬	૧૨૮૧	૨૨૩	૧૦૫૯	૪૦૦	-	૪૦૦	૧૨૬	-	૧૨૬	૪૩૬૬	૪૮૨	૩૮૮૪
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૩૩૫૦	૨૯૪	૩૦૫૫	૯૭૦	૧૯૦	૭૮૦	-	-	-	૧૩૦	-	૧૩૦	૪૪૫૦	૪૮૪	૩૯૬૫
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૩૨૪૧	૩૧૫	૨૬૮૨	૩૫૪૭	૨૧૪	૯૨૪	૨૭૫	-	૨૭૫	૧૪૧	-	૧૪૧	૩૩૧૬	૩૯૪	૩૧૨૧
	ટકા			૧૦૦															

કોઠા નં પ:૮ (ચાલુ)
ખેતી, પશુપાલન, નોકરી, ખેતમજૂરી, બાંધકામ-છૂટકમજૂરીની આવક-ખર્ચ અને ચોખ્ખી આવક કુટુંબદીઠ - હાલની

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	ખેતી			પશુ			બાંધકામ-છૂટક મજૂરી			નોકરી-૩ કુટુંબ			ખેતમજૂરી			કુલ		
					આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૬૬૧૮	૫૬૩	૬૦૫૫	૩૮૮૫	૯૪૨	૨૯૪૨	૧૨૨૫	૧૦૦	૧૧૨૫	-	-	-	૬૮૬	-	૬૮૬	૮૫૬૩	૯૫૫	૭૬૦૮
૨.	સુરત	બારા	કપુરા	૧૦	૫૧૭૫	૫૧૫	૪૬૬૦	૭૫૦૦	૧૮૩૩	૫૬૬૬	૨૯૬૦	૨૨૦	૨૦૪૦	-	-	-	૮૪૦	-	૮૪૦	૬૬૪૦	૮૬૬	૫૭૭૪
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૬૫૦૦	૮૪૩	૫૬૫૭	૪૪૮૧	૮૭૨	૩૬૦૮	૭૦૦	૮૦	૬૦૦	૧૫૩૩૩	-	-	૩૧૩	-	૩૧૩	૧૨૯૨૦	૨૫૨૦	૧૧૨૦૬
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૭૧૭૫	૬૮૨	૬૪૮૩	૨૭૦૦	૬૪૦	૨૦૬૦	-	-	-	-	-	-	૩૧૦	-	૩૧૦	૧૦૧૮૫	૧૩૩૨	૮૮૫૩
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૬૫૭૩	૬૮૫	૫૮૮૭	૪૦૬૪	૯૦૬	૩૧૫૮	૨૫૦૦	૨૧૧	૨૨૮૯	૧૫૩૩૩	-	-	૫૩૦	-	૫૩૦	૯૮૧૦	૧૨૪૦	૮૫૬૮

કોષા નં પ:૯

ખેતી, પશુપાલન, નોકરી, ખેતમજૂરી, બાંધકામ મજૂરીની આવક-ખર્ચ અને ચોખ્ખી આવક-પહેલાંની

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	ખેતી			પશુપાલન			નોકરી			ખેતમજૂરી			બાંધકામ અને છૂટકમજૂરી			કુલ આવક	કુલ ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	
					આવક	ખર્ચ	ઉત્પાદન-ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક				
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૩૫૩૦૦	૪૭૭૦	૩૦૫૩૦	૮૦૦૦	૧૫૦૦	૬૫૦૦	-	-	-	૨૦૫૦	-	-	-	૪૫૩૫૦	૬૨૭૦	(૩૦૨૩)	૪૨૦૮૦	(૪૧૮)	(૨૬૦૫)
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૧૫૦૦૦	૫૮૫	૧૪૪૧૫	૩૫૦૦	૮૦૦	૨૭૦૦	-	-	-	૧૮૦૦	-	-	૧૫૦	૧૮૪૫૦	(૧૮૪૫)	૧૩૮૫	(૧૩૮)	(૧૮૦૬)	
૩.	સુરત	માગરોળ	શીંભાવાડી	૧૫	૪૮૧૦૦	૪૬૩૦	૪૪૪૭૦	૧૪૧૦૦	૨૪૫૦	૧૧૬૫૦	-	-	-	૧૮૦૦	-	-	૨૫૦	૬૫૫૦૦	(૪૩૬૬)	૭૨૩૦	(૪૮૨)	(૩૮૮૪)	
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૩૩૫૦૦	૨૮૪૫	૩૦૫૫૫	૮૭૦૦	૧૮૦૦	૭૮૦૦	-	-	-	૧૩૦૦	-	-	-	૪૪૫૦૦	(૪૪૫૦)	૪૮૪૫	(૪૮૪)	(૩૮૬૫)	
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૧૩૨૮૦૦	૧૨૮૩૦	૧૦૯૬૭૦	૩૫૩૦૦	૬૬૫૦	૨૮૬૫૦	-	-	-	૭૦૫૦	-	-	૪૦૦	૧૬૫૮૦૦	(૩૩૧૬)	૧૮૭૭૦	(૩૮૪)	(૩૧૨૧)	

કોઠા નં પ:૯ (ચાલુ)

બેતી, પશુપાલન, નોકરી, ખેતમજૂરી, બાંધકામ મજૂરીની આવક-ખર્ચ અને ચોખ્ખી આવક-હાલની

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	બેતી			પશુપાલન			નોકરી			ખેતમજૂરી			બાંધકામ અને છૂટકમજૂરી			કુલ આવક	કુલ ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક
					આવક	ખર્ચ	ઉત્પાદન-ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક	આવક	ખર્ચ	ચોખ્ખી આવક			
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૮૬૦૫૦	૭૩૩૦	૭૮૭૨૦	૨૭૨૦૦	૬૬૦૦	૨૦૬૦૦	-	-	-	૧૦૩૦૦	૪૮૦૦	૪૧૦૦	૧૨૮૪૫૦	૧૪૩૩૦	(૮૫૫)	(૭૬૦૮)	૧૧૪૧૨૦	
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૨૦૭૦૦	૨૦૬૦	૧૮૬૪૦	૨૨૫૦૦	૫૫૦૦	૧૭૦૦૦	-	-	૮૪૦૦	૭૮૦૦	૭૨૦૦	૬૬૪૦૦	૮૬૬૦	(૮૬૬)	(૫૭૭૪)	૫૭૭૪૦		
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૯૧૦૦૦	૧૮૦૦	૭૮૨૦૦	૪૮૩૦૦	૮૬૦૦	૩૯૭૦૦	૩૯૦૦	૪૭૦૦	૪૭૦૦	૪૭૦૦	૨૮૦૦	૨૪૦૦	૧૯૩૮૦૦	૨૫૭૦૦	(૨૫૭૦)	(૧૧૨૦૬)	૧૬૨૧૦૦	
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૭૧૭૫૦	૬૮૨૦	૬૪૮૩૦	૨૭૦૦૦	૬૪૦૦	૨૦૬૦૦	-	-	૩૧૦૦	-	-	-	૧૦૧૮૫૦	૧૩૩૨૦	(૧૩૩૨)	(૮૫૪૬)	૮૩૩૨૦	
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૨૬૬૫૦૦	૨૮૧૧૦	૪૧૩૩૦	૧૨૬૦૦	૨૮૧૦૦	૯૭૯૦૦	૪૬૦૦૦	૩૯૦૦	૨૬૫૦૦	૨૨૫૦૦	૨૦૬૦૦	૨૦૬૦૦	૪૯૦૫૦૦	૬૨૦૧૦	(૯૮૧)	(૮૫૬૯)	૪૨૮૪૨૦	
	કુટુંબદીઠ સરેરાશ				(૫૩૯૦)	(૫૬૨)	(૪૮૩૭)	(૨૫૨૦)	(૫૬૨)	(૧૯૫૮)	(૯૨૦)	(૭૮)	(૫૩૦)	(૪૫૦)	(૩૮)	(૪૧૨)	(૯૮૧)	(૧૨૪૦)	(૮૫૬૯)	(૮૫૬૯)		

ઉપરોક્ત કોઠામાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે ૫૦ કુટુંબોમાંથી હાલમાં તેમના મુખ્ય વ્યવસાય ઉપરાંત પશુપાલન, ખેતમજૂરી, નોકરી અને બાંધકામ તેમજ ઘૂટક મજૂરી વગેરે સમગ્ર વ્યવસાયોની કુલ વાર્ષિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૯૮૧૦ રૂપિયાની આવક જાણવા મળી હતી. આ ત્રિત્ર ત્રિત્ર વ્યવસાયો કરવા પાછળ જોવા મળેલો કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૨૪૦ રૂપિયાનો ખર્ચ બાદ કરીએ તો તેમની કુલ કુટુંબદીઠ ચોખ્ખી વાર્ષિક આવક ૮૫૬૯ રૂપિયા થતી જાણવા મળી હતી. જે માસિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૭૧૪ રૂપિયાની થતી હતી. જે તેમની કુલ સભ્ય સંખ્યા પ્રમાણે માથાદીઠ જોઈએ તો માત્ર ૪૦ રૂપિયાની માંડ આવક થતી હતી, જેનાથી તેઓના કુટુંબનું નિર્વાહ કરવું અશક્ય હતું. એટલે આજે પણ તેમની કુલ વ્યવસાયોની આવકો, ખર્ચ અને ચોખ્ખી આવક પ્રાપ્તિ જોઈએ તો હજુ તેમની ગરીબાઈની સ્થિતિમાં પહેલાં કરતાં ઝાઝો ફેરફાર નોંધાયો હોય તેવું ચિત્ર નથી જ. સૌથી વધુ આવક પ્રાપ્તિ દેવગઢ ગામના કુટુંબોની નોંધાયેલી જાણવા મળી હતી. અભ્યાસ હેઠળ ઓછા કુટુંબ ગામના હોવા છતાં તેમની કુટુંબદીઠ સરેરાશ આવક ૧૦૧૮૫ રૂપિયા, તેમાંથી કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૩૩૨ રૂપિયાનો ખર્ચ બાદ કરીએ તો ૮૮૫૩ રૂપિયાની કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ચોખ્ખી આવક પ્રાપ્તિ થતી હતી. દેવગઢના કુટુંબોની માસિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ આવક ૭૩૭ રૂપિયાની અને માથાદીઠ તે ગામના કુટુંબોની સભ્ય સંખ્યા પ્રમાણે ૨૬૮ રૂપિયાની આવક થતી જાણવા મળી હતી, એ પણ અભ્યાસના બીજા ત્રણ ગામના કુટુંબો કરતાં સૌથી વધુ જણાઈ હતી. એ જ રીતે સૌથી ઓછી કુટુંબદીઠ સરેરાશ કુલ વાર્ષિક આવક ૬૬૪૦ રૂપિયાની કપુરા ગામના કુટુંબોની થતી જાણવા મળી હતી. તેમાંથી કુટુંબદીઠ સરેરાશ વાર્ષિક ૮૬૬ રૂપિયાનો જે ખર્ચ થતો હતો તે બાદ કરીએ તો તે કુટુંબોની કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ચોખ્ખી વાર્ષિક આવક ૫૭૭૪ રૂપિયાની થતી હતી. કપુરા ગામના કુટુંબોમાંથી માસિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૫૭૭ રૂપિયાની અને માથાદીઠ ૧૫૧ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ચોખ્ખી આવક પ્રાપ્તિ થતી જણાઈ હતી. એટલે કપુરાના કુટુંબોની આવકો પ્રમાણમાં ઓછી જણાઈ હતી. કુટુંબોની સભ્ય સંખ્યા પ્રમાણે જોઈએ તો સૌથી ઓછી માથાદીઠ આવક રાનવેરી ગામના કુટુંબોની માત્ર ૯૭ રૂપિયાની માથાદીઠ થતી હતી અને સૌથી વધુ માથાદીઠ આવક ૨૬૮ રૂપિયાની દેવગઢના કુટુંબોની સભ્યોની થતી હતી. એ સિવાય આંબાવાડીયા કુટુંબોમાંથી ૧૮૦ રૂપિયાની માથાદીઠ અને કપુરાના કુટુંબોમાંથી ૧૫૧ રૂપિયાની માથાદીઠ આવકો જાણવા મળી હતી. આમ ઉપરનું સમગ્ર હાલનું આવક-ખર્ચ અને ચોખ્ખી આવકો અને સાથે સાથે માસિક અને માથાદીઠ આવકનું પ્રમાણ જે જોવા મળ્યું છે, તે જોતાં પ્યાલ આવે છે કે ચોધરીઓ હજુ ગરીબાઈની છાયામાંથી વર્ષો થવા છતાં એકબીજા કારણોસર બહાર આવી શક્યા નથી.

આગળ જોયું તેમ અભ્યાસના કુટુંબોમાં જે જુદા જુદા વ્યવસાયો દ્વારા આવક થતી હતી. તેમાં સૌથી વધુ આવક તેમના પરંપરાગત પાયાના વ્યવસાય ખેતીની જાણવા મળી હતી. એ પછી પશુપાલનના વ્યવસાયમાંથી અને ખેતમજૂરીના વ્યવસાયની આવક જાણવા મળી હતી. એ સિવાય નોકરી કે બીજા અન્ય કોઈ વિશેષ પ્રવૃત્તિથી તેમનામાં આવક પ્રાપ્તિ થઈ હોય તેવું જોવા મળ્યું નહોતું.

કોઠા નં: ૫:૧૦
પહેલાંનું આવક જૂથ

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	૧૦૦૦	૧૦૦૧ થી ૨૫૦૦	૨૫૦૧ થી ૩૫૦૦	૩૫૦૧ થી ૪૫૦૦	૪૫૦૧ થી ૫૫૦૦	૫૫૦૧ થી ૧૦૦૦૦	૧૦૦૦૦થી ઉપર	કુલ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	-	૬	૪	૩	-	૨	-	૧૫
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	-	૧૦	-	-	-	-	-	૧૦
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	-	૪	૨	૨	૧	૬	-	૧૫
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	-	૧	૩	૩	૧	૨	-	૧૦
૫.	કુલ	-	-	૫૦	-	૨૧	૯	૯	૨	૧૦	-	૫૦
૬.	ટકા	-	-	-	-	૪૨.૦૦	૧૮.૦૦	૧૬.૦૦	૪.૦૦	૨૦.૦૦	-	૧૦૦.૦૦

કોઠા નં પ:૧૦ (ચાણ)

હાલનું આવક જૂથ

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	૧૦૦૦	૧૦૦૧ થી ૨૫૦૦	૨૫૦૧ થી ૩૫૦૦	૩૫૦૧ થી ૪૫૦૦	૪૫૦૧ થી ૫૫૦૦	૫૫૦૧ થી ૧૦૦૦૦	૧૦૦૦૦ થી ઉપર	કુલ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	-	-	-	૧	૨	૬	૬	૧૫
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	-	-	૧	-	૩	૬	-	૧૦
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	-	-	-	-	૧	૨	૧૨	૧૫
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	-	-	-	-	-	૭	૩	૧૦
૫.	કુલ	-	-	૫૦	-	-	૧	૧	૬	૨૧	૨૧	૫૦
૬.	ટકા	-	-	-	-	૨.૦૦	૨.૦૦	૨.૦૦	૧૨.૦૦	૪૨.૦૦	૪૨.૦૦	૧૦૦.૦૦

અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી આવકજૂથ પ્રમાણેના કુટુંબોની સંખ્યા જોઈએ તો થોડા વર્ષો પૂર્વેની તેમને જણાવેલી આવક મુજબ જોઈએ તો સૌથી વધુ ૧૦૦૧ થી ૨૫૦૦ સુધીના આવક ધરાવતા ૪૨.૦૦ ટકા કુટુંબો જણાયા હતા. એ પછી અનુક્રમે ૨૫૦૦ થી ૩૫૦૦ સુધીના આવક જૂથમાં ૧૮.૦૦ ટકા, ૩૫૦૧ થી ૪૫૦૦ સુધીના આવક જૂથમાં ૧૬.૦૦ ટકા, ૫૫૦૧ થી ૧૦૦૦૦ સુધીના આવક જૂથમાં ૨૦.૦૦ ટકા કુટુંબો જાણવા મળ્યા હતા. દસ હજારથી વધુ આવકવાળા જૂથમાં કોઈ કુટુંબ જણાયું નહોતું.

હાલના આવકજૂથની જાણકારી જોઈએ તો ૫૫૦૧ થી ૧૦૦૦૦ની આવકજૂથોવાળા કુટુંબોની સંખ્યા ૪૨.૦૦ ટકા જેટલી જણાઈ હતી. દસ હજારથી વધુ આવકવાળા જૂથમાં પણ ૪૨.૦૦ ટકા જેટલા કુટુંબો પોતાની આવક ધરાવતા જણાયા હતા. ૨૫૦૦ અને ૩૫૦૦ની આસપાસના આવક જૂથો ધરાવતા કુટુંબોની સંખ્યા ખૂબ જ ઓછી જાણવા મળી હતી. કારણકે આજે વર્ષો પછી મોંઘવારી તેમજ વ્યવસાયોમાંથી જે આવક પ્રાપ્તિ થતી હતી તેમાં પરિવર્તન નોંધાવાને કારણે ઉંચો આવક જૂથોવાળા કુટુંબો વિશેષ જાણવા મળ્યા હતા.

આ ઉંચી આવકજૂથો ધરાવતા કુટુંબોની સંખ્યામાં થોડો ઘણો સિંચાઈ, શિક્ષણ અને બહારનો સંપર્ક પણ તેમના વધારામાં ભાગ ભજવે છે, તેમ જાણવા મળે છે.

ચોધરીઓ પરંપરાગત તેમના મુખ્ય વ્યવસાય ખેતી અને તેની સાથે પૂરક વ્યવસાય તરીકે કરાતા પશુપાલનના વ્યવસાય પાછળ બિયારણ, ખાતર, નાના ઓજારો, ઘાસચારો, જમીન મહેસુલ, હળભાડા અને જ્યાં શક્ય છે, ત્યાં સિંચાઈ પાછળ ખર્ચ કરતા જાણવા મળ્યા હતા. ખેતી કરતા કુટુંબો બિયારણ, ખાતર, જમીન મહેસુલ અને સિંચાઈ પાછળ અને જમીન વિહોણા કુટુંબો પશુપાલનના અને નાના કેટલાક ઓજારો પાછળના ખર્ચો કરતા જણાયા હતા. સમગ્ર કુટુંબોનો ખેતી-પશુપાલન પાછળનો વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ કુટુંબદીઠ સરેરાશ જોઈએ, તો ૪૬૩ રૂપિયાનો જાણવા મળ્યો હતો. જેમાં સૌથી વધુ ખર્ચ જમીન મહેસુલ પાછળનો કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૫૫ રૂપિયાનો ૩૩.૪૮ ટકાનો અને સૌથી ઓછો ખર્ચ સિંચાઈ પાછળનો કુટુંબદીઠ સરેરાશ માત્ર ૧૭ રૂપિયાનો ૪.૧૦ ટકાનો નહીંવત કહી શકાય તેટલો જાણવા મળ્યો હતો. સિંચાઈનો ખૂબજ ઓછા કુટુંબોને લાભ હોય, તેનો ખર્ચ ખૂબ જ ઓછો હતો. એ સિવાયના તેમના ખર્ચોમાં નાના ઓજારો પાછળ ૧૧૦ રૂપિયાનો (૨૩.૭૬ ટકા) બિયારણ પાછળ ૭૬ રૂપિયાનો (૧૬.૪૧ ટકા), રાસાયણિક ખાતર પાછળ ૬૨ રૂપિયાનો (૧૩.૩૯ ટકા), ઘાસચારા પાછળનો ૪૧ રૂપિયાનો (૮.૮૫ ટકા) કુટુંબદીઠ સરેરાશ જાણવા મળ્યા હતા. ગામવાર, વિગતવાર, કુલ એન કુટુંબદીઠ ગામવાર જમીનવાળા કુટુંબો પ્રમાણે થોડા વર્ષો પહેલાંનો જે ખર્ચ જાણવા મળ્યો હતો, તે કોઠો જોતાં ખ્યાલ આવશે.

કોઠા નં પ:૧૧
તપાસના કુટુંબોનું ખેતી અને પશુપાલનનો વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ પહેલાંનો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	બિયારણ	ખાતર	નાના ઓજારો	ઘાસચારો	જમીન મહેસુલ	હળ ભાડા	સિંચાઈ	કુલ	કુટુંબદીઠ સરેરાશ	જમીનવાળા કુટુંબ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧૦૦૦	૮૫૦	૧૬૫૦	૧૫૦	૮૩૦	-	૫૦૦	૫૧૮૦	૩૪૮	૧૩
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૩૦૦	૧૦૦	૫૦૦	-	૧૨૦	-	-	૧૦૨૦	૨૫૫	૪
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧૧૦૦	૧૧૦૦	૧૩૪૦	૧૨૦૦	૪૮૨૫	-	૨૦૦	૯૮૬૫	૭૦૪	૧૪
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૭૫૦	૪૦૦	૧૦૩૦	૩૫૦	૪૧૫	-	-	૨૯૪૫	૨૯૫	૧૦
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૩૧૫૦	૨૫૫૦	૪૫૨૦	૧૭૦૦	૬૩૯૦	-	૭૦૦	૧૯૦૧૦	૪૬૩	૪૧
૬.	કુટુંબદીઠ	સરેરાશ	૪૧ કુટુંબ પ્રમાણે	(૭૬)	(૬૨)	(૬૨)	(૧૧૦)	(૪૧)	(૧૫૫)	-	(૧૭)	(૪૬૩)	(૧૧)	
૭.	ટકા	-	-	-	૧૬.૪૧	૧૩.૩૯	૨૩.૭૬	૮.૮૫	૩૩.૪૪	-	૪.૧૯	૧૦૦.૦૦	-	

કોઠા નં પ:૧૧ (ચાણ) .
તપાસના કુટુંબોનું ખેતી અને પશુપાલનનો વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ હાલનો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	બિયારણ	ખાતર	નાના ઓજારો	ધાસચારો	જમીન મહેસુલ	હળ ભાડા	સિંચાઈ	કુલ	કુટુંબદીઠ સરેરાશ	જમીનવાળા કુટુંબ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૨૪૫૦	૨૭૦૦	૪૦૦૦	૧૫૦૦	૨૦૩૦	૩૫૦	૪૦૦૦	૧૭૦૩૦	(૧૩૧૦)	૧૩
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૬૫૦	૩૦૦	૧૪૦૦	૨૦૦૦	૨૦૦	૩૦૦	-	૪૮૫૦	(૧૨૧૨)	૪
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૩૦૫૦	૨૧૦૦	૨૮૫૦	૭૦૦	૧૨૮૦	૨૫૦	૧૫૦૦	૧૧૮૩૦	(૮૪૫)	૧૪
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૧૭૦૦	૧૨૦૦	૨૩૫૦	૧૫૦	૬૧૫	-	૧૫૦	૬૧૬૫	(૬૧૬)	૧૦
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૭૮૫૦	૬૩૦૦	૧૦૭૦૦	૪૩૫૦	૪૧૨૫	૯૦૦	૫૬૫૦	૩૯૮૭૫	(૯૭૨)	૪૧
૬.	કુટુંબદીઠ	સરેરાશ	૪૧ કુટુંબ પ્રમાણપે		(૧૯૬)	(૧૫૩)	(૨૬૦)	(૧૦૬)	(૧૦૦)	(૨૧)	(૧૩૭)	(૯૭૨)	-	-
૭.	ટકા	-	-	-	૨૦.૧૬	૧૫.૭૪	૨૬.૭૫	૧૦.૯૧	૧૦.૨૯	૨.૧૬	૧૪.૦૯	૧૦૦.૦૦	-	-

એ જ રીતે હાલમાં અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી ખેતી અને પશુપાલન વ્યવસાય પાછળ જાણવા મળેલા ખર્ચાઓની વિગતો જોઈએ તો બિયારણ, ખાતર, નાના ઓજારો, ઘાસચારો, જમીન મહેસુલ, હળભાડા, સિંચાઈ વગેરે પાછળ વાર્ષિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૯૭૨ રૂપિયાનો ખર્ચ જાણવા મળ્યો હતો. જેમાં સૌથી વિશેષ ખર્ચાની રીતે જોઈએ તો ઓજારો અને નાના ઓજારો પાછળનો કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૨૬૦ રૂપિયા (૨૬.૭૫ ટકા)નો જાણવા મળ્યો હતો. તેમાં સૌથી ઓછા ખર્ચની રીતે જોઈએ તો હળભાડાનો માત્ર ૨૧ રૂપિયાનો (૨.૧૬ ટકા) કુટુંબદીઠ સરેરાશ જાણવા મળ્યો હતો. એ હળભાડા ખર્ચ ઓછો હોવા પાછળ, તેઓ એકબીજાના હળ જરૂર મુજબ માગીને ચલાવી લે છે. એટલે ખર્ચ થતો નથી એમ બતાવે છે. એ સિવાયના ખર્ચાઓમાં જોઈએ તો બિયારણ પાછળ ૧૯૬ રૂપિયાનો કુટુંબદીઠ સરેરાશ (૨૦.૧૬ ટકા), ખાતર પાછળ ૧૫૩ રૂપિયાનો (૧૫.૭૪ ટકા), સિંચાઈ પાછળનો ૧૩૭ રૂપિયાનો (૧૪.૦૯ ટકા), ઘાસચારા અને જમીન મહેસુલ પાછળ અનુક્રમે ૧૦૬ અને ૧૦૦ રૂપિયાના (૧૦.૯૧ ટકા) અને (૧૦.૨૯ ટકા) કુટુંબદીઠ સરેરાશ જાણવા મળ્યા હતા. ગામવાર, વિગતવાર કુલ અને કુટુંબદીઠ સરેરાશ વિગતે કોઠા પ:૧૧માં હાલના જે ખર્ચાઓ બતાવ્યા છે, તે જોતાં ખ્યાલ આવશે.

અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી ખેતી અને પશુપાલન વ્યવસાય પાછળ થતા ખર્ચની વિગતો જાણી, તેમાંય ઓછો થતો ખર્ચ જાણવા મળ્યો હતો. તેની પાછળના કારણો તેમના જણાવ્યા પ્રમાણે જે બિયારણ અને નાના ઓજારો છે. તે તેઓ પોતાના પાકેલા અનાજમાંથી બિયારણ ધરનું વાપરતા હતા અને કેટલાક ઓજારો આસપાસથી લાકડુ કે ચીજવસ્તુઓ મેળવીને જાતે બનાવી લેતા હોવાથી જાણવા મળ્યા હતા. ખેતમજૂરીમાં તેમને ભાગ્યે ખર્ચ કરવાનો પ્રશ્ન લગભગ થતો જ નહોતો, એમ જણાવ્યું હતું. બાંધકામ અને દૂટકમજૂરીમાં તેઓ ગામથી થોડે દૂર જતા હોઈ સામાન્ય ખર્ચ થતો જણાવ્યો હતો. આ અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી થોડા વર્ષો પહેલાં નોકરી કોઈ કરતું જણાયું નહોતું. હાલમાં અભ્યાસના આંબાવાડીમાં બેંકની નોકરી કરેલા એકમાત્ર ભાઈ જાણવા મળ્યા હતા. તેમનો આવવા જવાનો ખર્ચ માત્ર જણાયો હતો. પશુઓને જાતે ચારતા હોઈ, ઘાસચારા માટે કોઈક કુટુંબો જ થોડો ખર્ચ કરતા જાણવા મળ્યા હતા. એ રીતે ઓછી ખેતીની જમીન ધરાવતા પોતાના ખેતરમાં જાતે મજૂરી કરતા હોઈ તેમાં મજૂરી ખર્ચની ઓછી રકમ તેમને જણાવી હતી.

અભ્યાસના જમીન વિહોણા કુટુંબોની આર્થિક સ્થિતિ નબળી જોવા મળી હતી. તેઓ ખેતમજૂરી, દૂટકમજૂરી કે પશુપાલન ઉપર જ નિભાવ કરતા જાણવા મળ્યા હતા. તેઓમાં આજે પણ દારૂ, તાડી, બીડી વગેરે વ્યસનો જોવા મળે છે. જે કેટલાક ઓછી જમીન ધરાવતા અને ખેતમજૂર કુટુંબો પણ આવા વ્યસનો અને સામાજિક, ધાર્મિક ખર્ચાઓ વિશેષ કરતા જાણવા મળ્યા હતા.

આમ ખરેખર જોવા જઈએ તો ચોધરીઓમાં ઘણે ઠેકાણે ખેતીનો વ્યવસાય સિંચાઈ, નવીન પદ્ધતિઓ અને શેરડી જેવા પાકો, તેમાં વપરાતા ખેતી કરવાના ઉપકરણો થવાથી અગ્રસ્થાને છે. છતાં નોકરીના વ્યવસાયવાળા કુટુંબો અભ્યાસમાં ખાસ જોવા મળ્યા નથી. પરંતુ જેઓ શિક્ષણ પામ્યા પછી નોકરી કરે છે. તેમનામાં નવી આર્થિક ચેતના અને વધુને વધુ શિક્ષણ મેળવવાની પ્રેરણા મેળવી

હોય એમ દેખાય છે. પશુપાલનનો વ્યવસાય ખેતીના આધારિત પૂરક આર્થિક ઉપાર્જન માટે જ હોય, દૂધનો ખોરાક તરીકે ભાગ્યે ઉપયોગ કરતા હોય તેમ જાણવા મળે છે. ઊંડાણના વિસ્તારોમાં જંગલ આધારિત વ્યવસાયી પેદાશો અને જંગલ આધારિત જીવન થોડા વર્ષો પૂર્વે હતા, તે આજે જંગલ ખતમ, સાફ થઈ જવાથી આર્થિક રીતે ખોટ સાલી છે. એ પરિસ્થિતિએ તેમને સ્થળાંતર રોજની ફરજ પાડેલી જોવા મળે છે.

આ બધી જ આર્થિક ઉપાર્જનની પદ્ધતિઓ, સ્ત્રીતો દ્વારા જે આવક પ્રાપ્તિ થતી હતી. જેમાંથી તેઓ તેમના રોજબરોજના વર્ષ દરમ્યાન ખર્ચાઓ જુદા જુદા આશયો પાછળ કરતા હતા. જે નીચે મુજબ જાણવા મળ્યા હતા.

આવરી લીધેલા અભ્યાસના સમગ્ર ગામોના ૫૦ કુટુંબો પોતાની આવક પ્રાપ્તિ માટે જુદા જુદા આવકના સ્ત્રીતો દ્વારા આવક પ્રાપ્તિ કરતા હતા અને તેની પાછળ કરવાનો ખર્ચ પણ કરતા જાણવા મળ્યા હતા. આ આવકમાંથી ખર્ચ બાદ કરતાં ચોખ્ખી આવક પ્રાપ્તિ થઈ હતી. આ કુટુંબો મળેલી આવક વર્ષ દરમ્યાનના તેમના રોજબરોજના નાના-મોટા ખર્ચાઓ કરીને તેમના જીવનનિર્વાહનો વ્યવહાર ગોઠવતા હતા. તેમના આ રોજબરોજના વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચાઓમાં ખાધા-ખોરાકીનાં (અનાજ) ખર્ચ સૌથી વિશેષ ૩૫.૬૨ ટકા એટલે કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૨૯૮ રૂપિયાનો જાણવા મળ્યો હતો. એ સિવાય બીજા ખાવા-પીવાના ખર્ચાઓ પાછળ ૨૯.૫૭ ટકાનો ખર્ચ (શાકભાજી ૪.૧૮ ટકા, માંસઈંડા ૩.૮૩ ટકા, ખાંડ ૨.૧૦ ટકા, ગોળ ૩.૬૪ ટકા, તેલ ૧૧.૯૯ ટકા, ચા ૧.૭૦ ટકા અને ગરમ મસાલા ૨.૨૩ ટકા) કરતા જાણવા મળ્યા હતા. આ સિવાયના મોટા ખર્ચમાં કપડાં પાછળ ૧૪.૧૯ ટકાનો ખર્ચ અને બીજા નાના ખર્ચાઓમાં દારૂ પાછળ ૨.૬૯ ટકા તમાકુબીડી પાછળ ૨.૮૫ ટકા, બળતણ દિવાસળીનો ૦.૪૧ ટકાનો પગરખાંનો, ૨.૩૩ ટકાનો, શિક્ષણનો ૨.૧૦ ટકાનો, મુસાફરીનો ૩.૮૬ ટકાનો, દવાદારૂનો ૧.૦૫ ટકાનો, સામાજિક પ્રસંગોનો ૩.૭૪ ટકાનો અને ધાર્મિક વિધિ વિધાનો પાછળનો ૧.૭૭ ટકાના ખર્ચ જોવા મળ્યો હતો.

આ સમગ્ર ગામોના ખાધા ખોરાકીના અને રોજબરોજના વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩૬૪૩ રૂપિયાનો કુલ થતો જાણવા મળ્યો હતો. જેમાં અભ્યાસના દેવગઢના ૧૦ કુટુંબોનો આ વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ સરેરાશ ૪૦૮૭ રૂપિયાનો, કુટુંબ સંખ્યાની રીતે જોવા જોઈએ તો સૌથી વધારે જણાયો હતો. સૌથી ઓછો વાર્ષિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ખર્ચ કપુરા ગામના કુટુંબોમાંથી ૨૬૩૨ રૂપિયાનો જાણવા મળ્યો હતો. એ સિવાય રાનવેરી ગામના કુટુંબોમાંથી કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩૫૫૭ રૂપિયાનો અને દેવગઢ ગામના કુટુંબોમાંથી કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૪૦૮૭ રૂપિયાનો વાર્ષિક ખર્ચાઓ જાણવા મળ્યા હતા.

આ રોજબરોજના ખાધાખોરાકી (અનાજ) અને રોજબરોજના જીવન જરૂરિયાતની ચીજવસ્તુઓ અને પ્રસંગો પાછળના જે ખર્ચાઓ જાણવા મળ્યા હતા. તેની વિગતવાર માહિતી, કુટુંબ પ્રમાણેની જે જાણવા મળી હતી તેની વિગતો થોડા વર્ષો પૂર્વેની કોઠા ૫:૧૨માં જોવાથી સ્પષ્ટ થશે.

કોઠા નં પ:૧૨ (આલુ)
ખાદ્યાખોરાકી અને અન્ય રોજબરોજનો વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ - પહેલોનો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	શિક્ષણ	મુસાફરી	દવા-જીબકી	અન્ય આશ્રિતો	સામાજિક ખર્ચ	ધાર્મિક ખર્ચ	કુલ ખર્ચ (ટકા)	કુટુંબદીઠ સરેરાશ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧૧૨૫	૨૧૦૦	૬૩૫	૭૭૫	૧૮૦૦	૧૪૨૦	૫૩૩૬૦ (૨૮.૨૮)	(૩૫૫૭)
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૪૧૫	૧૨૭૦	૨૭૫	-	૬૦૫	૩૪૫	૨૬૩૨૦ (૧૪.૪૭)	(૨૬૩૨)
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧૮૪૫	૨૬૫૦	૬૨૫	-	૨૮૫૦	૮૪૦	૬૧૬૪૦ (૩૩.૮૩)	(૪૧૦૮)
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૩૪૫	૧૦૨૦	૩૮૦	-	૧૨૮૦	૫૨૦	૪૦૮૭૦ (૨૨.૪૩)	(૪૦૮૭)
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૩૮૩૦	૭૦૪૦	૧૮૧૫	૭૭૫	૬૬૩૫	૩૨૨	૧૮૨૧૮૦	(૩૬૪૩)
-	કુટુંબદીઠ	સરેરાશ વપરાશ		-	(૭૬)	(૧૪૦)	(૩૮)	(૧૫)	(૧૩૨)	(૬૪)	(૩૬૪૩)	-
-	ટકા	-	-	-	૨.૧૦	૩.૮૬	૧.૦૫	૦.૪૩	૩.૬૪	૧.૭૭	૧૦૦.૦૦	-

અભ્યાસમાં આવરેલ બધા જ ગામોના કુલ કુટુંબોની હાલની ખાદ્યાખોરાકી (અનાજ) અને રોજબરોજની વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચની વિગતો જાણવા મળી હતી. તેમાં જાણવા મળેલ કુલ વાર્ષિક આવકમાંથી ખેતી, પશુપાલન અને અન્ય વ્યવસાયોની પાછળ થતા ખર્ચને બાદ કરતાં જે ચોખ્ખી વાર્ષિક આવક પ્રાપ્તિ થતી હતી. તેમાંથી અભ્યાસના કુટુંબો પોતાનો રોજબરોજનો વાર્ષિક ખર્ચ કરતા હતા. રોજબરોજના વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચાઓમાં ખાદ્યા ખોરાકી પાછળનો ખર્ચ સૌથી વિશેષ જાણવા મળ્યો હતો. તેમાંથી અનાજ પાછળ આખા વર્ષ દરમ્યાન કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩૬૦૦ રૂપિયાનો ૩૮.૯૨ ટકા જેટલો ખર્ચ વધી ખાદ્યા ખોરાકીનો જાણવા મળ્યો હતો. બીજા ખાવા-પીવાના ખર્ચાઓ પાછળ ૨૮.૧૧ ટકા જેટલો (શાકભાજી ૩.૪૧ ટકા, માંસઈંડા ૫.૪૦ ટકા, દૂધ-૩.૩૨ ટકા, ખાંડ ૧.૪૫ ટકા, ગોળ ૨.૫૩ ટકા, તેલ ૯.૨૯ ટકા, ચા ૧.૦૮ ટકા અને ગરમ મસાલા ૧.૬૩ ટકા) ખર્ચ કરતા જાણવા મળ્યા હતા. અનાજ સિવાય મોટા ખર્ચમાં કપડાં પાછળ ૧૫.૬૩ ટકા જેટલો ખર્ચ જણાયો હતો. બાકીના ખર્ચાઓમાં એક ટકાથી ત્રણ ટકા સુધીના હતા. જેમાં દારૂનો ૧.૫૩ ટકા, તમાકુ-બીડીનો ૧.૫૦ ટકા, બળતણનો ૧.૫૮ ટકા, પગરખાં ૧.૫૭ ટકા, દવાદારૂનો ૧.૪૧ ટકા, સામાજિક પ્રસંગોનો ૧.૯૨ ટકા, ધાર્મિક પ્રસંગોનો ૧.૧૮ ટકાનો જાણવા મળ્યા હતા. શિક્ષણ પાછળ ૩.૦૭ ટકા અને મુસાફરી પાછળ ૩.૧૬ ટકા કુલ આવકમાંથી તેઓ ખર્ચતા જાણવા મળ્યા હતા.

સમગ્ર ગામોના આવરેલા બધા જ કુટુંબોનો ખાદ્યા-ખોરાકી અને વર્ષ દરમ્યાનના અન્ય રોજબરોજના ખર્ચાઓ પાછળનો કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૯૨૪૮ રૂપિયાનો ખર્ચ થતો જણાયો હતો. સૌથી ઓછો કુટુંબદીઠ વાર્ષિક સરેરાશ ખર્ચ કપુરા ગામના કુટુંબોનો ૬૯૪૧ રૂપિયાનો અને સૌથી વધારે કુટુંબદીઠ વાર્ષિક સરેરાશ ખર્ચ આંબાવાડી ગામના કુટુંબોનો ૧૧૬૩૦ રૂપિયાનો જાણવા મળ્યો હતો. એ સિવાયના બે ગામોના કુટુંબોમાંથી અભ્યાસના દેવગઢ ગામ કુટુંબોનો ૮૪૬૬ રૂપિયાનો વાર્ષિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ખર્ચ અને રાનવેરી ગામના કુટુંબોનો ૮૯૨૭ રૂપિયાનો વાર્ષિક કુટુંબદીઠ ખર્ચ જાણવા મળ્યા હતા.

આ ખાદ્યાખોરાકી (અનાજ) અને બીજા રોજબરોજના જીવન જરૂરિયાતોની વસ્તુઓ પાછળના અને પ્રસંગો પાછળના જે નાના મોટા ખર્ચાઓ જાણવા મળ્યા હતા. તેની વિગતવાર માહિતી કુટુંબ પ્રમાણે ગામ મુજબ જે જાણવા મળી હતી, તેની હાલની વિગતો જે જાણવા મળી હતી, તે કોઠા ૫:૧૩માં જોવાથી ખ્યાલ આવશે.

કોડા નં પ:૧૩

ખાદ્યા-ખોરાકી અને અન્ય રોજબરોજનો વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ - હાલનો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	અનાજ	શાક	માંસ ઈંડા	દૂધ	ખાંડ	ગોળ	તેલ	ચા-કોફી	ગરમ મસાલા	દારૂ	તમાકુ બીડી	બળતણ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૫૨૫૦૦	૫૧૫૦	૮૨૫૦	૪૨૫૦	૧૮૫૦	૩૮૫૦	૧૨૭૦૦	૧૫૫૦	૨૭૦૦	૧૮૭૦	૨૭૨૦	૩૦૬૦
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૩૦૦૦૦	૨૬૦૦	૩૮૦૦	૨૫૫૦	૭૫૦	૧૮૦૦	૭૮૦૦	૫૫૦	૧૨૭૦	૧૩૦૦	૧૩૨૦	૧૮૭૦
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૬૧૫૦૦	૪૮૦૦	૮૨૦૦	૬૧૦૦	૨૮૦૦	૪૨૦૦	૧૨૬૦૦	૧૮૦૦	૨૫૦૦	૨૫૦૦	૨૦૭૦	૨૨૪૦
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૩૬૦૦૦	૩૨૦૦	૩૬૦૦	૨૪૫૦	૧૧૫૦	૧૬૫૦	૮૮૫૦	૧૧૦૦	૧૦૫૦	૧૩૦૦	૮૪૦	૧૭૫
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૧૮૦૦૦૦	૧૫૭૫૦	૨૪૮૫૦	૧૫૩૫૦	૬૭૫૦	૧૧૭૦૦	૪૨૮૫૦	૫૦૦૦	૭૫૨૦	૭૦૭૦	૬૮૫૦	૭૩૪૫
૬.	કુટુંબદીઠ	સરેરાશ વપરાશ	-	-	(૩૬૦૦)	(૩૧૫)	(૪૮૮)	(૩૦૭)	(૧૩૫)	(૨૩૫)	(૮૫૮)	(૧૦૦)	(૧૫૦)	(૧૪૧)	(૧૩૮)	(૧૪૬)
૭.	ટકા	-	-	-	૩૮.૮૨	૩.૪૧	૫.૪૦	૩.૩૨	૧.૪૫	૨.૫૩	૮.૨૮	૧.૦૮	૧.૬૩	૧.૫૩	૧.૫૦	૧.૫૮

કોઠા નં પ:૧૩ (ચાલુ)
 બાધા-ખોરાકી અને અન્ય રોજબરોજનો વાર્ષિક વપરાશી ખર્ચ - ઠાલનો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	અન્ય	કપડાનું ખર્ચ	પગરખાં	શિક્ષણ	મુસાફરી	દવા જડીબુટ્ટી	સામાજિક ખર્ચ	અન્ય	ધાર્મિક ખર્ચ	કુલ ખર્ચ	કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	-	૧૭૮૦૦	૨૧૫૦	૪૧૦૦	૩૨૫૦	૧૮૮૦	૨૦૦૦	૩૦૦	૧૫૭૦	૧૩૩૮૦૦ (૨૮.૮૫)	૮૮૨૬
૨.	સુરત.	વ્યારા	કપુરા	૧૦	-	૭૫૦૦	૮૦૦	૧૫૫૦	૧૬૭૦	૬૦૦	૧૦૦૦	-	૪૮૦	૬૮૪૧૦ (૧૫.૦૦)	૬૮૪૧
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૩૦૦	૩૩૩૦૦	૩૨૦૦	૭૨૫૦	૭૩૦૦	૩૧૫૦	૪૦૫૦	૧૨૫૦	૨૨૫૦	૧૭૪૪૬૦ (૩૭.૭૩)	૧૧૬૩૦
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	-	૧૩૬૦૦	૧૦૫૦	૧૨૫૦	૨૪૦૦	૧૦૦૦	૧૮૫૦	-	૧૧૫૦	૮૪૬૬૫ (૧૮.૩૧)	૮૪૬૬
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૩૦૦	૭૨૩૦૦	૭૨૦૦	૧૪૧૫૦	૧૪૬૨૦	૬૬૩૦	૮૮૦૦	૧૫૫૦	૫૪૫૦	૪૬૨૪૩૫ (૧૦૦.૦૦)	૮૨૪૮
૬.	કુટુંબદીઠ	સરેરાશ	વપરાશ	-	(૬)	(૧૪૪૬)	(૧૪૪)	(૨૮૩)	(૨૮૨)	(૧૩૨)	(૧૭૮)	(૩૧)	(૧૦૮)	(૮૨૪૮)	
૭.	ટકા	-	-	-	૦.૦૬	૧૫.૬૩	૧.૫૭	૩.૦૬	૩.૧૬	૧.૪૩	૧.૮૨	૦.૩૪	૧.૧૮	૧૦૦.૦૦	

અભ્યાસ હેઠળના ચારેય ગામોમાંથી દેવગઢના કુલ કુટુંબોમાંથી સરેરાશ કુટુંબદીઠ વાર્ષિક આવક, કુટુંબદીઠ સરેરાશ માસિક આવક, માથાદીઠ સરેરાશ વાર્ષિક આવક અને માથાદીઠ માસિક આવક સૌથી વિશેષ જાણવા મળી હતી. તેનું કારણ દેવગઢ ગામના અભ્યાસ હેઠળના દરેક કુટુંબ પાસે જમીન હતી. તદ્દુપરાંત તેમાંથી ખેતમજૂરી ખેતીના વ્યવસાય સાથે કરતા કુટુંબો માત્ર ચાર જ મળ્યા હતા. આ કુટુંબોની જમીન ધારણ, એટલે વધુ જમીન ધરાવતા જણાયા હતા. આ દેવગઢ ગામના અભ્યાસ હેઠળના કુટુંબોનો કુલ વપરાશી ખર્ચ, કુલ વાર્ષિક સરેરાશ કુટુંબદીઠ ખર્ચ, માસિક કુટુંબદીઠ સરેરાશ ખર્ચ, માથાદીઠ વાર્ષિક સરેરાશ ખર્ચ અને માથાદીઠ સરેરાશ માસિક ખર્ચ પણ સમગ્ર ગામોમાંથી વિશેષ જાણવા મળ્યો હતો. તેઓને ખેતી વ્યવસાયને કારણે આવક-ખર્ચનું માળખું વધુ સમૃદ્ધ હતું. એ આજે અભ્યાસનું ગામ કપુરા જ્યાંથી લીધેલા અભ્યાસ હેઠળના કુટુંબોમાંથી સૌથી ઓછી આવક પ્રાપ્તિની કુલ ચોખ્ખી આવક, કુટુંબદીઠ સરેરાશ વાર્ષિક, માસિક તેમજ માથાદીઠ વાર્ષિક તેમજ માથાદીઠ માસિક આવક જણાઈ હતી. કારણકે કપુરામાં કુટુંબોમાંથી માત્ર ચાર જ કુટુંબો ખેતીની જમીન ધરાવતા જાણવા મળ્યા હતા. ત્યાંથી ખેતમજૂરી અને પશુપાલનના વ્યવસાય ધરાવતા કુટુંબો સવિશેષ જાણવા મળ્યા હતા, એટલે આ કુટુંબોની આવક પ્રાપ્તિ સીમિત હતી. તે જ રીતે તેમનો વાર્ષિક વપરાશી કુલ ખર્ચ, કુટુંબદીઠ સરેરાશ વપરાશીખર્ચ પણ ઓછો જાણવા મળ્યો હતો.

વાર્ષિક, ચોખ્ખી આવક, કુટુંબદીઠ માથાદીઠ વાર્ષિક-માસિક આવક અને વાર્ષિક કુલ ખર્ચ, કુટુંબદીઠ માથાદીઠ વાર્ષિક-માસિક ખર્ચના આંકડાની રીતે જોઈએ તો આંબાવાડી ગામના કુટુંબો આવક ખર્ચમાં સૌથી વિશેષ મેળવી ખર્ચના જોવા મળ્યા હતા. એ પછી અભ્યાસના રાનવેરી ગામના કુટુંબો આવક મેળવી ખર્ચ કરીને જીવનનિર્વાહ ગોઠવતા હતા.

કોઠા નં પ:૧૪

કુલ આવક-ખર્ચ, કુટુંબદીઠ વાર્ષિક-માસિક-માથાદીઠ આવક-ખર્ચ - પહેલાનો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	કુલ ચોખ્ખી આવક	કુટુંબદીઠ વાર્ષિક આવક	કુટુંબદીઠ માસિક આવક	માથાદીઠ વાર્ષિક આવક	માથાદીઠ માસિક આવક	કુલ વપરાશી ખર્ચ	કુટુંબદીઠ વપરાશી ખર્ચ	કુટુંબદીઠ માસિક ખર્ચ	માથાદીઠ વાર્ષિક ખર્ચ	માથાદીઠ માસિક ખર્ચ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૩૯૦૮૦	૨૬૦૫	૨૧૭	૫૦૧	૪૧	૫૩૩૬૦	૩૫૫૭	૨૯૬	૬૮૪	૫૭
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૧૮૦૬૫	૧૮૦૬	૧૫૦	૪૭૫	૩૯	૨૬૩૨૦	૨૬૩૨	૨૧૯	૬૯૨	૫૭
૩.	સુરત	માંગરોળ	માંબાવાડી	૧૫	૫૮૨૭૦	૩૮૮૪	૩૨૩	૯૩૯	૭૮	૬૧૬૪૦	૪૧૦૯	૩૪૨	૯૯૪	૮૨
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૩૯૬૫૫	૩૯૬૫	૩૩૦	૧૨૦૧	૧૦૦	૪૦૮૭૦	૪૦૮૭	૩૪૦	૧૨૩૮	૧૦૩
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૧૫૬૦૭૦	૩૧૨૧	૨૬૦	૭૩૯	૬૧	૧૮૨૧૯૦	૩૬૪૩	૩૦૩	૮૬૩	૭૧

કોઠા નં પ:૧૪ (ચાલુ)

કુલ આવક-ખર્ચ, કુટુંબદીઠ વાર્ષિક-માસિક-માથાદીઠ આવક-ખર્ચ - હાલનો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	કુલ ચોખ્ખી આવક	કુટુંબદીઠ વાર્ષિક આવક	કુટુંબદીઠ માસિક આવક	માથાદીઠ વાર્ષિક આવક	માથાદીઠ માસિક આવક	કુલ વપરાશી ખર્ચ	કુટુંબદીઠ વપરાશી ખર્ચ	કુટુંબદીઠ માસિક ખર્ચ	માથાદીઠ વાર્ષિક ખર્ચ	માથાદીઠ માસિક ખર્ચ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧૧૪૧૨૦	૭૬૦૮	૬૩૪	૧૪૬૩	૧૨૨	૧૩૩૮૦૦	૮૮૨૬	૭૪૩	૧૭૧૬	૧૪૩
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૫૭૭૪૦	૫૭૭૪	૪૮૧	૧૫૧૮	૧૨૬	૬૮૪૧૦	૬૮૪૧	૬૭૮	૧૮૨૬	૧૫૨
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧૬૮૧૦૦	૧૧૨૦૬	૮૩૩	૨૭૧૧	૨૨૫	૧૭૪૪૬૦	૧૧૬૩૦	૮૬૮	૨૮૧૩	૨૩૪
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૮૮૫૩૦	૮૮૫૩	૭૩૭	૨૬૮૨	૨૨૩	૮૪૬૬૫	૮૪૬૬	૭૦૫	૨૫૬૫	૨૧૩
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૪૨૮૪૮૦	૮૫૬૮	૭૧૪	૨૦૩૦	૧૬૮	૪૬૨૪૩૫	૮૨૪૪	૭૭૦	૨૧૮૧	૧૮૨

આ દર્શાવેલી આવક બધા જ કુટુંબોની જાણવા મળી નહોતી, જે સરેરાશ બતાવી હોઈ તેમની ખરેખર આર્થિક સ્થિતિ ઘણા બધાની નબળી જણાઈ હતી. આર્થિક સદ્ધરતા બે ત્રણ કુટુંબોની હોઈ આવક, ખર્ચના આંકડા મોટા દેખાયા હતા. બાકી વાસ્તવમાં તેમના વાર્ષિક-માસિક કુટુંબદીઠ માથાદીઠ આવક ખર્ચોનો અમુક કુટુંબના ખૂબ જ ઓછા જાણવા મળ્યા હતા. એ જ બતાવે છે કે ચોધરી જાતિમાં કેટલાક કુટુંબોની ખેતીવાડી સમૃદ્ધ છે, કેટલાક કુટુંબોના સભ્યો શિક્ષણ પામીને નોકરી કરતા થયા હોઈ આવક-ખર્ચ દેખાઈ છતાં સમગ્ર પરિસ્થિતિમાં પ્રગતિ સધાઈ નથી. ધોડિયા સિવાયની બીજી જાતિઓ કરતાં ખેતી, શિક્ષણ, નોકરી અને કોઈને કોઈ વ્યવસાયમાં આ ચોધરી પ્રજા પ્રગતિ કરી રહી છે. છતાં આ અભ્યાસમાં જોયું તેમ કેટલાય કુટુંબો વિકાસ પામવા સાથે કેટલાક પાછળ પડી રહી ગયેલા કુટુંબો જાણવા મળે છે.

આ સ્થિતિ બતાવી જેમાં આવક પ્રાપ્તિના સ્ત્રોતો તેઓમાં ખૂબ જ ઓછા જાણવા મળે છે. ખેતીનો સ્ત્રોત સૌથી અગ્રસ્થાને હોવા છતાં જમીન પ્રમાણ ખૂબ જ ઓછું હોઈ, નિર્વાહ પૂરતું પણ ઘણા કુટુંબો મેળવી શકતા નથી. બીજા આવકના સ્ત્રોતો પશુપાલન અને ખેતમજૂરી તેઓમાં જોવા મળે છે. તે પણ પશુપાલનમાં ભેંસ સિવાય ગાય છે. જેમાંથી થોડી આવક પ્રાપ્તિ કરી શકે છે. બાકી ખેતમજૂરી સારાં વર્ષ દરમ્યાન બારેમાસ મળતી નથી. આ સિવાય આવક પ્રાપ્તિના સ્ત્રોતો જંગલના હવે જોવા મળતા નથી. મળે તે અલ્પ માત્રામાં હોય છે. આ બધી પરિસ્થિતિ વચ્ચે (તેમને) ચોધરીઓના ઘણા કુટુંબોને પ્રસંગોપાત્ત દેવું કરવાની ફરજ પડે છે. તેઓમાંથી સમૃદ્ધ છે તે અને ઓછા આવક ધરાવતા એ બન્નેને જરૂરિયાત મુજબ દેવું કરવાની ફરજ પડે છે.

कोटा नं: १५

कुटुंबोनी देवा विषयक परिस्थिति

क्रम	जिल्हो	तालुको	गाम	कुटुंब संख्या	तमारे देवुं छे		शाहुकार हुकामदार	सरकारी	सहकारी बँक	सगा-वहाला	अन्य	कुल	कुटुंबटीठ सरेशा	बीघेल वर्ष	हेतु
					डा	ना									
१.	सुरत	वालोड	रानवेरी	१५	१५	-	६३५०	-	-	-	-	६३५०	(४२३)	२००२	धरभर्य
२.	सुरत	व्यारा	कपुरा	१०	८	२	६५५०	-	-	-	-	६५५०	(६५५)	"	"
३.	सुरत	मांगरोण	आंबावाडी	१५	१३	२	३४००	-	-	-	-	३४००	(२२६)	"	"
४.	सुरत	मांडवी	देवगढ	१०	८	१	२०५०	-	-	-	-	२०५०	(२०५)	"	"
५.	कुल	-	-	५०	४५	५	१८३५०	-	-	-	-	१८३५०	(४०७)	२००२	"
६.	टका	-	-	-	८०.००	१०.००	(४०७.७७)	-	-	-	-	(४०७.७७)	-	-	-

કોઠા નં.૫.૧૫

જાણવા મળેલા દેવાદાર કુટુંબો બધા જ ગામોમાંથી માલુમ પડ્યા હતા. તેમાં ખેતીની જમીન ધરાવતા, જમીન વિહોણા, નોકરીવાળા સહિતના કુટુંબો દેવાદાર જાણવા મળ્યા હતા. ચારેય ગામના ૫૦ કુટુંબોમાંથી ૪૫ (૯૦.૦૦ ટકા) કુટુંબો નાની નાની રકમોનાં દેવાવાળા જાણવા મળ્યા હતા. માત્ર ૫ (૧૦.૦૦ ટકા) કુટુંબો જ દેવામુક્ત જણાયા હતા. દેવાદાર કુટુંબોનું કુટુંબદીઠ સરેરાશ દેવું માત્ર ૪૦૭.૭૭ રૂપિયાનું થતું હતું. ૯૦.૦૦ ટકા દેવું ધરાવતા આ કુટુંબોએ દુકાનદાર કે શાહુકાર પાસેથી રકમ મેળવેલી હતી. તેમાંય દુકાનદારનું દેવું સવિશેષ માલુમ પડ્યું હતું. કારણકે એ સિવાય ચોધરીઓને તેમની સ્થિતિ એટલી સારી નથી કે કોઈ મોટું ધિરાણ કરી તેમને મોટું દેવું આપી શકે. તેઓ આ દેવું વર્ષ દરમ્યાન નાના ખાદ્યા ખોરાકી, મહેમાનગતિ કે ધાર્મિક પ્રસંગોએ, મૃત્યુ પ્રસંગોએ અને થોડા કુટુંબો બેકારીને કારણે ભોગવતા માલુમ પડ્યા હતા. તેમને સરકારી, સહકારી બેંક કે સગાંવહાલાંના દેવા જે ઘણામાં જોવા મળે છે, તેવા દેવા જણાયા નહોતા. તેમની પાસે એવી કોઈ અસ્કયામત નથી કે તેમને રાખીને દેવું આપી શકે, પરિસ્થિતિ વશ તેમને ધિરાણ કોઈ આપતું ન હોય તેઓ ખેંચાઈને જીવનનિર્વાહ ગોઠવી દોતા જોવા મળે છે. એક રીતે તેઓ સંજોગોવસાત મોટા દેવામાંથી બચી જતા હોય તેવું પણ લાગે.

આ દેવાદાર કુટુંબો ગામવાર કેટલા છે અને દેવું કરવાના કારણોવાળા કુટુંબો ગામવાર ક્યા હેતુસર દેવું કરતા જણાયા હતા અને દેવું ગામ મુજબ કોની પાસેથી કેટલા કુટુંબોએ મેળવ્યું હતું. એ સમગ્ર અને કુટુંબદીઠ સરેરાશ માહિતી કોઠા ૫:૧૫માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે જાણવા મળી હતી.

કોઠા નં પ:૧૬
તપાસના કુટુંબોની અસ્કયામતો - પહેલાંની

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	જમીનની કિંમત	ઘરની કિંમત	ઘરની કિંમત	આડની કિંમત	પશુઓની કિંમત	ખેતીના સાધનો કિંમત	કુલ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૬૨૦૦૦	૫૫૦૦	૨૫૦૦	૧૩૭૦૦	૧૩૪૮૦	૧૬૦૧૮૦ (૧૦૬૭૯)	
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૧૪૦૦૦	૮૫૦	૨૧૦૦	૬૧૦૦	૭૩૦૦	૫૪૮૫૦ (૫૪૦૫)	
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૭૬૫૦૦	૭૬૦૦	૩૮૫૦	૪૨૬૭૦	૧૪૨૦૦	૨૦૩૮૨૦ (૧૩૫૮૮)	
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૬૪૦૦૦	૪૧૫૦	૨૫૫૦	૩૦૦૫૦	૧૪૮૨૫	૧૫૦૧૭૫ (૧૫૦૧૭)	
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૨૧૬૫૦૦	૧૮૨૦૦	૧૧૦૦૦	૮૨૫૨૦	૪૯૯૧૫	૫૬૯૧૩૫	
૬.	કુટુંબદીઠ	સરેરાશ	-	-	(૪૩૩૦)	(૩૬૪)	(૨૨૦)	(૧૮૫૦)	(૯૯૮)	(૧૧૩૮૨)	
ટકા	-	-	-	-	૩૮.૦૪	૩.૨૦	૧.૦૩	૧૬.૨૫	૮.૭૭	૧૦૦.૦૦	

અભ્યાસમાં સમાવેલા ચારેય ગામના કુટુંબોમાંથી જાણવા મળેલી પહેલાની અસ્કયામતોમાં જમીન, ઘર, ઝાડ, પશુઓ, ખેતીના સાધનો, ઘરવખરી વગેરેની કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૧૩૮૨ રૂપિયાની અસ્કયામતો જાણવા મળી હતી. જેમાં સૌથી વધુ અસ્કયામતો દેવગઢ ગામના કુટુંબોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૫૦૧૭ રૂપિયાની અને સૌથી ઓછી અસ્કયામત કપુરા ગામના કુટુંબોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૫૪૦૫ રૂપિયાની હતી. એ સિવાય અભ્યાસના આંબાવાડી ગામના કુટુંબોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૩૫૮૮ રૂપિયાની અને રાનવેરી ગામના કુટુંબોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૦૬૭૯ રૂપિયાની અસ્કયામતો જાણાઈ હતી. વર્ષો પહેલાંની જાણવા મળેલી ચારેય ગામના ૫૦ કુટુંબોની અસ્કયામતોમાં સૌથી વધુ જમીન મિલકતની અસ્કયામત કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૪૩૩૦ રૂપિયાની (૩૮.૦૪ ટકા) અને એ પછી બીજા નંબરે જાણવા મળેલી અસ્કયામતમાં ઘરની કુટુંબદીઠ ૩૬૨૦ રૂપિયાની (૩૧.૮૦ ટકા) હતી. એ પછી જાણવા મળેલી અસ્કયામતોમાં જોઈએ તો ખેતીના સાધનોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૮૫૦ રૂપિયાની (૧૬.૨૪ ટકા) ઘરવખરીના સાધનોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૯૯૮ રૂપિયાની (૮.૭૭ ટકા) ઝાડની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩૬૪ રૂપિયાની (૩.૨૦ ટકા) અને પશુઓની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૨૨૦ રૂપિયાની (૧.૯૩ ટકા) જાણવા મળી હતી. આ અસ્કયામતો ગામવાર અને અસ્કયામતોની વિગતો કિંમત સહિત કુટુંબ સંખ્યા પ્રમાણેની વિગતો અસ્કયામતોનો કોઠો પ:૧૬ જોતાં વિસ્તારથી ખ્યાલ આવશે કે કયા ગામના કયા કુટુંબોની અસ્કયામતો કેટલી છે.

કોઠા નં પ:૧૬ (ચાલુ)
તપાસના કુટુંબોની અંસ્કયામતો - હાલની

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	જમીનની કિંમત	ઘરની કિંમત	ઘરની કિંમત	ઝાડની કિંમત	પશુઓની કિંમત	ખેતીના સાધનો કિંમત	કુલ
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૨૦૫૦૦૦	૨૦૪૦૦૦	૨૧૧૫૦	૯૯૭૦૦	૩૪૮૫૦	૩૪૯૩૫	૫૯૯૬૩૫ (૩૯૯૭૫)
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૪૦૦૦૦	૧૦૦૦૦૦	૩૫૦૦	૬૬૦૦૦	૧૩૨૦૦	૧૮૩૦૦	૨૪૧૦૦૦ (૨૪૧૦૦)
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૨૬૦૦૦૦	૩૩૩૦૦૦	૨૦૦૦૦	૨૮૫૧૦૦	૭૯૫૦૦	૩૧૬૫૦	૧૦૦૯૨૫૦ (૬૭૨૮૩)
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૧૬૬૦૦૦	૨૬૫૦૦૦	૧૦૪૦૦	૨૨૯૭૦૦	૨૦૨૫૦	૨૭૨૦૫	૭૧૮૫૫૫ (૭૧૮૫૫)
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૬૭૧૦૦૦	૯૦૨૦૦૦	૫૫૦૫૦	૬૮૦૫૦	૧૪૭૮૦૦	૧૧૨૦૯૦	૨૫૬૪૪૦
૬.	કુટુંબદીઠ	સરેરાશ	-	-	(૧૩૪૨૦)	(૧૮૦૪૦)	(૧૧૦૧)	(૧૩૬૧૦)	(૨૯૫૬)	(૨૨૪૧)	(૫૧૩૬૮)
૭.	ટકા	-	-	-	૨૬.૧૨	૩૫.૧૧	૨.૧૪	૨૬.૫૦	૫.૭૫	૪.૩૬	૧૦૦.૦૦

એ જ રીતે અભ્યાસ હેઠળ આવેલા ચારેય ગામના કુલ કુટુંબોમાંથી જાણવા મળેલી હાલની અસ્કયામતમાં જમીન, ઘર, ઝાડ, પશુઓ, ખેતીના સાધનો, ઘરવખરી વગેરેની કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૫૧૩૬૮ અસ્કયામતો હતી. જેમાં સૌથી વધુ અસ્કયામતો આવેલા દેવગઢ ગામના કુટુંબોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૭૧૮૫૫ રૂપિયાની અને સૌથી ઓછી અસ્કયામતો કપુરા ગામના કુટુંબોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૨૪૧૦૦ રૂપિયાની જાણવા મળી હતી. એ સિવાય અભ્યાસ હેઠળના આંબાવાડી ગામના કુટુંબોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૬૭૨૮૩ રૂપિયાની અને રાનવેરી ગામના કુટુંબોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૩૯૯૭૫ રૂપિયાની અસ્કયામતો જાણવા મળી હતી. થોડા વર્ષો પહેલાંની અસ્કયામતો કરતાં હાલમાં જાણવા મળેલી અસ્કયામતોમાં તેમની આવકો વધતાં ફેરફારો નોંધવા પામેલા જોવા મળે છે. જેમ કે વર્ષો પહેલાં જમીનની અસ્કયામત ઓછી, જ્યારે ઘર-પશુઓની વધવઠ પામેલી અસ્કયામતો તેના આંકડા પરથી જોઈ શકાય છે. જે હાલની જાણવા મળેલી ચારેય ગામના કુલ ૫૦ કુટુંબોની અસ્કયામતમાં જોઈએ તો ઘરની અસ્કયામત કુટુંબદીઠ સરેરાશની રીતે જોઈએ તો ૧૮૦૪૦ રૂપિયાની (૩૫.૧૧ ટકા) સાથે સૌથી વધારે જણાઈ હતી. એ પછી પશુઓની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૬૮૦૫૦૦ રૂપિયાની (૨૬.૫૦ ટકા) અને જમીનની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૬૭૧૦૦૦ રૂપિયાની (૨૬.૧૨ ટકા) બીજા નંબરે જાણવા મળી હતી. એ સિવાય જાણવા મળેલી જરૂરી સાધનોની અસ્કયામતો ભલે ઓછી હોય પરંતુ તેમને માટે મહત્વની છે. તેમાં ખેતીના સાધનોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૨૯૫૬ રૂપિયાની (૫.૭૫ ટકા) ઘરવખરીના સાધનોની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૨૨૪૧ રૂપિયાની (૪.૩૬ ટકા) અને ઝાડની કુટુંબદીઠ સરેરાશ ૧૧૦૧ રૂપિયાની (૨.૧૪ ટકા) જણાઈ હતી. આ અસ્કયામતો ગામવાર અને અસ્કયામતોની વિગતોની કિંમત સહિત કુટુંબ સંખ્યા કોઠામાં વિસ્તારથી બતાવી છે. જેથી ખ્યાલ આવશે કે કયા ગામની કુટુંબોની અસ્કયામતો છે.

કોઠા નં પ:૧૭
ઝાડની સંખ્યા

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા/ મુક્તિનાશ	આંબા	સાગ	બોરડી	વાંસ	અન્ય	કુલ	કિંમત	
											પહેલાં	છાલની
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫/૦	૧૫	૧૧	૧૨	૧૨	૪	૫૪	૫૫૦૦ (૩૬૬)	૨૧૧૫૦ (૧૪૧૦)
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦/૫	૨	૧	૩	૩	-	૯	૯૫૦ (૯૫)	૩૫૦૦ (૩૫૦)
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫/૦	૨૫	૧૦	૨૦	૧૬	૨	૭૩	૭૬૦૦ (૫૦૬)	૨૦૦૦૦ (૧૩૩૩)
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦/૦	૫	૧૨	૧૫	૮	-	૪૦	૪૧૫૦ (૪૧૫)	૧૦૪૦૦ (૧૦૪૦)
૫.	કુલ	-	-	૫૦/૫	૪૭	૩૪	૫૦	૩૯	૬	૧૭૬	૧૮૨૦૦	૫૫૦૫૦
૬.	કુટુંબદીઠ	સરેરાશ	-	-	-	-	-	-	-	(૩.૯)	(૪૦૪)	(૧૨૨૩)

આ દર્શાવેલી બધી જ અસ્કયામતોમાંથી ઝાડ, ઘર, જમીનની અસ્કયામતોની ઝાડની સંખ્યાવાળા કુટુંબો ઝાડની સંખ્યા, પહેલાં, હાલની ઝાડની કુટુંબદીઠ સરેરાશ કિંમતો, તે જ રીતે મકાનની ગામવાર કુટુંબદીઠ સરેરાશ કિંમતો અને કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ બધા જ ગામોના સમગ્ર કુટુંબોની કિંમતોની પહેલાં હાલની, કિંમતોમાં જોવા મળેલ તફાવતો, ઉપરાંત જમીન ધરાવતા કુટુંબોની જમીનની પહેલાંની, હાલની કુટુંબદીઠ સરેરાશ કિંમતો અને કુલ કુટુંબદીઠ સરેરાશ કિંમતોની વિગતો વિગતવાર જાણવા મળી હતી. તે કોઠા પ:૧૭માં અને કોઠા પ:૧૮માં વિસ્તારથી દર્શાવી છે.

કોઠા નં પ:૧૮
જમીન અને મકાનની કિંમત

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	મકાનની કિંમત		જમીનની કિંમત		જમીન	
					પહેલાંની	દાલાની	પહેલાંની	દાલાની	હા	ના
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૬૩૦૦૦ (૪૨૦૦)	૨૦૪૦૦૦ (૧૩૬૦૦)	૬૨૦૦૦ (૪૭૬૯૯)	૨૦૫૦૦૦ (૧૫૭૬૯૯)	૧૩	૨
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૨૪૫૦૦ (૨૪૫૦)	૧૦૦૦૦૦ (૧૦૦૦૦)	૧૪૦૦૦ (૩૫૦૦)	૪૦૦૦૦ (૧૦૦૦૦)	૪	૬
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૫૯૦૦૦ (૩૯૩૩)	૩૩૩૦૦૦ (૨૨૨૦૦)	૭૬૫૦૦ (૫૪૬૪)	૨૬૦૦૦૦ (૭૮૫૭૧)	૧૪	૧
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૩૪૫૦૦ (૩૪૫૦)	૨૬૫૦૦૦ (૨૬૫૦૦)	૬૪૦૦૦ (૬૪૦૦)	૧૬૬૦૦૦ (૧૬૬૦૦)	૧૦	-
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૧૮૧૦૦૦ (૩૬૨૦)	૯૦૨૦૦૦ (૧૮૦૪૦)	૨૧૬૫૦૦ (૫૨૮૦)	૬૭૧૦૦૦ (૧૬૩૬૫)	૪૧ (૮૨.૦૦)	૯ (૧૮.૦૦)

કોસની રકમ કુટુંબદીઠ સરેરાશ જમીન પ્રમાણે દર્શાવેલી છે.

સરકારી લાભાલાભ

અભ્યાસના ગામોના બધા કુટુંબોમાંથી સરકારશ્રીના વિકાસ કાર્યક્રમોમાંથી મળતા જુદા જુદા લાભોમાંથી જે કુટુંબોને લાભો મળ્યા હતા કે લાભો લીધા હતા તેની વિગતો અને વંચિત રહી ગયેલ કુટુંબોની વિગતો જાણી હતી. એ સંદર્ભે પૂછાએલા જુદા જુદા કાર્યક્રમો માટેના પ્રશ્નોના જવાબો જાણવા મળ્યા હતા. જેમાં ખેતી વિકાસ વિષયક કાર્યક્રમો હેઠળ કિટસ, ઓજારો, પશુઓ (બળદ) ખાતર, બિયારણો, દવાઓ, ફળઝાડ, ખેતીના સાધનો, ખેતી સુધારણા કાર્યક્રમ હેઠળ જમીન માવજત અને પશુપાલનથી દૂધ અને દૂધમાંથી આવક મળે તે હેતુથી ભેંસ, ગાય, બકરા, ઉપરાંત મરઘાપાલન, સસલા ઉછેરના, જંગલ વિકાસ સંદર્ભે જે તે કુટુંબને પ્લોટનું વનીકરણ, કેટલી જમીનમાં વગેરે વિગતો. સાથે સાથે જંગલ ખાતા તરફથી કંઈ સુવિધાઓ મળે છે તેવા પૂછાયેલા પ્રશ્નોના જવાબોમાં અભ્યાસના આ કુટુંબોમાંથી કોઈ લાભ મળ્યો હોય કે લીધો હોય તેવું જાણવા મળ્યું નહોતું.

એ ઉપરાંત માછલાં પકડવા અંગેના સાધનો કેવા પ્રકારના મળ્યા છે. કુટિર ઉદ્યોગ સંદર્ભે સરકારશ્રી તરફથી કોઈ મદદ મળી છે, કેટલી, સ્વયંરોજગાર માટે કોઈ મદદ મળી છે, કેટલી. રહેઠાણ માટેની કોઈ સુવિધા પ્લોટ, બાંધકામની રકમ અથવા મકાન સમારકામ અંગેની સહાય મળી છે વગેરે પૂછેલા પ્રશ્નોના સંદર્ભે અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી કોઈ જવાબ હકારમાં નહોતા.

અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી તેમની આવક વધે તેવા સંદર્ભમાં તમારે ક્યુ સાધન કે જરૂરિયાત છે તેવો પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો. તેમાં ૮૬% કુટુંબોએ પશુપાલન (ભેંસ, ગાય), ૪% કુટુંબોએ નોકરી, ૬૦% કુટુંબોએ કોઈને કોઈ સાધન, ૩૪% કુટુંબોએ જમીન અને પાણીની સુવિધા પુરી પાડવા માટેની પોતાની માગણી કરી હતી. અહીં એક કરતા વધુ જવાબો મળ્યા છે.

સુવર્ણ જયંતિ રોજગાર યોજના લાભાર્થી અંગે અને આ યોજનાનો લાભ મળ્યો છે, કેવા સ્વરૂપે એવા પ્રશ્નના જવાબમાં લગભગ બધા જ કુટુંબોમાંથી કોઈ એ સંદર્ભે જાણતું નહોતું. સહાય વિશે પણ તેમને કંઈ મળી નથી તેવા જવાબ જાણવા મળ્યા હતા.

ગરીબીરેખા હેઠળ આવરવાથી લાભ થયો છે કે કેમ અને નથી તો શા માટે ? તેમાં તેમને ગરીબીરેખા હેઠળ હોવા છતાં લાભો થયા નથી. એટલે લાગે છે કે લાભ મળ્યા જ નથી, મળ્યા છે તે સામાન્ય જે રોજબરોજ વર્ષોથી ચાલે છે, તેમ જ હોય છે.

ચૂંટણી સંદર્ભે ચૂંટણીમાં ભાગ લે છે પૂછેલા પ્રશ્નો સંદર્ભે બધા જ ભાગ લે છે પરંતુ માત્ર ચૂંટણીમાં વોટ આપવા પૂરતા જાય છે તેમ જાણવા મળ્યું હતું. કોઈ સક્રીય રીતે કે ઉમેદવારના પ્રચાર માટે જાય છે તેમ જાણવા મળ્યું નથી.

ગ્રામ/જિલ્લા પંચાયતમાં અનામત જગ્યા રખાય છે. ફરજિયાત અનામત જગ્યાના નિયમથી વાકેફ છે આ બંને પ્રશ્નો સંદર્ભે તેઓમાંથી એ અંગે રખાય છે કે નિયમ છે, તેવું પોતે જાણતા નથી તેમ જાણવા મળ્યું હતું.

તેમની પોતાના પ્રતિનિધિઓ બરાબર ન હોવાથી વિસ્તારના અને બીજા પ્રશ્નો બરાબર રજૂ કરી શકતા નથી, તેમ તેઓનું માનવું હતું. તેમ પૂછેલા પ્રશ્નો ઉપરથી જાણવા મળ્યું હતું.

ગ્રામસભા ભરાયા અંગે અને તેમાં લોકોના પ્રશ્નોની રજૂઆત સંદર્ભે અને તેમના દ્વારા મંજૂર થયેલા કામો અંગે તેઓ કોઈ ઝાઝો પ્રકાશ પાડી શક્યા નહોતા. તેમને પોતાને ખબર નથી કે ત્યાં ખરેખર શું થાય છે.

અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી ઘર, ઘરવખરી, કુટુંબ વ્યવસ્થા, ખોરાક, પીણાં અને પહેરવેશના પરિવર્તન સંબંધે કેટલાક પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હતા. તેમના પરિવર્તનના સંબંધે તેમનામાંથી જાણવા મળેલા જવાબો હતા. જેમ કે ઘર બાંધવામાં પરિવર્તન છે. તેના જવાબમાં ૧૮% કુટુંબોએ ઘર બાંધવામાં નાના, મોટા ફેરફારો કરેલા જણાવ્યા હતા. જેમ કે બારી બારણા સંબંધી, કાચાને બદલે પાકુ મકાન, જાતે બનાવવાને બદલે મિસ્ત્રી કે કડિયા દ્વારા બાંધકામ વગેરે. ઘરવખરીના ફેરફારમાં ખૂબ જ સામાન્ય ફેરફારો ૫૬% કુટુંબોએ જણાવ્યા હતા. જેમ કે ખાટલા, ખુરશી અને તેના જેવી ઘર ઉપયોગી વસ્તુઓ. ૪૪% એ કોઈ જ ફેરફાર ઘરવખરીમાં હોય તેવું દર્શાવ્યું નહોતું.

કુટુંબ વ્યવસ્થા અને કુટુંબમાં પરિવર્તન માટેના પ્રશ્નોના જવાબમાં માત્ર ૨૪% કુટુંબોએ કેન્દ્રીય પ્રકારની વ્યવસ્થા અન પરિવર્તનમાં ખાસ કોઈ નોંધપાત્ર બાબત ખૂબ જ નાના ફેરફારો બતાવ્યા હતા. કુટુંબવ્યવસ્થામાં યથાસ્થિત ચિત્ર ૭૬% કુટુંબોએ બતાવ્યું હતું.

કોઠા નં દ:૨
સરકારશ્રીના વિકાસ કાર્યક્રમો અને પરિવર્તન મળેલી વિગતો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	ગામ-જિલ્લા આદિ.		ગ્રામ-જિલ્લા આખત સિગમ વાહક ળો?		તમારા પ્રતિ સમાજ રજુ કરે છે		ઉપલા/ચૂટણી		ગ્રામસભા ભરાય છે		લોક		ગ્રામ-મજૂર કામ બરાબર		પંચાયતમાં જગ્યા		પરિવર્તન ધર બાંધણી			
					હા	ના	હા	ના	હા	ના	હા	ના	હા	ના	હા	ના	હા	ના	હા	ના	હા	ના	હા	ના
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૩	-	-
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	-
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૫	-	૧૩	-	-
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૧૦	-	૫	-	-
૫.	કુલ	-	-	૫૦	-	૫૦	-	૫૦	-	૫૦	-	૫૦	-	૫૦	-	૫૦	-	૫૦	-	૫૦	-	૪૧	-	-
૬.	ટકા	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	૧૮૦૦	૨૩૦૦	-

કોઠા નં દ:૨ (ચાલુ)
સરકારશ્રીના વિકાસ કાર્યક્રમો અને પરિવર્તન મળેલી વિગતો

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	ઘરવખરીના ફેરફાર				કુટુંબ વ્યવસ્થા ફેરફાર				ખોરાક પાણીના ફેરફાર				પહેરવેશના ફેરફારો						
					૧ સામાન્ય	૨ ના	૩	૪	૧	૨ ના	૩	૪	૧ હા	૨ ના	૩ સામાન્ય	૪	૧ બાળકો	૨ પુરુષો	૩ સ્ત્રીઓ	૪ ના			
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૫	૧૦	-	-	-	૨	૧૩	-	-	૮	૫	૨	-	-	-	૧૫	-	-	-
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૬	૪	-	-	-	૪	૬	-	-	૭	૩	-	-	-	-	૧૦	-	-	-
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૭	૮	-	-	-	૧	૧૪	-	-	૧૫	-	-	-	-	-	૧૫	-	-	-
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૧૦	-	-	-	-	૫	૫	-	-	૮	૨	૫	-	-	-	૧૦	-	-	-
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૨૮	૨૨	-	-	-	૧૨	૩૮	-	-	૩૮	૧૦	૭	-	-	-	૪૦	-	-	-
-	ટકા	-	-	-	૫૬	૪૪	-	-	-	૨૪	૭૬	-	-	૭૬	૨૦	૧૪	-	-	-	૮	-	-	-

ખોરાક-પીણાં વગેરેમાં પરિવર્તન બાબતે ૭૭% કુટુંબોએ ખોરાક-પીણાં બાબતે કંઈને કંઈક ફેરફારો કરેલા જણાવ્યા હતા. જેમ કે ખોરાકમાં ધાર્મિક સંપ્રદાયો, ધર્મોને કારણે મરઘાં, માછલાં, ઈંડા વગેરે માંસાહારને ઠેકાણે ઘણા શુદ્ધ સાત્વિક ખોરક તરફ વળ્યા છે તેમ જણાવતા જણાયા હતા. ઘઉંનો ઉપયોગ કેટલાકે વધાર્યો હોય તેમ જણાવ્યું હતું. જેઓ બહારની અસરો હેઠળ છે તેવાં આ વલણ જણાયું હતું. દારૂ-તાડીની જગ્યાએ અમૂક ભગત કે સંપ્રદાયને લીધે ચા કે કોફી વગેરે લેતા કે પીવડાવતા જાણવા મળ્યા હતા. જેઓ શિક્ષિત બની બહાર નોકરી કરે છે તેઓ વારતહેવારે પરંપરાગત ખોરાક-પીણાંને ઠેકાણે સાત્વિક ખોરાક અને સામાન્ય ચા જેવાં પીણાં વધુ પસંદ કરતા જાણવા મળેલા. માત્ર ૨૦% પરંપરાગત અને ૧૪% સામાન્ય બાબત ખોરાક પીણાંને ગણી વાપરતા જણાયા હતા.

પહેરવેશમાં જેઓ શિક્ષણ મેળવી બહાર છે, તેઓમાં ખાસ કરીને વધુ પરિવર્તન જોવા જાણવા મળે છે. બાકી આ સ્થાનિક અભ્યાસના ગામોના કુટુંબોમાંથી માંડ ૮ ટકા સભ્યોએ બહારના પહેરવેશને થોડો અપનાવેલો જાણવા મળ્યો હતો.

ચોધરીઓમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ધોડિયાજાતિ પછી લગભગ બીજા ક્રમમાં આવે છે. ચોધરીઓના શિક્ષણ માટે ઘણાના પ્રયત્નો અને કેટલાક પરિબળોએ ભાગ ભજવ્યો છે. જેને પરિણામે ચોધરી જાતિના શિક્ષણનું પ્રમાણ આજે સારું એવું વિકસ્યું છે. ૧૯૬૧ થી ૧૯૮૧ના ગુજરાત રાજ્યમાં શિક્ષણના પ્રમાણના જે આંકડા છે તે અને ચોધરી જાતિના ૧૯૬૧ થી ૧૯૮૧ સુધીના શિક્ષણના પ્રમાણના જે આંકડા છે તે જોતાં કહી શકાય કે ચોધરીઓમાં શિક્ષણનો સારો વિકાસ થયો છે. ૧૯૬૧ના ગુજરાતના શિક્ષણનું પ્રમાણ ૩૦.૪૫ ટકા હતું જે વધીને ૧૯૮૧ સુધીમાં બેવળાઈને ૩૭.૨૯ ટકાએ પહોંચ્યું હતું. ચોધરી જાતિમાં ૧૯૬૧માં ૧૩.૪૩ ટકાનું પ્રમાણ હતું તે વધીને ૪૧.૭૧ ટકા જેટલું ત્રણ ગણું થવા પામ્યું હતું. ગુજરાતની સમગ્ર આદિવાસી વસ્તીના શિક્ષણમાં જોઈએ તો ૧૯૬૧માં ૧૧.૦૭ ટકાનું પ્રમાણ ૧૯૮૧માં ૨૮.૧૯ ટકાએ પહોંચવા પામ્યું હતું. આમ આંકડાની રીતે જોઈએ તો ચોધરીઓએ શિક્ષણમાં સારો એવો વિકાસ સાધ્યો જોઈ શકાય છે.

ગુજરાત રાજ્યમાં આદિવાસીઓના શિક્ષણની ટકાવારી કરતાં ચોધરીઓના શિક્ષણની ટકાવારી લગભગ ૧૨ ટકા જેટલી વધારે જોવા મળે છે. તેમ છતાં બિનઆદિવાસીઓ કરતાં તેઓ હજુ ઘણા પાછળ છે. ૧૯૮૧ થી ૧૯૯૧ના ચોધરી જાતિના શિક્ષણના ૧૦ ટકા જે વધારો દેખાય છે. તે તેઓની શિક્ષણક્ષેત્રની સારી પ્રગતિની નિશાની છે. ચોધરીઓની મુખ્ય વસતિ સુરત જિલ્લામાં જ છે. આઝાદી પહેલાં જિલ્લામાં શિક્ષણની સુવિધાઓ ખૂબ જ અલ્પ પ્રમાણમાં હતી. આ ગાળામાં જંગલ વિસ્તાર પણ વિસ્તરેલો હતો. પરંતુ પછી રચનાત્મક સંસ્થાઓએ બુનિયાદી શિક્ષણ ધરાવતી આશ્રમશાળાઓ, શાળાઓ ઘણી ઉભી થઈ. જેને કારણે ચોધરીઓમાં સામાજિક, ધાર્મિક, આર્થિક તેમજ રાજકીય પરિવર્તન આવ્યું છે. ધોડિયા જાતિ પછી સૌથી વધુ જાગૃતિ ચોધરી જાતિમાં આવી છે. તેઓએ પરિવર્તનની શરૂઆત કરી - સ્વીકારીને સતત વિકાસ સાધ્યો છે.

ચોધરીઓમાં શિક્ષણનો સારો વિકાસ થયો છે. એવું તેમના ૧૯૬૧ થી ૧૯૮૧ સુધીના ગુજરાત રાજ્યના ગુજરાતની આદિવાસી વસ્તીના અને ચોધરી જાતિ શિક્ષણની ટકાવારીના આંકડા જોતાં માલૂમ પડશે. તે ઉપરાંત ગુજરાતની આદિવાસી જાતિઓના શિક્ષણની છેલ્લા ચાર દાયકાની ટકાવારીની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે.

ગુજરાતની કુલ વસ્તી અને આદિવાસી વસ્તીના પ્રમાણમાં ગુજરાતની આદિવાસી જાતિઓમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ

ક્રમ	જાતિ	૧૯૬૧	૧૯૭૧	૧૯૮૧	૧૯૯૧
૧.	ગુજરાતની કુલ વસ્તીમાં	૩૦.૪૫	૩૫.૭૯	૪૩.૭૫	૬૧.૨૯
૨.	આદિવાસી વસ્તીમાં	૧૧.૦૭	૧૪.૧૨	૨૧.૧૪	૨૯.૧૯
૩.	ચોધરી	૧૩.૪૩	૨૨.૦૪	૩૨.૨૪	૪૧.૭૧
૪.	ભીલ	૯.૮૮	૧૧.૭૩	૧૮.૧૮	૨૬.૬૯
૫.	દૂબળા	૧૧.૬૧	૧૩.૭૪	૧૭.૯૨	૨૬.૯૯
૬.	ધોડિયા	૨૩.૯૪	૩૧.૧૯	૪૪.૯૬	૫૭.૧૩
૭.	ગામીત	૧૧.૯૩	૧૪.૮૬	૨૪.૩૯	૩૩.૪૭
૮.	રાઠવા	૪.૮૧	૫.૬૫	૧૨.૧૯	૨૦.૮૩
૯.	ધાનકા	૧૫.૮૩	૧૭.૦૫	૨૬.૨૦	૩૨.૯૮
૧૦.	કોંકણા	૮.૯૨	૧૨.૫૬	૧૯.૯૪	૩૦.૮૩
૧૧.	વારલી	૪.૪૩	૫.૦૩	૯.૮૭	૧૫.૯૫
૧૨.	નાયકા	૯.૭૯	૯.૫૫	૧૩.૮૫	૧૯.૭૪
૧૩.	પટેલીયા	૧૨.૬૬	૧૮.૯૪	૨૬.૩૬	૩૭.૪૭
૧૪.	કુનબી	૭.૮૯	૧૩.૩૧	૩૧.૪૭	૩૮.૧૮
૧૫.	કોળી	૨.૭૭	૨.૮૭	૫.૦૧	૧૪.૧૩
૧૬.	ઢોરકોળી, કોલધા	૪.૮૨	૭.૪૭	૧૭.૪૧	૨૮.૧૭
૧૭.	કોટવાળિયા	૪.૦૩	૫.૦૦	૧૭.૧૮	૨૦.૯૪
૧૮.	રબારી	૧.૮૮	૨.૪૩	૬.૦૪	૧૩.૧૬
૧૯.	વાઘરી	૭.૩૦	૨.૯૨	૩.૫૭	૧૦.૬૫
૨૦.	સીદી	૭.૦૯	૧૪.૮૨	૨૩.૦૪	૩૮.૦૬
૨૧.	પઢાર	૩.૨૯	૨.૦૮	૬.૫૭	૨૨.૦૯
૨૨.	પારધી	૫.૦૫	૪.૮૮	૭.૪૭	૩૩.૭૫
૨૩.	બાવચા	૨૨.૮૧	૩૦.૪૯	૩૬.૫૧	૪૦.૧૭
૨૪.	કાથોડી	૨.૦૩	૩.૩૬	૧૧.૧૨	૧૪.૭૯
૨૫.	ચારણ	૧.૧૩	૧.૦૬	૫.૫૪	૧૭.૦૩
૨૬.	ભરવાડ	૨.૩૫	૨.૪૫	૧૦.૦૨	૨૯.૩૯
૨૭.	પારધી (કરદા)	૧૨.૨૮	૨૧.૮૮	૨૧.૪૦	૧૬.૩૨
૨૮.	પોમલા	૧૧.૨૮	૧૪.૦૦	૧૬.૬૨	૩૭.૭૨
૨૯.	ગોંડ	૬.૮૯	૧૪.૦૫	૪૮.૬૭	૫૭.૭૨
૩૦.	બરડા	૨૩.૮૦	૨૮.૩૦	૪૦.૧૪	૪૭.૮૩
૩૧.	બિનવર્ગીકૃત	૧૩.૫૭	૧૭.૪૫	૩૨.૧૯	૩૧.૪૬

સુરત જિલ્લામાં આઝાદીના સમયની આસપાસના સમયગાળામાં શિક્ષણક્ષેત્રે સારીએવી જાગૃતિ આવી. તેમાંય ગાંધી વિચારને લઈને શ્રી જુગરામ દવે દ્વારા અનેક રચનાત્મક કાર્યક્રમોને લઈને શિક્ષણક્ષેત્રે સારું એવું પ્રદાન કર્યું. તેને લઈને ચોધરી જાતિમાં શિક્ષણક્ષેત્રે નવચેતના જાગી અને આવી સારી શૈક્ષણિક સુવિધાઓનો આ જાતિએ લાભ લઈને પ્રગતિ સાધેલી જણાય છે. અનેક શાળાઓ, હાઈસ્કૂલો, આશ્રમશાળાઓ એ આ જાતિમાં શિક્ષણમાં મહત્વનું યોગદાન આપ્યું છે. ચોધરી જાતિએ પણ જાગૃતતા કેળવીને શિક્ષણ માટેની ભૂખ ભરપુર સંતોષીને જાતિની સાક્ષરતામાં સારો એવો વધારો કરેલો જણાય છે. ઉપરાંત અનેકવિધ સંસ્કારી સમાજોના સંપર્કને કારણે, વાહનવ્યવહારને લઈને, સરકારશ્રી દ્વારા શિક્ષણ માટેની અનેક વિધિ સહાયોને કારણે બીજી આદિવાસી જાતિઓ કરતાં સવિશેષ ફાયદો ઉઠાવીને શિક્ષણ ક્ષેત્રે સારી પ્રગતિ સાધી દેખાય છે. ચોધરી સમાજમાંથી પણ ઘણા શિક્ષિત વ્યક્તિઓએ શાળા, આશ્રમશાળા, ઉત્તરબુનિયાદી શાળાઓ ઉભી કરીને કે શિક્ષણનો વ્યવસાય સ્વીકારીને પોતાના સમાજ માટે દિવાદાંડી સ્વરૂપે સહાય કરી છે. જેને લઈને ચોધરી જાતિ ગુજરાતમાં ધોડિયા પછીના ક્રમે જોવા મળે છે. વળી સુરત જિલ્લામાં તો પ્રથમ સ્થાને જોવા મળે છે.

કોઠા નં.૭:૨

જિલ્લામાં જાતિવાર શિક્ષણનું પ્રમાણ (૧૯૭૧)

ક્રમ	આદિવાસી જાતિ	ટકા
૧.	ભીલ	૮.૩૬
૨.	ચોધરી	૨૭.૭૭
૩.	ધાનકા	૦.૦૨
૪.	ધોડિયા	૧૮.૦૧
૫.	દૂબળા	૧૬.૦૪
૬.	ગામીત	૨૪.૩૦
૭.	કોંકણા	૨.૨૮
૮.	નાયકડા	૨.૧૫
૯.	પટેલિયા	૦.૦૭
૧૦.	રાઠવા	૦.૦૭
૧૧.	કોટવાળિયા	૦.૨૦
૧૨.	વાટલી	૦.૦૧
૧૩.	પોમલા	૦.૦૦
૧૪.	પારધી	૦.૦૩
૧૫.	કોળી	૦.૨૦
૧૬.	ગોંડ	૦.૦૩
૧૭.	કાથોડી	૦.૦૨
૧૮.	બાવચા	૦.૦૦
૧૯.	અન્ય	૦.૪૪
	કુલ	૧૦૦.૦૦

આ બધા પરિબલો અને પ્રવૃત્તિઓને કારણે અન્ય આદિવાસી જાતિઓની તુલનામાં ચોધરીઓ આગળ દેખાય છે. જે અગાઉના કોઠામાં સુરત જિલ્લાની જાતિઓમાં ૧૯૭૧ના સંદર્ભની જે સ્થિતિ છે જેમાં ચોધરી જાતિ સાથે વસતિ જાતિઓમાં શિક્ષણ સ્થિતિ જોઈએ તો જિલ્લામાં શિક્ષણનું સૌથી વધુ પ્રમાણ ચોધરી જાતિમાં ૨૭.૭૭ ટકા જોવા મળે છે. તે પછી ગામીત ૨૪.૩૦ ટકા, ધોડિયા ૧૮.૦૧ ટકા, દૂબળા ૧૬.૦૪ ટકા અને ભીલ ૮.૩૬ ટકા પ્રમાણ છે. ચોધરીઓમાં જોવા મળતા શિક્ષણના પ્રમાણમાં ૭.૫૦ ટકા પુરૂષો અને ૨૭.૫૦ ટકા સ્ત્રીઓનું પ્રમાણ હતું. આમ પુરૂષો કરતા સ્ત્રીઓમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ ખૂબ જ ઓછું જોવા મળ્યું હતું.

ચોધરી જાતિમાં ૧૯૭૧ પ્રમાણે તાલુકાવાર શિક્ષણના જે આંકડા પ્રાપ્તિ હતા તે નીચે પ્રમાણે જોવા મળે છે.

કોઠા નં.૭:૩

ચોધરીજાતિની તાલુકાવાર શિક્ષણની સ્થિતિ (૧૯૭૧)

ક્રમ	તાલુકા	ટકા
૧.	ચોર્યાસી	૧.૮૦
૨.	ઓલપાડ	૦.૨૪
૩.	કામરેજ	૦.૪૪
૪.	માંગરોળ	૯.૨૦
૫.	માંડવી	૨૨.૭૯
૬.	સોનગઢ	૩.૯૮
૭.	ઉચ્છલ	૦.૩૮
૮.	નિઝર	૦.૨૯
૯.	વ્યારા	૨૮.૫૫
૧૦.	બારડોલી	૧૦.૩૬
૧૧.	વાલોડ	૧૨.૩૬
૧૨.	મહુવા	૯.૦૩
૧૩.	પલસાણા	૦.૫૮
	કુલ	૧૦૦.૦૦

પ્રાપ્તિસ્થાન : ગુજરાતના ચોધરીઓ, ડૉ. અરવિંદ ભટ્ટ

સુરત જિલ્લાના અભ્યાસના વ્યારા તાલુકામાંથી ૨૮.૫૫ ટકા અને માંડવી તાલુકામાંથી ૨૨.૭૯ ટકા જેટલું શિક્ષણનું પ્રમાણ હતું. અભ્યાસના વાલોડ તાલુકામાંથી ૧૨.૩૬ ટકા અને માંગરોળ તાલુકામાંથી ૯.૨૦ ટકા જેટલું શિક્ષણનું પ્રમાણ હતું. આમ સમગ્ર જિલ્લામાં અને ભારે ચોધરી જાતિની વસતિ ધરાવતા તાલુકાઓમાં અન્ય આદિવાસી જાતિઓ કરતાં ચોધરી જાતિ શિક્ષણની દ્રષ્ટિએ આગળ છે.

આઝાદી પહેલાં સુરત જિલ્લામાં શિક્ષણ જોઈએ તેટલી સુવિધાઓ નહોતી, પરંતુ ત્યારબાદ રચનાત્મક સંસ્થાઓએ આદિવાસી વિસ્તારોમાં શિક્ષણની શરૂઆત કરી, તેમનામાં શિક્ષણ માટેની દિનપ્રતિદિન વધુને વધુ રુચી વધતી જાય છે. સરકારી યોજનાઓ દ્વારા પણ તેમનામાં શિક્ષણ માટેની અનેક સુવિધાઓ કરાઈ છે. સાથે સાથે રોડ, વાહન વ્યવહાર અને બાહ્ય સંપર્કોને લઈને ચોધરીઓમાં આજે પારાવાર જાગૃતિ શિક્ષણ માટેની જોઈ શકાય છે. જેને પરિણામે આજે જોઈએ તો અભ્યાસના ગામોના માત્ર ૫૦ કુટુંબોમાંથી શિક્ષણ અંગેની જે સ્થિતિ જોઈએ છે. તે સારી એવી વિકસવા પામેલી જોઈ શકાય છે.

નીચેના કોઠા નં.૭:૪ પરથી જોઈ શકાય છે કે અભ્યાસના સમગ્ર ગામોની કુલ સત્ય સંખ્યામાંથી ૫૮.૨૯ ટકા જેટલા સ્ત્રી-પુરુષ સભ્યો ધો.૧થી માંડીને કોલેજ સુધીનું શિક્ષણ મેળવેલા જોવા મળ્યા હતા. માત્ર ૪૦.૭૧ ટકા સભ્યો જ અભ્યાસની સ્થિતિમાં જોવા મળ્યા હતા. નાના શહેરી વિસ્તાર પાસે આવેલા કપુરા અને રાનવેરી ગામોમાંથી શિક્ષણની ટકાવારી ઉંચી જાણવા મળી હતી. જે અનુક્રમે કપુરા ૬૮.૪૨ ટકા અને રાનવેરી ૬૧.૫૪ ટકાની શિક્ષણની ટકાવારી સાથે ટાંચે હતા. આ બન્ને ગામોમાંથી અભ્યાસની ટકાવારી પણ નીચી જાણવા મળી હતી. એ સિવાય અભ્યાસના આંબાવાડીમાંથી ૫૬.૪૫ ટકા અને દેવગઢમાંથી ૪૨.૪૨ ટકા અક્ષરજ્ઞાન અને તે ઉપરાંતનું શિક્ષણ પામેલા જાણવા મળ્યા હતા. સમગ્ર ગામોમાંથી જાણવા મળેલા અભ્યાસોની ટકાવારી જોઈએ તો ૩૪.૨૯ ટકા પુરુષો અને ૪૯.૦૬ ટકા સ્ત્રીઓ અભ્યાસ જાણવા મળી હતી. આ અભ્યાસના ગામોમાંથી ચાલુ શિક્ષણવાળા પુરુષ-સ્ત્રીઓ કરતાં પુરું કરેલા શિક્ષણવાળા પુરુષ સ્ત્રીઓની સત્ય સંખ્યાની ટકાવારી ઉંચી જાણવા મળી હતી. જે શિક્ષણ સ્તર દર્શાવતો કોઠો જોતાં ગામવાર કુટુંબ સંખ્યા મુજબ અભ્યાસ રહી જવા પામેલા અને ધોરણવાર શિક્ષણ પુરું કરેલા અને ચાલુ શિક્ષણવાળા પુરુષોની તેમજ સ્ત્રીઓની સત્ય જોતાં જણાશે. કોઠા ઉપર જોતાં ખ્યાલ આવે છે કે પુરુષોની સરખામણીએ આજે સ્ત્રીઓ પણ શિક્ષણ બાબતમાં જાગૃત થઈને આગળ વધુને વધુ શિક્ષણ માટેની રુચિ દાખવતી થઈ છે. સ્ત્રીઓની શિક્ષણની ટકાવારી ઉંચી થવાને કારણે અભ્યાસના ગામોમાંથી વધુ શિક્ષણ પામેલી ઘણી સ્ત્રીઓએ ઓછી શિક્ષણ પામેલા પુરુષો સાથે લગ્ન સંબંધો કરેલાના ઉદાહરણો જાણવા મળ્યા હતા. ખરેખર જોકે શિક્ષિત સ્ત્રીઓ શિક્ષિત પુરુષો સાથે જ મહદઅંશે લગ્ન સંબંધથી જોડાય છે પરંતુ આ અભ્યાસના ગામોમાંથી કેટલાક કિસ્સાઓ ઉપર બતાવ્યું તેમ બનેલા છે. તેમ છતાં એક વાત જરૂર જાણવા મળી કે ગુજરાતની કુલ વસ્તીમાં, ગુજરાતના આદિવાસીઓમાં અને ચોધરી જાતિની કુલ વસ્તીમાં જે શિક્ષણ ટકાવારી જાણવા મળી છે. તેના કરતાં અભ્યાસના ગામોમાંથી શિક્ષણની ટકાવારી ઉંચી જાણવા મળી હતી.

ઉપરાંત ૧૯૬૧, ૧૯૭૧, ૧૯૮૧ અને ૧૯૯૧ની ગણતરી પ્રમાણે ગુજરાતની કુલ વસ્તીમાં, ગુજરાતની કુલ આદિવાસી વસ્તીમાં, ચોધરી આદિવાસી જાતિની વસ્તીમાં જે જાતિવાર સાક્ષરતાનું પ્રમાણ જોવા મળ્યું હતું. તે નીચે મુજબ ટકાવારીમાં છે.

કોઠા નં ૭.૪
શિક્ષણ સ્તર દર્શાવકો કોઠો

પુરું ચાલુ

ક્રમ	જિલ્લો	તાલુકો	ગામ	કુટુંબ સંખ્યા	અભણ		૧ થી ૫		૬ થી ૯		૧૦ થી ૧૨		૧ થી ૨		૩ થી ૫	
					પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી	પુરુષ	સ્ત્રી
૧.	સુરત	વાલોડ	રાનવેરી	૧૫	૧૧	૧૯	૫	૨	૧	૭	૬	૫	૨	૪	-	
૨.	સુરત	વ્યારા	કપુરા	૧૦	૮	૨	૩	૪	૪	૨	૨	૨	-	૧		
૩.	સુરત	માંગરોળ	આંબાવાડી	૧૫	૧૪	૪	૧	૩	૩	૭	૩	૧	૧	૧	૩	
૪.	સુરત	માંડવી	દેવગઢ	૧૦	૧૧	૧	-	૪	૧	૨	૩	૧	૧	૧	-	
૫.	કુલ	-	-	૫૦	૫૨	૧૨	૬	૧૨	૯	૧૮	૧૪	૯	૪	૬	૪	
૬.	ટકા	-	-	-	૪૯.૦૬	૧૧.૪૩	૫.૬૬	૧૧.૪૩	૮.૪૯	૧૭.૧૫	૧૩.૨૧	૮.૫૭	૩.૭૭	૫.૭૧	૩.૭૭	

कोठा नं ७.४ (याबु)
शिक्षण स्तर दर्शावको कोठा

क्रम	जिल्ला	ताबुको	गाविस	कुटुंब संख्या	दथी ८		दथी १०		११थी उपर		कोल्ल		कुल		शिक्षित कुल		
					पुरुष	स्त्री	पुरुष	स्त्री	पुरुष	स्त्री	पुरुष	स्त्री	पुरुष	स्त्री	पुरुष	स्त्री	पुरुष
१.	सुरत	वाबोड	रानवेरी	१५	३	१	५	२	-	१	२	१	४०	३८	२८	१८	४८ (६१.५४)
२.	सुरत	व्यारा	कपुरा	१०	२	-	-	-	-	-	-	१६	२२	१२	१४	२६ (६८.४२)	
३.	सुरत	मांगरोण	आंबावाडी	१५	२	१	२	-	-	-	-	३२	३०	१८	१६	३५ (५६.४५)	
४.	सुरत	मांडवी	देवगढ	१०	-	-	-	-	-	-	-	१७	१६	८	५	१४ (४२.४२)	
५.	कुल	-	-	५०	७	२	७	२	-	१	२	१०५	१०६	६८	५४	१२३	
६.	टका	-	-	-	६.६७	१.८०	६.६०	१.८०	-	०.८५	१.८८	१००.००	१००.००	६५.७१	५०.८४	५८.२८	

કોઠા નં ૭.૫
જાતિવાર સાક્ષરતા પ્રમાણ (૧૯૬૧, ૧૯૭૧, ૧૯૮૧, ૧૯૯૧)

ક્રમ	જિલ્લો	૧૯૬૧			૧૯૭૧			૧૯૮૧			૧૯૯૧		
		પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરુષ	સ્ત્રી	કુલ
૧.	ગુજરાતની કુલ વસ્તીમાં	૪૧.૧	૧૯.૧	૩૦.૫	૪૬.૧૧	૨૪.૭૫	૩૫.૭૯	૫૪.૫૩	૩૨.૩૧	૪૩.૭૫	૭૩.૧૩	૪૮.૬૪	૬૧.૨૯
૨.	આદિવાસી વસ્તીમાં	૧૯.૧	૪.૧	૧૧.૭	૨૧.૮૩	૬.૧૫	૧૪.૧૨	૩૦.૪૧	૧૧.૬૪	૨૧.૧૪	૩૯.૩૭	૧૯.૬૫	૨૯.૧૯
૩.	ચોંધરી જાતિમાં	૧૮.૩૭	૮.૩૫	૧૩.૪૩	૩૧.૭૭	૧૨.૧૦	૨૨.૦૪	૪૧.૮૮	૨૨.૫૦	૩૨.૨૪	૫૦.૧૮	૩૩.૧૫	૪૧.૭૧૬

આ ઉપર દર્શાવેલી ચોધરી જાતિ અંગેની શિક્ષણ સ્થિતિ અને તેની આંકડામાં દર્શાવેલી વિગતો ચોધરી જાતિના શિક્ષણ અંગેની વિકાસની ગાથા જરૂર વર્ણવે છે. તેમ છતાં હજુ જ્યાં ઊંડાણમાં શિક્ષણ અંગેની સુવિધાઓ, રોડ-વાહન વ્યવહાર કે બાહ્ય સંપર્ક થવા પામ્યો નથી ત્યાં હજુ શિક્ષણ અંગેનું ચિત્ર ચોધરી કુટુંબનું બહુ પ્રકાશમાન નથી ત્યાં તો હજુ ધૂધળું ચિત્ર જોવા મળે છે. તેઓ હજુ ઊંડાણના વિસ્તારમાં છે, તેઓ હજુ આર્થિક રીતે સદ્ધરતા પ્રાપ્તિ કરી શક્યા નથી. તેમની આર્થિક સ્થિતિ નબળી હોય હજુ શિક્ષણથી વંચિત રહેવા પામ્યા છે. એટલે જેઓ આર્થિક રીતે સદ્ધર છે, જેઓ બાહ્ય સંપર્ક છે. જેમણે શિક્ષણની સહાયો લીધી છે. તેઓ જ પ્રગતિ કરી આગળ ધપી ગયેલા જોઈ શકાય છે. બાકી જેમની આર્થિક સ્થિતિ નબળી છે, તેઓ હજુ ખેતમજૂરી - છૂટક મજૂરી અને ઢોર ચરાવી (પશુપાલન) કરીને નિર્વાહ કરતા હોય તેમને માટે શિક્ષણ બહાર જઈને લેવું હજુ શક્ય બની શકે તેમ જોવા મળતું નથી.

ચોધરી અભ્યાસના કુટુંબોમાંથી જે સભ્યોએ શિક્ષણ મેળવ્યું નથી, તેઓ મહદ્અંશે આર્થિક સ્થિતિને જવાબદાર ગણાવે છે. શિક્ષણ અધવચ્ચેથી છોડી દેવા માટે શિક્ષણની અનિચ્છા, ઘરકામ, ખેતીકામ, છૂટક સ્થળાંતરિત મજૂરી, લગ્ન અને વારંવાર નાપાસ થવા જેવા કારણો બતાવે છે. સ્ત્રીઓ લગ્ન થઈ જવાથી અને બાળબચ્ચા સાચવવાને લઈને અભ્યાસ છોડી દેતી હોય તેમ પણ જાણવા મળે છે.

ધાર્મિકજીવન, જાતિપંચ અને આરોગ્ય

આદિવાસી જાતિઓમાં ધર્મનું ઘણું મહત્ત્વ જોવા મળે છે. તેમ ચોધરીઓમાં પણ ધર્મ તેમની પરંપરાગત ધાર્મિક માન્યતાઓ, ક્રિયાઓ અને વિધિઓને આધારે અનેક દેવદેવીઓની પૂજા વિધિઓ પિતૃપૂજા અને મંત્રતંત્ર આધારિત છે. આજે તેમની પરંપરાગત ધાર્મિક વિકાસ પામેલી માન્યતાઓ ઉપરાંત તેમનામાં નવા વિકાસ પામતા પરિબળોએ તેમાં પરિવર્તન આણી, તેઓમાં નવાં ખ્યાલો આપ્યા છે. તેમ છતાં ચોધરીઓની પરંપરાગત ધાર્મિક જીવનની પકડ સાવ ઢીલી પડી ગઈ છે, તેવું પણ જોઈ શકતું નથી.

ચોધરીઓમાં અનેકવિધ ધાર્મિક માન્યતાઓ પરંપરાગત રીતે રૂઢિગત રીતે જોડાયેલી છે. તેઓ “ઈશ્વર” કે “ભગવાન”માં માને છે, તે અગાધ શક્તિવાળો છે. તે સર્વ સંચાલન કરે છે. ચોધરીઓ પોતાના મૂળ પૂર્વજ તરીકે રાજાપાન્કાને ગણી તે દૈવશક્તિવાળો હતો, તેમ ગણી તેનું સાગબારાના જંગલમાં મોટું રાજ્ય હતું, તેમ માને છે. તેઓમાં સ્વર્ગ “જૂગી”ની સ્પષ્ટ કલ્પના છે અને સારા કર્મો કરનારને ભગવાને જૂગીમાં લઈ જાય છે, તેમ માને છે. ચોધરીઓ કર્મ અને પુનજન્મના ખ્યાલમાં પણ શ્રદ્ધા ધરાવતા જોવા મળે છે. સારા-ખરાબ કર્મોને માની જન્મ મરણ વિશેના ખ્યાલો રાખે છે.

ચોધરી જાતિમાં અનેક દેવદેવીઓને માનવાની અને પૂજાવિધિઓના ખ્યાલો રાખીને, ભોગ પણ અપાય છે. તેઓ દુઃખ; આફત, રોગ, ભય વગેરે હોય ત્યારે બાહ્ય તત્ત્વોને માની તેની પૂજા કરે છે. આવી શક્તિઓ ઉપરાંત પ્રાકૃતિક દેવદેવીઓને માને છે. આ દેવ દેવીઓના મંદિરો નથી પણ પ્રકૃતિની ગોદમાં, ડુંગરોમાં, ગૂફાઓમાં, ઝાડ નીચે, નદી કાંઠે તેમના સ્થાનકો છે. દેવ દેવીઓમાં નાના દેવો અને મોટા દેવો એવા બે ભેદ જોવા મળે છે. આ દેવદેવીઓ વિવિધ કાર્યો માટે હોય છે.

(૧) પ્રાકૃતિક દેવો : સૂર્ય, ચંદ્ર, ધરતી, દરિયો, વીજળી, મેઘ, હિમાચોદેવ, પાંઢરમાતા, દેવલીમાડી (૨) ખેતી-પશુના દેવ : ગોવાળ દેવ, નાંદરવો દેવ, દૂધીયો દેવ, કંસરી દેવી, વાઘ દેવ, મગરદેવ, દૂધ મોગરા (૩) માનવ રોગ માટેના : ઉનાઈ માતા, મરકીમાતા, કાકાબળિયો, પેટ ફોડીમાતા, ડેબરી દેવી (૪) હિન્દુ દેવ-દેવીઓ : ભવાની માતા, કૃપણ, હનુમાન, રામસીતા, શંકર-પાર્વતી વગેરે.

ઉપરના દેવ દેવીઓના પૂજાનાં બે સ્વરૂપો જોવા મળે છે. (૧) વ્યક્તિગત પૂજા (૨) સામૂહિક પૂજા.

(૧) વ્યક્તિગત પૂજા :

કુટુંબમાં કોઈ વ્યક્તિને રોગ, દુઃખ કે ભૂત-પ્રેતની પજવણી હોય ત્યારે, તેના એ દુઃખના નિદાન માટે વ્યક્તિ પરથી ઓવારેલા અડદના દાણા “પૂડી” જોવડાવવામાં આવે છે. તેના આધારે વ્યક્તિના દુઃખનું કારણ જાણીને ભગત જે તે દેવ-દેવીની બાધા લેવડાવે. સારુ થાય ત્યારે ભગત બાધા ફેડવા માટે બાધા અનુસાર ચોખ્ખી કે ભોગવાળી દેવપૂજા કરાવડાવે છે.

(૨) સામૂહિક પૂજા :

ચોધરીઓમાં ગામ કે સમુદાયને પડલી સામૂહિક મુશ્કેલીઓ માટે નાના-મોટા દેવ દેવીઓની વર્ષમાં નિયમિત રીતે સામૂહિક પૂજા કરવામાં આવે છે. તેમાં સમગ્ર ગામ કે સમુદાય ભેગા મળીને દેવપૂજાનું આયોજન કરે છે. ગામ મોટું હોય તો ફળિયાવાર પૂજા કરાય છે. ગામ આગેવાનની નીચે ભગતો દ્વારા પૂજાની તૈયારી કરાય છે. આ દિવસને “ગામબંધી” તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. બધા કામકાજ બંધ રાખીને ગામ પૂજા માટે અનાજ, શાકભાજી, દેવ માટે ઘોડા, ધજા, નાળિયેર અને પૈસા ભેગા કરાય છે. દેવ માટે બકરાં, કૂકડા શક્તિ મુજબ ભેગા કરી, ગામને પાદરે ભેગા થઈ ભગતો સૌ દેવની પૂજા કરે છે. ખેતરમાં આખી રાત ગાવા-નાચવામાં આવે છે. બીજા દિવસે દેવસ્થાને ચાલતા કે ગાડામાં જઈ સામૂહિક દેવપૂજા માટે જાય છે. તેને તેઓ “હરખી” તરીકે ઓળખાવે છે. દેવપૂજા કરી આર્શીવાદ મેળવી “કણી” ચોખા, જુવારના દેવને ધરાવેલા પવિત્ર દાણા લઈ પાછા ફરે છે. જે પોત પોતાના ઘરના અનાજમાં નાખે છે. જેથી અનાજની વૃદ્ધિ થાય છે, એમ માનવામાં આવે છે.

(૩) પિતૃપૂજા :

ચોધરી જાતિમાં પિતૃપૂજા કરાય છે. તેમાં મૃત વ્યક્તિના બે પ્રકારના સંબંધો જોવા મળે છે. વ્યક્તિ મરી ગયા પછી જીવતા સગાઓ સાથે સંબંધ રાખે છે અને ઈચ્છાઓ જીવતા વ્યક્તિઓની જેમ રાખે છે. તેથી ચોધરીઓ મૃત વ્યક્તિના ખતરા(પાળિયા) મૂકે છે. બીજી માનતામાં ચોધરીઓ મૃત વ્યક્તિ પુનઃજન્મ ધારણ કરે છે. એટલે ત્રીજા દિવસે “પગલી પાડવાની વિધિ” કરી કંઈ યોનિમાં જન્મ લીધો તે નક્કી કરે છે. મૃત વ્યક્તિની પૂજા (૧) અદશ્ય પિતૃઓ તરીકે અને (૩) ભૂત સ્વરૂપે કરાય છે. એટલે ખતરા (પાળિયા)માં સ્થાપના કરે છે. ખતરાને અગાઉના પિતૃઓ સાથે અલગ બેસાડે છે. આ પિતૃઓ અદશ્ય સ્વરૂપે વિશિષ્ટ શક્તિઓ ધરાવે છે અને કુટુંબને કુટુંબની જીવંત વ્યક્તિઓને ખેતી, પશુ, વંશવૃદ્ધિ, સુખશાંતિ વગેરેમાં ખુશ થઈને લાભો આપે છે. પિતૃઓના આદર કરી પૂજા નકરાય તો રક્ષણ કરતા નથી. નાખુશ થઈ દુઃખો, આફતો અને કનડગત કરે છે. તે માનવમાં આવે છે. એટલે વારે-તહેવારે પૂજા કરી ભોગ-વેધ કરી ખુશ કરાય છે. લગ્ન પછી પણ પિતૃઓને પગે લગાડાય છે. નવું અનાજ પિતૃઓને ચઢાવ્યા સિવાય ખાવામાં આવતું નથી. જુદી જુદી મૃત વ્યક્તિઓ અવસાન પછી ભૂત, પ્રેત વેતરા જે સ્વરૂપે ભટકી વાસનાઓ પૂરી કરવાને નાત પજવે છે. ભગતની મદદથી વંશ કરી ભોગ આપી છુટા રહે છે.

મંત્ર-તંત્ર અને ભગત :

ચોધરીઓ ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે ભૂતપ્રેત અને અતૃપ્ત આત્મામાંથી પરેશાન હોય ત્યારે આવા તત્ત્વોને પૂજાવિધિ કરી ભોગ, નૈવેધ આપે છે અને તેવા તત્ત્વનો ભગત દ્વારા વશ કરી ખુશ રાખી મંત્ર તંત્ર વિદ્યાનો આસરો લે છે. મેલા તત્ત્વોને સાધવાનું અને તે દ્વારા નિયંત્રણ મેળવી રક્ષણ મેળવવાનો

પ્રયત્ન કરે છે. તેમનામાં મંત્ર-તંત્ર દ્વારા સાધના કરી રક્ષા કરનારને ભગત તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ચોધરીઓમાં ભગતનું સ્થાન ઘણું મોટું છે. ભગત ગમે તેવા દુઃખ, દર્દ માટે નિઃસ્વાર્થ રીતે ઉપાયો કરે છે. તે નૈતિક રીતે બંધાયેલો છે. તે લોક-પરલોક સાથે સંબંધ જોડનારો છે. ગૂઢ-અગૂઢ તત્ત્વો જાણી તેને સ્પષ્ટ કરનારો છે. તે ધર્મને લગતી તેમજ રોગ, કુદરતી આફત વગેરેમાં સલાહકાર, માર્ગદર્શક હોય છે. દર વર્ષે દેવપૂજા, ધાર્મિક તહેવારો અને સામૂહિક ઉજવણીમાં તેના શિરે હોય છે. તે લોકો અને દેવદેવીઓ વચ્ચેની સાંકળ છે. ચોધરીઓની સર્વ ધાર્મિક ક્રિયાઓમાં ભગત કેન્દ્રસ્થાને રહી સૂત્રધાર સમો જોવા મળે છે.

આઝાદી બાદ પરિવર્તન : ધાર્મિક :

આદિવાસી જાતિઓમાં તેમના સાંસ્કૃતિક માળખામાં અનેકવિધ આંતરબાહ્ય સ્ત્રોતોને કારણે પરિવર્તનો આવી રહ્યા છે. તેઓ તેનાથી મૂળ તેમની પરંપરાગત રીતભાતો કાંતો છોડી દીધી છે અથવા તેમાં ઢીલાશ આવી છે. ક્યારેક પરંપરાને સાચવી રાખેલી જોવા મળે છે, એટલે આવી સ્થિતિમાં ભેદ કરવો મુશ્કેલ પણ બને છે. છતાં આંતરબાહ્ય પરિવર્તનની પ્રક્રિયા ધીમી કે ઝડપી જોઈએ છીએ, તે માનવી પડે છે. ચોધરી જાતિમાં પણ વિવિધ પાસાંઓમાં પરિવર્તન આવી રહ્યું છે. ચોધરી, વસ્તી અને સાંસ્કૃતિક રીતે દક્ષિણ ગુજરાતની મહત્ત્વની જાતિમાં આવા વિવિધ આંતરબાહ્ય પરિબળોમાં પારાવાર પરિવર્તનો આણવામાં મહત્ત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે. જેમાં સરકારશ્રીની વિકાસ યોજનાઓ, જુદી જુદી એજન્સીઓ જેવી કે ધાર્મિક સંપ્રદાયો, રાષ્ટ્રીય જાગૃતિનું આંદોલન, ચોધરી મંડળો, રસ્તા, વાહન-વ્યવહાર, વીજળી, નહેર વગેરે ઉપરાંત શિક્ષણ અંગેની જાગૃતતા, ધંધા ઉદ્યોગોનો વિકાસ, રાજકીય પ્રતિનિધિત્વ, રાજકારણ-ચૂંટણીઓ વગેરેએ પરિવર્તન આણી વિકાસને પંથે તેમને મૂક્યા છે.

આઝાદી પહેલાં શિક્ષણથી વંચિત આ પ્રજામાં શાહુકારો, હાટના વેપારીઓ, દારૂ-તાડી વેચનારાઓથી માંડીને ભુવાભગત, સરકારી માણસો દ્વારા જે શોષણ થયું, તેમાં આજે અનેકવિધ પરિબળોને કારણે તેમની શૈક્ષણિક તેમજ આર્થિક સુવિધાઓ વધવાથી આર્થિક શોષણ કે ધાર્મિક અંધશ્રદ્ધાઓમાં ઓટ આવેલી જોઈ શકાય છે. તે સમાજ આર્થિક, સામાજિક રીતે બદલાઈ રહેલો છે. સાથે સાથે તેમની ધાર્મિક પૂજાઓમાં- માન્યતાઓમાં પણ બદલાઈ રહેલા જોવા મળે છે. ચોધરીઓનું ધાર્મિક જીવન તેમની પરંપરાગત ધાર્મિક માન્યતાઓ, દેવદેવીઓની પૂજા, પિતૃપૂજા અને મંત્રતંત્ર ઉપર આધારિત છે. તેઓ હજુ પણ પરંપરાગત ધાર્મિક તત્ત્વોની પકડમાંથી બહાર આવ્યા નથી, હજુ ભગત, ભુવાના કામોની પકડમાંથી પણ છૂટ્યા નથી. તેઓ હજુ પરંપરાગત દેવદેવીઓની પૂજાવિધિઓમાં માનીને તેમને મરઘા-બકરાના બ્રહ્મિ ચઢાવે છે. હરખી પૂજા પણ કરે છે. મૃત વ્યક્તિ પાછળ ખતરાં મૂકવાનું તેમનામાં જોવા મળે છે. દેવ-પૂજામાં હજુ દારૂ-તાડી અવશ્ય જોવા મળે છે. હા જે લોકો બાહ્ય સંપર્કમાં આવ્યા છે, જેઓ શિક્ષણ પામ્યા છે. જેઓ નોકરી કરીને પણ બાહ્ય સંપર્કમાં આવ્યા છે. તેઓમાં હિન્દુ દેવદેવીઓની પૂજા અને માન્યતાઓનો વિકાસ થયેલો છે. તેઓ હનુમાન, કૃષ્ણના મંદિરોએ ઘણે ઠેકાણે જતા થયેલા છે.

ચોધરીઓના ધાર્મિક જીવન સ્વરૂપોમાં વિવિધ સંપ્રદાયોએ (સતકેવલ, મોક્ષમાર્ગી, સતીપતિ, ખ્રિસ્તી અને ઈસ્લામ) ઉપરાંત દેવીની ચળવળ, જાગૃતિના એકઠાઅને તેઓમાં શિક્ષણનો પ્રચાર-પ્રસાર, હિન્દુ દેવોના મંદિરો બનાવીને પરંપરાગત દેવને હિન્દુ દેવના સ્વરૂપને માની તેની પૂજાવિધિ કરવાની પ્રવૃત્તિ ચોધરી સમાજમાં જેઓ બહારના હિન્દુઓના સંપર્કમાં આવ્યા છે, તેમાં પરિવર્તનનો પવન એક વર્ગમાં જોવા મળે છે. તેઓમાંના કેટલાક પરંપરાગત પૂજાવિધિને બદલે ચોખ્ખી પૂજા નાળિયેર, અગબરત્તી, ઘીનો દીવો કરતા થયા છે. ઉપરાંત હિન્દુ ધર્મની અસર હેઠળ આવવાથી હિન્દુઓના દેવદેવીઓના ફોટાઓ ઘરની ભીંતોએ તેઓમાં જોવા મળે છે.

પહેલાં પરિસ્થિતિવશ ટંકે દાર, તાડી, માંસ-મરઘી, બકરા શિકાર દ્વારા મેળવી પોતાનું જીવન નભાવતા હતા. આજે ઘણે ઠેકાણે પરિસ્થિતિ બદલાતાં ઉપર બતાવ્યું તેમ કેટલાક સંપ્રદાયો, શિક્ષણ અને હિન્દુઓની અસરોને લઈને આ પ્રજામાં છેલ્લા બે દાયકાઓથી ભારે પરિવર્તન આવેલું જોવા મળે છે. તેમાંના ઘણા સુધરેલા લોકોની સંરખામણી કરતા પણ જોવા મળે છે. આજે તેમનામાંહું ભગત છું દારૂ, માંસહાર કરતો નથી, તેમ કહેતા જોવા મળે છે. તેમના વિસ્તારમાં આજુબાજુમાં ભરાતા હાટ, મેળાઓમાં તેમના સ્થાનકોએ ચઢાવાતા પશુપંખીઓના બલિ માટે તેમનો શિક્ષિત સમાજ સૂત્રની નજરે જુવે છે. તેઓ કોરી બાધા માનતા થયા છે. ચોખ્ખી પૂજા કે બાધા રાખે છે. તેઓ પરંપરાગત અંધશ્રદ્ધાવાળી બાધા માનતાઓથી મળતા થયા હોય તેમ જોવા મળે છે.

ચોધરીઓમાં હજુ ભુવા ભગતને માનવાવાળા વર્ગ ઘણો મોટો છે. તેઓ ભૂત, ડાકણ વગેરે માની ભૂવા, ભગતનું શરણુ લેતા હોય છે. બિમારીમાં કે પશુબિમારીમાં પણ તેઓ બાધા માનતા માની ભગતને મહત્ત્વ આપી તેને શરણે જાય છે. જેઓ શિક્ષિત બનીને બહારના સંપર્કમાં છે, તેવા ચોધરીઓ આવા ભૂત-ડાકણ કે બિમારીમાં ભગતને માનીને માત્ર બેસતા નથી. તેઓ ડોક્ટર-વૈદ્ય વગેરેને માને છે. તે રીતે ઉપાયો કરે છે. ચોધરીઓ આ ઉપરાંત પરંપરાગત તહેવારો ઉપરાંત જેઓ બહાર જ છે, તેઓમાં આજે હોળી, દિવાળી, દશેરા, દિવાસો, નોરતા વગેરે જેવા હિન્દુઓમાં ઉજવાતા તહેવારો તેઓ પણભારે ધામધૂમથી ઉજવી મનાવતા હોય છે. હિન્દુઓની જેમ તહેવારોએ પરંપરાગત વાનગીઓને બદલે લાડુ, શીરો વગેરે જેવા હિન્દુઓમાં બનતા સારા ભોજન આ તહેવારોમાં સ્થિતિપાત્ર ચોધરી કુટુંબોમાં બતાવવાનું વલણ પણ જોવા મળે છે.

જાતિપંચ :

ગુજરાતના અન્ય આદવાસી સમૂહોની જેમ ચોધરી જાતિમાં પણ સમાજના રીતરિવાજો પ્રમાણે સમાજ સુવ્યવસ્થિત ચાલે માટે જાતિ મંડળ ચાલે છે. આ જાતિમંડળ પહેલાં પરંપરાગત જુદા સ્વરૂપે સમાજમાં ચાલતુ હતું. આ મંડળ વ્યક્તિગત તેમજ સામૂહિક રીતે તેમની જાતિમાં કોઈ રીતે આચરાતા નિયમભંગો, ગૂનાઓ માટે સજા કરે છે. અથવા તેને નિયંત્રિત કરવાનું કામ કરે છે. આ વ્યવસ્થા તંત્રને જાતિપંચ તરીકે આદિવાસી જાતિઓમાં ઓળખવામાં આવે છે. જેમાં ગામ કે જાતિનો આગેવાન

નીમી સંચાલન થાય છે. ચોધરી જાતિમાં અંગ્રેજ અમલ પહેલાં આવુ જાતિપંચ અસ્તિત્વમાં નહોતું. અંગ્રેજ અમલ સમયે “ગામ પટેલ” કે “કારભારી” દ્વારા વહીવટ શરૂ કરાયેલો. ગુજરાતના ચોધરીઓમાં ડૉ. અરવિંદભાઈ ભટ્ટ નોંધે છે, તે મુજબ નળધરા વિસ્તારના ચોધરી જાગીરદારો દ્વારા વિસ્તારનો વહીવટ છેક આઝાદી સુધી ચાલેલો, તેમાં મહેસુલ ઉધરાવાનું, દિવાની-ફોજદારી સર્વ પ્રકારના ઝઘડાઓનો ન્યાય આપવાનું ગોઠવવું હતું. જાગીરદારો ગાયકવાડી સરકારના તાબેદાર ગણાતા.

સુરત જિલ્લાના ચોધરીઓમાં ગાયકવાડી સરકારને લઈને શિક્ષણનો ફેલાવો થયો. ૧૯૦૧ થી ૧૯૧૧ દરમિયાન જાગૃતિનું આંદોલન, ૧૯૧૫માં “દેવીનોવા”નું ધાર્મિક આંદોલન, ૧૯૨૦માં રાષ્ટ્રીય આંદોલન વગેરેને લઈને ચોધરી જાતિમાં ધાર્મિક સુધારા સાથે, શિક્ષણનો વ્યાપ વધ્યો જેના પરિણામે પરંપરાગત નેતૃત્વને બદલે નવું નેતૃત્વ ઉભુ થયું. ૧૯૨૮માં ચોધરી સમાજના નિયમો અંગેનું બંધારણ અમલમાં આવ્યું. જેમાં રૂઢિઓમાં સુધારા કરવા જણાવાયુ હતું. ૧૯૪૮માં લેખિત બંધારણ કરાયું હતું, જેમાં ૧૯૬૪માં સુધારા વધારા કરી નવું બંધારણ બનાવ્યું હતું.

આઝાદી મળતાં તો ચોધરી જાતિમાં લોકશાહી ચૂંટણીમાં અને બંધારણીય વિશેષ અધિકારો મળતાં આજે તો તાલુકા, જિલ્લા, રાજ્ય એમ દરેક ઠેકાણે કેટલાક ચોધરી આગેવાનો આગળ આવીને વહીવટના અને વિકાસના કામો કરી રહ્યા છે. ચોધરી જાતિમાં આ જુદા જુદા સમય દરમિયાન ધીમે ધીમે જે સ્થિતિ વિસ્તરીને વિકાસ પામી છે. તેની વત્તીઓછી અસરો તેમનામાં ચાલતા જાતિ સંગઠનો ઉપર થવા પામી છે.

ચોધરી સમાજમાં સમાજવ્યવસ્થાનું નિયમન કરવા વ્યવસ્થિત જાતિસંસ્થાનો વિકાસ થયો નહોતો ત્યારે પટેલ અને પંચ સમગ્ર નેતૃત્વ સંભાળી બધી જાતના સંબંધિત પ્રશ્નોના નિરાકરણ માટે સર્વસામાન્ય ગણાતા. સમય જતાં ચોધરી જાતિપંચનો વિકાસ થયો તેની રચના અને કાર્યો લેખિત સ્વરૂપે બન્યા. તેમાં (૧) ગામપંચ (૨) ચોરાપંચ (૩) કાર્યવાહી મંડળ જેવા ત્રણ ભાગ વિકસાવવામાં આવ્યા હતા. ગામપંચ પાસે પ્રશ્નો નિકાલ થતો. જો ગામપંચ પ્રશ્ન હલ કરવામાં નિષ્ફળ જાય કે સંતોષ કોઈ વ્યક્તિને ન થાય તો ચોરાપંચ પાસે જઈ શકે છે. ચોરાપંચો સમગ્ર વિસ્તારમાં ઘણા બધા ગામોને આવરી લેતા ઉભા કરાયા હતા. ગામવાર ચોરાપંચ નીચે બીજા ઘણા ગામોને આવરી લેવામાં આવ્યા હતા. નાના, મોટા ગામોના જૂથ બનાવવામાં આવ્યા હતા. દરેક જૂથને “ચોરો” કહેવાતો. ચોધરી બંધારણમાં આવા ૧૫ ચોરાની રચના કરવામાં આવી હતી. તેમાં તાલુકાવાર ચોરાના મુખ્ય ગામ હેઠળ આજુબાજુના કેટલાય ગામોને આવરી લેવાયા હતા. ચોરાપંચો સામાજિક-ધાર્મિક સુધારા, સંમેલનો, પરિષદો યોજીને કેટલાક કાર્યો કરે છે. તેમાં (૧) લગ્નને લગતાં કાર્યો (૨) લગ્ન તિથિઓ નક્કી કરવાનું કાર્ય (૩) તડજોડના કાર્યો (૪) ધાર્મિક સુધારાના કાર્યો (૫) સામાજિક સુધારાનાં કાર્યો વગેરે.

ચોધરી જાતિ સંગઠનનો બંધારણીય વહીવટ સુવ્યવસ્થિત ચાલે તે માટે કાર્યવાહક મંડળની રચના કરવામાં આવે છે. તેમાં ચોરાપંચના આગેવાનોમાંથી આગેવાનો પસંદ કરવામાં આવે છે. કાર્યવાહક મંડળ ચોધરી સમાજના જાતિ નિયમો ઘડવા- સુધારાવધારા કરવા, ઉપરાંત ચોરાપંચોને માર્ગદર્શન પૂરું પાડવું, વિવિધ વિસ્તારોમાં સભાઓ- સંમેલનો બોલાવવા વગેરે કામો કરે છે.

લગ્ન સંબંધિત કાર્યો :

પરંપરાગત રીતે ચોધરીઓમાં સગાઈ પ્રસંગે કેટલા માણસો લઈ જવા તે નક્કી નહોતું તે નક્કી કરવું. વિધિમાં દાડને બદલે માત્ર ગોળ વહેંચવો. ભાગીને લગ્ન કરે તો દંડ વગેરે કરવો. લગ્નની સમાજમાન્ય પ્રણાલિકાઓની જાળવણી માટે પંચે જાગ્રત રહેવું. પરજ્ઞાતિ લગ્ન થાય તો ન્યાત બહાર ને બદલે દંડ, લગ્ન ફોક, કન્યા ન આપવી વગેરે, લગ્ન ઋતુ કે તિથિ નક્કી ન હતાં. પંચે ખેતી સમયને ખ્યાલમાં રાખી ઋતુ તિથિ નક્કી કર્યા અને આગ્રહ રાખ્યો. જાતિમાં ૧૯૪૯માં રચાયેલા બંધારણ મુજબ તરજોડના કામો કરાતા - જેમાં ભાગીને કોઈ બીજાને ઘરે ગયું હોય કોઈ અન્યની પરજોતરને ઉઠાવી ગયું હોય, પાત્ર પસંદ ન હોય તો છૂટાછેડા આપવા હોય, આડા સંબંધોના ઝગડાના નિકાલ કરવા હોય વગેરેમાં પહેલાં સમજાવવાનો પ્રયાસ થતો, પ્રશ્ન ન પતે તો કસૂરવારને દંડ કરવામાં આવતો. ચોરી કે મારામારીમાં પણ દંડ કરાતો.

ધાર્મિક કાર્યો :

ચોધરીઓ પ્રકૃતિ પૂજન હોય પ્રકૃતિના દેવો ગોવાળદેવી, વાઘદેવ, દેવલીમાડી, દૂધમોગરા, હિમાચો ઉપરાંત પિતૃપૂજક હોય ખતરા મૂકી દાડ-તાડી કે બલી આપી પૂજા વિધિ કરતા, તેમાં પંચ દ્વારા તેમના રૂઢિગત ધાર્મિક જીવનમાં પરિવર્તન લાવી આસૂરીપૂજા બંધ કરે તેમ સમજાવવામાં આવતા અને શોષણપૂજા ધૂપ, દીવો, નાળિયેર, ચા વગેરેનો ઉપયોગ કરે તેવા સુધારા સૂચવવામાં આવતા.

સામાજિક સુધારાના કાર્યો :

જાતિમાં કેટલાક પરંપરાગત રીતરિવાજો જેની સમાજ ઉપર ખરાબ અસરો વર્તાતી હતી, જેમ કે “નાની પાણી” તરીકે સગાઈ વખતે દાડ-તાડી પાવાનો રિવાજ, ખરજીનો રિવાજ તેમાં કન્યા જોવા જવું અને દાડ-તાડી પીવાં, આડેધડ અપાતા છૂટાછેડા ઉપર નિયંત્રણ છૂટાછેડા, પુનઃલગ્ન વગેરે પછી બાળકોની સંભાળના નિયમો, ઘરજમાઈ, ખંધાડ લાવવા કે કાઢી મૂકવા અંગેના નિયમો, મિલકત અંગેના, દહેજ અંગેના, ડોબરુ અને નાચણું બંધ કરાવવા અંગેના, ધાર્મિક પૂજાવિધિઓમાં દાડ-તાડી, બલી આપવાનું બંધ કરવા, ખતરા-દહાડાને બદલે બારમુ કરવા સૂચવ્યું વગેરે જેવા દિક્ષા સૂચનો કરેલા હતા.

આગળ જોયુંતેમ કાર્યવાહક મંડળ હોય છે. જે સમગ્ર ચોધરી સમાજની નીતિરીતિને નક્કી કરવાનું કામ કરે છે અને જે તે પ્રકારના ગૂનાઓમાં શારીરિક, આર્થિક, સામાજિક દંડ અંગેની કાર્યવાહી મંડળ કરે છે. જેમ કે પહેલાં શારીરિક રીતે સખત માર મરાતો, આજે સમજાવટથી ચલાવાય છે.

જાતીય ગૂનાઓમાં આજે માત્ર આર્થિક દંડથી નિયંત્રિત કરાય છે. સામાજિક બહિષ્કારમાં નાત બહારને બદલે સમજાવટ કરાય છે. પંચાયતી રાજને કારણે પટેલ અને કાર્યવાહક મંડળનું મહત્વ ઘટી જવા પામ્યું છે. હરખી વગેરેમાં આગેવાની લે પણ પહેલાંની જેમ સહકારી કામગીરી રહી નથી. નવી પદ્ધતિનો વિકાસ થવાથી પરંપરાગત ચોધરી જાતિપંચનું કાર્ય માત્ર રિવાજ સુધારા પૂરતું રહ્યું છે. જાતિપંચ પાસે ઝગડા ઉકેલવા સિવાય કંઈ રહેલું જણાતું નથી. ક્યાંક ક્યાંક કાયદાની કોર્ટની સગવડ થવાથી તેનો આશ્રય લેવાનું શરૂ થયું છે. એટલે શિક્ષણની સ્થિતિ વિકસતી જાય છે. તેમ તેમ પરંપરાગત જાતિપંચને બદલે કોર્ટમાં જવાની પ્રક્રિયા થતી જોવા મળે છે. નવી પંચાયતી રાજનો ઢાંચો થવાથી રાજકીય કાંવાદાવા, પ્રપંચો જાતિમાં વધવા પામ્યા છે. તેની આડ અસરો સમાજ પર થતી જોવા મળે છે. નવી રાજકીય જાગ્રતિથી ચોધરી જાતિમાં નવી વિકાસની સ્થિતિ વિકસી છે, તો બીજી બાજુ પક્ષીય સંઘર્ષનું રાજકીય મેદાન બનતાં સંઘર્ષો વધેલા જોવા મળે છે. આમ દરેક બાબતોમાં જાતિપંચ પહેલાંની જેમ વચવી રહીને કોઈ કાર્યવાહી કરી શકતું નથી. નિયંત્રણ કરવામાં જાતિપંચમાં ભારે શીથિલતા વર્તાતી હોય તેમ જોવા મળે છે. નવા રાજકીય માળખામાં ચોધરી જાતિમાં એક નવા પ્રકારના સંઘર્ષવાળી પરિસ્થિતિમાં અનુકુલન કરવાની સ્થિતિ જોવા મળે છે.

આરોગ્ય :

ચોધરી જાતિનો વસવાટનો સુરત જિલ્લાનો આખોય વિસ્તાર ભરપુર વરસાદવાળો હોય ચોમાસા દરમિયાન સતત ભેજવાળું વાતાવરણ રહે છે. સતત ભેજ અને પાણીને કારણે મચ્છરો અને જીવજંતુઓથી ભરપુર વિસ્તાર હોઈ પાણીજન્ય, મચ્છરો, જીવજંતુઓથી થતા રોગો સવિશેષ જોવા મળે છે. મેલેરિયા, વાળો, પેટના રોગો, હાથીપગો જેવા ઋતુગત રોગો જોવા મળે છે. ઉપરાંત લેપ્ટોસ્થાયરોસીસ, સિકલ સેલ એનિમિયા જેવા થોડા વર્ષોથી પ્રકાશમાં આવેલા રોગો પણ તેમનામાં જોવા મળે છે. ચામડીના રોગો, દમ વગેરે રોગ પણ જણાય છે.

ચોધરી જાતિમાં જેમની આર્થિક સ્થિતિ સારી નથી, તેઓ સારા આરોગ્યપ્રદ રહેઠાણોમાં અપૂરતી સગવડોમાં વસતા હોવાને કારણે અને કેટલાક પીવાના પાણીની સ્વચ્છતાના અભાવે રોગના ભોગ જોવા- જાણવા મળે છે. તેમાંના કેટલાય નદી, નાળા, ખરાબ કૂવાના પાણીના વપરાશવાળા હોઈ તેમને સ્વાસ્થ્યની રીતે હંમેશા નુકશાન થતું હોય છે. ઘણે ઠેકાણે તેમના રહેઠાણોથી આરોગ્ય કેન્દ્રો દૂર હોઈ અને જ્યાં હોય છે ત્યાં અપૂરતી આરોગ્ય સેવાઓને લઈને પણ તેઓનું સ્વાસ્થ્ય બગડે છે, ત્યારે જરૂરી સારવારનો અભાવ તેમને સતત ચિંતા ઉપજાવે છે.

તેમના આરોગ્ય અને સ્વાસ્થ્ય સંબંધો જે માહિતી મળે છે તેમાં તેઓ પરંપરાગત જડીબૂટ્ટી જાણનાર ભગત અને અંધશ્રદ્ધા દૂર કરવા માટે દોરાધાગા, બાધામાનતા રાખતા પણ જાણવા મળે છે. ઊંડાણમાં હજુ ઘણા બધા તેમની જાતિના લોકો દેવદેવીઓએ રોગચાળામાં બાધા માનતા રાખી મરઘુ, બકરું વધેરતા કે દાણા જોવાડતા જાણવા મળે છે. જરૂર ઉભી થતાં આરોગ્ય કેન્દ્ર ઉપર કે

ખાનગી ડોક્ટરની પાસે પણ તેઓ જતા જોવા મળે છે. આજે ઠેર ઠેર નજીકના સ્થળોએ પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રો અને કેટલેક ઠેકાણે વધુ આરોગ્યની સેવાઓ આપતા કેન્દ્રોને લઈને ત્યાં જનારાઓની સંખ્યા પણ ઘણી જોવા મળે છે. આમ પરંપરાગત માનતાઓની સાથે સાથે આધુનિક રીતે મળતી દવાખાનાઓની સવલતોનો પણ તેઓ વધુને વધુ ઉપયોગ કરતા થયા છે. કુટુંબનિયોજન માટે કે પ્રસુતિમાં જરૂર પડે તેઓ દવાખાને આસરો લેતા થયા છે. તેઓમાં શિક્ષિત અને નોકરી કરતા કુટુંબો મહદ્દાંશે દવાખાને જવાનું વધુ પસંદ કરે છે.

સમસ્યાઓ (સારાંશ)

ચોધરીઓની આર્થિક, સામાજિક, ધાર્મિક, રાજકીય અને શૈક્ષણિક પરિસ્થિતિ જોઈ, તેઓમાંના જેવો શિક્ષિત છે અથવા જમીન મિલકત કે વ્યવસાય ધરાવે છે કે રાજકીય રીતે જેવો વિકાસ પામી સ્થિતર થયા છે, તેમની આર્થિક, સામાજિક તેમજ શૈક્ષણિક સ્થિતિ મહદ્અંશે સારી જાણવા મળી હતી. જે કુટુંબો પાસે ઓછી જમીન મિલકત હોવાને લઈને કે શૈક્ષણિક રીતે જેઓ પાછળ છે કે બીજી રીતે આર્થિક સદ્ધરતા પ્રાપ્ત કરી શક્યા નથી. તેમની આર્થિક સામાજિક કે શૈક્ષણિક સ્થિતિ નબળી હોવાની પ્રતિતિ થાય છે. આ સાથે જેઓ આર્થિક કે શૈક્ષણિક રીતે પાછળ રહેવા પામ્યા છે. તેમના સામાજિક મોભો ઉંચો જોવા મળતો નથી. તેમના રહેઠાણ પણ બરોબર નહોતા. એ સિવાય બહુ જ ઓછા કુટુંબોને જમીન હતી. જેમને હતી તેમાંના ઘણાને પૂરતી નહોતી. કેટલાક કુટુંબો જમીન વિહોણા માલુમ પડ્યા હતા. શિક્ષણની રીતે પણ ઘણા બધા કુટુંબોમાંથી અભણોની સંખ્યા જાણવા મળી હતી. આ બધાને લઈને ચોધરીઓમાં વ્યક્તિગત, સામૂહિક તેમજ બીજી સીધી ન સ્પર્શતી હોય તેવી અનેકાએક સમસ્યાઓ જોવા કે જાણવા મળી હતી.

(૧) જમીન અંગેની :

ચોધરીઓ જે સપાટ પ્રદેશમાંનાના શહેરી વિસ્તારથી નજીક કે શહેરી કસબાઓમાં વસે છે. તેઓમાંના ઘણા પાસે જમીન છે, પરંતુ નિર્વાહ પૂરતી પણ નથી. કેટલાક જમીન વિહોણા કુટુંબો જાણવા મળ્યા હતા. જેઓને જમીનના અભાવે ખેતમજૂરી, છૂટકમજૂરી કરીને જીવન જીવવું પડે છે. ઓછી જમીન છે, તેઓ પશુપાલન તેમની થોડી ખેતી સાથે કરી નિર્વાહ ગોઠવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. એ સિવાય જેઓ જંગલ નજીક કે ઊંડાણના વિસ્તારમાં વસે છે, તેમને ડુંગરાળ જમીન પથ્થરવાળી અને ઓછી ઉપજાઉ છે. કેટલાક પાસે બિલકુલ જમીન નથી. આજે જંગલ પણ સાફ થઈ ગયું હોઈ, જંગલ આધારિત નિર્વાહ પણ શક્ય નથી. તેમની જમીન અંગેની સમસ્યાઓ સપાટ વિસ્તાર કરતાં જુદા પ્રકારની જોવા, જાણવા મળી હતી. તેઓની પાતળી, હલકી, ઢોળાવવાળી જમીન હોઈ પૂરતું ધાન્ય પકવી શકતા નથી. તેમની પરિસ્થિતિ ખૂબ કઠીન જોવા મળે છે.

(૨) ખેતી અંગેની :

ચોધરીઓ હજુ જેઓ જંગલ નજીક કે ઊંડાણના વિસ્તારોમાં વસે છે. તેઓ પરંપરાગત ઢબની ખેતીપદ્ધતિઓથી પાકો પકવતા જોવા મળે છે. તેમાં છાણિયું કે રાસાયણિક ખાતરો વિના પાકો હજુ તેઓ લે છે. કારણકે તેઓ પાસે એટલી આર્થિક સદ્ધરતા નથી કે ખાતર નાખે. તેમાંય હજુ ઘણા વિસ્તારો એવા છે, જેમાં સિંચાઈની કોઈ જ સુવિધા નથી. એટલે

માત્ર વરસાદી ખેતી તેમણે કરવી પડે છે. તેઓ ખેતીમાં નવા ઓજારો, સારા બિયારણો, નવા રા.ખાતરો કે પાકોની દવાઓ સ્થિતિને લઈને વાપરી શકતા નથી. પૂરતી ખેતીની જમીન પણ તેમનામાંના ઘણા પાસે નથી. નવા પાકો કે પદ્ધતિઓ તેઓ અપનાવી શકતા નથી. ખેતીની જમીન ઘણી પાતળી અને ઘણી જગ્યાએ ઢોળાવવાળી હોઈ ઓછી ફળદ્રુપતાને લઈને પૂરતા પાક ઉત્પાદનો મેળવી શકતા નથી.

જ્યાં સારી ખેતીની જમીન છે, ત્યાં ઘણા ચોધરી ખેડૂતો પાસે પૂરતી જમીન નથી. પૂરતા સાધન કે પશુઓ નથી. જેઓ આવી પરિસ્થિતિમાં જે પાકો પકવે છે, તેમને ક્યારેક પૂરતા ભાવો મળતા નથી. દા.ત. શેરડીની ખેતીમાં તેમને સમયસર અને પુરતા ભાવો મળતા નથી. તેઓ સારા ખેડૂતો હોવા છતાં જમીનના અભાવે, સાધનોના અપૂરતા પ્રમાણને કારણે અને આર્થિક સ્થિતિ સારી ન હોવાને કારણે જોઈએ તેઓ આર્થિક વિકાસ સાધી શક્યા નથી.

(૩) પાણી અંગેની :

અભ્યાસના ગામોમાં પીવાના પાણીની અને ખેતીમાં સિંચાઈ માટેના કૂવાની સગવડ ખૂબ ઓછી જોવા મળી હતી. જેનાથી માત્ર થોડા કુટુંબોને પીવાના પાણીની સગવડનો અને ખેતીની સિંચાઈનો લાભ મળતો જાણવા મળ્યો હતો. આ ગામોના કુટુંબોએ એ કારણે પીવાના પાણીમાટે મહદ્ અંશે હેન્ડપંપથી પાણી ભરી લાવવું પડતું હતું. કોઈક કુટુંબોને પીવાના પાણી માટે દૂરના કૂવે જવું પડતું હતું. તેઓ તેમના પશુઓ માટે અને કપડાં વગેરે માટેના પાણી નદી, વહેણાઆનો ઉપયોગ લેતા જોવા મળ્યા હતા. તેમને પીવાના પાણી માટે અને સિંચાઈના પાણી માટે જરૂરી સગવડ ના અભાવને કારણે ઘણે ઠેકાણે પાણી મળતું નહોતું.

(૪) મજૂરી અંગેની :

ચોધરીઓ સાથે વસતી બીજી જાતિઓ કરતાં સામાજિક રીતે તેમજ તેઓની આર્થિક સદ્વરતા, શૈક્ષણિક સુધારો વગેરેને કારણે સારો મોભો ધરાવે છે. તેમ છતાં બધા જ ચોધરી કુટુંબો પાસે જમીન ન હોઈ, સારી શૈક્ષણિક સ્થિતિ ન હોઈ, આર્થિક રીતે સદ્વરતા પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. તેવા કુટુંબોને ખેતમજૂરી, છૂટકમજૂરી કરવી પડે છે. તેમણે આ ખેતમજૂરી કે છૂટક મજૂરી આખા વર્ષ દરમિયાન મળી રહેતી નથી. ત્યારે બેકારી ભોગવીને સમય વિતાવવો પડે છે. મજૂરીમાં પણ પૂરતી રોજગારી ન મળતી હોવાથી જીવનનિર્વાહ માટે એકબીજા વ્યવસાયો માટે ભટકવું પડે છે. કેટલાકને સ્થાનિક જગ્યાએ મજૂરી ન મળતાં સ્થળાંતરી મજૂરી કરવા જવું પડે છે. આજે કેટલીય જગ્યાએ જંગલ સાફ થઈ જવાથી જંગલ મજૂરી મળતી બંધ થઈ ગઈ છે. સ્થળાંતરી મજૂરીએ જાય ત્યાં રહેઠાણ, પાણી અને બીજા પ્રશ્નો તેમને સતાવે છે.

(૫) જંગલ અંગેની :

ચોધરીઓની વસતી જે જંગલ વિસ્તારમાં કે નજીકમાં વસે છે. તેને જંગલની લાભ આજે જંગલ સાફ થઈ જવાથી અને જંગલના કાનૂનોને કારણે જંગલની ચીજવસ્તુઓ ઉપર જે કુટુંબો આધાર રાખી જીવનનિર્વાહ ગોઠવતા હતા તેમને મુશ્કેલીઓ ઉભી થવા પામી છે. આજે જંગલમાંથી ભાજીઓ, ફળો, લાકડા અને બીજી ગૌણ વનપેદાશો વગેરે મળતું બંધ થયું છે કે ઓછું થયું છે. તેથી તેમને સ્થળાંતર કરીને કેબીજાના શોષણનો ભોગબની જીવન વિતાવવું પડે છે.

(૬) રહેઠાણ અંગેની :

બધા જ ચોધરી કુટુંબો પાસે સારું આરોગ્યપ્રદ સાદુ ઘર નથી. આને માટે કેટલાય કુટુંબો પાસે ઘર બાંધવા પૂરતી પોતાની જમીન નથી. તેઓ સરકારી ખરાબમાં વસે છે. કેટલાય પાસે પોતાનું ઘર બાંધવા પૂરતી આર્થિક સુવિધા પણ નથી. એટલે આવા કુટુંબો ઘર ઝૂંપડા પ્રકારના નાના વધુ ઢાળવાળા ઓછા ખર્ચે ઘર બાંધીને રહે છે. તેમને ઘર બાંધવા પહેલાંની જેમ જંગલમાંથી છૂટથી લાકડું મળતું હતું. તે જંગલ કપાઈ જવાથી મળતું નથી. એટલે ઘર બાંધવાનો સામાન પણ મહદ્અંશે આજે વેચાતો લાવવો પડે છે. જે સ્થિતિ ન હોઈ ઘણા કુટુંબો ઝૂંપડું બાંધી ઘાસ નળિયા, છાજીને રહેતા જોવા મળે છે. તેમના ઘરમાં ખૂબ સંકડાશ અને સગવડોનો અભાવ જોવા મળે છે.

(૭) આરોગ્ય અંગેની :

આખોય વિસ્તાર ખૂબ વરસાદવાળો હોવાથી અને કેટલોક વિસ્તાર સિંચાઈ હેઠળ આવેલો હોવાથી હવામાન સતત ઠંડુ, ભેજવાળું રહે છે. તેથી પાણીથી થતા રોગો વિશેષ જોવા મળે છે. તેમાંય કેટલાય કુટુંબોને પોષક તત્વોનો અભાવ હોય છે, તેને કારણે થતા રોગો હોય છે. આ વિસ્તારમાં મુખ્ય આરોગ્ય કેન્દ્રો, પેટી આરોગ્ય કેન્દ્રો હોય છે, પરંતુ ઘણે ઠેકાણે દૂરના અંતરે આ કેન્દ્રો હોવાથી તેઓ આરોગ્ય સેવાઓ મેળવી શકતા નથી. આરોગ્ય કેન્દ્રોમાં ઘણીવાર ડોક્ટરોની સેવાઓ સંજોગોવસાત મળતી ન હોય, તેઓને ખાનગી ડોક્ટરો પાસે દવાઓ લેવી પડે છે. જે તેમની આર્થિક પરિસ્થિતિને કારણે દરેક કુટુંબને પોષાતું નથી.

(૮) શિક્ષણ અંગેની :

ચોધરીઓ ધોડિયા જાતિ પછી શિક્ષણમાં અગ્રસ્થાને હોવા છતાં તેમના બધા જ કુટુંબોએ શિક્ષણ મેળવ્યું છે, તેવું ચિત્ર પણ જોવા જાણવા મળ્યું નથી. તેમનામાં જોવા મળતી નિરક્ષરોની સંખ્યા, અધવચ્ચેથી ઉઠી જનારાઓની સંખ્યા જે જોવા મળે છે. તે પરથી ખ્યાલ આવે છે.

તેમના બધા જ કુટુંબના બાળકો નિશાળે અનેક વિધ કારણોસર જઈ શકતા નથી. શાળાએ ન જઈ શકવા પાછળ તેઓના કહેવા પરમાણે ઢોર ચરાવવા; બાળકો સાચવવા, નિશાળ દૂર હોવાથી, મા-બાપની આર્થિક સ્થિતિ સારી ન હોવાથી બાળકો શાળાના શિક્ષણથી વંચિત રહે છે અથવા અધવચ્ચેથી નિશાળ જવાનું બંધ કરી દે છે.

આવી અનેકવિધ સમસ્યાઓથી દક્ષિણ ગુજરાતની એક મહત્વની આદિવાસી શિક્ષિત જાતિ પણ જકડાયેલી જોવા મળે છે.

વિકાસ અંગેનાં સૂચનો : (સારાંશ)

ગુજરાતની આદિવાસી જાતિઓના વિકાસ અર્થે આઝાદી પછી અનેક વિવિધ વિકાસ યોજનાઓ અમલમાં મૂકવામાં આવી છે. વિકાસ યોજનાઓના અમલથી આદિવાસીઓ પણ બીજા નાગરિકોની હરોળમાં આવી શકે તેવા આ ક્ષેત્રમાં કામ કરતા અધિકારીઓ દ્વારા પ્રયત્નો કરાયા છે. આ સંદર્ભમાં આ અભ્યાસને આધારે નિરીક્ષણ દ્વારા અને ચોધરી જાતિના આર્થિક તથા સામાજિક વિકાસ માટેના કેટલાક સૂચનો જાણવા મળેલા તેને અહીં મૂક્યા છે.

ચોધરી જાતિના અભ્યાસમાં તેમનામાં અનેકવિધ પરિબળોને કારણે પરિવર્તન આવેલું અવશ્ય જોવા મળે છે. સાથે સાથે ચોધરીઓમાં જાગૃતિ આવી છે. જેનાથી પરિવર્તનની ધરખમ પ્રક્રિયાઓ જોવા મળે છે. એક રીતે તેમનામાં આ પરિવર્તનથી વિકાસ થયેલો દેખાય છે. બીજી રીતે તેમનામાં આવા કેટલાક પરિવર્તનોને કારણે અને બીજી તેમની સ્થાનિક પરિસ્થિતિનેલીધે કેટલીક સમસ્યાઓ તેમનામાં જોવા મળે છે. જે આગળ ઉપર દર્શાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. ચોધરીઓમાં હજુ જે કુટુંબો ઊંડાણના વિસ્તારમાં, બાહ્ય પરિબળોના ખૂબ જ ઓછા સંપર્કમાં આવેલા છે. તેમનામાં ખૂબ જ ધીમી ગતિએ પરિવર્તનની અસરો છે કે તે હજુ અલિપ્ત છે. આમ ચોધરીઓમાં પરિવર્તનની અસરો પામેલા અને અસરોથી મુક્ત એવા બે વિભિન્ન ભાગ ચોધરી સંમાજના દેખાય છે. ચોધરી જાતિ જેવી મહત્વની વિકસીત જાતિમાં પણ આ વિભિન્નતા જોવા મળે છે. આ બધા પરિવર્તનો અને સમસ્યાઓના જાણ્યા પછી તેમના વિકાસ અંગેના સૂચનો તેમનામાંથી જાણવા મળેલી હકીકતો અને અભ્યાસથી જે લાગ્યું તે સંદર્ભ આપ્યા છે.

(૧) જમીન : અભ્યાસ દરમિયાન જાણવા મળ્યા મુજબ કેટલાય ચોધરી કુટુંબો પાસે જમીન બિલકુલ જોવા મળી નહોતી. કેટલાક પાસે જે જમીન પ્રમાણ હતું તે અપૂરતું હતું. તો આવા જમીનવિહોણા કુટુંબોને જ્યાં જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં ગૌચર કે બીજી પડતર જમીન ફાળવીને આપવી જોઈએ. જ્યાં જંગલ વિસ્તારની જમીન બિનવપરાશવાળી હોય ત્યાં શક્ય હોય ત્યાં આપવી જોઈએ. જેથી જમીનનો તેમનો પ્રશ્ન થોડો હળવો થશે. જ્યાં જે કુટુંબો પાસે જમીન ઓછી, અપૂરતી છે. તો તેમને નજીકમાં કોઈ ફાજલ જમીન હોય તો ફાળવી આપવી જોઈએ. એ જમીનની માવજત રૂપે પાળા બાંધી આપવા જોઈએ. જેનાથી ધોવાઈને બગડતી અટકાશે અને સચવાશે. જમીનમાં રહેલા સેન્દ્રીય તત્વો તેનાથી ધોવાઈ જતા અટકશે.

- (૨) સિંચાઈ : આ આખાય વિસ્તારમાં વરસાદ ખૂબ પડે છે. પરંતુ વરસાદનું પાણી નદી, નાળા વાટે ચોમાસા દરમિયાન વહી જાય છે. આ પાણી જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં રોકી તેમને માટે નાની સિંચાઈ વ્યવસ્થા ગોઠવવી જોઈએ. જેથી ચોધરીઓના ગામોમાં સિંચાઈના અભાવે ચોમાસા સિવાયના પાકો થતા નથી, તો સિંચાઈથી શક્ય બનશે. જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં કુવા ખોદાવી બનાવી આપવા જોઈએ. જેથી સિંચાઈ થતાં વધારાના પાકો તેઓ કરશે. શક્ય હોય ત્યાં નહેરની સિંચાઈ માટે જોગવાઈ કરવી જોઈએ.
- (૩) ખેતી : ચોધરીઓ હજુ સિંચાઈ વિનાના વિસ્તારોમાં પરંપરાગત ઢબની અને પાકોની ખેતી કરે છે. દા.ત. જુવારનો પાક તો ત્યાં નવીન પાકોનું નિદર્શન કરીને તેમને નવીન ખેતી માટે પ્રેરવા જોઈએ. શક્ય હોય ત્યાં ઓજારો, ખાતર, બિયારણ વગેરે પૂરા પાડવા જોઈએ. જેથી તેઓ સારી ખેતી કરી શકશે. ખેતીમાં જરૂરી પશુઓની અછત છે. કારણકે ચોધરીઓ પશુપાલનમાં ઝાઝો રસ ધરાવતા નથી. તો સારી જાતના બળદો, ગાયો મળે તેવી વ્યવસ્થા ગોઠવવી જોઈએ.
- (૪) પશુપાલન : અભ્યાસના ગામોમાંથી જોવા, જાણવા મળ્યું હતું કે ચોધરીઓ હજુ પશુપાલનમાં સારી જાતના પશુઓ રાખતા નથી. અથવા પશુપાલનમાં બહુ રસ ઝાઝો દાખવતા નથી તો તેમને દૂધાળા પશુઓ ગાય, ભેંસ વિશેની સારી ઓલાદો સારી દૂધ ઉત્પાદનમાંથી થતી આવકો અંગે સમજાવી તેઓ તે તરફ વળે તેમ પ્રેરવા જોઈએ.
- (૫) મસ્ત્ય ઉછેર : આખાય વિસ્તારમાં વરસાદ સારો પડે છે. ચોધરીઓ નદી, નાળાઓમાં માછલાં પકડે છે. પરંતુ જો તળાવડા અને વહેણા ઉપર પાણીમાં માછલાં ઉછેરી જાળ કે માછલાં પકડવાના સાધન આપી વિકસાવવામાં આવે તો ઘણાં કુટુંબો માટે ખોરાક અને આવકનું સાધન બની રહેશે. આજુબાજુ ભરાતા હાટ તેમના આ વ્યવસાયને ખૂબ જ લાભદાયી-ઉપયોગી થશે.
- (૬) મરઘા ઉછેર : ચોધરીઓ મરઘા માત્ર તેમની ધાર્મિકવિધિઓ કે મહેમાનગતિ માટે જ પાળતા જોવા મળે છે. મરઘાંની સારી જાત વ્યવસ્થિત મરઘાં ઉછેર કેન્દ્ર બનાવી ઉભી કરાય તો તેમને ઈંડામાંથી થતા વેચાણ દ્વારા વધારાની સારી એવી આવક ઉભી થઈ શકે તેમ છે, તો તેમને મરઘાં ઉછેરવા માટે જોગવાઈ કરવી જોઈએ.
- (૭) ખેતમજૂરી : જમીન વિહોણા અને ઓછી જમીન ધરાવતા કુટુંબો જે ખેતમજૂરી અને ઘૂટક મજૂરી કરીને જીવે છે. તેમને સારાં વર્ષ દરમિયાન ઘણાબધા દિવસો મજૂરી મળી રહેતી નથી. ત્યારે કેટલાકે સમય તેમને ભૂખ્યા કે અર્ધભૂખ્યા બેકારી ભોગવીને રહેવું પડે છે. ઉપરાંત કેટલેક ઠેકાણે મજૂરીના દર પણ ઓછા મળે છે. એટલે મજૂરી મળી રહે માટે જંગલ, ખેતી આધારિત નાના ગૃહઉદ્યોગો અને ખેતીના વ્યવસાયને જ્યાં સિંચાઈની વ્યવસ્થા નથી ત્યાં ગોઠવી વધારાની સિઝનમાં પાકો થતાં ખેતમજૂરી મળી રહે તેમ ગોઠવવું જોઈએ.

- (૮) જંગલ અંગેની : જંગલ વિસ્તાર નજીકમાં વસતા કુટુંબોને જંગલના જે લાભો હતા તે નવા કાયદાઓ થવાને કારણે મળતાં બંધ થયા છે. જંગલ સાફ થઈ જવાથી પણ તેમને જંગલ મજૂરી, ફળ, ફૂલ અને બીજી ગૌણ પેદાશો બંધ થઈ જવા પામી છે કે ઘટી જવા પામી છે. તો તેને માટે જંગલના નિયમો હળવા કરી મળતા લાકડાના અને પશુચારણના લાભો મળે તેમ ગોઠવવું જોઈએ. જંગલ વિસ્તારમાં નવા પ્લાન્ટેશન કરી ઉછેરવું જોઈએ. જેમાં જંગલ સહભાગીદારોથી સહભાગી વનવ્યવસ્થા કરાય તો વધુ સારી રીતે તે લોકોને પોતાના ઝાડ ઉછેરવાની પ્રેરણા મળશે.
- (૯) શિક્ષણ : ચોધરીઓમાં અક્ષરજ્ઞાન સારું જોવા મળે છે. છતાં અભ્યાસ દરમ્યાન જાણવા મળ્યા મુજબ હજુ ચોધરીઓના કેટલાક કુટુંબોના બાળકો શિક્ષણથી અનેકવિધ કારણોસર વંચિત રહી જાય છે. તો જરૂર હોય ત્યાં આશ્રમશાળા, છાત્રાલય ખોલવી જોઈએ. જેથી સ્થાનિક કે કૌટુંબિક સમસ્યાઓથી પર રહીને તે શિક્ષણ મેળવી શકે.
- (૧૦) નવીન વ્યવસાયો : ચોધરીઓમાં શિક્ષણની રીતે આગળ હોય નોકરીઓ કરે છે. પરંતુ હવે કેટલાકને નોકરીઓ મળવી મુશ્કેલ જણાય છે, તો તેવાઓ માટે આ વિસ્તારમાં હિરા ઘસવાનો ઉદ્યોગ વિકસાવવો જોઈએ. તો તે માટે હિરા ઘસવાની તાલીમ આપવી જોઈએ. સ્વતંત્રપણે ઘંટીઓ કરી શકે તે માટે વિકાસ યોજનાના માળખામાં પણ વિચારવું જોઈએ.
- (૧૧) આરોગ્ય : આરોગ્ય માટેની સગવડો ઉભી કરવી જોઈએ. તેમને કેટલીક જગ્યાએ ચોમાસે કેઉનાળાની ઋતુમાં આરોગ્યની સેવાઓ માટે કસબાઓમાં કે તાલુકામથકના આરોગ્ય કેન્દ્રો ઉપર જવું પડે છે. તેમને આર્થિક રીતે તેમજ પ્રસુતિના પ્રસંગોમાં મુશ્કેલી ઉભી થાય છે. તો આરોગ્ય ખાતા તરફથી ફરતા દવાખાનાની સગવડ વિકસાવવી જોઈએ. ઉપરાંત જે વિસ્તારમાં અંધશ્રદ્ધાથી ભૂવાભગતથી આરોગ્યની સારસંભાળ લેવાય છે તેમાં ફિલ્મો દર્શાવી આરોગ્યની સારી સમજણ અપાય તેવી વ્યવસ્થા ગોઠવવી જોઈએ. આરોગ્ય કેમ્પો કે નિદર્શનો બતાવી સમજ આપવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.
- (૧૨) દારૂ-તાડી : ચોધરીઓ ધાર્મિક દૃષ્ટિએ તેમજ સામાજિક રીતેરિવાજોમાં આજે પણ દારૂ-તાડીનો ઉપયોગ કરે છે. તેમાં તેમની અંધશ્રદ્ધા પોષાતી હોય અને તેમનો આર્થિક વિકાસ રુંધાતો હોય તેઓ તેનો ઉપયોગ બંધ કરે તે માટેની સમજ વધારવા ફિલ્મ પ્રદર્શનો, શિબીર દ્વારા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. દારૂ-તાડીના દુષણો અને તેનાથી થતું નુકશાન, તેમને સામાજિક રીતે તેમના મોભામાં, લગ્ન વગેરેમાં અસરો કરે છે, તેની સમજ આપવી જોઈએ.
- (૧૩) ઘર : ચોધરીઓમાં તેમની આર્થિક પરિસ્થિતિ નબળી હોવાને લઈને તેમના ઘરો કાચા-ઝૂંપડા પ્રકારના, સંકળાશવાળા, નીચા ધાબાવાળા, બિન આરોગ્યપ્રદ છે. તેમને ઘરના સત્વ્યો,

ઘરવખરી, ઢોરઢાંખર વગેરે રાખવું મુશ્કેલ પડે છે. તો તેમને આરોગ્યપ્રદ ઘર-ઝૂંપડું બનાવી આપવા જે થોડી મદદ થાય તે કરીને તેમને ઘરની સમસ્યામાંથી મુક્ત કરવાં જોઈએ. ઘરનો નમૂનો બનાવી થોડી તેમની પાસેથી અને થોડી સરકારી સહાયથી ઘર વસાહતો માટે આયોજન કરવું જોઈએ.

- (૧૪) પ્રચાર-પ્રસાર અંગેની : ચોધરી જાતિ જાગ્રત છે. પરંતુ વિકાસ યોજનાઓના કર્મચારીઓનો સંપર્ક ઓછો હોય તેમનામાં ચાલતી વિકાસ યોજનાઓના લાભો લેવાનું વલણ વિસ્તૃત ફલક ઉપર જોઈએ તેટલું વિકસ્યું નથી. તેથી કર્મચારીઓનો લોકો સાથેનો સંપર્ક વધે અને વિકાસ યોજનાઓના લાભો ઉપયોગિતા, સમજ વધે તેમ ગોઠવવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તો જ લોકો યોજનાઓના લાભો લેવા તરફ વળશે.

ગરીબાઈ અને પરાવલંબન :

ચોધરી જાતિના કેટલાક કુટુંબો શિક્ષણને લઈને, નોકરી, ખેતી કે વ્યવસાયોને કારણે જરૂર જાગ્રત થઈને વિકાસ પામેલા કે ખાધેપીધે સુધી દેખાય તેમ છતાં હજુ કેટલાય કુટુંબો આજે ગરીબાઈ અને પરાવલંબનની સ્થિતિમાં જોવા, જાણવા મળે છે. જેમાં મહદઅંશે નીચેના પરિબળો ભાગ ભજવે છે.

- (૧) કુદરતી ભૌગોલિક સંજોગો અને જમીન ખેતીવિષયક શક્તિઓમાં અવરોધક પરિબળ તરીકે મહત્ત્વનો ભાગ ભજવે છે.
- (૨) ખેતી કરવાની તેમની પદ્ધતિ પ્રાથમિક કક્ષાની હજુ ઘણે ઠેકાણે છે. તે જ રીતે સિંચાઈના લાભોથી વંચિત છે. પાકોની યોગ્ય માવજત થતી નથી. સુધારેલા સાધનોનો અભાવ, જરૂરી રાસાયણિક ખાતરો, દવાઓ, બિયારણોનો ઉપયોગ થતો નથી. તેની સૂઝ, સમજ ઓછી છે. તેનું કારણ આર્થિક સ્થિતિ પણ છે.
- (૩) જંગલ મજૂરી, ખેતમજૂરી બારેમાસ મળી રહેતી નથી. મજૂરીના દરો પણ ઓછા હોય છે.
- (૪) વ્યવસાયિક માળખામાં કેટલેક ઠેકાણે પરિવર્તન આવ્યું નથી. તેમાં સરકાર અને લોકો બન્ને નિષ્ફળ ગયા છે. ગૃહઉદ્યોગોનો વિકાસ થયો નથી.
- (૫) આવક કરતાં જાવક વધારે છે, શેષ નહીંવત છે. એટલું જ નહીં જીવનનિર્વાહનો તમામ ખર્ચ તથા ધાર્મિક કે સામાજિક ખર્ચ ખુબ વધારે છે. બચત થતી નથી.
- (૬) તેઓમાંના ઘણા દારૂ-તાડી, તમાકુ, ચા જેવા વ્યસનો પાછળ ખૂબ જ ખર્ચ કરે છે.
- (૭) ઊંડાણના જંગલ વિસ્તાર અને જ્યાં બિનસિંચિત વિસ્તાર છે ત્યાં હજુ શિક્ષણનું સ્તર ખૂબ નીચું છે. જેથી ભાવિ વિષે વિચારી આર્થિક કે ખેતી વિષયક આયોજન તેઓ કરી શકતા નથી. તેમાંના ઘણા જીવનનિર્વાહ કરતાં વધુ પેદા કરી શકતા નથી.

(૮) કેટલાક વિસ્તારોમાં સંસ્કૃતિક કે ઔદ્યોગિક બાબતોનો સંપર્ક થયા ન હોય તેઓ ગરીબ રહ્યા છે. દિનપ્રતિદિન ગરીબ બનતા જાય છે. આ ગરીબાઈથી બચવા તેઓ સ્વયં રીતે બહાર આવી શકે તેમ નથી.

આ બધી પરિસ્થિતિ તેમને પરાવલંબી બનાવે છે. તેથી તેઓ મજબૂર થઈને શાહુકાર, વેપારી કે દુકાનદારના આશ્રય નીચે જીવે છે. પરિણામે તે હેવાદાર બની વધુ ગરીબ બને છે.

સંદર્ભ ગ્રંથો

- (૧) A History of Gujarat by M.S. Commissariat Vol.I - 1938 - P.187
- (૨) Census of India - Volume - Gujarat - 1971 Part V.B.I
General notes on - S.C. and S.T.
- (૩) Census at India - 1991 Series-7 Paras XII A 8-B, Gujarat-Surat
- (૪) District Census Hand Book - 1971 -All Districts - Part X-CI 8 part x - CII
- (૫) Gazetteer of India
Gujarat State, Surat District-II, (1962) P. 278

General Notes on S.C. and S.I.

- (૧) ગુજરાતના ચોધરીઓ - ડૉ. અરવિંદભાઈ ભટ્ટ, ૧૯૮૫
- (૨) "ગુજરાતના આદિવાસીઓમાં પિતૃપૂજા", ડૉ. અરવિંદભાઈ ભટ્ટ, લોક ગુર્જર અંક-૭, ૧૯૭૩
- (૩) "ગુજરાતના આદિવાસીઓ", મુ.મ. આ.સં. તા.કેન્દ્ર, ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ-૧૪, ૧૯૮૨
- (૪) "ગુજરાતના આદિવાસીઓ" - (૧૯૬૬) વિમલ શાહ
- (૫) "ચોધરી આદિવાસીઓમાં મૃત્યુને લગતી ધાર્મિક માન્યતાઓ અને આચાર "સ્વાધ્યાય પ્ર.૧૧, અંક-૩, ડૉ. અરવિંદભાઈ ભટ્ટ, ૧૯૭૪
- (૬) ચોધરીઓ અને ચોધરી શબ્દાવલિ (૧૯૬૯), ડૉ. શાન્તિભાઈ આચાર્ય, ગૂ.વિ., અમદાવાદ-૧૪
- (૭) મુંબઈ પ્રેસીડેન્સી સેન્સસ (૧૯૭૧) ભાગ-૩, પાન-૨૫૧